

GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

GLASNIK SED

LETO 35/1995 ŠTEVILKA 4

LJUBLJANA DECEMBER 1995

UDK 39/497.12(05)

ISSN 0351-2908

Vol. 35, No. 4

Cena: 525 SIT

Harfa. Foto: Fran Vesel, 1927. Iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja.

KAZALO:

UVODNIK

Mojca Ramšak

Prebrano in presejano iz leta 1995, str. 1

Selected and sifted from the year 1995, p. 1

Rajko Muršič

Glasbeno-folkloristične teme, str. 1

Musical-folkloristic issues, p. 1

GLASBENONARODOPISNI INŠTITUT

Zmaga Kumer

Glasbenonarodopisni inštitut v prvih petdesetih letih (1934-1984), str. 2 - 3

The first fifty years of the Institute of Ethnomusicology (1934-1984), (Summary), p. 3

Marjetka Golež

Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU (1985-1995), str. 4 - 6

The Institute of Ethnomusicology at the Scientific-Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts (1985-1995), (Summary), p. 6

Mirko Ramovš

Naloge slovenske etnokoreologije v prihodnje, str. 6 - 9

The future tasks of Slovene Ethnochoreology, (Summary), p. 9

Drago Kunej

Razmišljanja in napotki pri arhiviranju zvočnega gradiva, str. 9 - 11

Reflections and instructions on putting the audio material in the archive, (Summary), p. 11

Robert Vrčon

Etnomuzikologija in vprašanje etnogeneze, str. 12 - 13

Ethnomusicology and the question of ethnogeny, (Summary), p. 13

Marko Terseglav

Iz tekstološke delavnice: nekaj o metafori in simbolu v ljudskem pesništvu, str. 14 - 16

From the textual workshop: some thoughts on metaphor and symbol in folk songs, (Summary), p. 16

RAZGLABLJANJA

Svanibor Pettan

Angažirani znanstvenik: o modalitetah aplikativne etnomuzikologije, str. 17 - 24

Committed scholar: modalities of applied ethnomusicology in theory and practice, (Summary), p. 24

OBZORJA STROKE

Mojca Ramšak

Pantomima rojevanja, str. 25 - 32

The pantomime of giving birth, (Summary), p. 32

OBZORJA STROKE - POLEMIKE

Andrej Malnič

Tam, kjer murke cveto, str. 33

There, where nigritelas bloom, p. 33

OBZORJA STROKE - RECENZIJE

Lucija Horvat

Borut Brumen, Na robu zgodovine in spomina, Urbana kultura Murske Sobotice med letoma 1919 in 1941, str. 34 - 35

Borut Brumen, On the edge of history and social memory, Urban ethos of Murska Sobota from 1919 to 1941 (review), p. 34 - 35

Mojca Ramšak

Dr. France Kotnik, 1882-1955, str. 35 - 36

Dr. France Kotnik, 1882-1955, p. 35 - 36

Rajko Muršič

Božidar Jezernik, Non cogito ergo sum, Arheologija neke šale, str. 36 - 37

Božidar Jezernik, Non cogito ergo sum. The archeology of a joke (Review), p. 36 - 37

Rajko Muršič

Roberto Leydi, Druga godba, Etnomuzikologija, str. 37 - 38

Roberto Leydi, The Other Music, Ethnomusicology (Review), p. 37 - 38

Katarina Hirnök Munda

Odmevi o slovenski razstavi Oselnik, Drobná obrobna oda delu, znanju, ustvarjalnosti, svojosti in erosu na Madžarskem, str. 38 - 39

Reception of Slovene exhibition Whetstone holders in Hungary, p. 38 - 39

Darja Skrt

Vinarske podobe, str. 39 - 41

Pictures of viticulture, p. 39 - 41

Prebrano in presejano iz leta 1995

Dragi bralci in bralke Glasnika SED!

Leto 1995 je bilo zaznamovano z mnogimi obletnicami, jubileji in drugimi slavi, o katerih smo v Glasniku že bolj ali manj poročali. Ker se konec leta ponavadi delajo obračuni, bilance in inventure in ker je v navadi, da si v tem času ljudje največ želijo in privoščijo vse lepo tudi drugim, bom na tem mestu pobrala smetano z letošnje etnološke here in nam vsem zaželela vsaj toliko uspehov, novih knjig, posvetovanj, razstav idr., kot se jih je nabralo v tem letu.

Slovensko etnološko društvo je marca 1995 organiziralo medijsko predstavitev knjig, ki so izšle v letu 1994. V kulturno - informacijskem centru v Ljubljani so predstavili 25 monografij, zbornikov in revij. Oktobra 1995 je sledil kongres z naslovom Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj, ob katerem je izšel tudi obširen zbornik. Enega od odmevov nanj objavljamo v tej številki. Od januarja do decembra se je zvrstilo še pet etnovečerov (vsi so bili v Cankarjevem domu v Ljubljani) ter dvodnevni občni zbor na Muljavi, kjer je Murkovo priznanje prejel Slavko Kremenšek, Murkove listine pa Zvezdana Koželj, Majda Fister in Inja Smerdel.

V letu 1995 je Vito Hazler prejel Steletovo priznanje, Gorazd Makarovič Valvasorjevo nagrado, Milko Matičetov pa je postal akademik. Bernarda Potočnik je dobila študentsko Prešernovo nagrado za svojo diplomsko nalogo Hmeljnik, ki smo jo izdali v knjižni obliki leta 1994 v Knjižnici Glasnika Slovenskega etnološkega društva.

V tem letu so uspešno zagovarjali magistrske naloge Rajko Muršič, Karla Oder in Jože Hudales, doktorski pa Mojca Ravnik in Maja Godina. Izšlo je več kot ducat etnoloških knjig. Naj omenim le nekaj avtorjev: Andrej Dular, Boris Kuhar, Zmaga Kumer, Monika Kropelj, Roberto Dapit, Helena Ložar Podlogar, Gorazd Makarovič, Marija Makarovič (ur.), Borut Brumen, Mirko Ramovš, Karla Oder (ur.)..., pa še Traditiones, Etnolog in tri številke Glasnika SED.

Prav tolikokrat so bile postavljenečasne razstave v pokrajinskih in drugih regionalnih muzejih ter v Slovenskem etnografskem muzeju, ob tem pa še vrsta manjših, vendar ne nepomembnih razstav v času velike noči, ob božiču ter ob drugih priložnostih - v Sloveniji in zamejstvu. Na razstavah so bile predstavljene različne tematike, odvisno od vrste muzeja in dogodka, ki so ga obeležile. Pestrost interesov naj ilustrira nekaj naslovov: Slovenski kozolec, Spomeniki kmečkega stavbarstva na Gorenjskem, Mitologija Žoharjevega Kurenta, Vinarske podobe, Kamniti svet, Škedenjske krušarce, Filmska ustvarjalnost Metoda in Milke Badjura 1926-69, Micarija, Po sledih vsakdana - etnologovo delo nekoč in danes - od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj, Obleka naredi film, film naredi obleko, Življenje in delo Franceta Kotnika, Kinematograf v Ljubljani in Gorici 1896-1916...

Žal pa smo ob vseh teh naštetih in drugih spodbudnih dogodkih izgubili izjemnega etnologa Nika Kureta, ki je preminil januarja 1995 in čigar delo je v etnoloških logih praktično neponovljivo.

Slovensko etnološko društvo načrtuje tudi v letu 1996 javno predstavitev etnoloških publikacij, ob kateri bo izšla še etnološka bibliografija za leto 1995. V tej številki objavljamo tudi

razpis za Murkovo priznanje in listine. Svoje predloge pošljite najkasneje do 15. aprila 1996. Naprošam vas, da redno pošiljate podatke za kroniko. Pravočasno pošiljajte informacije za obvestila oziroma novice, hkrati pa vas vabim, da do konca februarja pošljete svoje prispevke, ki kakorkoli obravnavajo vizualno dokumentacijo (fotografijo, film, video itd.), saj bo ena od naslednjih števil posvečena prav tej temi.

Pa lepo leto vam želim!

Mojca Ramšak

Glasbeno-folkloristične teme

Že lansko leto, ko se je začelo nekaj "kuhati" med takratno Sekcijo za slovensko glasbeno narodopisje pri ISN pri ZRC SAZU (že samo zaradi tega nemogočega naziva bi bile spremembe dobrodošle!) in Inštitutom za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, smo načrtovali, da bi vsaj s kakšnim prispevkom v Glasniku obeležili te "cepitve in delitve". Potem ko se je Glasbenonarodopisni inštitut (pod novim starim imenom) zares "odcepil" od ISN-ja, pa me je Marko Terseglav - ki je tudi zbral pričujoče prispevke sodelavcev GNI-ja - opozoril, da smo lansko leto pravzaprav spregledali obletnico ustanovitve Maroltovega inštituta (in življenjski jubilej Zmage Kumer). Priložnost za tematski blok v Glasniku je bila torej kot naročena. A to ni edini razlog, da številko posvečamo glasbenim in folklorističnim temam.

Folkloristika - ne le glasbena - je bila v zadnjem obdobju razvoja slovenske etnologije po svoje zapostavljena. Vsaj v tistem obdobju, ko je - v osemdesetih letih - študirala moja generacija, smo pogrešali folkloristične predmete (ravno tako kot antropološke, a to je že druga zgodba). V devetdesetih letih je folkloristika končno (ne najmanj pomemben) del študijskega programa na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, kar nas lahko navdaja z upanjem, da se bo plodno razvijala. V etnološkem "polju" ali samostojna - to pravzaprav sploh ni pomembno. Pomembno je namreč ("javno" in "strokovno") poznavanje folklorne dediščine.

Zato homo v naslednji številki Glasnika objavili Unescova Priporočila za varovanje tradicionalne kulture in folklor. Besedilo je bilo sicer pripravljeno že za to številko, a se je "zataknilo" pri iskanju najustrežnejših prevodov strokovnih in pravnih izrazov. Ker smo imeli preveč gradiva, smo se odločili, da bomo tudi nekaj prispevkov v zvezi z ljudsko kulturo in slovstveno folkloro objavili v naslednji številki, ki bo izšla v marcu.

Ob koncu leta smo pripravili tudi analizo objav v Glasniku za zadnji dve leti in ugotovili, da - v nasprotju s pričakovanji enega od sofinancerjev - objavljamo manj znanstvenih člankov kot strokovnih. Ker je Glasnik publikacija, v kateri objavljamo tako znanstvene prispevke kot strokovna poročila, informacije in različno gradivo (itd.), bi se želeli približati čim bolj uravnovešemu razmerju med "učenostjo", "prakso" in "uporabo". Zato vas še enkrat pozivam, da sodelujete s svojimi prispevki. Edino merilo je "odličnost".

Rajko Muršič

GLASBENONARODOPISNI INŠTITUT V PRVIH PETDESETH LETIH (1934-1984)

Leta 1934 je bil v Ljubljani ustanovljen Folklorni inštitut za preučevanje ljudskega pesništva, glasbe in plesa. Avtorica opisuje njegovo zgodovino, delovne načrte in izvedene programe ter personalni razvoj do leta 1984. Glasbenonarodopisni inštitut (kot se imenuje danes) je izdal ali pa še pripravlja temeljne zbirke slovenske folkloristike, tako celotno znanstveno izdajo slovenskih ljudskih pesmi, zbirko slovenskih ljudskih plesov in oris etnomuzikološke podobe Slovenije. Inštitut se je v šestdesetih letih svojega delovanja stalno povezoval s sorodnimi institucijami v tujini.

Zanimanje za pesemsko izročilo se je med Slovenci zbudilo že ob koncu 18. stoletja. Kakor drugod po Evropi smo imeli v 19. stoletju vrsto vnetih zbiralcev, prve objavljene zbirke (npr. Vrazovo, Korytkovo) pa tudi že organizirane zbiralne akcije (npr. Filharmonične družbe 1819). Slovenska ljudska pesem postane v 20. stoletju tudi predmet glasbo-slovnih razprav posameznih slovenskih glasbenikov, toda načrtno strokovno zbiranje in raziskovanje se je začelo šele, ko je bil leta 1934 ustanovljen poseben etnomuzikološki inštitut.

Na 6. redni seji odbora Glasbene matice 21. avgusta 1934 je bilo sklenjeno, da se ustanovi INŠTITUT ZA RAZISKOVANJE SLOVENSKE GLASBENE FOLKLORE, pozneje imenovan FOLKLORNI INŠTITUT, ki naj bi ga vodil France Marolt. Z njim je bil sklenjen dogovor, ki pomeni ustanovno listino inštituta. V tem dogovoru so navedene še danes veljavne tri naloge inštituta: zbiranje, raziskovanje in objavljanje tako gradiva kakor znanstvenih izsledkov. V inštitutovi knjižnici naj bi bila dosegljiva vsa domača in tuja strokovna literatura. Vzdržuje naj stike z vsemi sorodnimi ustanovami doma in po svetu.

Za rojstni dan inštituta velja 1. oktober 1934. Delovni prostor, sobo št. 6 v svojem poslopu v Vegovi ulici, je dala Glasbena matica. Stroške za dejavnost sta si delili Glasbena matica in Filharmonična družba. Delo se je začelo ob prazni pisalni mizi in omari, v kateri je bilo nekaj Maroltovih zapisov in pesmaric iz izdaj Glasbene matice. Vodja in edini sodelavec je bil Marolt sam.

V prvih petih letih je Marolt pridobil nekaj zbirk raznih zapisovalcev. Zbirko "Odbora za zbiranje slov. narodnih pesmi" iz let pred prvo svetovno vojno, ki je bila shranjena v Etnografskem muzeju in je obsegala ok. 13.000 zapisov, pa takratna muzejska uprava ni hotela izročiti inštitutu. Zato se je Marolt odločil za prepisovanje. Knjige, ki jih je dobil deloma od Glasbene matice, z nakupi, darili in lastne, je Marolt uporabil za ustanovitev inštitutove strokovne knjižnice. Po njegovi zamisli, ki je tudi še obveljala kot najbolj smiselna, so knjige razvrščene v pet oddelkov: slovenske zbirke gradiva (sgn. Bbl. I), zbirke drugih narodov (Bbl. II), slovenska strokovna literatura (Lt. I), tuja strokovna literatura (Lt. II) in razno

pomožno gradivo (Comp.).

Široko zastavljeno delo je kajpak terjalo denarja, tega pa pri Glasbeni matici ni bilo na pretek. Aprila 1940 je zato sklenila predlagati prosvetnemu oddelku takratne banske uprave, Etnografskemu muzeju, Akademiji znanosti in umetnosti, rektoratu univerze, Glasbeni akademiji in Slovenski matici, naj bi si porazdelili stroške za inštitut. Glasbena akademija je svoj delež takoj nakazala, Akademija znanosti in umetnosti je sporočila, da je predvidela enkratno podporo, ker več ne zmore, univerza je odgovorila, da inštituta ne bo mogla podpirati, drugi niso rekli nič. Zato se je Glasbena matica odločila prepustiti inštitut banski upravi.

Avgrusta 1940 je bil sestavljen zapisnik o prevzemu in inštitut se je preselil v Stiški dvorec (Stari trg 34), kjer sta mu bili dodeljeni dve sobi. Inštitut je dobil tudi novo ime: GLASBENONARODOPISNI REFERAT in je bil v sestavi prosvetnega oddelka banske uprave. Kot "referat" je mogel obstati tudi med okupacijo, seveda pa na resno delo, zlasti na terenu, v vojnih letih ni bilo mogoče misliti.

Po vojni je bil (1. januarja 1946) priključen Akademiji za glasbo, spet z novim imenom GLASBENONARODOPISNI INŠTITUT. Ko se je moral znova seliti, tokrat (septembra 1947) na Mestni trg 24/II (vhod iz Ribje ul. 3) v staro Souvanovo trgovsko hišo, je končno dobil potrebno pisarniško opremo, zlasti omare za arhiv in knjižnico. Takrat je mogel Marolt zbrati okrog sebe prve strokovne sodelavce. Ureditev inštituta je postala zgled, na katerega so se ozirali ob ustanavljanju sorodnih inštitutov v drugih republikah Jugoslavije.

Junija 1949 je Marolta zadela delna možganska kap. Še med boleznijo ga je januarja 1950 vznemirila novica, da grozi inštitutu nova selitev. Pritožba na višjo stanovanjsko komisijo 28. marca 1951 je bil zadnji akt, ki ga je Marolt podpisal za inštitut, 6. aprila 1951 pa je umrl za srčno kapjo. Junija 1951, ko je bil na Maroltovem mestu že novi ravnatelj dr. Valens Vodušek, je bila izdana odločba o preselitvi v Wolfovo 8/II, kjer je inštitut ostal do leta 1990, ko se je preselil na Novi trg 5/II.

Med Maroltovo boleznijo se je inštitut julija 1949 ločil od Akademije za glasbo in postal samostojna ustanova, podrejena naravnost ministrstvu za znanost in kulturo. Izvedena je bila tudi sistematizacija delovnih mest in delo razdeljeno na tri področja: za ljudsko glasbo, za ljudska pesemska besedila in za ljudski ples, vsako zastopano z enim sodelavcem.

Poleti 1953 so sodelavci inštituta zvedeli, da naj bi bila ustanova pridružena SAZU, jeseni istega leta pa, da naj bi jo prevezal Etnografski muzej ali Akademija za glasbo. Čeravno morda ni bilo vse res, so te novice vendarle povzročile zaskrbljenost, saj ni bilo lahko verjeti, da hotruje nameram o priključitvi samo skrb za blagor inštituta in ljudskega izročila, ne pa še kakšni osebni in prestižni interesi.

Junija 1954 se je izpolnila davna Maroltova želja, da se je inštitutu po dolgih letih brezupnega prizadevanja posrečilo nabaviti študijski magnetofon Grundig, septembra 1954 pa je dobil še terenski baterijski magnetofon The Magnemite Portable. Tega mu je preskrbel in osebno prinesel v dar ameriški

psiholog češkega rodu dr. Josef Brožek, kot ljubitelj ljudske pesmi, ki je imel prijatelje med slovenskimi psihologi. Takšnega magnetofona dotlej ni imel noben drug inštitut v Jugoslaviji. Prvič je bil uporabljen januarja 1955 za snemanje v Beli krajini. Ti posnetki pomenijo začetek inštitutovega zvočnega arhiva.

Leta 1955 je inštitut nabavil za svoje sodelavce nekaj "uradne" terenske opreme (dežne palerine, torbe, bunde), kajti takrat smo od vasi do vasi še pešali, včasih ure dolgo, tudi v dežju in snegu, noseč poleg magnetofona in fotoaparata še osebno prtljago v torbi čez ramo. Prenosili smo po kmečkih hišah, kakor je nanoslo, jedli kjerkoli. Pa so bila vendar lepa tista terenska pota, polna nepozabnih doživetij slovenskega podeželja in ljudi.

Ko je bilo jeseni 1955 na prvem kongresu jugoslovanskih folkloristov na planini Bjelašnici nad Sarajevom postavljeno vprašanje uvedbe labanotacije za zapisovanje ljudskih plesov in so se navzoči ob predavanju Pina Mlakarja in Henrika Neubauerja prepričali o uporabnosti tega sistema, je inštitut februarja 1956 in 1957 priredil v Ljubljani tečaj, ki sta ga vodila omenjena strokovnjaka. Udeležili so se ga raziskovalci ljudskih plesov in še nekateri drugi folkloristi iz vse Jugoslavije. S tem je bila po zaslugi inštituta uvedena labanotacija kot edino veljavna plesna pisava v vse inštitute v državi in so etnografi opustili dotedanje načine zapisovanja.

V začetku aprila 1957 je upravni odbor Etnografskega muzeja sklenil izročiti inštitutu zbirko "Odbora za nabiranje slov. nar. pesmi", vsega 234 snopčev, "v trajno last".

Aprila 1958 je spet vzniknila misel, naj bi inštitut izgubil samostojnost in bil pridružen SAZU. Vendar do uresničitve takrat ni prišlo.

V maju 1962 je šla skupina sodelavcev prvič v Rezijo. Raziskovanja se je z italijanske strani udeležil vodja "Centra studi di musica popolare" v Rimu Giorgio Nataletti s sodelavci iz tržaškega radia, od slovenske pa tudi dr. Milko Matičetov iz Inštituta za slovensko narodopisje SAZU.

Leta 1964 je Slovenska matica sporočila svojo namero o novi izdaji Štreklejeve zbirke pesmi. To je bil povod, da je nastal načrt za celotno izdajo slovenskega pesemskega izročila z melodijami vred. Ustanovljen je bil uredniški odbor, ki so ga sestavljali Boris Merhar, Milko Matičetov, Valens Vodusek in Zmaga Kumer. Rokopis za 1. knjigo obsežnega dela *Slovenske ljudske pesmi* je bil oddan v tisk leta 1969, izšla pa je oktobra 1971. Doslej sta izšli še dve knjigi, četrta je v delu. Medtem se je menjal uredniški odbor.

Pri svojem zbiralnem delu na terenu se inštitut nikoli ni

kratkovidno omejeval le na pesmi, plese in glasbila, vedoč, da je do tega lažje priti, če se ljudje razgovorijo o šegah, vsakdanjem delu in o tem, kako so "včasih" živeli. Zato se v terenskih zapisnikih in na magnetofonskih trakovih nabira tudi gradivo za raziskovalce materialne kulture, šeg, narečij in drugih območij duhovne in socialne kulture. Široko celostno gledanje na ljudsko izročilo je imelo za posledico lepo število etnoloških dokumentarnih filmov. Sicer so bili narejeni amatersko, z najskromnejšo opremo in z malo denarja, vendar so dragocen dokument svojega časa.

Septembra 1966 je inštitut organiziral na Bledu sestanek mednarodne študijske skupine International Folk Music Council pri UNESCO za katalogizacijo melodij ljudskih pesmi.

Dne 21. oktobra 1966 je bila prva oddaja nove serije oddaj za RTV Ljubljana z naslovom *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*, ki je postala ena najbolj priljubljenih, najbolj poslušanih. Po njej je ob primerno komentiranih posnetkih ljudske glasbe glas o inštitutu segel do zadnje slovenske vasi in za mnogo uspešnih terenskih snemanj se moremo zahvaliti prav tej oddaji.

Leta 1968 je prišlo do reorganizacije Sekretariata za prosveto in kulturo, po kateri ta ni bil več pristojen za financiranje ustanov, ki so bile dotlej v njegovem okviru, torej tudi ne inštituta. Kje dobiti novo streho? Po pretresu vseh možnosti je upravni odbor inštituta sklenil, da bo najustreznejše, če se dogovori s SAZU. Torej je bilo dogovorjeno, da postane SEKCIJA ZA GLASBENO NARODOPISJE pri ISN SAZU, ostane pa v svojih prostorih v Wolfovi ulici.

Leta 1971 se je začelo zelo uspešno raziskovanje izročila v Porabju, 1976 pa med Slovenci na Koroškem. Z gradivom iz Porabja je bila začeta serija gramofonskih plošč z naslovom *Slovenska ljudska glasba. Zvočni primeri izvirne ljudske glasbe*. Prva plošča *Porabje* je izšla 1979, druga *Koroška* pa 1983.

Od 19. do 24. avgusta 1972 je sekcija organizirala simpozij mednarodne študijske skupine za raziskovanje ljudskih balad pri Komisiji za ljudsko pesništvo S.I.E.F. (Société Internationale d'Ethnologie et Folklore) v Škofji Loki, ki so se ga udeležili strokovnjaki iz Evrope in Amerike. V dneh od 5. do 11. maja 1983 pa smo organizirali še simpozij mednarodne študijske skupine za raziskovanje glasbil pri International Council of Traditional Music. Simpozij je bil v Piranu in je po izjavah udeležencev zelo uspel.

Leta 1994 je sekcija postala spet samostojen inštitut s starim imenom GLASBENONARODOPISNI INŠTITUT, od 1990 v novih prostorih na Novem trgu 5/II v okviru ZRC SAZU.

Summary

THE FIRST FIFTY YEARS OF THE INSTITUTE OF ETHNOMUSICOLOGY (1934-1984)

Zmaga Kumer

In 1934 the Institute of Folklore, which researched on folk songs, music and dance, has been established in Ljubljana. The authoress describes its history, work plans, programs, which were carried out and the development of the stuff till 1984. After the World War II the Institute renamed into The Institute of Ethnomusicology (then, the term "glasbeno narodopisje" was used: it literary means musical ethnography), which operated independently till 1972, when it joined The Institute of Slovene Ethnography as its section. In 1994 the Scientific-Research Center of the Slovene Academy of Arts and Sciences reorganized and The Institute of Ethnomusicology became an independent unit in the scope of the Scientific-Research Center. The Institute of Ethnomusicology published or will publish the essential collections of Slovene folkloristic studies and researches. The plan includes the whole scholarly issue of Slovene folk songs (3 books of folk narrative songs were issued up to know), the collection of Slovene folk dances and an outline of the ethnomusicology in Slovenia. In 60 years of its operation, the Institute established many contacts with similar institutions abroad.

GLASBENONARODOPISNI INŠTITUT ZRC SAZU
(1985-1995)

Glasbenonarodopisni inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti je ob svoji 60. obletnici leta 1994 s sklepom Predsedstva SAZU ponovno postal samostojni inštitut z naslednjimi oddelki in raziskovalci: *Oddelek za etnomuzikologijo* (mag. Igor Cvetko, mag. Robert Vrčon, Maša Komavec, zunanji sodelavec Julijan Strajnar), *Oddelek za tekstologijo* (dr. Marjetka Golež, dr. Marko Terseglav in zunanja sodelavka dr. Zmaga Kumer), *Oddelek za etnokoreologijo* (Mirko Ramovš), *Zvočni arhiv in studio* (dipl. ing. Drago Kunej). Predstojnica inštituta je dr. Marjetka Golež.

Od praznovanja 50. obletnice GNI je minilo 10 let. Klasično praznovanje 60. obletnice je inštitut zamenjal s tremi pomembnimi dogodki:

1) 1. februar 1994 - otvoritev novih prostorov: zvočnega arhiva in studia ter podpis medakademijske pogodbe med Slovensko in Avstrijsko akademijo ter med GNI (tedaj še sekcija) in Phonogrammarchivom z Dunaja o znanstvenem sodelovanju z začetnim "pilot projektom" - "Shranjevanje in varovanje posnetkov slovenskega gradiva z avstrijskega Koroškega."

2) 24. april 1994: 70-letnica rojstva znanstvene svetnice v pokoju dr. Zmage Kumer.

3) 31. maja 1994 je Predsedstvo SAZU sklenilo, da je GNI ponovno samostojni inštitut.

Kronološko lahko v teh desetih letih nanizamo nekaj pomembnejših dogodkov in dosežkov, ki so jih sodelavci inštituta zapisovali v inštitutski dnevnik. Leta 1985 je takrat še Sekcija za glasbeno narodopisje ISN štela šest sodelavcev, upravnik celotnega ISN pa je bil etnokoreolog Mirko Ramovš, ki je funkcijo opravljal do leta 1991, ko jo je predal Julijanu Strajnarju. Leta 1986 je na inštitut prišla tekstologinja Marjetka Golež, v pokoj je 1988 odšla dr. Zmaga Kumer, 1. 5. 1989 je prišel etnomuzikolog Robert Vrčon, 1. 9. 1993 smo zaposlili dipl. ing. Drago Kuneja, aprila 1995 se je upokojil Julijan Strajnar, 1. 9. 1995 pa je v inštitut prišla etnomuzikologinja Maša Komavec. Do leta 1990, ko je dobil prostore na Novem trgu 5/II, je imel inštitut prostore na Wolfovi 8. V letu 1994, 1. 2., je slovesno odprl nov Zvočni arhiv s presnemalnim studiom, novembra istega leta je preselil zvočno gradivo v klimatizirane in protipožarno zaščitene prostore.

Znanstvena infrastruktura, ki jo je za stroko opravljal Sekcija za glasbeno narodopisje in jo sedaj opravlja GNI, je v glavnem naslednja:

Sistematično in izčrpno raziskovanje slovenske ljudske pesmi, glasbe in plesa na temelju terenskih raziskav, evidentiranja in kritične obdelave virov ter gradiva, sistematizacije in katalogizacije terenskega arhivskega gradiva s poudarkom na zaščiti in preureditvi zvočnega arhiva, teoretičnih raziskav, objav razprav, virov in gradiva, izdelave pesemske, zvočne in plesne dokumentacije v obliki knjižnih izdaj, plošč, kaset, CD-jev idr.

Prva pomembna naloga GNI je kontinuirano, neprekinjeno izdajanje zbirke slovenskih ljudskih pesmi: Korpus Slovenske

ljudske pesmi: SLP (25 knjig). Naloga vključuje terensko snemanje, dokumentiranje, arhiviranje, glasbeno in tekstovno transkribiranje, katalogiziranje, znanstveno obdelavo zbrane gradiva in objavo posameznih tematsko urejenih zbirk ljudskih pesmi. Naj omenim samo nekatere: Zmaga Kumer, Slovenske ljudske pesmi Koroške, 1. knjiga: Kanalska dolina, 1986; 2. knjiga: Ziljska dolina, 1987; Zmaga Kumer, Lepa si, roža Marija... Zbirka slovenskih ljudskih pesmi o Mariji, 1989; Julijan Strajnar, Marko Terseglav, Porabska pesmarica, 1989; Zmaga Kumer, Oj, ta vojaški boben, Slovenske ljudske pesmi o vojaščini in vojskovanju, 1992; Slovenske ljudske pesmi Koroške, 3. knjiga, Spodnji Rož, 1992; Terseglav, Golež, Cvetko, Strajnar: Slovenske ljudske pesmi 3 - Legendarne in socialne, 1992; Julijan Strajnar, Rožmarin - trejezična zbirka slovenskih ljudskih pesmi, 1992; Zmaga Kumer, Čez polje pa svetinja gre, Iz izročila nabožnih pripovednih pesmi na Slovenskem, 1994; Zmaga Kumer, Mi smo prišli nocoj k vam, Slovenske kolednice, 1995.

Druga temeljna raziskava je *Etnomuzikološka podoba slovenskega ljudskega glasbenega in zvočnega izročila*. Vsebuje temeljite in stalne etnomuzikološke raziskave, ki obsegajo topografske terenske raziskave doslej neraziskanih območij Slovenije, prikaz otroškega vokalnega in instrumentalnega izročila in iger na Slovenskem, urejanje zbirke ljudskih instrumentov, ugotavljanje značilnosti ljudskega petja po posameznih pokrajinah na Slovenskem, raziskava fenomena pritrkavanja na Slovenskem kot enega najbolj izvirnih pojavov v slovenski ljudski glasbi. Navedli bomo nekatera pomembnejša dela: Julijan Strajnar, Pitrkavanje - gramofonska plošča, spremna beseda, transkripcije in priložena knjižica, 1985; Zmaga Kumer, Die Volksinstrumente in Slowenien. - Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente, 1986; Igor Cvetko, Jest sem Vodovnik Juri (M. Golež, dve poglavji), O slovenskem ljudskem pevcu, 1988; Julijan Strajnar, Citira, Instrumentalna glasba v Reziji, 1988; Igor Cvetko (ur.), Med godci in glashbili na Slovenskem (zbornik prispevkov), 1991.

Tretja raziskava: *Slovenski ljudski plesi* vsebuje stalne in sistematične etnokoreološke raziskave, ki prinašajo s svojim končnim rezultatom značilno plesno izročilo na Slovenskem. Naloga vsebuje stalno terensko delo, dokumentiranje, arhiviranje plesov, kinetogramsko analizo plesov ter knjižne izdaje gradiva in raziskav slovenskih ljudskih plesov po posameznih pokrajinah v Sloveniji. Npr.: Mirko Ramovš, Polka je ukazana, Plesno izročilo na Slovenskem - Dolenjska, Gorenjska, Notranjska, 1992; Polka je ukazana, Plesno izročilo na Slovenskem - Bela krajina, 1995; da ne omenim množice scenarijev za TV oddaje o ljudskih plesih idr.

V letu 1993 pa se je prej omenjenim raziskavam pridružila še ena, in sicer *Preureditev in zaščita zvočnega arhiva GNI ZRC SAZU*, ki je namenjena zaščiti, ohranitvi, preureditvi in publiciranju unikatnega zvočnega gradiva GNI - 1.800 magnetofonskih trakov, filmov, plošč, kaset, videokaset - **ednega znanstvenega zvočnega arhiva na Slovenskem**. To dragoceno gradivo z vsega slovenskega etničnega ozemlja je

etnična legitimacija Slovencev, celotna zbirka ljudskih pesmi, instrumentalnih viž, pripovedovanja ter opisov šeg in plesov (50.000 arhivskih enot). Presnemavanje starih unikatnih posnetkov je obenem priložnost za njihovo sistematiziranje, računalniško dokumentiranje in tonsko čiščenje. Rezultat tega dela je dokončan "pilot projekt" (mednarodni projekt): 184 originalnih trakov zvočnega gradiva, posnetega med 1955 in 1984 na avstrijskem Koroškem, je arhiviranih na 137 arhivskih studijskih analognih trakovih in 69 digitalnih kasetah (DAT) (Kunej). Vse presneto gradivo je tudi arhivirano in dokumentirano v 164 Zapisnikih, v katerih smo sodelavci GNI s pomočjo terenskih zvezkov in poslušanja trakov sestavili podrobno tehnično in vsebinsko dokumentacijo o posnetkih. 19. 6. 1995 je bila v prostorih Avstrijske akademije znanosti in umetnosti slovesnost ob koncu "pilotskega projekta", ki je rezultat sodelovanja med GNI in Phonogramarchivom z Dunaja.

Poleg zbirk pesmi, plesov, instrumentov, glasbe pa so sodelavci GNI v desetih letih napisali množico člankov, razprav, ocen, imeli predavanja po srednješolskih in visokošolskih ustanovah, urejali zbornike, napisali magistrske naloge (Cvetko, Vrčon, Golež), doktorske disertacije (Golež, Terseglav) (glej Letopis SAZU), pripravili vrsto radijskih in televizijskih oddaj idr. Naj omenim še dve znanstveni deli, ki sta nedvomno zaznamovali stroko: Marko Terseglav, *Ljudsko pesništvo*, Literarni leksikon, 1987; Zmaga Kumer, *Etnomuzikologija*, Razgled po znanosti o ljudski glasbi, 1988 (/1969/, 1977). Inštitut je pripravil več znanstvenih posvetovanj (1988 v Rezliji), razstav (1991 razstava o ljudskih instrumentih v Etnografskem muzeju, avtor Julijan Strajnar), sodeloval je v okviru Festivala znanosti 1995, 4. oktobra 1995 je bil Dan odprtih vrat GNI, Glasbenonarodopisni inštitut je bil soudeležen pri organizaciji etnološkega kongresa 1995, sodelavci so odhajali na študijska izpopolnjevanja v tujino, so člani različnih komisij, odborov, mednarodnih znanstvenih institucij (IOF, IASA, ICTM, Kommission für Volksdichtung...), posamezniki so dobitniki nagrad: npr. dr. Zmaga Kumer je dobitnica Herderjeve nagrade 1992 idr. (Vsi bibliografski podatki o sodelavcih GNI so objavljeni v Letopisih SAZU.)

Delo inštituta določa projektno delo, tako da imamo na Ministrstvu za znanost in tehnologijo Republike Slovenije prijavljena dva pomembnejša projekta: 1. *Temeljne raziskave slovenskih ljudskih pesmi, glasbe in plesa*, nosilec projekta bo v 5-letnem obdobju od 1996 pa do 2001 dr. Marko Terseglav, ter 2. *Preureditev in zaščita zvočnega arhiva GNI ZRC SAZU*, katerega nosilka je dr. Zmaga Kumer.

Prvi projekt je temeljni in ga lahko predstavimo takole: Projekt vključuje kompleksne raziskave ljudske duhovne kulture v vseh njenih segmentih, ki omogočajo vedenje o nas samih, pomembni pa so še za uveljavljanje Slovenije v evropskih in svetovnih integracijah. Znanstveno delo poteka na dveh ravneh: a) raziskovanje univerzalnih prvin in b) raziskave specifičnosti, ki jih etnosi oz. narodi ustvarjajo v lastnem kulturno-zgodovinskem in jezikovnem prostoru, v katerem gradijo svojo identiteto.

Drugi projekt je Preureditev in zaščita zvočnega arhiva GNI ZRC SAZU, ki ga lahko opišemo takole: Zvočni arhiv GNI ZRC SAZU pomeni enega najtrdnjših dokazov slovenske narodne samobitnosti in je nenadomestljiv vir informacij o slovenski ljudski pesemski, glasbeni in plesni ustvarjalnosti. Natančne tekstovne, etnomuzikološke in etnokoreološke analize vsega zapisanega in predvsem posnetega glasbenega in plesnega izročila, njegova sorodnost z drugimi glasbenimi kulturami v bližnji in daljni okolici torej bistveno prispevajo k ugotavljanju

etnogeneze slovenskega naroda. Glavni namen projekta je torej zaščititi in ohraniti za slovenski narod izredno pomembno unikatno narodovo zapuščino ter strokovnjakom pripraviti trdno osnovo za znanstveno delo.

Oddelek za tekstologijo. V tem oddelku raziskujejo znanstvena svetnica v pok. dr. Zmaga Kumer, znanstveni sodelavec dr. Marko Terseglav in znanstvena sodelavka dr. Marjetka Golež. Vsi trije se ukvarjajo z besedili ljudskih pesmi, njihovo vsebinsko in formalno analizo. Zmaga Kumer se ukvarja s komparativnimi študijami na področju raziskovanja balad, z ritmično in verzno analizo, z instrumenti, z zbirkami ljudskih pesmi idr. Marko Terseglav se posveča teoretičnim vprašanjem folkloristike, uskoški tradiciji na Slovenskem, vprašanjem ljudske in umetne pesmi, življenju ljudske pesmi v sodobnem času, razmerju med folkloristiko in etnologijo idr. Marjetka Golež raziskuje podobo človeka v ljudski pesmi, vlogo ženske v ljudski baladi, zanima jo ljudska pesem in umetna poezija, predvsem elementi ljudskega v sodobni slovenski poeziji, prozi, posebna muzikalnost ljudskega v sodobni poeziji, medbesedilni aspekti med ljudskim in umetnim ter teme in vsebine v ljudskem pesništvu.

Za znanstveno raziskovanje ljudskega pesemskega gradiva je potrebno strokovno arhivirano in obdelano ljudsko gradivo, ki ga posnamemo na terenu. Zato nam je poleg rokopisnih zbirk (od OSNP do zapuščine Valensa Voduška) v posebno pomoč zbirka zvočnih posnetkov ljudskih pesmi in instrumentalnih melodij, deloma opremljena s transkripcijami, s kartotekami na listkih v šestih izvodih, da je mogoče vsako pesem najti po šestih kriterijih: po tekoči številki, po kraju zapisa, po vsebini besedila, po prvem verzu, po začetku melodije in po metričnem obrazcu. Zvočni posnetek je zares uporaben šele s transkripcijo, ki obsega notni zapis melodije, narečni zapis besedila in vse potrebne podatke, zapisane na pripadajočem ovitku. Transkripcije so shranjene v oštevilčenih mapah, za vsak trak ena. Delo tekstologa je, da pod melodično transkripcijo podpiše besedilo, naredi ovitek - "srajčko", v katerega vnese vse prej navedene podatke, pa še morebitne opombe o pevcu na zadnjo stran. Tekstologovo ali besediloslovčevno delo poteka od terenskega snemanja, vpisovanja v terenske zvezke, arhiviranja, pisanja seznamov melodij, besedil, brskanja po rokopisnih in drugih zapisih, poslušanja trakov, transkribiranja, pisanja besedil po kronologiji zapisa ali posnetka do pisanja komentarjev in končno do znanstvene analize posameznega tipa pesmi. Na podlagi zbranega in obdelanega gradiva in s pomočjo interdisciplinarne literature ter strokovnega znanja, ki ga vsak tekstolog prinese s seboj v procesu izobraževanja, lahko nastanejo članki, razprave, knjige, referati, predavanja, scenariji, elaborati idr.

Bibliografija vseh treh sodelavcev (glej Letopise SAZU) kaže na vse prej navedene smeri dela, raziskovanja in objavljanja.

Perspektive GNI v prihodnje: poleg korpusa SLP želi inštitut sam producirati CD-je, plošče in kasete, si ustvariti računalniško bazo podatkov, Zvočni arhiv GNI naj bi postal državni arhiv Republike Slovenije za tovrstno gradivo, leta 1997 želi organizirati Mednarodno posvetovanje raziskovalcev balad, aktivno želi sodelovati v izgrajevanju slovenske nacionalne identitete, ki brez ljudske duhovne kulture ne bi niti obstajala oziroma bi se utopila v internacionalnosti prvin, v katerih bi bile nacionalne prvine neprepoznavne.

GNI je edina ustanova v Sloveniji, ki zbira in hrani zvočno gradivo slovenske ljudske ustvarjalnosti, se ukvarja z znanstvenimi raziskavami ljudske duhovne kulture in jo raziskuje kot najtransparentnejšo obliko nacionalne identitete.

Summary

THE INSTITUTE OF ETHNOMUSICOLOGY AT THE SCIENTIFIC-RESEARCH CENTRE OF SLOVENE ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS (1985-1995)

Marjetka Golež

The Institute of Ethnomusicology at the Scientific-Research Centre of Slovene Academy of Sciences and Arts became, after 60 years of its operation, the independent Institute again in 1994, after the decision of the Chairmanship of The Slovene Academy of Sciences and Arts. The Institute has following sections and researchers: the Section for Ethnomusicology (Igor Cvetko, M. A., Robert Vrčon, M. A., Maša Komavec and the outside collaborator Julijan Strajnar), the Section for Textology (Marjetka Golež, Ph.d., Marko Terseglav, Ph.d. and the outside collaborator Zmaga Kumer, Ph.d.), the Section for Ethnochoreology (Mirko Ramovš) and the Archive for Recordings and Studio (Drago Kunej, graduated engineer). The head of the Institute is Marjetka Golež, Ph.d.

At its 60th anniversary the Institute opened new rooms for the archive for recordings and studio. They also signed the interacademy agreement with the Slovene and Austrian academies and also with the Institute of Ethnomusicology and Phonogrammarchiv from Vienna. They started to collaborate in the "pilot project" research entitled Keeping and maintaining the recordings of audio material from the Austrian Carinthia. The Institute celebrated also the 70th anniversary of Zmaga Kumer, Ph.d.

The Institute of Ethnomusicology researches the Slovene folk songs systematically and thoroughly, as well as music and dance on the basis of fieldwork research, it keeps the recordings and has critical approach towards sources and audio material. It also deals systematically with the archival fieldwork material and puts special emphasis on the protection and reorganization of the archive of recordings, theoretical research, published treatises, sources and material and also to the preparation of documentation of songs, audio and dance material in book forms, records, tapes, compact discs etc. The researchers in the Institute focus also on two important projects: Basic research on the Slovene folk songs, music and dance and the international project Reorganization and protection of the audio material of the Institute of Ethnomusicology. The audio archive is about to become the only state archive of that kind in Slovenia.

In the Section for Textology Marko Terseglav, Ph.d., Marjetka Golež, Ph.d., and Zmaga Kumer, Ph.d., deal with the texts of folk songs and with the analysis of their form and content. The researchers do different things: go to fieldwork and record, write fieldwork notices, put collected material in the archives, write down the melodies, texts, research the manuscripts and other written sources, listen to the tapes, transcribe, write down the texts according to the written records or copies chronologically, they also write comments and scholarly analyses of specific types of songs.

The Institute of Ethnomusicology is the only institution in Slovenia which collects and keeps the audio material of the Slovene folk creativity.

Mirko Ramovš

UDK 793.3 : 394.3(497.12)

NALOGE SLOVENSKE ETNOKOREOLOGIJE V PRIHODNJE

Predmet dosedanjih raziskav je bil ljudski ples, ki ga je etnokoreologija opredelila kot ples, značilen za najširše plasti prebivalstva (ljudstva) na slovenskem etničnem ozemlju. Zato so bile raziskave usmerjene predvsem na podeželje. V ospredju je bilo preučevanje različnih pisnih virov ter terensko zbiranje gradiva - zapisovanje plesov, njihovih melodij in okoliščin, v katerih so plesi živeli. V prihodnje se bo raziskovanje plesnega izročila nadaljevalo na območjih, kjer to še ni bilo storjeno. Pred-

met raziskovanja ne bo v prvi vrsti ples, ampak človek kot plesalec, njegov odnos do plesa, njegovo doživljanje plesa, predvsem pa, kako se ples kaže kot oblika neverbalne komunikacije, pri čemer je mišljen izključno ples, v katerem ljudje iz vseh slojev sodelujejo zaradi osebnega razvedrila. V ospredju bo torej "plesno dogajanje".

Začetek znanstvenega raziskovanja ljudskega plesa na Slovenskem je povezan s Francetom Maroltom, us-

tanoviteljem Folklornega inštituta¹. Predmet njegovih raziskav je bilo predvsem izročilo Bele krajine in Ziljske doline na Koroškem, na njihovi podlagi je izdal študiji *Tri obredja iz Zilje* in *Tri obredja iz Bele krajine*.² Marolt je pod vplivom Fraserja in Mannhardta v plesnem izročilu iskal mitične osnove in pradačne korenine, predvsem pa slovensko samoniklost. Prav zato so bila vsa njegova znanstvena prizadevanja tudi iz narodnostno-obrambnih razlogov često preveč usmerjena v dokazovanje izvornosti slovenskega izročila in v iskanje njegovih prvobitnih izvirov. Ker je imel za to na voljo le pomanjkljivo gradivo, se je večkrat zatekel v rekonstrukcije.³ Ostro je zavračal vse primese tujega izvira, zlasti nemškega, čeprav v tem ni bil dosleden. Po vojni je raziskovanje v inštitutu prevzela Marija Šuštarjeva in se prvenstveno posvetila zbiranju gradiva na terenu, vendar je pri tem že upoštevala poglede sodobne etnologije, ki ima za ljudsko in slovensko vse, kar v ljudstvu živi, tudi tisto, kar je bilo v teku stoletij privzeto od drugod, a se je prilagodilo slovenskemu duhu in značaju. Veliko gradiva je v petdesetih letih na terenu zbrala tudi zunanja sodelavka inštituta Tončka Maroltova.⁴ Ob svojem raziskovalnem delu so o plesu pisali še Zmaga Kumer, Valens Vodušek in Radoslav Hrovatin. Ta je objavil o slovenskem ljudskem plesu obsežno študijo, a so njegova izvajanja deloma še pod vplivom Marolta.⁵ Po upokojitvi Marije Šuštarjeve l. 1966 je raziskovalno delo v inštitutu prevzel Mirko Ramovš in ga opravlja še danes.

Od vsega začetka so bili predmet raziskovanja *ljudski plesi*. Etnokoreologija jih je opredelila kot plese, značilne za najširše plasti prebivalstva (ljudstva) na slovenskem etničnem ozemlju. Izvirajo iz izročila, lahko podedovanega iz davnine in ki ga časovno ni mogoče natančno opredeliti, ali pa so bili v nekem času zavestno prevzeti od drugod in so se potem priložnostno širili naprej ter se v nekem okolju spreminjali in prilagajali gibnosti prevzemnika.⁶ Ker je bila do nedavne preteklosti večina slovenskega prebivalstva kmečkega stanu, so bile raziskave zato usmerjene izključno na kmečko podeželje. Tu je to izročilo glede na opredelitev živelo vsaj do druge svetovne vojne, ponekod še desetletje po njej in le v redkih primerih živi še danes. Ostalo pa je v spominu mnogih ljudi, predvsem starejših, medtem ko v drugotni obliki živi v izvedbi folklornih skupin.

Vse dosedanje raziskovanje je bilo prvenstveno osredotočeno na preučevanje različnih pisnih in likovnih virov ter na terensko zbiranje gradiva, značilnega predvsem za preteklost. Zbiranje je obsegalo zapisovanje plesov in njihovih melodij ter okoliščin, v katerih je ples živel. Razumljivo in opravičljivo je, da je prednostna naloga raziskav zbiranje

gradiva, saj je ljudski ples, kot smo ga opredelili, zamiral, živel le v nekaterih okoljih ob redkih priložnostih ali sploh obstajal še v spominu starejših. Posledica tega dejstva je bila, da večine plesov skoraj ni bilo mogoče zapisati po neposredni izvedbi na plesnih zabavah, ampak le po izvedbi ob obisku ne več mladih informatorjev, pogosto celo le še po opisu. Za pravo podobo plesa v posameznem obdobju so pomembne okoliščine, v katerih se je ples odvijal. Tudi te je bilo za pretekla obdobja mogoče raziskati večinoma le po pripovedovanju informatorjev, zlasti okoliščine, ki so bile povezane s šegami ali skupnimi deli, ki jih po večini slovenskega ozemlja že dolgo ne opravljajo več. Izjema so seveda veselice različnih društev, ki se po svoji strukturi niso veliko spreminjale.

Na podlagi znanstvene obdelave gradiva so bile izdelane razprave, ki so skušale ugotoviti izvir posameznih plesov in potek razvoja njihovih oblik, s komparativno metodo pa posebnosti slovenskega ljudskega plesa glede na sorodno izročilo sosednjih in drugih evropskih narodov.⁷ Plese so obravnavale tudi z drugih vidikov in pomenijo soliden prispevek k poznavanju celostne podobe slovenskega ljudskega plesa. Bistven delež pri tem nosijo objave gradiva, ki najbolj nazorno odkrivajo gibno kulturo Slovencev v preteklosti, njeno nastajanje in razvoj. Doslej so izšle tri zbirke Marije Šuštar z izbranimi plesi Koroške, Primorske in Prekmurja,⁸ Mirko Ramovš je objavil antologijsko zbirko plesnega izročila na Slovenskem, že se uresničuje načrt obsežne izdaje ljudskih plesov po pokrajinski pripadnosti in z večino pripadajočih variant. Doslej sta izšli zbirka s plesi osrednje Slovenije (Gorenjska, Dolenjska, Notranjska) in zbirka plesov iz Bele krajine in Kostela, za tisk sta pripravljeni zbirki plesov Prekmurja s Porabjem in Vzhodne Štajerske, zbrano je gradivo za izdaje plesnega izročila Primorske, Koroške in Zahodne Štajerske. Za podobo slovenskega ljudskega plesa so zanimive nekatere druge zunanje izdaje gradiva, od katerih velja omeniti zbirko s plesi Slovencev v Italiji.⁹

Naloge slovenske etnokoreologije s tem še niso opravljene. Glede na to, da na nekaterih območjih izročilo še živi ali se ga vsaj spominjajo, se bo zbiranje gradiva na terenu in njegovo preučevanje nadaljevalo tudi v bodoče. Četudi je bilo doslej zbrano gradivo analizirano in opredeljeno,¹⁰ vendarle čaka na obširnejšo in natančnejšo monografsko obdelavo. Veliko je še plesov, ki jih bo potrebno osvetliti s historičnimi raziskavami in primerjalnimi analizami, na prvem mestu rezijski ples. Raziskati je treba izvir in oblikovanje plesnih melodij, razmerja med melodijo in plesom ter njune medsebojne vplive. Dosedanje raziskave so se le redko dotaknile

¹ Folklorni inštitut je bil ustanovljen leta 1934.

² France Marolt, *Tri obredja iz Zilje. Slovenske narodoslovne študije 1*. Ljubljana 1935; isti, *Tri obredja iz Bele krajine. Slovenske narodoslovne študije 2*. Ljubljana 1936.

³ Mirko Ramovš, *Plesat me pelji*. Ljubljana 1980.

⁴ Gradivo se nahaja v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

⁵ Radoslav Hrovatin, *O slovenskem ljudskem plesu*. V: *Slovenski etnograf* 3-4/1951, str. 276-296.

⁶ Mirko Ramovš, n. d., str. 13.

⁷ Npr. Radoslav Hrovatin, *Kinetske označbe v slovenski ljudski plesni terminologiji*. V: *Slovenski etnograf* 12/1959, str. 163-180; Marija Šuštar, *Oblike plesa štajerski na Slovenskem*. V: *Rad kongresa folklorista Jugoslavije 6*. Bled 1959. Ljubljana 1960, str. 83-90; Mirko Ramovš, *Potrkan ples*. V: *Traditiones* 1/1972, str. 129-148; isti, *Romarski vrtec*. V: *Traditiones* 4/1977, str. 47-78; isti, *Visoki ali prvi rej?* V: *Traditiones* 17/1988, str. 187-208; isti, *Mazurka kot slovenski ljudski ples*. V: *Traditiones* 19/1990, str. 107-124.

⁸ Marija Šuštar, *Slovenski ljudski plesi Primorske*. Ljubljana 1958; ista, *Slovenski ljudski plesi Koroške*. Ljubljana 1958; ista, *Slovenski ljudski plesi Prekmurja*. Ljubljana 1968; Mirko Ramovš, *Plesat me pelji*. *Plesno izročilo na Slovenskem*. Ljubljana 1980; isti, *Polka je ukazana. Plesno izročilo Gorenjske, Dolenjske in Notranjske*. Ljubljana 1992; isti, *Polka je ukazana. Plesno izročilo Bele krajine in Kostela*. Ljubljana 1995.

⁹ Miran Košuta, *Nadja Krišćak in dr., Deklica, podaj roko. Ljudski plesi, pesmi in noša Slovencev v Italiji*. Trst 1985.

¹⁰ Mirko Ramovš, *Plesat me pelji*, str. 13-69.

folklorizma in njegovega pomena za oblikovanje ter ohranjanje ljudskega plesa. Zato bodo morale biti prihodnje raziskave pogostejše usmerjene k analizi oblik folklorizma in vplivom na podobo izročila, a tudi k ugotavljanju njegove vloge v življenju tistih, ki se z njim ukvarjajo, predvsem kako vpliva na njihov način življenja.

Čeprav so bile etnokoreološke raziskave pretežno usmerjene v preteklost, so se vendarle dotikale sedanjosti, saj so izročilo ohranili naši sodobniki, poleg tega pa je mogoče marsikatero koreološke pojave v preteklosti razložiti in primerjati s sodobnimi, saj se ples danes pojavlja in oblikuje podobno kot nekdanj. Človek je bil vedno in je še danes ustvarjalec tudi pri plesu za zabavo, saj so z ukom pridobljene oblike namenjene zgolj za izhodišče, da se lahko gibno izživlja. Posledica te ustvarjalnosti je množica variant in variacij. Vendar so se v preteklosti te variante in variacije ohranjale več desetletij ali celo stoletij in je določen ples dobil neko stalno zaokroženo podobo, vidno v različnih tipih. Tudi zdaj se pojavljajo novi plesi, a obstanejo pri življenju leto ali celo manj, ker jih hitro izpodrinejo vedno novi. Zato so danes rezultati plesalčeve ustvarjalnosti trenutni, enkratni, se ne utrdijo in primejo za novo življenje, kajti komaj se rodijo, že izginejo; ples se kot nova oblika ne ohranja dalje. Tako raziskovanje plesov, ki bi se na svoj način na Slovenskem oblikovali, ni več možno na tak način kot doslej.

Srečujemo se torej z vprašanjem, kaj naj etnokoreologija danes raziskuje, saj ljudskega plesa v pomenu, kot smo ga v začetku opredelili, iz navedenih razlogov skoraj ni več. Ni dvoma, da bo še vedno preučevala ples, saj ljudje tudi zdaj plešejo. Ples je njihova nujna potreba - kot zabava ali kot želja po umetniškem izražanju in uveljavljanju na odrskih deskah. Etnokoreologija ne bo raziskovala umetniškega ali estradnega plesa (z njim se ukvarja druga stroka) niti njegove vloge v življenju sodobnega človeka na Slovenskem, saj bo to preučevala sociologija kulture. Predmet njenega raziskovanja bo kot doslej ples, ki je namenjen osebni zabavi in razvedrilu, le da bo središče njenega raziskovanja odslej predvsem človek-plesalec. To ne pomeni, da mu v dosedanjih raziskavah ni posvečala pozornosti; v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta je o njem bogato in zanimivo gradivo. Pač pa se zdaj ne bo omejevala na človeka s podeželja, zanimal jo bo tudi človek v mestu, človek vseh slojev in skupin na Slovenskem.

Ker bo iz navedenih razlogov v ospredju človek, in ne ples kot oblika, se bo etnokoreolog posvečal najprej njegovemu odnosu do plesa: kaj mu ples pomeni, kako ga doživlja in kako se kaže kot oblika nebesednega sporazumevanja. Ob tem je treba poudariti, da je ples vedno bil nebesedno sporazumevanje in so njegovo vsebino tradicionalne plesne oblike nazorno odkrivala (npr. pri štajerišu previjanje plesalcev pod sklenjenimi rokami kaže željo po zblizanju in pri tesnem stiku s plesalko so njegovi namigi že drznejši). To se pravi, da mora biti etnokoreolog na oblike pozoren tudi danes, ko mu njihovo preučevanje ni pglavitni cilj. Nadvse pomembno je ugotavljanje, kako človek doživlja ples v različnih življenjskih obdobjih, saj je npr. otroku predvsem oblika igre, mladostniku razvedrilo in pomoč pri medsebojnem spoznavanju, zrelemu človeku sprostitev, staremu eden izmed načinov ohranjanja vitalnosti. Taka preučevanja bodo odkrila vlogo plesa v človekovem življenju nasploh, odkrivala pa tudi posebnosti v različnih okoljih in pri različnih družbenih slojih.

Vloga plesa se še posebej odkriva iz analize plesnih zabav. Te so različne glede na okolja, v katerih se dogajajo, saj so drugačne v mestih kot na podeželju. Njihova vsebina in oblika je odvisna od tega, komu so namenjene, kdo jih pripravlja, ob kakšnih priložnostih potekajo. Etnokoreolog bo proučeval plesne zabave na kmečkih veselicah ali veselica raznih društev, zaključene plese stanovskih krogov (veliki elitni plesi), pa maturantske plese in druge. Ne bo smel prezreti morebitnih razlik med plesnimi zabavami na posameznih območjih in posameznih slojev ter vloge, ki jih imajo ti plesi v življenju udeležencev ali sploh prebivalcev krajev, kjer se odvijajo. V preučevanje bo moralo biti vključeno celotno dogajanje, od začetnih priprav organizatorjev in udeležencev do samega poteka, plesnih navad (npr. vabilo na ples, prodaja plesa) in plesne etikete do konca, skratka vse, kar sodobni antropologi plesa pojmujejo kot "plesno dogajanje".¹¹ Vanj je vključeno vse, kar se v nekem kraju dogaja okoli plesne prireditve, tudi tisto, kar se je neposredno ne dotika. Takega dogajanja je v manjšem kraju veliko več kot v velikem mestu, kjer ga okolica občuti manj, saj ga ustvarjajo predvsem mediji. Etnokoreolog ne bo smel prezreti tistih prireditev, kjer je ples tudi sestavni del, vendar ne edini cilj, zanimiva pa je v tem primeru njegova vloga in sam potek. Enako velja za vlogo plesa v disco klubih in drugih zabaviščnih lokalih, kjer se ta spreminja glede na starost in strukturo obiskovalcev. Raziskave bodo s primerjavo z nekdanjimi plesnimi zabavami odkrile nove navade in seveda vzgibe, zakaj se plesne zabave prirejajo.

Etnokoreologija bo zlasti pozorna do plesnega repertoarja, in to v različnih okoljih (mesto, podeželje, geografska območja) in na različnih prireditvah (veselice, velike družabne plesne zabave, maturitetni plesi ipd.). Spremljala bo sprejemanje novih plesov, njihovo preoblikovanje in zamiranje, analizirala osebne variante modnih plesov, vselej pozorna, kako se to dogaja v posameznih okoljih, tako socialnih kot geografskih. Pomemben predmet njenega preučevanja bo tudi v bodoče plesni slog, se pravi to, kako se pleše, kakšna je gibna kultura človeka na Slovenskem sploh. Ugotavljala bo povezanost s tradicionalnim slogom in inovacije, s posebnim poudarkom na razlikah med slogom na podeželju in v mestu.

Naloga etnokoreologije ni samo raziskovanje plesa, ampak tudi plesne glasbe. Njen dolg do slovenske plesne glasbe v preteklosti je bil omenjen že na začetku. Danes bo etnokoreolog preučeval vrste plesne glasbe, kako in zakaj jih plesno občinstvo sprejema ter kako posamezne instrumentalne izvedbe nekega plesa vplivajo na izvedbo tega plesa, zopet z vidika, v kakšnem okolju, med katerimi sloji in na katerem geografskem območju.

Raziskavam se bo kot doslej prilagajala metodologija dela. Le-ta bo morala poleg študija virov in literature vsebovati kot doslej veliko terenskega dela, kjer bo raziskovalec uporabljal zlasti metodo lastnega vključevanja in sodelovanja ter opazovanja, intervjujev in anketiranja, njegovo pglavitno tehnično pomagalo pa bo videokamera.

Rezultati etnokoreoloških raziskav bodo tako tudi v bodoče nepogrešljivo dopolnilo k podobi načina življenja na Slovenskem.

11 *The Dance Event: a Complex Cultural Phenomenon*. ICTM Study Group on Ethnochoreology. Copenhagen 1989.

Summary

THE FUTURE TASKS OF THE SLOVENE ETHNOCHOREOLOGY

Mirko Ramovš

The author analyzes the hitherto orientation, work and the results of the Slovene ethnochoreology and presents its future tasks. In the future, ethnochoreology will have to pay more attention to contemporary problems. Its starting-point will be the human being as a dancer and the role of the dance in the life of contemporary men and women in Slovenia.

Folk dance has been the main object of the hitherto research of ethnochoreology, which defined it as the dance, characteristic for the widest strata of the (folk) inhabitants of the Slovene ethnic territory. Until recent past the majority of the Slovene population were peasants, therefore the scholars focused their research exclusively on rural population. The folklorists researched various written sources and gathered the fieldwork material, which included the writing down of the dances, their melodies and the context in which they were performed. The results of the research were presented in various treatises and - above all - in the publications of the material about dance.

The future research of the dance tradition will continue in the areas that have not been researched yet. Special attention will be given to the origins of the Rezija dance, its melodies, and to the phenomena of folklore. The research will include the contemporary dance phenomena. It will focus on the men and women as the dancers and not merely on the dance itself. The scholars will consider the dancers' attitude towards dance, their experience of dance and on dance as a form of nonverbal communication. The researchers will put an attention to dance in which the members of all social strata dance to entertain themselves. Therefore, the ethnochoreologists will study all the dancing events in various circumstances - that what contemporary ethnology of dance defines as "living practice". Ethnochoreology will also pay attention to the dance repertoire, to the emerging and disappearing of the dances and to the dancing style that unravels the human's culture of movement - in our case that of the Slovene men and women. This research includes also the research on dance music and its influence on the repertoire and the performance of dance. The methods of research will remain various as they were until now. The researcher will become more engaged. The special emphasis will be put on the audiovisual documentation.

Drago Kunej

UDK 930.253(086.7) : 534.852

RAZMIŠLJANJA IN NAPOTKI PRI ARHIVIRANJU ZVOČNEGA GRADIVA

Arhiviranje in hranjenje zvočnega gradiva je velikokrat povezano s težavami, ki se jih začnemo zavedati šele v sedanjem času, ko so nosilci zvoka že začeli propadati in posnetki na njih izgubljajo kvaliteto ter velik del informacij. Avtor v članku opozori na težave pri arhiviranju zvočnega gradiva, opiše osnovne lastnosti magnetnih trakov - kot doslej edinega preizkušenega in zanesljivega arhivskega nosilca zvoka - ter vpliv okolja nanje. Navede tudi nekaj temeljnih napotkov pri ravnanju z magnetnimi trakovi in njihovem predvajanju.

Ljudje se že več stoletij ukvarjajo z ohranitvijo in varovanjem svojih dosežkov. Nastajali so obsežni in različni arhivi pisnih virov, pa tudi arhivi v muzejih, kjer se shranjujejo kulturni predmeti vseh vrst umetnosti. Izkušnje pri ohranjanju pisnih virov so pokazale težave in stroške, ki nastajajo pri vzdrževanju tovrstnih arhivov. Pri pisnih virih so problemi arhiviranja v veliki meri že znani in dobro obdelani. Težja pa

je zaščita drugega in drugačnega gradiva, kjer je zaradi različnosti materialov in nevarnosti, ki vplivajo nanje, arhiviranje mnogo bolj kompleksno ter bistveno težje in dražje. Pojavljajo se obsežne raziskave in študije, ki poskušajo opozoriti javnost in odgovorne ljudi na pomembnost arhiviranja in probleme ob tem, ter najti ustrezne rešitve za njihovo premagovanje.

Iz svetovnih katastrof, primerov nesreč in vojn lahko vidimo, da shranjene kulturne in znanstvene dobrine niso popolnoma varne in se lahko hitro uničijo ali propadejo. Še več - sčasoma razpadejo in propadejo celo same. Da bi omilili in delno preprečili nezadržno staranje in propadanje varovanega gradiva, je potrebno arhive stalno vzdrževati, obnavljati ter skrbeti za čimbolj idealne razmere hranjenja.

Pri avdiovizualnih nosilcih podatkov se ljudje veliko premalo zavedajo pomembnosti podatkov in problemov hranjenja in varovanja tovrstnih nosilcev.

Eden glavnih vzrokov težav so vsekakor zelo kompleksne ter zahtevne fizikalne in kemične lastnosti nosilcev. Vse preveč se pričakuje od arhivarjev in ljudi, ki skrbijo za takšne zbirke in so večinoma s humanističnih področij (zgodovina, lingvistika, muzikologija). Ti zahtevnih "tehničnih"

problemov ne poznajo ali jim niso kos, saj ni potrebne tovrstne literature, ki bi probleme povzela in obdelala. Pojavljajo se različni članki in razprave z nasveti in priporočili glede uporabe, shranjevanja in vzdrževanja avdiovizualnih nosilcev podatkov. Pogosto se celo izkaže, da ni mogoče dati jasnih teoretično utemeljenih odgovorov in so napotki rezultat izkušenj ob delu na tem področju. In ravno izkušnje in njihova izmenjava lahko zelo pomagajo pri reševanju nastalih težav. V ta namen je nastalo mednarodno združenje zvočnih arhivov (IASA), ki se ukvarja z različnimi področji arhiviranja (sistemizacija, katalogizacija, tehnično področje, šolanje in izobraževanje...) ter svoje izkušnje in izsledke posreduje svojim članom in širši javnosti.

Audiovizualni nosilci podatkov dosegajo v primerjavi s pisnimi viri neprimerno večjo stopnjo integritete. Packa v knjigi ali pretrgana stran v splošnem ne pomeni bistvene izgube informacije, saj lahko izgubljene črke nadomestimo s sklepanjem iz konteksta. Pri avdiovizualnih nosilcih pa je pomembna vsaka podrobnost signala, ker je to že informacija zase in tako nenadomestljiva. Poškodovan ali raztegnjen trak (poškodovana brazda na plošči, praska na CD-ju...) lahko povzroči uničenje do takšne mere, da nosilci ne delujejo več, kar pomeni popolno izgubo podatkov. Ponavadi so modernejši formati (digitalni nosilci...) zaradi svoje velike gostote podatkov bolj občutljivi in terjajo še večjo pazljivost.

Nekaj značilnosti in priporočil pri arhiviranju magnetofonskih trakov

Osrednji del zvočnega arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU obsega magnetne trakove. Ti so različne kvalitete, starosti, različnih proizvajalcev ter posneti z različnimi tehnikami snemanja in različnimi aparaturami. Tako lahko zasledimo celotračno, dvotračno in štiritrračno posnete trakove in trakove, posnete s hitrostmi 2,4 cm/s, 4,75 cm/s, 9,5 cm/s, 19 cm/s in 38 cm/s. Starejši trakovi so posneti v mono tehniki, večtrračno in z manjšimi hitrostmi (starejše snemalne aparature, varčevanje traku), novejši pa v stereo tehniki in z višjimi hitrostmi (boljša kvaliteta posnetkov, novejše snemalne aparature).

Za vse magnetne nosilce zvoka so značilne določene lastnosti, ki so ključnega pomena pri hranjenju, vzdrževanju in ravnanju z njimi. Ker so magnetni trakovi še danes edini zanesljiv in preizkušen arhivski nosilec zvoka, bom v nadaljevanju opisal nekaj najpomembnejših lastnosti magnetnih trakov ter nekaj priporočil, kako ravnati z njimi.

Velike kakovosti magnetnega traku ni lahko obdržati, saj je upogljiv in sestavljen iz različnih sestavin. Ima veliko površino (za približno eno uro predvajanja potrebujemo okoli 50 m² traku) in je izpostavljen različnim vplivom. Magnetni delčki v traku in velikosti rež snemalnih glav so velikostnega reda cigaretnega dima. Magnetne lastnosti trakov (in s tem posnetki) so zelo odvisne od "okolja", tj. zlasti klimatskih razmer hranjenja, mehanske zaščite in čistosti atmosfere.

Vpliv temperature in vlage

Temperatura in vlaga imata odločilen vpliv na kvaliteto zapisa pri skladiščenju magnetnega traku. Znano je, da ima temperatura velik vpliv na kemične procese. Na grobo lahko ocenimo, da zvišanje temperature za 10⁰ C podvoji hitrost kemičnih reakcij. Tako nam neprimerna temperatura v arhivu lahko zelo pospeši procese staranja zvočnih nosilcev. Neposredno s temperaturo je povezana tudi relativna vlaga v

ozračju, ki močno vpliva na kemične lastnosti in raztezanje magnetnih trakov. Iz tega lahko sklepamo, da je najidealnejše hranjenje trakov pri najnižji možni temperaturi in vlagi. Vendar pa se v praksi pokaže, da je najpomembnejša konstantnost temperature in zračne vlage, saj s tem preprečimo neprijetne kemične in mehanske posledice (kondenziranje vlage, mehansko raztezanje traku...). Tako so za arhivske duplikate, ki niso skoraj nikoli uporabljeni, najustreznejše klimatske razmere okoli 10⁰ C in 35 % relativne zračne vlage, za druge trakove pa 20⁰ C in 45 % relativne zračne vlage pri majhnih nihanjih okoli teh vrednosti (+/- 1⁰ C, +/- 5 % relativne zračne vlage). Takšen kompromis se priporoča zato, da zmanjšamo klimatske spremembe pri prenašanju trakov iz arhiva v delovne prostore, kjer klimatske razmere niso enake kot v arhivu. Najbolje bi bilo, da bi bili vsi prostori, kjer delamo s trakovi, enako klimatizirani, nikakor pa ne bi smeli presegati temperature 25⁰ C in relativne zračne vlage nad 60 %. Zato je še posebej pomembno, da ne puščamo magnetnih trakov (tudi kaset idr.) na mestih, kjer se lahko pregrejejo (pod namiznimi lučmi, na okenskih policah, v avtomobilih...), saj lahko ne samo izgubimo kvaliteto posnetkov, ampak celo popolnoma uničimo posnetke. Prav tako so za skladiščenje zelo neprimerni vlažni prostori (kleti, kuhinje...), kjer lahko pride do hidrolize ali napada plesni in tako uničenja traku.

Vpliv čistosti okolice

Prah in nečistoča sta pogosto izvir mehanskih težav pri predvajanju posnetkov. To velja še posebej za novejše, digitalne nosilce zvoka, kjer je gostota podatkov zelo velika. Nečistoča lahko povzroči kratke izpade podatkov ("drop out") ali pa pokvari kvaliteto posnetkov (odmik glave od traku in s tem izguba predvsem višjih frekvenc, ki so že tako najbolj občutljive na procese staranja). Najboljša obramba je skrb za čistost prostorov, kjer se trakovi nahajajo (arhiv in delovni prostori), tako da tam ni dovoljeno prehranjevanje, pitje in kajenje (že cigaretni dim lahko povzroči motnje pri predvajanju).

Ravnanje z magnetnimi trakovi

Trak ne sme priti v stik z umazanijo, s prahom, kemikalijami ali z močnejšimi magnetnimi polji. Čim manj naj se ga dotikamo z rokami. Obe strani traku je potrebno obravnavati enako skrbno, saj se poškodbe in umazanija z zadnje strani lahko prenesejo skozi trak ali nanesejo na oksidno stran naslednjega ovoja.

Vse površine, s katerimi pride trak v stik, morajo biti gladke in čiste, da se trak mehansko ne poškoduje. Zato je potrebno reproduksijske aparature redno čistiti (vsakih osem ur) - vendar ne samo glav, ampak tudi vsa vodila. Čistimo z mehko tkanino, ki ne pušča dlačic, ter po potrebi z ustreznim topilom (Isopropan alkohol...), ki ne poškoduje aparatur. Gumijasti potiskalni kolesček lahko čistimo le s topili, ki ne poškodujejo gume.

Pred uporabo moramo trak prilagoditi na klimatske razmere v delovnem prostoru (če so ti drugačne od tistih v arhivskem prostoru), in sicer tako, da naj se trak nahaja v delovnem prostoru vsaj 6 do 8 ur pred predvajanjem.

Trakove v arhivu moramo redno previjati, da ublažimo efekt kopiranja in druge nevšečnosti. Arhivske trakove previjamo vsake 3 leta, druge vsakih 6 mesecev.

Predvajanje trakov

Pred predvajanjem je potrebno preveriti, če je reprodukcij-ska aparatura pravilno nastavljena in očiščena (testni referenčni trakovi). Nepravilno nastavljene aparature lahko bistveno vplivajo na kvaliteto reprodukcije. Trak iz arhiva moramo najprej nekajkrat previdno previti od začetka do konca, da ublažimo efekt kopiranja in "očistimo" trak. Po končanem predvajanju trak v celoti previjemo, da odpravimo morebitne "stopnice" in ga gladko navijemo. Vsak trak

spravimo v svoj ovoj (škatlo) in ga uskladiščimo pokončno.

VIRI:

VZDRŽEVANJE in ravnanje z video trakovi. Navodila RTV Slovenija.

DRAFT EBU Technical Document. 7. 2. 1994.

SCHULLER, Dietrich 1983: Behandlung, Lagerung und Konser-vierung von Schallträgern. V: Das Schallarchiv 13, str. 29-57.

Summary

REFLECTIONS AND INSTRUCTIONS ON PUTTING THE AUDIO MATERIAL IN THE ARCHIVE

Drago Kunej

In the article the author - recording engineer in the Institute of ethnomusicology - warns against the problems we come across when we put the audio material in the archives, he describes basic characteristics of magnetic tapes and the influence that the surroundings have on them. The author also gives some basic instructions on how to deal with magnetic tapes and how to perform them.

Putting the audio material in the archives and keeping it there present some problems, which we have become aware of recently, when the recording media have already started to deteriorate, so the quality of the recordings have worsened and a lot of information have been lost. In the article the author briefly describes some of the most important dangers which threaten the recording media and he also gives advice on how to avoid or at least lessen those dangers. The magnetic tapes are the only tested and "reliable" archival sound carrying media at the moment, therefore their basic characteristics are described, as well as the influence of the surroundings (temperature, moisture, dirt) on archiving the magnetic tapes and on their aging. The author added also some basic instructions on how to deal with magnetic tapes and how to perform them, so that the recordings would not be damaged or even completely destroyed because of the lack of knowledge or maltreatment. The recordings are usually unique documents (from the point of view of different fields of science and art) and therefore of immense importance and value.

Skupina Autodafé na otvoritvi razstave v Slovenskem etnografskem muzeju ob kongresu Štrekelj - Murko, 25. 10. 1995.

Foto: Aleš Gačnik.

ETNOMUZIKOLOGIJA IN VPRAŠANJE ETNOGENEZE

Avtor opozarja, da bi lahko slovenska etnomuzikologija prispevala pomemben delež k raziskovanju etnogeneze Slovencev. Ob upoštevanju nekaterih sodobnih raziskav ljudske glasbe je mogoče postaviti pod vprašaj nekatere zgodovinske interpretacije tega problema. Na temelju prežitkov v slovenski vokalni ljudski glasbi lahko sledimo povezavam med slovensko ljudskoglasbeno kulturo in drugimi evropskimi ljudskimi kulturami.

Po avtorjevem mnenju te trditve potrjuje ljudska glasba Rezije. Rezijanska ljudska glasba bi lahko glede na njeno arhaičnost razkrivala kulturne povezave med različnimi evropskimi ljudstvi v preteklosti.

Velikokrat se sprašujem, kakšen je smisel etnomuzikološkega raziskovalnega dela. Mar je to zgolj objavljane posnetega gradiva s komentarji o melodičnih, ritmičnih in besedilnih značilnostih naše ljudske glasbe, ali naj poskuša etnomuzikologija ugotavljati, kakšne so povezave med posameznimi ljudskimi glasbenimi kulturami, kakšne so razlike in podobnosti in zakaj je do njih prišlo?

Že Valens Vodušek je v svojih razmišljanjih spoznaval, da je objektivno ugotavljanje medsebojnih vplivov in primerjanje ljudskih glasbenih kultur zelo težko. Po eni strani se prav pri tem tudi znanstveniki težko otresejo čustvenih in narodnostno obarvanih vplivov, po drugi strani pa so težave še stvarnega in metodičnega značaja. Vodušek je mnenja, da je za vsako primerjanje, npr. sosednjih kultur, potrebno poznavanje gradiva na obeh straneh njunega stikališča. Pogoji za to je, da so taki stikališčni pasovi že temeljito raziskani, gradivo pa zbrano z objektivnimi, sodobnimi metodami (magnetofonski posnetki) ter ustrezno objavljeno. Drugi pogoj je že izdelana klasifikacija in tipologija pojavov in po možnosti raziskava njihovega zgodovinskega razvoja. V etnomuzikologiji sta po njegovem klasifikacija in tipologija za večji del glasbenih pojavov šele v začetni fazi. Vendar je šele po izvedeni tipologiji mogoče ugotavljati geografsko razširjenost in frekvenco pojavov ter v naslednji stopnji raziskave sklepati na smeri njihovega razširjanja.¹

Problem nastopi že pri pojmu slovenske ljudske glasbe, saj slovensko etnično ozemlje v tem pogledu ni v celoti homogeno, poleg tega pa združuje ljudska glasba v sebi različne razvojne in stilne plasti. Kljub temu pa sem mnenja, da so izvori naše ljudske glasbe in petja vendarle skupni, ne glede na to, da so najrazličnejše okoliščine pripeljale do nekaterih

pojavov, ki nas pogosto navajajo na napačna sklepanja.

Pri raziskovanju naše ljudske glasbe lahko ugotovimo, da je naše ljudsko petje tesno povezano z drugimi oblikami ljudskega petja med slovanskimi ljudstvi, še posebej tistimi na severu in zahodu, kaže pa nam na nekdanjo tesno povezanost tudi z ljudskimi kulturami, ki jih danes ne prištevamo med slovanske. Postavlja se nam torej vprašanje, kako je do tega prišlo? Vsekakor je veliko možnosti, da je na vseh območjih v Evropi, ki so si v ljudski glasbi sorodna, prisotna neka skupna osnova, ki jo lahko imenujemo tako ali drugače, npr. evroazijska arhaična, kot jo je pojmoval Alan Lomax,² in ki je etnično še vedno ne moremo opredeliti. Ali je v povezavi s staroslovansko ali morda z venetsko, ki je v zadnjem času vedno bolj aktualna, bo pokazal morda še čas in prihodnja intenzivna raziskovanja. Dejstva so namreč naslednja: med evropskimi ljudstvi poznajo večglasje vsa slovanska ljudstva, medtem ko pri drugih evropskih narodih ta način zasledimo le sporadično. Nekatere Vodušekove primerjalne raziskave metroritmične strukture ljudske glasbe slovanskih narodov kažejo na veliko povezanost med našim najstarejšim ljudskim pevskim izročilom in tistim pri drugih slovanskih narodih.³ Gre tudi za povezanost večglasnega načina petja s tetratonskimi in pentatonskimi melodijami, ki se pojavljajo v zvezi s skupnimi metričnimi in ritmičnimi vzorci.

Ravno tako nas novejša spoznanja prepričujejo, da je naše ljudsko petje večinoma avtohtono, neumetno, in je, kot je ugotavljal že Vodušek, samo v novejši plasti čutiti vpliv umetne glasbe in glasbe drugih narodov (predvsem gre za nemški vpliv).

Vprašanja, ki se najpogosteje pojavljajo pri raziskovanju tako ljudske glasbe in petja kot tudi pri raziskovanju drugih delov ljudske kulture, so povezana z ugotavljanjem prežitkov t. i. "staroselskih kultur". Vse prevečkrat se je namreč dogajalo, da so etnologi, sociologi in celo arheologi svoja spoznanja, hodisi hote ali nehote, prilagajali trditvam zgodovinarjev. Ti pa so zgodovinske interpretacije naslonili bolj ali manj na pisane vire (še posebej velja to za zgodovinopisje prejšnjega stoletja), pri tem pa so premalo, ali sploh ne, vključevali v svoje zgodovinske razlage spoznanja zgoraj omenjenih, za zgodovinopisje še kako pomembnih ved. Seveda raziskovalci ljudske glasbe v prejšnjem stoletju niso imeli na razpolago tehničnih pripomočkov, s katerimi bi to zvrst ljudske kulture ustrezno beležili in jo nato natančno raziskovali. Zato so bile njihove trditve rezultat zelo omejenih spoznanj, s katerimi si tudi zgodovinopisje ni moglo dosti pomagati.

Stanje v etnomuzikologiji je danes precej drugačno, tako v tehničnem kot v metodičnem pogledu. Nihče si več ne upa

1 Valens Vodušek, *Slovenska ljudska glasba ob dotiku s kulturami sosednjih narodov. Osnutek referata za simpozij v Bovcu. ZVV, mapa št. 6 (hrani GNI ZRC SAZU, Novi trg 5, Ljubljana).*

2 Alan Lomax, *Nuova ipotesi sul canto folkloristico italiano nel quadro della musica mondiale. V: Nuovi Argomenti 17/18. Roma 1955/56 (citirano po Roberto Leydi, Musica popolare...).*

3 Valens Vodušek, *Značilnosti slovenskih ljudskih napevov. O tujih vplivih na slovensko pesem. Radijska oddaja. ZVV, mapa št. 5.*

trditi, da je naše večglasje rezultat nemškega vpliva, ko so raziskave pokazale, da je izvorno mnogo starejše in v teh starejših oblikah predvsem v nikakršni povezavi z german-skimi narodi. Prav tako si danes nihče ne upa trditi, da so večglasne oblike ljudskega petja v Evropi posledica razvoja in nastanka umetnega večglasja zahodnoevropske kulturne omike, ko so raziskovalci ljudske glasbe dokazali vpliv v nasprotni smeri in ko so etnomuzikologi vedno znova odkrivali takšne ljudske glasbene kulture, ki niso bile v nikakršni povezavi z zahodnoevropsko umetno glasbo.

Zato se mi zdi ena glavnih nalog naše etnomuzikologije v prihodnosti ugotavljanje dejanskih vplivov drugih kultur na našo, ki jih pa nikakor ne smemo že vnaprej označiti kot "staroselske". Eden glavnih ključev za takšne vrste ugotavljanj so po mojem mnenju Rezijani, v katerih ljudski kulturi vidijo mnogi raziskovalci velik delež nekih "staroselskih" kultur. V zvezi z njihovo ljudsko glasbo se nam porajajo vsaj tri vprašanja, in sicer:

1) Ali so Rezijani Slovani (Slovenci), ki so ohranili svoj jezik, prevzeli pa domnevno "staroselsko" (keltsko ali kakšno drugo) kulturo ter svojo večinoma zavrgli (izgubili)?

2) Ali so Rezijani domnevni "staroselci" (Kelti ali drugi), ki so ohranili svojo ljudsko glasbeno in drugo kulturo in pri tem prevzeli jezik Slovanov (Slovencev)?

3) Ali so Rezijani Slovani (Slovenci), ki so ohranili svojo glasbeno in drugo kulturo ter svoj jezik?

Pritrdilen odgovor na prvo vprašanje se mi ne zdi mogoč. Tako jezik kot ljudsko glasbo Rezijanov imamo za izjemno arhaično, kar kaže ne samo na zaprtost Rezije do okoliškega sveta v geografskem smislu, temveč tudi na zaprtost in konservativnost v kulturnem smislu. Čeprav je splošno znano, da so Rezijani veliko potovali po svetu za zaslužkom s pomočjo svojih storitvenih dejavnosti, je ostala njihova ljudska glasba domala nespremenjena še prav do danes. To kaže na izjemno vztrajnost pri ohranjanju lastnih kulturnih vrednot. Ni torej popolnoma jasno, kako bi lahko neki narod, ki je sicer nagnjen k izjemno trdovratnemu, trmastemu vztrajanju pri ohranjanju vsega svojega, nekoč v preteklosti oz. ob domnevni "priselitvi" nenadoma in izjemoma, popolnoma zavrgel svojo prejšnjo ljudsko kulturo in vztrajal z enako intenzivnostjo pri ohranjanju na novo prevzete. Poleg tega bi ta narod spremenil samo en del svoje kulturne dediščine, jezik, ki je sicer vedno v tesni povezavi s petjem, pa bi ostal domala nedotaknjen,

kar je popolnoma nerazumljivo.

Prehod ene kulture v drugo je možen samo, če sta si ti dve kulturi med seboj podobni oz. kot pravi Bruno Nettl, če sta med seboj *kompatibilni*.⁴ V tem primeru je težko določiti, kaj je dediščina enega ali drugega naroda, in bi bila trditev, da je npr. pentatonika v rezijanski ljudski glasbi ostanek "staroselske" ljudske kulture (če uporabimo termin, ki se še vedno uporablja v naši zgodovinski in drugi literaturi ter pomeni predslovanske ljudske kulture - če se seveda strinjamo s trditvami o slovanski priselitvi v 6. st. n. št.). Že Vodušek je v svojih raziskavah ugotovil, da je arhaično jedro, iz katerega se je mogla razviti naša tetra- in pentatonika, tisto s tremi toni. "Pesmi s takim arhaičnim jedrom pa smo odkrili šele pred petimi leti v Reziji ob severozahodnem robu Slovenije. In ne samo to: take pesmi niso v Reziji nobena redkost, temveč tvorijo celo večino (skoro dve tretjini) vsega rezijanskega pesemskega repertoarja," je zapisal Vodušek.⁵

Ravno tako se mi zdi iz navedenih razlogov nemogoč pozitiven odgovor tudi na drugo vprašanje. Tudi v tem primeru bi šlo za spremembo oz. prehod samo enega kulturnega segmenta. Ostane nam še tretje vprašanje, na katerega, se mi zdi, je pritrdilni odgovor možen.

Kaj pa, če so nekateri teh prežitkov, ki jih zasledimo v najstarejši plasti naše ljudske glasbe, resnično prišli v našo ljudsko kulturo od drugod? Tudi to je mogoče, vendar se moramo zavedati, da je t. i. *akulturacija* oz. stapljanje različnih kultur izjemno dolgotrajen proces, ki je poleg od že omenjene *kompatibilnosti* odvisen še od nešteto drugih dejavnikov. Vzemimo samo primer Uskokov v naši Beli krajini, ki po vseh stoletjih še vedno vztrajajo pri svoji ljudski glasbi in svojem jeziku. Podobnih primerov je seveda povsod po svetu nešteto.

Dejstvo je torej, da neki narod svoje ljudske kulture ne spreminja kar iznenada (vsaj v preteklosti je bilo to gotovo mnogo počasneje kot danes, v času modernih komunikacijskih sredstev) ter da prehajajo značilnosti ene ljudske kulture v drugo izjemno počasi in selektivno. Mar lahko na tej podlagi sklepamo na morebitno večstoletno slovansko-keltsko sožitje, ki bi edino lahko pustilo sledove medsebojnih vplivov in ki ga moramo postaviti potemtakem vsaj pol tisočletja pred začetek našega štetja ter se s tem odpovedati uveljavljeni teoriji o "priselitvi" v 6. st. n. št.?

Summary

ETHNOMUSICOLOGY AND THE QUESTION OF ETHNOGENY

Robert Vrčon

The author argues that researching the ethnogeny of the Slovene nation is one of the main tasks of the Slovene ethnomusicology. It is possible to question some historical interpretations on the basis of contemporary research on folk music. The survivals from different periods of time are preserved in the Slovene vocal folk music. On their basis we can find out the connections of our folk music culture with the other European cultures and even with the wider area. According to the author's opinion the folk music of Rezija (Val Resia), a part of Italy with the Slovene minority, is one of the main clues for finding out these connections. The folk music of Rezija would be able, due to its archaic nature, to illuminate cultural connections between the different nations of Europe in ancient times.

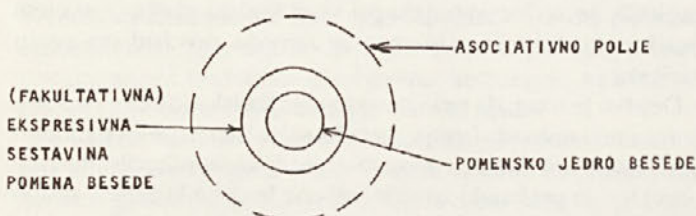
⁴ Bruno Nettl, *Theory and Method in Ethnomusicology*, New York 1964, str. 172.

⁵ Valens Vodušek, *Slovenska ljudska glasba...* ZVV, mapa št. 6.

IZ TEKSTOLOŠKE DELAVNICE: NEKAJ O METAFORI IN SIMBOLU V LJUDSKEM PESNIŠTVU

Avtor izhaja iz teze, da metaforičnost ni samo domena pesniškega, ampak tudi vsakdanjega jezika, kar ni brez vpliva na ljudsko pesništvo. Ob tem analizira najbolj pogoste metafore ljudskega pesništva in sklepa, da so najbolj sprejemljive primere, saj so najbolj jasne, ker njihovo asociativno polje nima preširokega obsega.

Možnost metaforične govorice je dana vsakemu uporabniku jezika, kar dokazuje pogovorni jezik. Dinamičnost in razvitost pesniške metafore pa je rezervirana le za tistega pesnika, bodisi ljudskega ali "umetnega", ki hoteno razvija asociativno polje metafore z lastnim izkustvom in intelektom. V večji meri ko sta udeležena izkustvo in intelekt, večji je radij asociativnega kroga. Shematični prikaz povedanega bi bil po Mistríku takšen:¹

Pesnik dinamičnost in inventivnost metafore lahko povečuje z večjim asociativnim poljem, ker je v njem svoboden; omejuje ga lahko samo njegov intelekt. Nasprotno pa je včasih v ljudskem pesništvu, kjer je kljub intelektu in asociativni sposobnosti ustvarjalca asociativno polje besede lahko omejeno, saj ga omejuje okus poslušalstva. Od asociativne sposobnosti poslušalcev je namreč odvisno, koliko se lahko širi metaforična govorica posameznega ustvarjalca. Take konfliktne situacije med ustvarjalcem in občinstvom niso tako pogoste, ker ustvarjalci redko presežejo asociativno polje množice. Največkrat torej nevede ustvarjajo znotraj meje "dovoljenega". Izjeme pa seveda so, in takrat posreduje občinstvo, ki takega avtorja odkloni kot drznega (tu ljudski pevec nima možnosti, da bi preoblikoval okolje, kot je to v navadi pri ustvarjalcih umetne pesmi). Možen je tudi kompromis, in sicer takrat, ko določen del poslušalcev zaradi svojih izkušenj in intelekta sprejme pevčevo metaforo in jo tudi prenaša naprej. To še ne pomeni, da se je novi preneseni pomen usidral med vse poslušalce in pevce. Zato imajo nekatera okolja razvitejšo metaforično govorico kot druga. Terensko opa-

zovanje in analiza gradiva pokažeta, da so kakovostni skoki sicer možni in sprejemljivi, da pa zaradi tega večkrat pride do posploševanj o izjemni in estetsko bogati metaforiki kot splošnemu načinu ljudskega izražanja. Metaforika ljudski pesmi ni neznana, toda le določena polja, ki bolj ustrezajo splošni predstavljenosti; taka je npr. primera, ki je bolj pogosta, saj ne posega v abstraktni svet. Gledano s stališča razvite pesniške metafore se dozdeva, da ljudska pesem metaforike sploh ne pozna ali pa je ta silno skromna. Pregled gradiva nam da seveda drugačno sliko, saj metaforika ni le domena pesniškega jezika, ampak tudi vsakdanjega govora. Metaforika pogovornega jezika je bila lahko prenesena v pesem ali pa se je po analogiji z njo razvila nova, pač po poimenovalni in izpovedni nuji avtorja, ko je za nove situacije moral iskati nov izraz oz. je poskušal notranjo ali zunanjo situacijo razložiti s sredstvi, ki jih je poznal. Intenzivnih psihičnih stanj ali novih življenjskih situacij ljudski pevec ne izraža vedno zgolj z novo metaforo, ampak uporablja tudi klišeje in že znane obrazce. Ustvarjanje nove metafore ima v ljudski pesmi le redkokdaj stilsko in estetsko funkcijo, večinoma ima le ponazoritveno. Isto se lahko zgodi pri šolanem pesniku, le da ponazoritveno funkcijo združi še z estetsko - stilno, medtem ko v ljudski pesmi ta obstaja sama od sebe v pesemskem kontekstu ali zaradi poudarjanja določene situacije. V ljudski liriki ima metafora ponazorilno in čustveno funkcijo, kot goli okrasek pa je v kontekstu skoraj brez pomena, saj ornamentalno funkcijo besede velikokrat prevzame melodija, s katero pesem šele dobi pravo izrazno podobo. Metafora je še najmanj odvisna od poetskih norm, bolj pa od čustvenega temelja in človekovih emocionalnih in asociativnih dispozicij. Zato ni čudno, da literarna zgodovina in psihologija² postavljata metaforo k "dušeslovnim" (Debevec) temeljem ustvarjalnosti. Glede razvitosti intelekta in asociativne zmožnosti literarna teorija klasificira metaforo še naprej v razvito, dinamično, estetsko itd. Obseg metafore si prek lastnega asociativnega polja ustvari prejemnik sam, saj lahko beseda v umetniškem besedilu s stalnim, dorečenim asociativnim poljem spreminja svojo barvitost in moč, pač glede na okolje, v katerem živi. V dobri pesmi so pomenska jedra besed manj dinamična kot asociativno polje, ki je pomensko obsežnejše. Ta pomenski obseg določa metaforo kot enostavno, enovito in razvito.³ Ljudska pesem pozna oboje. Po njeni funkciji in emocionalni intenziteti bi metaforo lahko delili še na klišejsko ali leksikalno. To je metafora pogovornega jezika, kjer se prenesenega pomena besede sploh več ne zavedamo, npr. *ima težko življenje*. Druga je pesniška metafora, kjer je pomen metaforično rabljene besede mnogo svobodnejši in prepuščen bolj osebni predstavi domišljiji.⁴

¹ Jozef Mistrík, *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava 1977, str. 245.

² Janek Musek, *Psihološka pojmovanja in razlage metaforične simbolike*. V: *Anthropos* 3-4. Ljubljana 1978, str. 130.

³ Jozef Mistrík, n. d., str. 246.

⁴ Matjaž Kmecl, *Mala literarna teorija*. Ljubljana 1976, str. 116.

Npr.:

Štir stropce, štir pode,
štir stene brez lin
bom dal narediti,
če pri tebi ga dobim! (Š II, 4091)

Ali metaforična zveza z dešifracijo:

Kaj bi jaz ne bva veseva,
ko mam v hiši tišlarja,
ki mi deva in mi hobia
lepo novo hišico:
ne predolgo, ne prekratko,
saj ne bom plesala v nji,
bom le mirno počivala
na mrtvaški postelji. (Š I, 833)

V kratkih ljubezenskih pesmih - poskočnicah in v ljudski liriki nasploh se pojavljajo "čiste" metafore. Z znanimi pojmi, največkrat iz narave, je predstavljeno dekle, njena lepota, oči itd. Ljubezenske težave so večkrat tudi prikrite v podobah, kakor je v ljudski pesmi ljubezen sploh rada skrita, saj neposredno izražanje čustev, predvsem ljubezenskih, pri pevcih ni bilo pogosto:

En kamen leži,
na mojem srcu sloni,
ganiti ga ne morem
brez ljubce moje. (Š II, 4609)

Zanimivo je, da so poskočnice, ki so veljale in morda še veljajo za manjvredno pesem, s podobami večkrat bogatejše kot t. i. "prave" ljubezenske pesmi. Prva dva verza, ki ponavadi predstavljata ekspozičijo, sta tudi nosilca podob, vzeti iz narave, zadnja dva verza pa metaforo razrešita in pesem zaključujeta. Ta dva verza sta lahko tudi antitetična. Redkokdaj se poskočnica nadaljuje še z drugo kitico, če pa se, je razrešitev metafore postavljena v drugo kitico.

Ljubezenske pesmi - neposkočnice presenečajo s skupimi podobami in z nazornim nemetaforičnim jezikom. To gre seveda pripisati zahtevi po jasnosti izražanja, vendar ne samo zato: nemetaforičnost v ljubezenskih pesmih je pogosto posledica kompozicije pesmi, ki je grajena na ponavljanju verzov in kitic ter na gradaciji, ki pripelje do razrešitve.

Na metaforičnem principu je zasnovana tudi primera, le da je pri njej tertium comparationis najlažje določljiv oz. najbolj jasen. Metafora je bolj dinamična, primera pa bolj razlagalna. Zaradi razlagalnosti in konkretnosti je zelo priljubljen element v ljudski poeziji, saj veča nazornost, hkrati pa ima izrazno - afektivno funkcijo. Pri njej pronica stilistična kompozicija v tematsko.⁵ Toda v svojem bistvu je primera poimenovanje, zato je namenjena bolj ali manj za izraznejšo označitev osnovnega pojma. Primere se po funkciji, ki jo imajo v pogovornem ali pesniškem jeziku, ločijo na pojasnjevalne (nazorne), intenzivne in estetske. Med intenzivno in estetsko primero so meje včasih tudi zabrisane. Naša ljudska poezija pozna vse tri

vrste primere, le da estetska ni tako pogosta in se pojavlja le v liriki, medtem ko nazorno in intenzivno primero lahko najdemo tako v pripovednih kot v lirskih pesmih. Kadar primera pojasnjuje določen pojem ali predstavo, govorimo o nazorni primeri: *sonce peče kot v juliju*. Taka primera je najbolj pogosta v pogovornem jeziku, zato jo redko najdemo v pesništvu, tudi ljudskem, saj je tudi ljudska pesem dvignjena nad običajni jezik. Najpogostejša je intenzivna primera, ki jo prav tako najdemo v pogovornem jeziku (*tema je kot v rogu, bled je kot zid*) in v pesmih:

On dol po Dunaji drči
da mi šipe z oken lete. (Š I, 14)

Primeri dobi svojo intenzivnost šele v določenem pesniškem kontekstu. V pripovednih pesmih so primere najbolj pogoste in jih uvrščamo med klasične primerjalne konstrukcije (Mistrík).

V umetniškem pesništvu je enostavna, kratka vezniška primera izredno redka, ker učinkuje preveč razumsko in logično⁶ in bi razbila čustveni lirski element. To pa ni pomembno za ljudskega pesnika, ki "čiste" primere prav tako vključuje v lirično pesem in s tem doseže večjo jasnost, povednost in razlagalnost:

Moja ljubca je lepa
rudeča kot kri... (Š II, 2848)

Po Debevcu primera za razliko od metafore "zahteva najmanjšo energijo duha", saj je ta oblika najlažja, ker nikjer ni tertium comparationis tako očiten kot v primeri. Zaradi te očitnosti je primera tudi najbolj jasna in kot taka seveda zelo priljubljena v ljudski pesmi. Z Debevцем pa se ne moremo strinjati v tem, da je primera nastala kasneje kakor metafora ali metonimija, saj je primera najelementarnejša zaradi svoje praktične nazorne funkcije in je bistveni element vsakega pogovornega jezika.

Ljudska pesem kljub variantam in novim poustvarjanjem uveljavlja logična izrazna sredstva, ki se ravno zaradi tega, ker imajo majhno asociativno polje, hitro avtomatizirajo in se vračajo v pogovorni jezik, s tem pa izgubljajo svojo barvitost in moč. Taka nevarnost preti zlasti primeri, ki kaj rada že pri enkratni uporabi zdrsne v kliše, čeprav je lahko inovativna. Če pa primera preide že kot klišejska iz pogovornega jezika v pesem, je nazornost sicer lahko boljša, umetniški učinek in dinamičnost izražanja pa se manjšata in komaj dosežeta afektivno funkcijo.

Ker si vsak živi jezik stalno ustvarja nove primere in jih aktualizira, je v tem pogledu dinamična in sveža tudi ljudska pesem. Gradivo kaže na različne kulturne in socialne vplive v teh elementih ljudskega pesniškega ustvarjanja.

V svojem temelju ima metonimični značaj tudi simbol,⁷ pri katerem pomen besede "ne ostane več pri čutni, objektivizirani predstavi, marveč se ponavadi premakne iz čutnih v duhovne ali samo slutenjske pomenske plasti".⁸ V simbolični rabi besedo z običajnim pomenom zastopa in konkretno predstavlja abstraktni pojem. V literaturi je simbol univerzalna estetska kategorija,⁹ pogosto usmerjena z uravnanostjo v

⁵ Josef Hrabák, *Poetika*. Praga 1977, str. 134.

⁶ Matjaž Kmecl, n. d., str. 106.

⁷ Jozef Mistrík, n. d., str. 248.

⁸ Matjaž Kmecl, n. d., str. 118.

⁹ *Slovník literární teorie*. Praga 1977, str. 372.

znak in podobo. Simbol sodi k temeljnim sredstvom umetniškega upodabljanja sveta. V ustnem slovstvu je simbol bolj pogost v bajkah in pravljicah, redkeje pa ga najdemo v ljudski poeziji. Simbolična govorica se večkrat prepleta z metaforično in ju je včasih težko razlikovati. Simboličen pomen imajo v ljudskem slovstvu zlasti števila in barve, splošni simboli so že redkejši, ker se jim ljudska pesem v svoji jasnosti in razlagalnosti rada izogiblje.

Zastavlja se vprašanje, kako v ljudski pesmi, ki je izrazito razlagalna in nazorna, sploh lahko pride do prenesenega pomena besede. Pojav metaforičnosti jezika v pesmi največkrat utemeljujemo s poetsko eksistenco jezika, torej z dejstvom, da ima poetskost drugačno funkcijo kot navaden jezik. Zato so preneseni pomeni besede možni prav v poeziji oz. v literarnih stvaritvah. Vendar pa se ta razlaga izkaže za neučinkovito in nezadostno tisti hip, ko vidimo, da je preneseni pomen besede oz. metaforičnost možna tudi v običajnem nepesniškem jeziku. Pesniški postopki so torej možni v vsakdanjem govoru, ta pa kaže, da metafore niso naknadna olepšava vsakdanjega, praktičnega jezika, ampak so sredstvo in način, na katerega temelju je ta jezik šele nastal.¹⁰ Nekateri raziskovalci, npr. Fromm,¹¹ so šli tako daleč, da so odklonili dialektični razvoj jezika na črti primarno - pogovorno do

sekundarnega - metaforičnega in pesniškega jezika in so šteli metaforični simbolizem za "primarni" jezik, ki je temelj, iz katerega se razvije nemetaforični "dobesedni" jezik. Na jezik je treba gledati celovito, torej na celoto metaforičnega in dobesednega jezika kot dveh vidikov "enega samega jezikovnega razvoja, v katerem prevladujejo zdaj eni zdaj drugi elementi".¹² Menjavanje elementov se lepo kaže v poeziji, posebno še v ljudski, ki je naravnana v konkreten povedni in praktičen jezik, obogaten z metaforiko in simboli. Kljub "praktičnosti" vsakdanjega govora je le-ta lahko poln "nepraktičnih" metaforičnih olepšav, ki niso estetske in poetske narave, ampak so že pogojene v vsakdanjem govoru. Zato je v ljudski pesmi dostikrat težko ločevati med zavestno oblikovano estetsko in pesniško metaforo in simbolom ter med klišejskim prenosom besede, ki je stalen tudi v pogovornem jeziku. Podčrtati velja, da metaforika in simbolika v ljudski pesmi največkrat nista plod zavestnega umetniškega hotenja, ampak sta rezultat znane, udomačene in funkcionalne naravnosti v vsakdanjem jeziku. Zato tudi simboli niso specifični poetski dodatki, ampak so le njihov prenos iz pogovornega jezika v poezijo, kjer imajo svojo praktično in razlagalno vrednost, čeprav v celotnem kontekstu lahko delujejo estetsko in tudi umetniško.

Summary

FROM THE TEXTUAL WORKSHOP: SOME THOUGHTS ON A METAPHOR AND SYMBOL IN FOLK SONGS

Marko Terseglav

The author advocates the thesis that metaphorical language is not characteristic only of the poetical language, but also of the everyday language, which influences folk songs. He analyzes the most frequent metaphors of folk songs and concludes that the most acceptable are the comparisons, which are the most easily understood, because the associative field is not too wide.

Folk songs are easily understood, easy to interpret and obvious. Therefore, the presence of metaphorical speech is to be questioned. The metaphorical phenomenon is based on the poetic existence of the language, the function of which differs from that of the everyday language. The author calls attention to the fact that the metaphors can be found also in the everyday language, where they beautify and represent the means from which everyday language is built. The metaphorical nature of the colloquial language spreads to folk songs, where other new metaphors emerge, whether by analogy with those from the colloquial language or they are completely new. The dynamics and the development of the poetic metaphor depends on the associative field of the word, which is created by the listener. Therefore, the development and the circulation of the metaphorical speech depend on the listeners. Metaphors in folk songs are most often limited to the cognitive world of the listeners, who prefer comparison, because "tertium comparationis" is the most evident in it and in this way the obviousness of the song increases. The author analyzes the explanatory, intensive and aesthetic metaphors, which he also finds in folk songs.

10 Janek Musek, n. d., str. 128.

11 Prav tam, str. 129.

12 Prav tam.

ANGAŽIRANI ZNANSTVENIK: O MODALITETAH APLIKATIVNE ETNOMUZIKOLOGIJE V TEORII IN PRAKSI¹

Aplikativna etnomuzikologija - pod vplivom antropologije - uporablja znanstvena spoznanja o glasbi in izvajanju glasbe ne le za izboljševanje glasbene prakse, temveč tudi za izboljševanje odnosov med ljudmi. Avtor na podlagi lastnega primera razmišlja o možnosti neposrednega angažiranja znanstvenika v projektu, katerega namen je ohranitev kulturne identitete bosanskohercegovskih beguncev na Norveškem in vzpostavitev vzajemno koristne komunikacije med Bosanci in Norvežani v tej državi.

APLIKATIVNA ETNOMUZIKOLOGIJA

Alan P. Merriam je že v šestdesetih letih opazil, da etnomuzikologi - v primerjavi z antropologi - svoje znanje redko neposredno uporabljajo za dobrobit ljudi, vendar je predvideval, da bo aplikativna etnomuzikologija v prihodnosti pridobila več veljave (prim. 1964: 43). Skoraj tri desetletja kasneje je Jeff Todd Titon v reviji *Ethnomusicology*² št. 36/3, ki jo je kot urednik posvetil prav aplikativni etnomuzikologiji, ugotovil, da se Merriamovo predvidevanje udejanja počasneje, kot bi bilo mogoče pričakovati glede na potencial aplikativne etnomuzikologije. Kot možen razlog je izpostavil ukoreninjeno tradicijo "čiščenja oltarja ('čiste', op. S. P.) znanosti" (prim. Titon 1992: 316). Značilno je, meni Titon, da dosežki aplikativne etnomuzikologije do sedaj niso našli mesta v zgodovinskih pregledih etnomuzikologije, čeprav je bilo uresničenih "nešteto uspešnih intervencij in plodnih javnih projektov, zaradi katerih je svet boljši" (n. d.: 320).

Ob prepričanju, da je vsak etnomuzikolog vsaj za kratek čas zakoračil na področje aplikativne etnomuzikologije,³ poudarja Daniel Sheehy, da mora le-ta predstavljati zavestno dejavnost z jasno opredeljenim namenom in strategijami. V dosedanjih poskusih na področju aplikativne etnomuzikologije Sheehy razlikuje med štirimi temeljnimi strategijami:

(1) razviti nove situacijske "okvire" (kontekste, ki imajo

drugačne pomen) za glasbeno izvedbo, (2) omogočiti vračanje glasbenih vzorcev skupnostim, ki so jih ustvarile (in zatem izgubile), (3) usposobiti člane skupnosti, da postanejo glasbeni aktivisti in (4) razviti strukturne rešitve za večje probleme (Sheehy 1992).

Da aplikativna etnomuzikologija še zmeraj ni bila dovolj teoretsko obdelana in se zaenkrat ni močneje "prijela" niti v Združenih državah Amerike, priča tudi odlomek pisma ameriške etnomuzikologinje Bess Lomax Hawes,⁴ ki mi ga je poslala, spodbujena zaradi nekega mojega nastopa:⁵ "Izjemna prepričljivost vašega referata je izhajala iz etičnega in moralnega impulza, iz predpostavke, da bi znanstveniki morali uporabljati svoje znanje v skupno dobro. V moji domovini to žal ni splošno sprejeto/.../. Z našega zornega kota je Vaš projekt (*Azra*, ki bo predstavljen v tem članku, op. S. P.) zelo eksperimentalen in nenavaden" (Lomax Hawes 1995).

O možnostih in dosežkih uporabe etnomuzikologije obstajajo različna mnenja, od nekoliko razumljive skepse do visokih pričakovanj, ki jih potrjujejo rezultati. Skeptična je, na primer, glasbena publicistka Mirjam Žgavec, ki pravi: "Dosej se je večkrat pokazalo, da je ideologija v glasbi močno orodje oblasti, saj ima oblast veliko več sredstev za širjenje svoje ideologije kot dobronamerni antropologi" (1995: 34).⁶ Sijajno potrditve visokih pričakovanj pa dajejo rezultati triletnega projekta *The Resonant Community*, ki ga je za norveško koncertno direkcijo *Rikskonsertene* na širšem območju Osla uresničil Kjell Skjellstad. Z intenzivno uporabo multikulturnih glasbenih vsebin v osnovnih šolah - sodelavcih projekta - je Skjellstad dosegel izmerljiv uspeh pri razvijanju sožitja in tolerance med otroki Norvežanov in priseljencev iz Afrike, Azije in Latinske Amerike (prim. Skjellstad 1993).⁷

Bistvo aplikativne etnomuzikologije je po mojem mnenju v tem, da etnomuzikološko znanje in razumevanje glasbe uporabimo za izboljšanje ne le glasbene prakse, temveč tudi medčloveških odnosov. Koncept aplikativne etnomuzikologije in njena uporaba za izboljšanje medčloveških odnosov se v okviru slovenske etnomuzikologije zastavlja kot novost, medtem ko slovenski etnomuzikologi svoje znanje že desetletja uspešno uporabljajo pri delu s folklornimi skupinami,⁸ v

¹ Besedilo je nekoliko prirejeno verzija članka *Uloga znanstvenika u stvaranju pretpostavki za suživot: Ususret primijenjenoj etnomuzikologiji*, ki je sprejet v objavo v polletni reviji *Narodna umjetnost* št. 32/2.

² V svetovnih razmerah najupliniteljša etnomuzikološka publikacija.

³ Ob neposredni pomoči informatorjem ali skupnosti, ki jo preučuje, toda tudi sicer s poučevanjem in pisanjem (Sheehy 1992: 323).

⁴ Pomembne predstavnice znanstvenega aktivizma in avtorice članka v omenjeni številki revije *Ethnomusicology*.

⁵ Gre za referat z naslovom *Ethnomusicologist as a Power Holder: Creating a Basis for the Bosnians to Live Together Again*, ki sem ga predstavil na 33. svetovnem kongresu Mednarodnega sveta za tradicionalno glasbo (ICTM) v Canberri, v Avstraliji, leta 1995.

⁶ Tukaj velja opozoriti na nevarnost pred zlorabo znanstvenih spoznanj v politične in druge namene (tako kot so to na primer počeli Američani v Čilu, na Tajskem in v Vietnamu; prim. Seymour-Smith 1986: 14), posebej v totalitarnih režimih (na primer na Portugalskem pod Salazarom; prim. El-Shawan Castelo-Branco 1992).

⁷ Ta projekt je predstavljen tudi v slovenskem jeziku (Skjellstad 1993/94).

⁸ Najbolj neposredno je to gotovo počel France Marolt.

pripravi folklornih festivalov, razstav,⁹ tekmovanj,¹⁰ delavnic in koncertnih nastopov.¹¹ Tako širok koncept predstavlja sintezo (etno)muzikološkega in antropološkega vidika ter povezuje slovensko tradicijo glasbene folkloristike z ameriško tradicijo antropologije glasbe. Prizadevanje, da z uporabo etnomuzikološkega znanja pomagamo pri reševanju problemov med ljudmi in s tem izboljšamo njihove odnose, predstavlja vsekakor pomemben odmik od običajnih akademskih ciljev, ki se izčrpajo z razširjanjem in poglobljanjem znanja.

ANGAŽIRANI ZNANSTVENIK

Moje zanimanje za aplikativno etnomuzikologijo izhaja iz moralnih razlogov v zvezi z vojno na (nekaterih) območjih nekdanje Jugoslavije oziroma želja, da bi ublažil trpljenje ljudi, ki so proti svoji volji postali žrtve vojnega pustošenja. Dwight Eisenhower je vojno opredelil kot "stanje, ko se med seboj pobijajo ljudje, ki se ne poznajo, in to po ukazu ljudi, ki se med seboj poznajo, a se ne ubijajo" (prim. Makedonski 1979: 179). Da se v tej vojni med seboj ubijajo tudi ljudje, ki se poznajo, je splošno znano dejstvo, ki ga potrjujejo pričevanja pregnanih in pobeglih, zabeležili pa so ga tudi praktično v vseh poročilih mednarodnih organizacij za človekove pravice.¹² Politična manipulacija, s katero so etnično identiteto postavili pred vse druge identitete posameznika, je pogojevala t. i. etnično čiščenje, v imenu katerega so se preganjali ali ubijali sorodniki, najbližji sosedje in drugi prebivalci skupnih naselij. Uravnotežen odnos med različnimi identitetami (etničnimi, regionalnimi, generacijskimi, spolnimi...), značilen za mirnodobne razmere z "zavestjo o kulturni različnosti in skupnem življenju kot posebni kvaliteti življenja" (Bringa 1993: 85),¹³ je prepustil svoje mesto nezaupanju in sovraštvu do posameznikov drugačne etnične pripadnosti. Ali lahko znanstvenik kaj pripomore k ozdravljanju skrhanih medčloveških odnosov, ki so bili skozi daljše časovno obdobje izpostavljeni tezam o nemožnosti skupnega življenja z ljudmi drugačne etnične identitete? Da bi prišel do odgovora na zastavljeno vprašanje, sem se odločil na lastnem primeru raziskati posredne in neposredne načine angažiranja v konkretnem projektu.

Ob posrednem angažiranju znanstvenik rezultate svojega raziskovanja predloži drugim, ki se bodo na temelju teh rezultatov odločili za delovanje, pri neposrednem angažiranju pa

- Fra Granada til Sarajevo: 17:00–18:00
- Musikk som møtested eller skillevei.
- Ved prof. Svanibor Pettan, Ljubljana og
- Zagreb, og førsteam. Kjell Skyllstad.
- Musikalsk eksempelsamling ved
- Schola Instrumentalis og AZRA

Et spaltet Europa? Europeisk kultur: Kilde til strid eller felles fundament?

Program for Humaniora-
uken 24.-30. mars 1995

- 9 Sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta so pripravili nekaj imenitnih razstav. Na primer razstavo o slovenskih ljudskih glasbilih v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani (Igor Cvetko, Julijan Strajnar).
- 10 Npr. kviz Glasbene mladine Slovenije o slovenski ljudski glasbi, ki ga je v osemdesetih letih pripravila Mira Omerzel Terlep.
- 11 V prvi vrsti Mira Omerzel Terlep.
- 12 Pretresljivo pričevanje neke 63-letne ženske iz Bosne in Hercegovine ni osamljen primer: "Poznala sem nekatere od žensk, ki so bile v uniformah. Ena izmed njih je bila snaha J. /.../, druga pa je bila učiteljica iz /.../, ime ji je /.../. Videla sem (tudi druge ljudi, ki jih poznam), kako ubijajo ljudi in požigajo hiše. Nekateri izmed četnikov so imeli preko glave črne nogavice. Bili so naši sosedje in so mislili, da jih tako ne bomo prepoznali, toda seveda smo jih prepoznali - kajti tako dolgo smo živeli z njimi..." (Beader in Tuzlak 1993: 276).
- 13 Citat se v izvirnem kontekstu nanaša na Bosno in Hercegovino.

«Vi døyr når vi kyssar»

Balkansk folkemusikk smyg seg ut gjennom ei glasdør og ned ei smijernstrapp i ein bakgård i Storgata i Oslo. Tre norske musikkstudenter og ei gruppe bosniske flyktningar har møttest for å bryte ned kulturelle motsetningar og skape ei felles plattform bygd på folkemusikk.

TEKST: AUDUN SKJERVØY
FOTO: BERNT EIDE

SEVDALINKA: Med innleving syng Sead Krnjic ein bosnisk kjærleikssong, akkompagnert av Tori Snerte (fløyte), Elisabeth Vatn og Suad Vuckic.

Reprint iz članka v norveškem časopisu "14 DAG 06 TID", 7. 4. 1994.

mora znanstvenik na temelju rezultatov raziskovanja oz. znanja, razumevanja in prepričanja tudi sam aktivno sodelovati. Med letoma 1993 in 1995 sem se posredno angažiral z nizom referatov na raznovrstnih mednarodnih kongresih, s samostojnimi predavanji, v člankih in intervjujih za različne medije.¹⁴ V njih sem predstavil znanstvena spoznanja, ki so sinteza mojih terenskih raziskav in upoštevanja relevantne literature. Ob spodbudi, da bom ta spoznanja uporabil v praksi, sem prišel do meja posrednega angažiranja - brez vpogleda v njihovo realizacijo ter možnosti vpliva na način uporabe.

Neposredno angažiranje se v danih okoliščinah kaže kot tvorno in bolj koristno, ker znanstveniku omogoča nadzor in vrednotenje uporabe znanstvenih spoznanj ob možnosti, da po potrebi izvede modifikacije. Načine neposrednega angažiranja bom predstavil z vzorčno raziskavo - projektom **Azra**.

AZRA: PREDSTAVITEV PROJEKTA

Projekt **Azra** sem si ob sodelovanju Kjella Skyllstada zamislil na začetku leta 1994 na Norveškem, v deželi, v kateri je takrat po uradnih ocenah prebivalo okoli 11000 beguncev z območja Bosne in Hercegovine. Čeprav to število ne deluje impozantno v primerjavi s številom beguncev, ki so jih sprejele denimo Nemčija in nekatere druge države, velja opozoriti, da je prisotnost Bosancev na Norveškem pritegnila znatno pozornost¹⁵ in reakcije v razponu med sočutjem (v veliki večini primerov) in nestrpnostjo (razgovori, 1994).

Glede na besede Tadeusza Mazowieckega, posebnega poročevalca Združenih narodov za človekove pravice na območju nekdanje Jugoslavije, so bili Bosanci v svoji domovini izpostavljeni "vznemirjanju, diskriminaciji, pretepanju, mučenju, skupinskim eksekucijam, preganjanju, konfiskaciji imetja, odpuščanju z dela, zastraševanju, odrekanju dobave hrane in drugih potrebnih za civilna naselja, žrtve posilstev pa so bile desetine tisočev žensk" (prim. Tschernie-Lempiäinen 1992: 13). S prihodom na Norveško so Bosanci pobegnili pred neposredno življenjsko nevarnostjo, ne pa tudi pred fizičnimi, psihičnimi in socialnimi problemi. Raziskava Melinde Meyer za potrebe Psihosocialnega centra za begunce v Oslo je pokazala, da "begunci zaradi pasivnega načina življenja v begunskih centrih zlahka postanejo žrtve post-travmatskega stresa, katerega značilni simptomi so vsiljivost, zapiranje vase in preobčutljivost ter nespečnost, bolečine po celotnem telesu, glavobol in depresija" (Meyer 1994: 1). Psihični problemi izhajajo iz preobilice prostega časa, ki beguncem omogoča, da pogosto obnavljajo boleče spomine in obupujejo pred negotovo prihodnostjo, medtem ko socialni problemi v znatnem delu izhajajo iz pomanjkanja komunikacij med begunci in lokalnim prebivalstvom v državi, ki jim je ponudila začasen dom.

Na temelju analize odgovorov bosanskohercegovskih beguncev, ki so bili obravnavani v projektu **Azra**,¹⁶ je mogoče sklepati, da jih (v različni meri, odvisno od generacijske pripadnosti, prejšnjega načina življenja, pogojev zapustitve domovine in drugih dejavnikov) bremenijo nekatere od naslednjih misli: žalovanje za ubitimi ljudmi in uničenimi materialnimi dobrinami v Bosni in Hercegovini, krivda zaradi odsotnosti in strah pred vrnitvijo zaradi reakcij tistih, ki so ostali in se borijo za domovino, sram zaradi odvisnosti od tuje pomoči in nezadovoljstvo zaradi tega, ker nimajo dovolj - ali sploh nobenih - stikov z Norvežani. Na temelju neposrednega vpogleda v opisano stanje na terenu, ki je bilo neugodno tako za Bosance kot za Norvežane, so se v prvem koraku nakazali cilji projekta; (1) učvrstiti in vsebinsko osmisliti glasbeno in širšo kulturno identiteto beguncev iz Bosne in Hercegovine na Norveškem ter (2) s pomočjo glasbe omogočiti in pospešiti komunikacijo in kulturno izmenjavo med Bosanci in Norvežani.

Vsak od navedenih ciljev zahteva pojasnitev. Ali sploh obstaja skupna "glasbena in širša kulturna identiteta" ljudi, ki so

¹⁴ Moji pogledi na glasbo in vojno na območju nekdanje Jugoslavije so objavljeni v angleškem, finskem, hrvaškem, nemškem, norveškem, slovenskem in švedskem jeziku.

¹⁵ Begunci iz Bosne in Hercegovine so predstavljali več kot 70 % skupnega števila beguncev, ki so našli zatočišče na Norveškem. Med njimi je bilo daleč največ Bošnjakov.

¹⁶ Anketna uprasanja so bila razporejena v pet skupin: premislek o osebni identiteti, stališča do (neposredno in posredno) soudeleženi v krizi na območju nekdanje Jugoslavije, predstave o prihodnosti, poznavanje Bosne in Hercegovine in poznavanje Norveške.

sicer, politično gledano, vsi begunci iz države A v državi B, so pa takrat, ko so živeli v različnih razmerah in v različnih delih Bosne in Hercegovine, vseeno negovali različne glasbene in druge tradicije ter razvili različne individualne in skupinske identitete? Menil sem, da bi glede na spremenjene okoliščine kazalo osmisliti združujočo "identiteto", ki bi jo Bosanci na Norveškem zmogli in želeli sprejeti ne glede na njihovo prejšnje življenje v različnih delih Bosne in Hercegovine, v vaškem ali mestnem okolju, v planinskem ali nižinskem svetu, in ne glede na razlike glede etnične, verske in drugih pripadnosti posameznikov. Pri tem smo morali povezati stališča ljudi, o katerih teče beseda, in znanstveno literaturo, posebej antropološko in etnomuzikološko, tako avtorjev iz Bosne in Hercegovine kot piscev iz drugih držav.

Danes je v medijih povsod prisoten politični pogled na Bosno in Hercegovino kot na državo, pri katere prebivalstvu dominira razlikovanje med tremi etnoreligioznimi entitetami.¹⁷ Toda v antropoloških in etnomuzikoloških raziskavah se je kot relevantnejše izpostavilo razlikovanje med vaškim in mestnim prebivalstvom - glede na večstoletni turški vpliv, ki je določil bosanskohercegovo urbano kulturo, medtem ko na vaški ni pustil pomembnejših sledov. Bosanska etnomuzikologinja Ankica Petrović poudarja, da "vpliv (posvetne, op. S. P.) muslimanske glasbe v Bosni in Hercegovini ni toliko povezan s prisotnostjo muslimanskega prebivalstva kot z območji najmočnejše prisotnosti turške administracije" (1988/89: 132). Ameriški antropolog William Lockwood opaža, da je "muslimansko kmečko prebivalstvo predstavljalo (in v veliki meri še zmeraj predstavlja) posebno skupino s posebnimi interesi, ki so pogosto bližji interesom krščanskega kmečkega prebivalstva kot muslimanski eliti" in da se "razlike med etničnimi skupinami na isti lokaciji kažejo kot tesno povezane variante in ne kot bistvene razlike" (1979: 215, 219). Ne da bi zatiral kulturne posebnosti posameznih bosanskih etničnih skupin,¹⁸ je projekt *Azra* vendarle poskušal poudarjati to, kar imajo skupnega - torej področje posvetne kulture.

Da bi vzpostavili kulturno izmenjavo med Bosanci in Norvežani, smo morali profilirati vsebine, s katerimi bi se begunci lahko predstavili širši javnosti v deželi, v kateri začasno bivajo. Kot je pokazal prej omenjeni projekt *The Resonant Community*, je neposredno predstavljanje glasbenih in plesnih tradicij Afrike, Azije in Latinske Amerike ugodno vplivalo na odnos Norvežanov do priseljencev - nosilcev teh tradicij (prim. Skjellstad 1993). Argentinski glasbenik, eden od nosilcev tega projekta, je med pogovorom leta 1994 izrazil zadovoljstvo nad dejstvom, da mu je uspelo Norvežanom predstaviti Latinsko Ameriko kot drugačno od medijskih stereotipov (hiperinflacija, vojne hunte, proizvodnja in trgovina z narkotiki) - kot območje z bogato glasbeno in kulturno dediščino (ustna komunikacija v Oslu 1994). V skladu s tem bi lahko Bosanci s predstavitvijo svojega kulturnega izročila prišli do veliko dejavnejših in kvalitetnejših odnosov z Norvežani, do stika, ki bistveno presega odnos med žrtvijo in tistim, ki ji je ponudil zatočišče.

ZBIRANJE IN ANALIZA GRADIVA

Projekt¹⁹ je bil uresničen na treh med seboj povezanih področjih etnomuzikološke dejavnosti: raziskovalnem, izobraževalnem in z izvajalsko glasbeno prakso. Terenska raziskava, katere namen je bil spoznavanje glasbene in kulturne identitete bosanskohercegovskih beguncev na Norveškem, je obsegala begunce, razmeščene v različnih oddaljenih delih Norveške (Arendal, Fossnes, Hemsedal, Oslo, Trondheim, Tromsø).²⁰ Pri tem delu sem uporabil tehnike intervjuja, ankete in opazovanja. Pisne vire sem preštudiral v knjižnici Uprave za priseljevanje (UDI) in v knjižnicah Univerze v Oslu.

Terensko zbiranje gradiva je potrdilo smotnost angažiranja v projektu. Znatno število informatorjev je izrazilo željo po vrnitvi v Bosno in Hercegovino ter izrazilo upanje v obstoj njene multietnične podobe, seveda pod pogojem, da mednarodna skupnost kaznuje zločince. Toda mednarodna skupnost so ocenili zelo negativno, kot na primer ZN (prazne resolucije), EU (lažne obljube), NATO (brezzobi lev) itd.

Izobraževalni del projekta je bil izveden na dva načina: (1) z rednimi tedenskimi predavanji na Inštitutu za glasbo in gledališče v Oslu in (2) z občasnimi javnimi predavanji v begunskih centrih in kulturnih domovih. Študentje so imeli v sklopu rednih predavanj na voljo dva študijska predmeta, ki sta se ukvarjala z glasbo v Bosni in Hercegovini: Etnomuzikologija, v katerem sta se glasba in vojna v delih nekdanje Jugoslavije umestila v že utečeni študijski program, in Glasba v pregnanstvu, ki je bil eksperimentalno - kot izbirni predmet - ponujen študentom, ki jih je ta tema posebej zanimala. Za razliko od rednih predavanj na Univerzi so bila javna predavanja namenjena tako Bosancem kot Norvežanom in so bila večkrat, glede na sestavo občinstva, izvedena dvojezično.

Izvajanje glasbe, ki ga etnomuzikologi že dalj časa razumejo kot način aktivnega pristopa k predmetu znanstvenega zanimanja, je imelo v tem kontekstu ključno vlogo v vzpostavljanju zvez med Bosanci in Norvežani ter je v znatni meri določilo tudi samo bistvo projekta *Azra*. O tem več v naslednjem razdelku.

Dejavnosti v okviru vsakega od treh navedenih področij so vplivale na drugi dve. Raziskovanje se je sklenilo z zbranim gradivom (audio in video posnetki ter fotografije), ki je bilo potem uporabljeno v izobraževalne namene in v pomoč za boljše izvajanje glasbe. Izobraževalni program je zainteresiranim posameznikom ponudil potrebna znanja za lastno delovanje pri raziskovanju in izvajanju glasbe. Skozi izvajanje glasbe so se oblikovala zanimiva in nadvse pomembna vprašanja o repertoarju in instrumentariju - glede na glasbeno in širšo kulturno identiteto beguncev -, ki so vplivala tako na raziskovalno kot na izobraževalno dejavnost.

17 Termin "ethno-religious groups" za Bošnjake-muslimane, Srbe-pravoslavce in Hrvate-katolike v Bosni in Hercegovini uporablja norveška antropologinja Tone Bringa (1993).

18 Te posebnosti, ki se včasih raziskovalcu lahko zdijo neznatne, imajo za pripadnike etničnih skupin na določeni lokaciji velik pomen (Lockwood 1979: 219).

19 Izvedba takšnega projekta zahteva zajamčena denarna sredstva. Moje bivanje na Norveškem med januarjem in marcem ter v septembru 1994 sta omogočili štipendiji Norveškega raziskovalnega sveta in Univerze v Oslu.

20 Tromsø na severu in Arendal na jugu kot skrajni točki raziskovanja sta med seboj oddaljeni skoraj 2000 km.

IZVAJANJE SPREMEMB

"Bistvena (konstitutivna) razlika med navadnim znanstvenim opazovanjem in eksperimentom je v tem, da pri eksperimentu raziskovalec vpliva na nastanek in potek različnih pojavov in procesov, jih povzroča in načrtno variira v skladu z namenom raziskave", navaja Janez Sagadin mnenje nemškega znanstvenika Meumanna z začetka tega stoletja in dodaja: "Akcijsko manipulativni odnos raziskovalca do raziskovanih pojavov imam za nepogrešljivo značilnost eksperimenta" (Sagadin 1977: 160, 164).

Osrednji del projekta *Azra* nedvomno spada na področje eksperimenta. Vodilna zamisel je bila ustanoviti bosansko-norveško zasedbo, ki bi naj izpolnila prej predstavljene načrte projekta. Sledi kratka kronologija zasedbe *Azra*.²¹

**Nastop ansambla Azra.
Bakkenteigen, 13. 5. 1995.
Foto: Dorothea Johansen.**

Med norveškimi študenti - udeleženci predmetov Etnomuzikologija in Glasba v pregnanstvu -, ki so med predavanji dobili vpogled v glasbo in kulturo Bosne in Hercegovine, so zaradi posebnega zanimanja izstopali trije posamezniki. Že njihovo prvo srečanje s člani bosanskega ansambla, ki je v tistem času pogosto nastopal v dvorani Deželnega združenja Bosne in Hercegovine (*Zemaljsko udruženje Bosne i Hercegovine*) v Oslu, se je končalo s poskusom skupnega izvajanja glasbe. Naslednja glasbena srečanja norveških študentov glasbe in bosanskih glasbenikov so postopno privedla do ustanovitve ansambla *Azra*. Prvič so - ob izvedbi bosanskih in norveških skladb - nastopili že na začetku marca 1994 v dvorani Deželnega združenja Bosne in Hercegovine. Bosansko občinstvo je reagiralo z navdušenjem. Teden dni kasneje je ansambel z istim programom nastopil pred profesorji in študenti na Univerzi, o čemer so poročali tudi mediji.

Ob koncu marca je *Azra* prvič nastopila v begunskem cen-

tru, kar od takrat počne stalno. Po uspešnem nastopu v Norveškem gledališču v Oslu septembra 1994 in številnih samostojnih koncertih ter dobrodelnih koncertih z drugimi izvajalci se je *Azra* začela pojavljati v medijih, tako da se je tudi širša javnost seznanila z njenimi nameni. *Azra* je imela odmeven nastop tudi na mednarodnem znanstvenem srečanju, ki ga je v sklopu *Tedna Humaniora* organizirala Univerza v Oslu marca 1995.

Nameni ansambla *Azra*²² so: (1) vsem državljanom Bosne in Hercegovine, ne glede na prej omenjene razlike, ponuditi glasbeni koncept, s katerim se lahko identificirajo, in (2) spodbuditi in ohranjati pozornost Norvežanov do Bosne in Hercegovine, njene kulture in politične usode ter položaja beguncev.

Ob razmišljanju o bosanskem glasbenem konceptu, smo morali upoštevati stanje pred vojno in spremembe, do katerih je prišlo zaradi vojne. Kot izhodišče smo vzeli dejstvo, da so v Bosni in Hercegovini glasbeniki, pripadniki različnih etničnih skupin, "sodelovali v ohranjanju, razvoju in promociji" vaše posvetne glasbe, kot tudi "sevdalink in drugih mestnih glasbenih žanrov, ki so jih imeli za neko vrsto ekumenske mestne folklorne glasbe Bosne in Hercegovine ali, preprosto rečeno, kot 'svojo lastno' glasbo" (po Petrović 1993). Po drugi

**Prvi javni nastop ansambla Azra.
Oslo, marec 1994.
Foto: Dorothea Johansen.**

strani velja opozoriti, da so posamezni žanri in glasbila med vojno izgubili "ekumenski značaj" in v očeh pripadnikov posameznih etničnih skupin postali svojevrstni etnični simboli, ki "ostajajo bolj ali manj statični glede na strukturne značilnosti, toda postajajo dinamični glede na pomene in empatično simbolizirajo trenutno družbeno-politično situacijo" (Petrović 1994: 5). Na kratko povedano, junaške pesmi ob guslah so danes zvočni simbol Srbov, gange simbol Hrvatov, sevdalinke pa simbol Bošnjakov (ibid.: 3-4).²³

²¹ Ime ansambla, s tem pa tudi naziv celotnega projekta, je izbrala norveška študentka glasbe Tori Snerte.

²² K uresničitvi dejavnosti *Azre* je najprej pripomoglo priporočilo Univerze v Oslu, kasneje pa še gmotna podpora Uprave za priseljevanje. Prvi sestanek s predstavniki Uprave marca 1994 - ob sodelovanju predstavnikov Univerze v Oslu in državne koncertne direkcije *Rikskonsertene*, ki je bila pokroviteljica projekta *The Resonant Community* - ni prepričal odgovornih v Upravi, da je vredno vložiti sredstva v projekt kulturne izmenjave *Azra*. Na spremembo tega stališča so vplivali kasnejši uspehi ansambla.

²³ O tem, kako so politične spremembe odsevale v glasbi, pripoveduje Borislav Herak, ki so mu v Sarajevu sodili zaradi zločinov, ki jih je storil kot vojak t. i. Republike srbske: "Rad sem imel zabavno glasbo in narodno, ampak pravo narodno glasbo. Gusel nisem maral nikoli. Ne tiste četniške O, Romanija! V Sarajevu sem poslušal Radio 202, pa dobro zabavno glasbo, rad poslušam tujo zabavno glasbo. Tam pa so povsod poslušali gusle in srbske pesmi - Karadjordjevo, ki jo pejejo v Srbiji. Sploh ne slišiš tistih lepih narodnih viž. Kadar sem sedel v avto, je oni, s katerim sem se vozil, poslušal gusle. Vedel pa se je tako kot jaz, kaddar poslušam zabavno glasbo in pri tem uživam." (Iz televizijskega filma MGM Sarajevu, *Man God the Monster*, ki so ga režirali P. Žalica, I. Arnaudalić, M. Idrizović in A.

Repertoar in instrumentacija ansambla **Azra** odsevata mestno glasbeno tradicijo Bosne in Hercegovine.²⁴ Repertoar sestavljajo znane pesmi, ki so bile pred vojno splošno prisotne med pripadniki vseh etničnih skupin v Bosni in Hercegovini. Tudi instrumentacija je etnično nevtralna; pevca spremljajo flavtistka, kitarist, harmonikar, klarinetistka in bas kitarist. Poudariti velja, da smo eksperimentirali tudi z izvedbami vaške glasbe Bosne in Hercegovine. Glede na slab odziv občinstva v begunskih taboriščih na izvedbe tovrstne glasbe smo se odločili, da jih umaknemo z repertoarja. Mestna glasba je imela prednost zaradi dveh razlogov: (1) mestna glasba je bila - za razliko od vaške - sprejemljiva tako za begunce iz vaških kot iz mestnih okolij Bosne in Hercegovine²⁵ in (2) z mestno glasbo je bilo objektivno lažje predstaviti Bosance Norvežanom kot podobne pripadnike istega civilizacijskega kroga.

Dejstvo, da ansambel izvaja tudi norveško glasbo, poudarja, da je sodelovanje v kulturni izmenjavi koristno in priča o zanimanju Bosancev za kulturo dežele, ki jih je sprejela.

VREDNOTENJE REZULTATOV

Potem ko sem začetno obdobje svojega bivanja na Norveškem izkoristil za prve tri faze projekta, sem drugo obdobje - šest mesecev kasneje - izkoristil za prve ocene učinka izpeljanih sprememb. Podatki, zbrani z intervjuji in anketami, so pokazali, da je projekt **Azra** dosegel zastavljene cilje: (1) pripomogel je pri uvrstitvi glasbene in širše kulturne identitete beguncev iz Bosne in Hercegovine na Norveškem in jo vsebinsko osmisli ter (2) omogočil in spodbudil komunikacijo in kulturno izmenjavo med Bosanci in Norvežani na Norveškem.

Na raziskovalnem področju je prišlo do znatne razširitve in poglobitve poznavanja in razumevanja glasbenega življenja v izrednih razmerah, o čemer priča tudi ustrezna zbrana dokumentacija. V večini begunskih skupnosti glasbenega življenja sploh ni bilo,²⁶ le tu in tam je glasba - brez kakršnihkoli znakov akulturacije in socializacije - pričala o izoliranosti beguncev tako na področju posameznih, intimnih glasbenih izrazov kot na področju javnih nastopov bosansko hercegovskih ansamblov, ki so jih sestavljali v glavnem profesionalni glasbeniki.²⁷ Rezultati raziskovanja stanja med spremembami in stanja po izvedenih spremembah potrjujejo visoka pričakovanja glede dometov aplikativne etnomuzikologije in opozarjajo na njen potencial v globalnih razsežnostih, glede na nerešene probleme več kot sedemnajst milijonov beguncev.

Na izobraževalnem področju je bilo begunstvo predstavljeno kot splošni problem človeštva. Dejstvo, da država A dane ponuja zatočišče beguncem iz države B, ne pomeni, da se vloge čez nekaj časa ne bodo zamenjale. Potrebno je bilo - in je še - razviti občutenje ljudi, v tem primeru Norvežanov do "drugih" oz. do Bosancev in ne-Norvežanov, ki jih je

Prvi javni nastop ansambla Azra.

Oslo, marec 1994.

Foto: Dorothea Johansen.

nesreča prisilila, da so se zatekli na Norveško. Temeljno politično, zemljepisno in demografsko znanje, s katerim so pred izvajanjem projekta v različnem obsegu razpolagali posamezniki, Bosanci in Norvežani, soočeni drug z drugim, se je izkazalo za nezadostno. In prav kulturne vsebine, posebej glasba, so pripomogle k doseganju uravnotežene komunikacije. Po razgovorih z Bosanci in Norvežani sem ugotovil, da so predavanja v begunskih centrih izboljšala odnos med begunci in osebje, zadolženim za skrb o njih, posredno pa so pozitivno vplivala tudi na stike s širšo skupnostjo - lokalnim norveškim prebivalstvom.

Znotraj ansambla so se izoblikovali prijateljski odnosi. Vsi člani skupine so izrazili zadovoljstvo nad izkušnjo, ki jim ga je podarilo skupno izvajanje glasbe. V neposrednem stiku so se Bosanci in Norvežani veliko naučili drug od drugega o njihovih glasbah in kulturah. Poleg tega, da so z razširjanjem in poglobljanjem znanja osmislili del svojega časa, se zavedajo, da so z nastopi po begunskih centrih napravili ugoden vtis na Bosance, v javnosti pa so podprli Bosno in Hercegovino ter poželi ugoden odmev tudi med Norvežani.

O vplivu, ki ga ima **Azra** na bosanskohercegovske begunce na Norveškem, pričajo izjave izvajalcev in občinstva. Pevec **Azre** Sead Krnjić pravi: "To je zelo pomembno za naše ljudi iz Bosne in Hercegovine. Ko igramo zanje/.../, imam občutek, da jim ponovno odpiramo dušo in srce. Dejansko se vidi sijaj, velika radost, /.../, poleg vsega tega trpljenja, ki so ga preživeli, mislim, da jim sevda dejansko vrača življenje. Za nas je pomembno tudi to, da to ohranimo, kolikor je mogoče. /.../ Upam, da jih bomo ohranili pri življenju do končne vrnitve domov" (ustna komunikacija, 1995). Begunec Hamdija Pašić je kot predstavnik občinstva po **Azrinem** koncertu dal izjavo za norveško televizijo, katere stališče se vsebinsko ujema z izjavami, ki so jih o **Azri** izrekli drugi pripadniki

Kenović; SaGA-Noe Productions, 1994.)

²⁴ Npr. U lijevom starom gradu Višegradu; Kad ja podoh na Bembašu; Moj Dilbere; Zapijevala sojka ptica; Sntjeg pade; Emina...

²⁵ Na takšno estetsko stališče je, med drugim, vplivalo tudi politično favoriziranje industrije pred poljedelstvom in s tem mesta pred vasjo v nekdanji Jugoslaviji. Temu je potrebno dodati še to, da bosanski člani ansambla, ki so po poreklu iz bosanskih mest, niso želeli izvajati njim tuje vaške glasbe.

²⁶ Glasba se jim je zdela neprimerna glede na okoliščine, v katerih so se znašli.

²⁷ Samo enkrat, v Tromsøju, sem bil priča skupnemu nastopu bosanskih (harmonikar in kitarist) in ne-bosanskih glasbenikov (madžarskega cimbalista in norveškega kontrabasista). Repertoar je obsegal popularne ljudske melodije z območja bivše Jugoslavije in z Madžarske. V Hemsedalu sem zasledil, da so Bosanci muzicirali za sosede Norvežane in narobe. V Fosnesu je Norvežanka Dorothea Johansen za tamkajšnje begunce organizirala gibalne vaje ob glasi v terapevtske namene.

bosansko hercegovaške skupnosti na Norveškem: "Glasba zaseda zelo pomembno mesto v življenju Bosancev. Sevdah je ena od pomembnih stvari v našem življenju. Še posebej kadar ga igrajo pravi Bosanci in Norvežani, je to nekaj prijateljskega, nekaj posebnega."

Projekt **Azra** traja z nastopi ansambla še naprej. Na temelju praktičnih izkušenj se še naprej dogajajo manjše prilagoditve koncepta ansambla. Že ko sem pisal ta članek, je bilo mogoče zatrditi, da je **Azra** zaživela kot mednarodno priznani model, ki ga je mogoče uporabiti pri drugih (begunskih) skupnostih na Norveškem pa tudi v drugih delih sveta.

SKLEP

Na primeru projekta **Azra** sem predstavil del potenciala aplikativne etnomuzikologije. Razumljivo je, da aplikativne etnomuzikologije ne kaže nujno povezovati z nezaželenimi okoliščinami, kot je vojna, ki je Bosance prisilila, da so poiskali zatočišče kot begunci na Norveškem. V mirnodobnih razmerah je mogoče etnomuzikologijo koristno uporabiti v različne namene, skupaj z angažmajem v preprečitvi vojne. V Bosni in Hercegovini bi lahko skozi predavanja, delavnice in nastope etnomuzikologov v medijih pripomogli k odpravljanju posledic vojne.

Smisel aplikativne etnomuzikologije je v prenašanju specialističnih znanj iz sorazmerno majhnega in zaprtega kroga akademske elite k tistim, ki jim ta znanja lahko pomagajo v vsakdanjem življenju, tako pri sprejemanju političnih odločitev kot pri uresničevanju skupnega življenja na terenu. Vojni dogodki samo potrjujejo potrebo po izkoriščanju tega znanja.

V skladu s predvidenim in pričakovanim vključevanjem Slovenije v Evropsko skupnost in v druge mednarodne povezave bo lahko aplikativna etnomuzikologija z izkušnjami na področju multikulturalnosti odgovorila na nove zahteve, ki se bodo našle pred njenim šolstvom in celotno družbo.

LITERATURA

- BEADER, Milena in Edin TUZLAK 1993: Ratni zločini u Bosni i Hercegovini. Izveštaj Amnesty Internationala i Helsinki Watcha od početka rata u BiH do rujna 1993. g. Antiratna kampanja - Hrvatska i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava. Zagreb.
- BRINGA, Tone 1993: Nationality Categories, National Identification and Identity Formation in "Multinational" Bosnia. V: The Anthropology of East Europe Review 11/1-2, str. 80-89.
- EL-SHAWAN CASTELO-BRANCO, Salwa 1992: Safeguarding Traditional Music in Contemporary Portugal. V: Max Peter BAUMANN (ur.), World Music - Musics of the World.

Florian Noetzel. Wilhelmshaven, str. 177-190.

- LOCKWOOD, William 1979: Living Legacy of the Otoman Empire: The Serbo-Croatian Speaking Moslems of Bosnia and Hercegovina. V: A. ASCHER (ur.), The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds. The East European Case, str. 209-225.
- LOMAX HAWES, Bess 1995: Pismo, 20. marec 1995.
- MAKEDONSKI, K. 1979: Muzika, kriminal i rat. V: Analiz Kliničke bolnice Dr. M. Stojanović 18/2, str. 178-181.
- MERRIAM, Alan P. 1964: The Anthropology of Music. Northwestern University Press. Evanston.
- MEYER, Melinda Ashley 1994: Stress Prevention in Refugee Reception Centres. Rokopis.
- PETROVIĆ, Ankica 1988/89: Paradoxes of Muslim Music in Bosnia and Hercegovina. V: Asian Music 20/1, str. 128-147.
- PETROVIĆ, Ankica 1993: Bosnia. Echoes from an Endangered World. Spremnno besedilo k CD plošči (SF 40407). Smithsonian Folkways.
- PETROVIĆ, Ankica 1994: Music as Subject of Political Manipulation in the Lands of Former Yugoslavia. Referat, predstavljen na kongresu Society for Ethnomusicology v mestu Milwaukee.
- SAGADIN, Janez 1977: Poglavlja iz metodologije pedagoškega raziskovanja. 1. del. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani.
- SEYMOUR-SMITH, Charlotte 1986: Macmillan Dictionary of Anthropology. MacMillan Press. London.
- SHEEHY, Daniel 1992: A Few Notions about Philosophy and Strategy in Applied Ethnomusicology. V: Ethnomusicology 36/3, str. 323-336.
- SKYLLSTAD, Kjell 1993: The Resonant Community. Fostering Interactional Understanding through Music. Summary Report. University of Oslo. Oslo.
- SKYLLSTAD, Kjell 1993/94: Zvočna skupnost. Multikulturalna glashena pedagogika. V: Glashena mladina 4, str. 12-16.
- TITON, Jeff Todd 1992: Music, the Public Interest, and the Practice of Ethnomusicology. V: Ethnomusicology 36/3, str. 315-322.
- TSCHERNE-LEMPPIÄINEN, Paula 1993: Annual Report of Activities 1992. International Helsinki Federation for Human Rights. Vienna.
- ŽGAVEC, Mirjam 1995: V čem je popevka slabša od ljudske pesmi? V: Razgledi 6 (1037), str. 34-35.

(Hrvaško različico teksta prevedel Rajko Muršič.)

Summary

COMMITTED SCHOLAR: MODALITIES OF APPLIED ETHNOMUSICOLOGY IN THEORY AND PRACTICE

Svanibor Pettan

Within the framework of applied ethnomusicology the author discusses the possible roles of an ethnomusicologist in contributing to the improvement of musical practise and human relations. Traditionally tied to the academic world, with its goals "limited to the advancement of knowledge about the music of the world's people", ethnomusicology is now broadening up its goals towards minimizing "counter-productive barriers between academic and applied work" (Sheehy). In this respect it builds upon the achievements of applied anthropology. The immediate causes for addressing applied ethnomusicology in this article are the human crisis on some of the territories of former Yugoslavia and the author's belief that the application of anthropological and ethnomusicological knowledge to the situation "here and now" can make difference.

The concept of applied ethnomusicology is demonstrated through the project "Azra" that from 1994 on involves refugees from Bosnia and Herzegovina and the Norwegians in Norway. Inspired and helped by Kjell Skjellstad (University of Oslo) and his successful project "The Resonant Community" and supported by the grants of the Norwegian Research Council and the University of Oslo, the project combines research, education, and music-making. Its goals are: (1) to help the Bosnian refugees to preserve and strengthen their musical/cultural identity and (2) to advance the intensity and quality of communication between the Bosnians and Norwegians in Norway through musical/cultural activities. At the center of the project is the ensemble "Azra" which consists of Bosnian refugee musicians and Norwegian music students and performs both Bosnian and Norwegian music.

The result of this experimental project support the notion that the applied ethnomusicology is a promising field with huge potential to be further investigated.

PANTOMIMA ROJEVANJA

Avtorica v besedilu razmišlja o manj pogosti rekreativni dejavnosti v prostem času - o trebušnem plesu (orientalskem v Sloveniji) in njegovi zgodovinski poti z Bližnjega Vzhoda in Severne Afrike v ZDA in Evropo. Ob tem predstavlja še napačno razumevanje tega plesa in različne pomene, ki jih je bil deležen od 60. let 20. stoletja dalje. Besedilo je nastalo na podlagi lastne izkušnje in ankete, ki jo je izvedla s tečajnicami v Ljubljani marca 1995.

STALIŠČE

"Mojca, greš z nami na kavo?"

"Ne hvala, ne danes. Mudi se mi na vajo."

Vame se je vprašujoče zazrl troje parov oči.

"Na kakšno vajo?"

Ne da bi oklevala, ker sem se zavedala prednosti, ki jo imam pri tem, da jih bo odgovor zalotil nepripravljene in jih presenetil, sem "butnila":

"Trebušnega plesa," in pri izjavi pretiravala, ker sem šla pravzaprav na vajo orientalskega plesa.

Vseh šest zenic se je za dolg trenutek razširilo, troje ust v hipu umolknilo, dvoje pa se jih je čez čas razvleklo v prizanesljiv nasmešek in nato še ena v posmehljivo nevoščljivost. Vseh šest oči se je naslednji hip kot na ukaz pomenljivo zapčilo - kam drugam kot v moj "zadek" in boke.

Taka je bila ena od prvih reakcij na moj "pregrešni", "ekscentrični" hobi. Osuplost znancev me je sprva zabavala, čez čas pa sem se naveličala in jim nehala razlagati, zakaj sem ob torkovih in sredinih večerih zasedena.

Vendar sem začela intenzivneje razmišljati o fenomenu telesa sredi našega vsakdanjega izkustva. Glede na lastne izkušnje, ki sem jih dobila iz socialne percepcije zaznavanja situacij in oseb, ki sem jih vpletla v pogovor o orientalskem plesu, sem razmišljala tudi o socialni in kulturni pogojenosti tega plesa.

Lastne izkušnje nikakor niso zanemarljive pri preučevanju plesa. Pomena nekega plesa ne odkrivamo tedaj, ko o njem govorimo, pač pa kadar v njem sodelujemo z dušo in telesom (Frykman 1990: 82). Tako moja perspektiva ni bila samo opazovanje in beleženje, pač pa tudi lastno doživljanje in na tej podlagi je nastalo pričevanje o plesu in ljudeh, ki ga ustvarjajo in izvajajo. Poleg opisa in interpretacije se moje besedilo nanaša tudi na lastne ocene, stališča in presoje (prim. Zebec 1993: 45).¹

Marca 1995 sem pripravila anketo, v kateri sem povprašala štirideset žena in deklet, ki so v šolskem letu 1994/95 obiskovale tečaj orientalskega plesa, in sicer pod vodstvom ple-

salke, koreografinje in pedagoginje Jasne Knez. Tečaj je pripravila Zveza kulturnih organizacij Slovenije. V anonimni anketi sem zastavila vprašanja, na katera odgovori naj bi, tako sem predvidevala, odražali doživljanja udeleženk orientalskega plesa, njihove želje in pričakovanja ter odziv njihove najbližje okolice. Temeljna predinformacija, ki sem jo dala anketirankam, je bila ta, da njihove izkušnje potrebujem za raziskavo o manj pogostih dejavnostih v prostem času. Vrnjenih sem dobila dobro četrtno oziroma dvanajst vprašalnikov.

Z anketo sem hotela preveriti pravilnost lastnih opažanj in želela tudi potrditi ali ovreči nekaj predpostavk, ki zavzemajo ves spekter vrednotenja trebušnih plesalk v slovenskem (ljubljskem) prostoru. Navajam nekaj iztočnic, o katerih sem razmišljala pred anketo:

- Orientalski ples sam po sebi ni nič posebnega (v svojem primarnem okolju), lahko pa dobi posebni pomen takrat, ko se ga udeležujejo "naše" Slovenke in ko ga uvrstimo ob rob vsakodnevnim dogodkom in medsebojnim odnosom.

- Ženskam, ki se ga udeležujejo, sčasoma postane samoumevna oblika rekreacije in ohranjanja fizične kondicije. Prispeva k lažjemu sproščanju in do neke mere spodbuja ustvarjalnost, ki se prenaša tudi na "neplesni" del življenja.

- Z možnostjo improvizacije, ki jo nudi ta ples, se krepi občutek za lastno telo, za najrazličnejše možnosti gestikulacije in mimike.

- Znanci, prijatelji in sorodniki (velja tudi za ženske) poskušajo včasih izvajati najrazličnejše "pritiske" na plesoče. Ti kot posamezna dejanja nimajo prav bistvenih posledic, imajo pa močno sporočilno vrednost, ki stereotipizira tovrstne slovenske plesalke kot:

- subjekte z lastnostmi kiča (izzivalno gibanje ob ritmični glasbi brenkal in tolkal, bleščanje gole kože skozi frotajajoče tančice...),²

- spolne kokete, s katerimi ni (več) potrebno spoštljivo komunicirati,

- ženske z nenormalnimi nagnjenji ali bizarne neprilagojene čudakinje ter nazorske ekshibicionistke,

- in celo kot pripadnice neslovenske nacionalnosti ("Ali so to naše Slovenke?", "Izklopite že ta cigu-migu, saj niste Bosanka!"), kar je morda posledica neprijetnega spomina na Balkan.

- Tovrstnim negativnim reakcijam z odklonilnim emocionalnim predznakom se ob bok postavljajo pozitivnejše, ki se v glavnem nanašajo na dobrodejne psihološke in medicinske učinke plesa.

- Orientalskemu plesu (in s tem trebušnemu) se ne pridaja samo erotičnih in lascivnih pridevnikov, pač pa se ga vrednoti tudi kot pozitivno sestavino prostega časa, ki razširja obzorja.

Na vse te iztočnice poskušam odgovoriti ob kulturni umeščenosti tega plesa v okolje, kjer so ga ali ga še plešejo.

¹ Za kritično branje teksta se zahvaljujem Svaniborju Pettanu in Neji Kos.

² Neja Kos deli elemente kiča v plesu v osem skupin: 1) vsesplošna razumljivost, povprečnost, 2) serijska izdelava, ki omogoča množičen odziv, 3) bleščeč videz (cenenih) materialov, 4) koketiranje s spolnostjo, 5) privlačnost eksotike, 6) narodni slog, 7) sentiment, sladkobnost in grozljivost, 8) napad na vse čute, totalnost, kopičenje učinkov (Kos 1982: 99).

V tem prispevku ne nameravam govoriti o plesnih tehnikah in tehničnih posebnostih trebušnega plesa.

V besedilu uporabljam izraza trebušni in orientalski ples, slednjega le v navezavi na slovenske razmere.

PABERKI IZ ZGODOVINE TREBUŠNEGA PLESA

Po Dietlinde Karkutli in po Svaniborju Pettanu (ki je na podlagi šestmesečnih etnomuzikoloških terenskih raziskav v Egiptu in na Kosovu ter bibliografskih enot prikazal del glasbene kulture dveh zanimivih, medsebojno oddaljenih območij in označil njune regionalne in lokalne značilnosti - prim. Pettan 1987: 237) in še po nekaterih drugih virih povzemam historičen in zgolj orientacijski pregled razvoja trebušnega plesa.

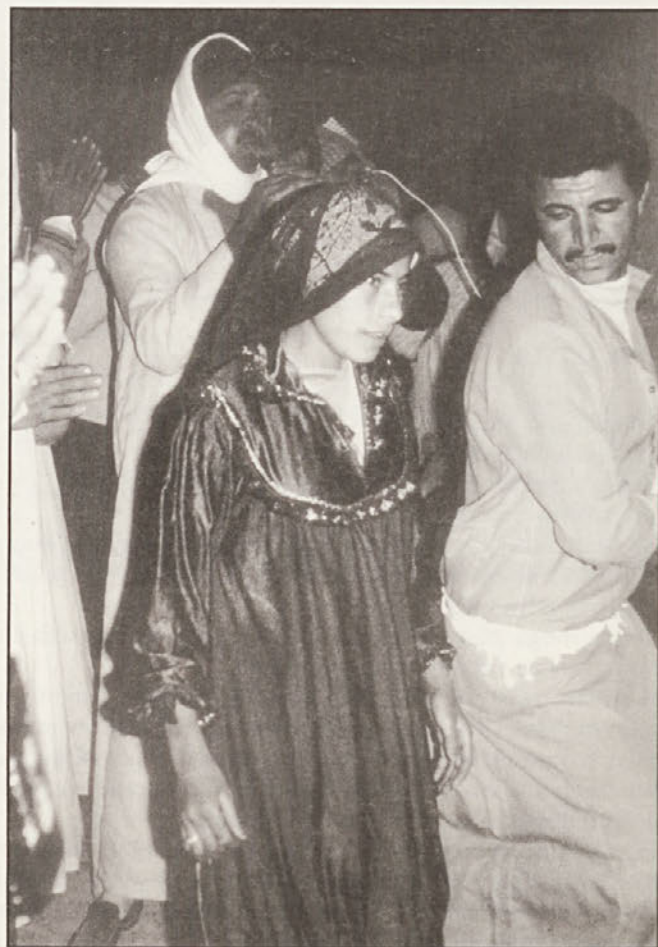
Raqs šarki v arabščini pomeni ples Orienta ali preprosteje orientalski ples. Ta ples je v različnih oblikah razširjen na Bližnjem vzhodu in v Severni Afriki, najbolj pa je uspel in se razvil v Egiptu. Največ tega, kar vemo o tem plesu, smo dobili iz opisov in potopisov Evropejcev, ki so potovali po Egiptu v prejšnjem stoletju (Zamora 1993). Ti so v Evropi vplivali na nastanek egiptomanije, ki so jo začutili že Napoleonovi vojaki in ki se je kazala v raznih detajlih v stavbarstvu in notranji opremljavi, slikarstvu in glasbi.

Ta ples izvajajo ženske za zabavo zbranega občinstva. Na visoko profesionalen način osvešča in uporablja gihe, ki so prisotni tako v različnih in sorodnih glasbeno-plesnih izrazih individualnega tipa z namenom, da bi zadovoljili občinstvo. Pri trebušnem plesu je izrazitejša vloga trebuha, bokov, prsi in rok, ne pa plesni koraki. V Egiptu je ples poznan pod imeni: *raqs misri* (egipčanski ples), *raqs baladi* (domači), *raqs šarki* (orientalski), *raqs arabi* (arabski) in *raqs ša'bi* (narodni). Uveljavljeno izrazoslovje v drugih državah je: v francoščini *dance du ventre*,³ v angleščini *Belly Dance*,⁴ v nemščini *der Bauchtanz*,⁵ v hrvaščini *trbušni ples* (Pettan 1987: 116) in v slovenščini *trebušni ples*.⁶ Kadar v besedilu govorim o tem plesu v Sloveniji, uporabljam izraz *orientalski ples*.⁷

Jasna Knez, edina plesna učiteljica tega plesa v Sloveniji, namreč združuje elemente različnih plesnih tradicij Orienta in bi bilo zato preozko govoriti samo o trebušnem plesu. Poleg tega pa pri teh navedbah obstaja tudi čisto emocionalna distinkcija med izrazoma, saj je izraz trebušni ples po mojih izkušnjah negativneje vrednoten in ima pejorativnejši prizvok.

Orientalski ples naj bi nastal na podlagi praktičnih priprav žensk na porod in urjenja deklet za spolno življenje v zakonu

v faraonskem Egiptu. Krožni gibi naj bi bili povezani s posnemanjem živali, kar naj bi Egipčani nasledili od lovske-nabiralskih skupnosti. Prepričljiva naj bi bila tudi teorija o izvoru plesa v mističnem slavljenju božanstva plodnosti. Kljub spremembi funkcije kulturnih in tempeljskih plesov, ki so postali privilegij višjih slojev, je ljudstvo še naprej slavilo obrede plodnosti. Ščassoma so se tudi tempeljske profesionalne plesalke "vsilile" nižjim slojem, ko so plesale za denar in da bi jih

Svatba v vasici Hindau, oaza Dakhla, Egipt. Foto: Svanibor Pettan 1987.

zabavale. Na faraonovem dvoru je še v obdobju Stare države obstajala kasta profesionalnih temnopoltih plesalk iz skupine osrednje afriških Pigmejcev. Plesalke iz Azije in Nubije, ki jih je privedel Sesostris II, vladar iz obdobja Srednje države, so

³ Izraz *dance du ventre* je leta 1880 skoval Emile Zola v svojem romanu *Nana* (Karkutli 1994: 47).

⁴ Po francoskem izrazu so ga prevedli v angleščino, prvič je bil uporabljen leta 1893 na svetovni razstavi v Chicagu (Karkutli 1994: 47).

⁵ Nemški izraz *der Bauchtanz* je v nemški literaturi uporabljan od leta 1899 (Karkutli 1994: 47).

⁶ Leksikon Cankarjeve založbe z naslovom *Ples* ima pod iztočnico *trebušni ples* naslednjo razlago: znan v Maroku, Alžiriji in drugod po Bližnjem vzhodu kot ples zapeljevanja v malih kavarnah in barih. Včasih je bil eden haremskih plesov. Trebušni ples izhaja iz rodno-plodnostnih ritualov s trzavico in transom, kar je v obredih pomenilo navzočnost božanstva. Spadal je tudi v ples tempeljskih svečenic. S prehodom svečenic na kraljevske dvore je izgubil povezavo z obrednostjo in postal seksualno obarvan in tudi obscen. Ženska začne ob glasbeni spremljavi z močnim gibanjem in kroženjem v trebušnem predelu; temu pridruži še gibanje rok in potresavanje prsi. Ponekod v ZDA prikazujejo burleskno inačico trebušnega plesa kot komično točko v cirkusu, orientalski ples (Ples 1989: 305-306).

⁷ *Orientalski ples*, ples v deželah Bližnjega in Daljnega vzhoda ter v delu Vzhodne Evrope. *Orientalski ples* je primerjavi z zahodnim plesom precej bolj usmerjen v plesno gesto in njeno simboličnost, je bolj kontemplativen, mističen, pa tudi okrasen. Zahodna kultura izhaja iz človeka in ga idealizira, orientalski ples pa izhaja iz identifikacije z bogovi in je svojo ritualnost ohranil tudi v plesnem gledališču. Je pretežno kolektiven, s splošnimi tipi in brez individualizacij, z abstraktno simboliko in s seksualnostjo, ki je utopljena v božansko obredje in je zato posvečena. *Orientalski ples*, ki je osredotočen na kretnjo in mimiko, potrebuje manj prostora. Je bolj vezan na hipnotična, ekstatična in transcendentna stanja, ki naj bi bila odsev združenja z božanstvi ter ostanek rodno-plodnostnih ritualov (Ples 1989: 189).

pripomogle, da je ples v Novi državi dobil povsem drugačno obeležje. Prvi naslikani prikaz trebušnega plesa najdemo na zidu grobnice v Tehah (18. dinastija, 1400 pr. n. št.) (Pettan 1987: 117).

Sprejemljiva se zdi domneva, da naj bi trebušni ples izhajal iz posnemanja rojevanja žensk v tistih skupnostih, kjer rojevajo kleče ali čepe in si s krčenjem trebušnih mišic same pomagajo pri porodu. Iz tega naj bi izhajal tisti del trebušnega plesa, ki se izvaja kleče na tleh. To je neke vrste pantomima rojevanja (Gioseffi 1980: 45).

V času rimske vladavine so ples kljub načelni prepovedi preželi polteni elementi, npr. "čebelji ples", pri katerem je na koncu plesalka ostala gola. Pravzaprav lahko v to kategorijo štejemo tudi znameniti ples Salome, ki slovi kot prvi znani primer striptiza v zgodovini.

Negativen odnos krščanstva do plesa in prepoved slikanja živih bitij v islamu onemogočajo sledenje razvoju trebušnega plesa v daljšem časovnem obdobju. Kljub prepovedi je ples, pri katerem dominira srednji del telesa (v nasprotju z evropskim prostorskim plesnim gibanjem), postal dediščina vseh slojev islamske družbe. Turki so najkasneje v 16. stoletju opazili posebnost egiptovskega plesnega sloga in gihom medenice, bokov, gornjega dela telesa in rok dodali trebušne gibe. S tem je bil ustvarjen skupni model trebušnega plesa za velik del vzhodnega Sredozemlja. Potopisi iz 19. stoletja so ta ples prikazovali kot obscen in opolzke. "Javne plesalke", pripadnice romskega plemena *Gawazi*, ki so plesale na cesti ali na dvorišču hiše ob svatbah ali rojstvih, so bile prikazane kot najrazuzdanejša razvrtnice v Egiptu. Mohamed Ali je leta 1834 pod pritiskom Evrope in islamskih verskih učiteljev izdal

Egiptanska razglednica iz 19. stoletja z Awalim plesalko.

Foto: z zgoščenke Amar 14, Jalilah's Raks Sharki 2.

odlok o pregonu poltenih plesalk na jug. Ukaz ni bil nikoli dosledeno izveden in tako so se pripadniki sicer zaprtih romskih skupnosti (plesalke, in glasbeniki, tudi družinsko povezani) naselili na celotnem območju Gornjega Egipta (Luksor, Qena) in sodelovali v praznovanjih. V mestnih središčih so jih nadomestile že prej prisotne krepstnejše Awalim plesalke (prim. Pettan 1987: 116-119; Karkutli 1983: 16-33). Awalim

Egiptanska trebušna plesalka iz 19. st.

Vir: Description de l'Égypte. Gallimard archive oz. Egypt, Everyman Guides, London 1995, str. 163.

plesalke so bile v primerjavi z zgoraj omenjenimi bolj spoštovane. Često so poleg plesa tudi pele, igrale na instrumente in recitirale pesmi, zato so jih na svoje domove radi vabili premožnejši Egipčani.

Do tridesetih let tega stoletja so plesalke pogosto nastopale po domovih in v kavarnah. Nato je v Kairu Libijka Badia Mansabny odprla nočni bar z imenom Casino Badia, ki se je zgledeval po evropskih kabaretihi. Pester program je vključeval različne vrste orientalske zabave, od plesa, petja in muziciranja do igranja komedij in drugih, v glavnem evropskih iger. V ta namen so pripravili tudi popoldanske matineeje za družine.

Če so do tedaj izvajali *raqs šarki* le na manjših krajih, je v Casinu Badia moral biti prirejen za prostornejši oder. Evropski plesni učitelji, ki so delali za Badio Mansabny, so pomagali vzgajati orientalske plesalke in dodajali elemente iz drugih plesnih tradicij, še posebej iz baleta. V tem času so se uveljavili tudi dvodelni plesni kostimi, brez katerih si danes orientalskih plesalk sploh ne moremo več predstavljati (Zamora 1993).

K razmahu tega plesa so v veliki meri pripomogli tudi egiptanska kinematografija in glasbene komedije. V polni dimenziji so ga predstavile izjemne egiptanske plesalke, kot so Samia Džamal, Tahia Karioka, Naïma Akef, Nabauia Mustafa in v Libanonu Nadia Džamal (Guemra 1994: 7).

Danes lahko v zvezi s trebušnim plesom v Egiptu govorimo tudi o izraziti stereotipizaciji (barskih) plesalk, ki se kaže vse od amerikaniziranih plesnih oblek, ki so podobne striptizetnim, pa vse do prav takšnih gest in mimike, kar pa kaže tudi na akulturacijske procese v oblačenju.

V islamskem svetu je žensko oblačenje le delno evropeizirano, saj so se temu močno upirale tudi verske ustanove, medtem ko za moške niso veljala ista pravila. Tam, kjer je bilo za moške povsem normalno oblačiti se po evropsko, so zadrževali tradicionalna islamska ženska oblačila (Južnič 1993: 253-254).

Zato ni nič čudnega, da trebušni ples stigmatizirajo tudi skozi oblačilno identifikacijo. Za Egipt npr. velja nenapisano pravilo, da si vsak oče želi, da bi na poroki njegovega sina nastopila trebušna plesalka, toda nikakor si ne želi, da bi se njegov sin z njo poročil. Plesalka na poroki najverjetneje izvira iz želje po spodbujanju plodnosti v zakonu, podobno kot to

simbolično počnemo pri nas z metanjem riža.

Degradacija trebušnega plesa, ki se je iz posvečenega rituala spremenil v kavarniško atrakcijo, je bila dokončna in nepopravljiva že leta 1893, ko je zvezda trebušnega plesa "Little Egypt" (Farida Mahzar) zatresla svoj trebuh na Svetovni razstavi v Chicagu, ob 400-letnici odkritja Amerike, pred očmi tedaj še zelo viktorijanske Amerike. Od tedaj je ta ples v duhu Američane vedno asociiral na brezsravno miganje z boki kabaretnih plesalk (Gioseffi 1980: 71; Karkutli 1984: 46, 47).

POHOD ORIENTALSKEGA PLESA NA ZAHODU - NJEGOVO NAPAČNO RAZUMEVANJE IN RAZLIČNI POMENI

V začetku šestdesetih let so v Kaliforniji odprli prve studie za trebušni ples. Delno so jih vodile ameriške poklicne plesalke, ki so se same na Orientu srečale s tovrstnim plesom. Arabski priseljenci v ZDA so v tem videli svojo možnost prikazati "avtentičnost" orientalskega plesa in glasbe, ki so jo dobili že z materinim mlekom, čeprav večina od njih ni imela nobene posebne (ali) pedagoške plesne izobrazbe.

Taki Orientalisti studii so se širili proti zahodni obali ZDA in v prvi polovici osemdesetih je bilo v New Yorku štirinštrideset šol za trebušni ples. Trebušno-plesna mrzlina je zajela vse sloje žensk, od gospodinj do intelektualk (Karkutli 1983: 60). Tudi v Evropi, zlasti v Franciji, Italiji in Nemčiji, je postalo obiskovanje tečajev orientalskega plesa prava moda, ki se je v osemdesetih širila kot oljni madež. Za razliko od prvega vala, ki je zajel Ameriko, se je v Evropi želji po razvedrilu in dobrem počutju pridružilo še preučevanje in razmišljanje o tej prastari plesni obliki (prim. Dago 1994: 51). Joggingu, aerobiki, fitnessu, tenisu, jogi in drugim oblikam plesa se je kot oblika rekreacije in sprostitve pridružil še orientalski ples, ki ga je v Ameriki zaznamovala še manj čaščenja "Matere Zemlje" (Gioseffi 1980: 230), vse pa je bilo v povezavi z gibanjem Women's Liberation v 60. letih. Trebušni ples je postal tako popularen med drugim tudi zato, ker pri njem ni omejitev glede starosti, teže ali postave, kar je pomembno za druge plesne oblike.

V čem je skrivnost razmaha tega plesa? Po mnenju Dietlinde Karkutli, avtorice knjige *Das Bauchtanz* in voditeljice trebušno plesnih tečajev v Frankfurtu, je vzrok na eni strani velika odprtost Američanov do vsega novega v povezavi s "pričakovanjem ozdravljenja" in končno tudi zavestno poenostavljanje stvari: trebušni ples so namreč priporočali tudi kot sredstvo za pridobitev in obdržanje moža, potem ko ličila, frizura in drago zdravljenje v shujševalnih studiih niso več pomagali. "Zelo seksi telovadba!", "Plešite trebušni ples in vaš mož bo ostal doma", "Nov polet pri krizi partnerjev", "Naredite svojega moža za sultana", itd., itd., itd. Tako preprosto naj bi bilo urejanje življenja z magično pomočjo trebušnega plesa in taki so bili naslovi knjig, ki so izhajale v

času trebušno-plesne mrzlice v Ameriki in Nemčiji. Američani so imeli še en pomemben "argument": "Pleši trebušni ples, ker to počne že ves svet." Kdor je hotel biti v toku dogajanja se je moral pridružiti temu toku in plesati.⁸ Tako kot je bil moderen havajski ples Hula v petdesetih (Karkutli 1983: 60, 13) in malo kasneje še "hula-hup" obroči, ki so jih ženske tudi pri nas množično vrtele okrog bokov v začetku sedemdesetih. Uporaba obročev je ob primerni dieti pomagala "klesati" žensko figuro, in to so vedele že deklice.⁹

V množici tečajev in šol za trebušni ples so torej poudarjali predvsem njegov pomen za sprostitve in odpravljanje depresivnosti ter ženskam obljubljali, da bodo z erotičnim plesom med stenami domače spalnice znova očarale svoje naveličane može (Kos 1994: 7). V procesu degradacije trebušnega plesa na vulgarni seksistični spektakel po kavarnah in nočnih klubih velemest najdemo vzporednico degradacije žensk v goli seksualni objekt. Trebušni ples pa je bil, kot sem že omenila, prisoten tudi na feminističnih zborovanjih, npr. leta 1969 v Atlantic Cityju, kjer so plesoče feministke nosile transparente z napisi: "Zemlja nam bo vrnila naše trebuhe! Zemlja je ženska, kot smo mi! Ženske prsi so ekološko čudo! Dol s faličnim oboževanjem orožja!..." (Gioseffi 1980: 177, 181, 182).¹⁰

V osemdesetih so bili v Nemčiji motivi privrženek trebušnega plesa različni. Nekateri so v njem videli sredstvo za doseganje na moške orientiranih ciljev. Toda v njem so se našle tudi privrženke tedanjega zahodno-nemškega ženskega gibanja, ki so v plesu videli možnost za izgrajevanje ženske podohe v (feminističnih) ženskih zdravilnih centrih in alternativnih projektih.

Kako je to možno? Kako je mogoče, da je ples, ki so mu prilepili podobo orientalskega striptiza, pri katerem že samo ime izraža opolzkost in nesposobnost in je po splošnem prepričanju "ples, ki vžge" in ki poziva k razbrzdani spolnosti, pri mladih samozavestnih ženskah, ki se ne vidijo in se nočejo videti kot objekti moškega poželenja, doživel takšen uspeh (Karkutli 1983: 61)?

Eden od razlogov za te pljuske Orienta v obliki trebušnega plesa je poleg spolne svobode tako imenovane baby boom generacije v šestdesetih prav gotovo tudi spremenjen odnos do lastnega telesa v osemdesetih. Modeli idealnih žensk, ki zapeljivo zrejo na nas z vseh strani, so idoli našega časa in poleg lepote, vitalnosti, zdravja in mladosti predstavljajo celo - svobodo. Slava lepemu telesu pa poleg fizične popolnosti pogosto pelje tudi v različne nevrose, kot so anoreksija, bulimija in hlastanje za dragimi lepotnimi operacijami. V osemdesetih letih, ko so ženske začele množično telovaditi "kot nore", so npr. Francozinje kar med odmorom za kosilo drvele na tečaje aerobike. Po vrsti nesreč se je ta moda unesla in ženske so želele telovaditi in utrjevati telo, a na drug način. Izbrale so trebušni ples.

V plesnem centru Marais v Parizu je bila v začetku devetdesetih taka gneča za vpis v tečaje trebušnega plesa, da so morali celo zavračati nove prosilke, ki bi se rade vpisale. Ti tečaji so

⁸ S temi "argumenti" se avtorica knjige ne indentificira.

⁹ "Hula-hup" obroč je bilo mogoče vrteti okrog pasu zdaj v eno zdaj v drugo smer, okoli kolen, pa na eni (dvignjeni!) nogi, na rokah, okrog vratu, ipd. Fantje ga niso vrteli, vihali so nosove nad tem športom, ponavadi so poskusili, pa kmalu odnehali.

¹⁰ Daniela Gioseffi, najbolj znana profesionalna trebušna plesalka v ZDA, je svojo lastno izkušnjo in vlogo tega plesa v burnih spremembah konec šestdesetih, opisala v avtobiografskem romanu. V njem se prepleta njena osebna travma ob ponesrečenem zakonu z njeno plesno kariero. Pri tem s fotografsko natančnostjo opisuje svoje nagibe in vzpon v uspešni plesni karieri na broadwayskih odrih. Prav nič prostodušno ne kuka v zakulisje sveta show businessa, brezkompromisnih menedžerjev, zadimljenih dvoran in luksuznih hotelov. Njena zgodba se vrtoglavo vrti okrog lastne promiskuitete, lezbijstva, prakticiranja Reichovih orgonskih teorij, feminističnih zborovanj, Woodstocka in še česa, vedno s skoraj obsesivnim pojasnjevanjem ameriškega kulturnega konteksta v šestdesetih.

navadno kulturno mešani. Prihajajo ženske iz Tunizije, Alžirije, Libanona, ki jim ure plesa predstavljajo sredstvo, da se približajo svojim koreninam, in Francozinje, ki prihajajo iz radovednosti. Nekatere se hkrati učijo arabsko in preživljajo počitnice v severni Afriki, kjer se navdušujejo nad glasbo *baladi* (prim. Plesne tančice 1994: 33).

Drug razlog za popularnost trebušnega plesa lahko pripišemo neke vrste samozavedanju, pri katerem je ples ena od metod za vzpostavljanje harmonije med telesnim in duhovnim. Pri plesu namreč niso aktivne samo mišice, pač pa tudi emocije, ki ravno pri trebušnem plesu prihajajo počasi, a najpogostejše prav "iz trebuha". Poleg tega je to ples, pri katerem je dovoljeno in možno bolj improvizirati, kakor npr. pri baletu, jazzu in drugih ljudskih plesih. Ta odprtost do spontanosti in skozi iskanje ženske identitete ob erotičnih detajlih tega plesa je povzročila, da so ples "posvojile" predvsem ženske.¹¹

ORIENTALSKI PLES V LJUBLJANI

In kako je s tem pri nas?

V Ljubljani je tečaj orientalskega plesa mogoče obiskovati od leta 1993 naprej pri Jasni Knez. Jasna Knez, plesalka,

*Plesalka Suhair Zaki v nočnem klubu v Kairu.
Foto: Svanibor Pettan 1987.*

koreografinja in pedagoginja, se je plesno oblikovala na Od-delku za izrazni ples Srednje glasbene in baletne šole v Ljubljani pri pedagoginji Živi Kraigher. Klasični balet in sodobne tehnike je izpopolnjevala v londonski Contemporary Dance School ter jazz tehniko v londonskem Dance Centru. Vse življenje raziskuje plesno izraznost in oblike ter kot plesalka avtorskega plesa išče vire v vseh plesnih oblikah sveta. Z orientalskim plesom se je seznanila med bivanjem v Sudanu v sedemdesetih letih in kasneje pri različnih učiteljicah te plesne zvrsti. V osemdesetih se je prvič udeležila tečaja orientalskih plesov na poletni šoli v Ljubljani pri učiteljicah Kate McGowen ter kasneje pri Insi Sparer in Naimi. Leta 1990 se je v Taškentu v Uzbekistanu seznanila z uzbeškimi plesi. Razvila je lastno metodo poučevanja, v katero vpleta tudi dihalne vaje in elemente sodobne izraznosti. Ne preučuje orientalskega plesa ene pokrajine ali države, ampak poudarja izbor vsega, kar se je naučila. Združuje torej različne zvrsti v rekreativne namene in vanje vpleta masažo, elemente joge in dihalne vaje (Poletna plesna šola 95; Paljevec 1995: 15).

Knezova goji improvizacijo kot ustvarjalno metodo in odrsko obliko, ne pa kot sredstvo (zasebnega) sproščanja. Njena improvizacija je strukturirana in podrobno dodelana, z njo želi narediti nekaj povsem samosvojega. Enkratnost njene improvizacije, katere bistvo pedagoško prenaša tudi na tečajnice, ozavešča idejo o posebnosti lastnega telesa in osebnosti ter o možnostih njenega izražanja.¹²

Podatki iz ankete, ki sem jo izvedla marca 1995, kažejo, da je bila povprečna starost udeleženk (tistih, ki so mi vrnille vprašalnike) 32 let (letnik 1963), najmlajša udeleženka je bila stara 19 (letnik 1976) in najstarejša 44 let (letnik 1951).

Šest jih je bilo iz Ljubljane, pet iz drugih krajev v Sloveniji in ena iz Srbije.

Ob tem naj povem, da je najmlajša udeleženka morala biti stara najmanj 17 let, navzgor pa pri sprejemu v tečaj ni bilo omejitev.

Največ (pet udeleženk) jih je imelo visokošolsko izobrazbo (novinarka, profesorica matematike, dokumentalistka, etnologinja, komercialistka za zunanjo trgovino), dve sta bili študentki, dve sta imeli srednješolsko izobrazbo (upravna delavka, komercialna tehnika) in dve poklicno izobrazbo (kuharica, prodajalka), ena pa je bila še dijakinja.

Pet udeleženk je bilo poročenih in sedem samskih, prve so imele po enega ali dva otroka.

Vseh udeleženk orientalskega plesa je bilo v šolskem letu 1994/95 približno 100. Ene so hodile na vaje le občasno, druge pa do marca 1995, ko sem izvedla anketo, še niso bile vpisane in jih tako anketa ni mogla zajeti. Največ anket sem dobila vrnjenih prav iz skupine, v kateri sem plesala tudi sama, in iz tiste, ki je z vajami začela dve uri pred našo. Udeleženke so me torej poznale in so se potrudile odgovoriti na vprašanja. V drugih skupinah je ankete razdelila Jasna Knez. Seveda število vrnjenih in izpolnjenih anket ne more biti neko merilo ali model vzorca, lahko pa je dovolj ilustrativno za razmišljanje.

Razlogi za izbiro te razvedrilno-rekreativne dejavnosti pri tečajnicah so bili naslednji: želja po rekreaciji, druženju in zabavi, zanimanje za ples nasploh in privlačnost Orienta.

¹¹ Potrebno pa je opozoriti na dejstvo, da trebušni ples ni izključno ženski, ampak ga v geografskih območjih, odkoder izhaja, plešejo tudi moški. Tako npr. v današnjem Egiptu na družinskih slavljih, kot so poroke, plešeta oba spola, včasih pa celo moški med seboj. Prizori iz filmov, ko ženska pleše in jo moški kleče na eni nogi s ploskanjem "spodbuja", so posledica izkrivljene podobe o trebušnem plesu.

¹² Jasna Knez in Tone Stojko sta izdala album fotografij *Izgubljeno telo s posnetki plesalke na ulicah evropskih mest*, že nekaj časa pa snemata in zbirata gradivo za video o plesni improvizaciji na najrazličnejših lokacijah mesta in v drugih okoljih.

OBZORJA STROKE

Na vprašanje *Zakaj si se pridružila orientalskemu plesu, kaj si od njega pričakovala in ali vaje izpolnjujejo tvoja pričakovanja in zakaj?* so odgovorile takole:

- Ker pri delu veliko sedim, sem začutila potrebo po rekreaciji. Aerobiko sem zamenjala z orientalskim plesom, kjer je poudarjena tudi drža in dihanje.

- Osvojitev osnovnih korakov, sprostitve telesa v estetskem kreativnem delu, druženje, družabnost. Vaje delno izpolnjujejo moja pričakovanja.

- Že prej sem plesala, potem sem prenehala. Zanimale so me tudi druge plesne tehnike, predvsem folklorni plesi. Od orientalskega plesa sem pričakovala sproščeno, ženstveno gibanje. Izpolnil je pričakovanja.

- Zaradi želje po plesu, da si pridobim telesno gibčnost, da čutim telo. Zelo sem zadovoljna z vajami, ki mi omogočajo ravno to.

- Rada plešem, pri tem dobim občutek za telo in koordiniranje gibov. Spoznala sem, da je to težko. Preveč bi rada z umom kontrolirala telo, namesto da bi se prepustila glasbi in njenemu ritmu.

- Že vrsto let sem si želela plesati trebušni ples, ker se mi zdi, da je eden najbolj "pristnih" plesov. Od vaj sem pričakovala veliko manj, zato sem toliko bolj zadovoljna. Enkrat na teden se sprostim v prijetni družbi in se učim o sebi in o drugih.

- Ker mi je bila vseč orientalska glasba. Od plesa sem pričakovala zabavo in rekreacijo. Popolnoma izpolnjuje moja pričakovanja.

- Balzam za dušo in telo po večletni prekinitvi s plesom. Sem bolj jaz, tako fizično kot psihično. Uresničiti željo po dejavnosti, ki jo imam zelo rada.

- Gibanje in glasbo. Vaje presegajo pričakovanja. Dragoceni so še trenutki masaže, prijetno je druženje, neverjetno je bogastvo gibov.

- Moja želja po plesu je vseskozi zelo močna. Pri življenjskih odločitvah sem želje potlačila, sedaj pa sem zelo vesela, da lahko uživam v tem plesu. Osem let sem čakala na ta trenutek. Pričakovanja so izpolnjena, počutim se bolj ženstveno.

Naj omenim, da tečajnice v Ljubljani ne plešejo in ne vadijo za nastope, pač pa zase. Nastopata le voditeljica Jasna Knez in njena "pomočnica" Nataša Rogelj. Njuni nastopi niso "barski", pač pa nastopata na prireditvah in proslavah, v gledaliških predstavah (npr. Knezova v Miklovi Zali, v plesnih predstavah Damirja Zlatarja Freya, v projektu Matjaža Fariča 6. april), na orientalskih večerih, recitalih arabske poezije ipd.

Iz odgovorov je razvidno, da pri nas v Sloveniji orientalskega plesa ne moremo razumeti kot odmev mode v Ameriki in drugod v Evropi, pač pa bolj kot željo po drugačni, "mehkejši" obliki rekreacije in širjenju obzorij.

"OPOLZKO SO PREMİKALE LEDJA IN SE VEŠČE ZVIJALE"

Tako je označil trebušne plesalke pesnik Martial.¹³

Na neki način se danes v podobi trebušnih plesalk v arabskem svetu kaže tudi kulturno kanaliziran ekshibicionizem, ki je pogojen s preganjanjem golote v arabski kulturi. Na drugi strani to velja tudi za katoliško cerkev in ameriški puritanizem. Od tod bržkone izhaja tudi vulgarna atrakcija varieteteja na Zahodu. Ko civilizacija goloto preganja, je njeno razkazovanje spektakel s čarom prepovedanega, v določenih oko-

Studijski posnetek egipčanske plesalke Jalilah (Lazzaire Zamoza).

Foto: z zgoščenke Amar 14, Jalilah's Raks Sharki 2.

liščinah pa celo škandal. Javni mediji, ki imajo izjemne možnosti za delovanje, so posebej poudarili zaneseno in celo vsiljivo prikazovanje in razkazovanje telesa ravno v tistih kulturah, kjer sta telo in spolnost opremljeni z negativnim in pozitivnim predznakom hkrati, kar navsezadnje pripelje do dvoletnosti in razklanosti.

Če samo analiziramo kostume današnjih trebušnih plesalk in njihove podobe na različnih kasetah, zgoščenkah, video posnetkih ipd. ugotovimo, da prikazujejo podobo sproščene, napol gole ženske z idealno telesno težo, ženske, kakršne danes v vsakdanjem življenju v Egiptu ne srečamo. Na ta način je telesna individualizacija plesalk skozi telo in z njim popačena in spremenjena do te mere, da ugaja predvsem določenim kulturnim krogom, telesni ekshibicionizmu pa poudarja kult mladosti.

Nič čudnega ni torej, da imamo tudi v Sloveniji tako stereotipno podobo teh plesalk, in da se je do sedaj še vsakdo bolj ali manj vidno zdrznil, ko sem omenila trebušni (orientalski) ples kot eno od oblik preživljanja prostega časa. Za slovenske razmere je značilna dvojna zadrega, kadar se omenja trebušni ples. Na eni strani gre za predstavo o barski plesalki, kar je lahko blizu prostituciji, na drugi pa za njen erotičen mik. Po tej plati pač - glede na vrednotenje spolnosti in telesa - spadamo v krog teh "shizoidnih" kultur. Gibi kolkov in stegen, nihanja medenice, vibracije bokov in trebuha ter valovanje rok vsekakor opozarjajo na drugačno zapeljivost in zavedanje ženskosti, na tako, ki jo lahko primerjamo tudi z navdušenjem nad lambado konec osemdesetih in z omenjenim "hula-hupom" desetletje prej.

Jasna Knez je plesala tudi z ženskami v Sudanu in Uzbekistanu, kjer, kot pravi, vlada radost nad tem, da ima ženska telo in da pleše, medtem ko v Sloveniji ženske še vedno hrepenijo po alpskem plesu, po Mirku, Janezu (prim. Paljevec 1995: 15).

Izkušnje tečajnic pri omenjanju svojega hobija se bolj ali manj navezujejo na zgoraj omenjene predstave o trebušnem plesu. In kljub vsemu se je kdo tudi iskreno razveselil in jim čestital za "pogum" in vključevanje v tečaj orientalskega plesa. Najilustrativnejši so sami odgovori na vprašanje *Komu vse si povedala za svoj hobi? Ali si pri tem imela kakšne*

¹³ Marcus Valerius Martialis (40-104).

zadržke?

- Doma, prijateljicam, v službi.
- Doma, prijateljem - vsi so sprejeli z bolj ali manj velikim navdušenjem.
- Kolegom v službi, družini. Ne!
- Prijateljem, sodelavcem.
- Povedala sem domačim, bili so navdušeni. Povedala sem tudi nekaterim svojim znancem. Zadržkov nisem imela.
- Samo najbližjim prijateljicam in sodelavkam v službi. Nobenih zadržkov. Povedala sem tistim, za katere mislim, da ne gledajo na trebušni ples kot na nekaj "čudnega" v našem okolju.
- Prijateljem in prijateljicam. Nimam zadržkov.
- Povedala sem seveda doma, svojemu fantu, prijateljem, sodelavcem, tudi nekaterim sorodnikom. Zadržkov nisem imela, ker plešem zaradi sebe.
- (Skoraj) vsem. Nobenih.
- Staršem, sestri, fantu, prijateljem, sodelavkam. O tem ne govorim z ljudmi, za katere vem, da jih zanimajo povsem druge stvari kot mene.
- Povedala sem prijateljem, kolegom, sestri. Imela sem željo, da bi vsakič poudarila, da dohim pri tem plesu pravo bogastvo neverjetne domišljijске bogate gibljivosti.
- Povedala sem sodelavcem, prijateljem in nekaterim znancem. Zadržkov nisem imela. Imamo različne hobije, pa tudi veselja do le-teh.
- Kako so ljudje reagirali? Kako ženske, kako moški, kako starši, partner...? Prosim, navedi kakšno njihovo izjavo.*
- V službi so me spraševali, kdaj jim bom kaj zaplesala.
- Približno vsi enako - vsem sem pojasnila, da je to zvrst umetnosti, tako so se tudi strinjali z menoj.
- Ženske - radovedno. Moški nekoliko presenečeno, brez bistvenih pripomb, vsaj v moji navzočnosti.
- Različno. Kdaj bo nastop.
- Moški: "A prideš v petek na žur, boš lahko plesala na mizi?" Ni zanemarljivo dejstvo, da me ta človek sploh ne bi povabil, če ne bi vedel, da znam trebušni ples. Ženske (vsaj večina njih): zavist na obrazu in kakšen vzdih, češ, kakšna si.
- Reakcija: začudenje ali odobravanje.
- Ne, niso spremenili obnašanja.
- Bili so navdušeni in radovedni. Ženski del "občinstva" razmišlja, da bi se priključil kateremu od naslednjih tečajev. Želijo tudi videti, kaj delamo.
- Partner je bil zelo zadovoljen, ker ve, kako gledam na trebušni ples. Veliko let me že uči pravilnega dihanja in pravi, da šele zdaj razumem, kako je treba dihati. Ženske se večinoma nasmihejo, moški pa so precej pikri. Moj šef je rekel, da mu bom morala plesati na mizi. Seveda se je šalil! (Upam, da res! Opomba M. R.)
- Vsi so reagirali z navdušenjem. Starši me pri tem podpirajo in prijatelji spodbujajo.
- Tisti, ki sem jim povedala, so to sprejeli z naklonjenostjo in pohvalami. Mojo ožji krog ljudi ve, da sem prej veliko plesala in zato to ni bilo nobeno presenečenje. Ženske rečejo, da je to lepo in da bi to morda počele tudi one (če bi imele čas, predznanje itd.). Moški so to sprejeli tudi z navdušenjem in morda je bilo v njihovih očeh opaziti iskričavo domišljijo (trebušni ples je le trebušni ples). Predvsem moški prijatelji pa tudi ženske me velikokrat prepričujejo, naj jim zaplešem orientalski ples. Ko sem šla prvič na vajo, sta prišla k fantu na obisk dva moška prijatelja. Domenili so se, da me ob prihodu domov presenetijo. Namesto pozdrava so vsi zaplesali.
- Večinoma so se pomenljivo zasmeli in rekli: "Ooooo!" Potem ko sem povedala stavek o bogastvu gibov, so malo

zresnjeni prikimali.

- Različno. Starši: "Zakaj ti je to potrebno?" Oponašali so mi moja leta in čas, ki ga posvetim plesu. Ženske so z zanimanjem spraševale, kaj počnemo, moški so bili predvsem prostaki in zbadljivi, partner je bil vesel zaradi moje dolgoletne želje, pa tudi zbadljiv.

Nekatere udeleženke orientalskih plesov v Ljubljani so zaradi nekakšne kulturne "obremenjenosti" skozi vzgojo pridobljenega razumevanja lastnega telesa pri nas, predvsem na začetku tečajev, občutile nelagodje pri izvajanju tistih gibov, ki izrazito posnemajo rojevanje. V takih primerih je Jasna Knez "posredovala" s prepričljivostjo besede in umestitvijo plesa v ustrezno miselno okolje in nam vsem pomagala pri otresanju "prahu stoletij".

Po njenih besedah so pri intenzivnejšem uporabljanju bokov in prsnega koša tečajnice imele težave, ki izhajajo iz privzgojenega dojemanja telesa, po katerem so nekateri deli ali gibanje kakega dela telesa manj "vredni" od drugih ali pa posebej označeni kot "nespodobni". Če ženska že od malega živi v takem razcepljenem dojemanju svojega telesa, se v njej sproži konflikt, zaprtost, zavrtost in krčovitost. Knezova ima z otroki drugačne izkušnje, saj se ti zaradi neobremenjenosti odzivajo bolj spontano, poleg tega pa jim približa orientalski ples skozi njihov svet (vijuganje denimo primerja z valovanjem morja, z letom ptice, metulja...) (prim. Paljevč 1995: 15).

Neka učenka Leile Haddad, ki že od leta 1981 vodi tečaje trebušnega plesa v pariškem plesnem centru Marais, je o svojih začetkih med drugim izjavila naslednje: "Sprva sem močno oklevala, preden sem pokazala trebuh, potem pa sem se ga naučila kazati in zdaj sprejemam svoje telo, kakršno pač je" (Plesne tančice 1994: 33).

Udeleženke tečaja so v anketi najpogosteje odgovarjale na vprašanje, pri čem jim pomaga orientalski ples z odgovori kot so: krepi ustvarjalnost, kreativnost, izboljšuje fizično kondicijo, pomaga pri pravilni drži, lepša hojo, povečuje telesno prožnost in usklajenost gibov (vendar le z redno vadbo), jih dela samozavestnejše ipd. Zanimivo je, da nobena od anketirank ni omenila erotičnosti tega plesa kot vrednote, ki jo lahko prenaša v vsakdanje življenje. Diskretna, prefinjena erotičnost, ki jo ženska izžareva, ji lahko pomaga tudi pri socialnih stikih (ne da bi to izrabljala, seveda), zlasti če je bila prej zavrtja. Ali to potemtakem pomeni, da se tega erotičnega momenta še vedno bojijo oziroma si ga ne upajo zavestno priznati, čeprav jih privlači in v bistvu veseli in zadovoljuje, poleg drugih pozitivnih učinkov tega plesa?

Pozitivno pa plesa ne sprejemajo samo tečajnice, pač pa ga (razumljivo) zelo priporočajo tudi učiteljice trebušnega plesa v Evropi zaradi pozitivnih fizičnih in psiholoških učinkov (za morebitne gledalce ima predvsem vlogo erotičnih prvin). Pozitivni učinki se kažejo predvsem v uravnoteženju notranje skladnosti, vzdrževanju mišičnega tonusa, v blažitvi in odpravljanju predmenstrualnega sindroma, sproščanju napetosti, zmanjševanju stresa in ob pravilni prehrani vzdrževanju vitke postave. Neposreden stik s trebušnim delom naj bi spodbujal zavedanje lastne ženskosti in sprejemanje svojega telesa (Dago 1994: 51).

LITERATURA IN VIRI

- DAGO, Laura 1994: Salute e volutà. V: Gioia, 4. april 1994, št. 14, str. 51.
- FRYKMAN, Jonas 1990: Što ljudi čine, a o čemu rijetko govore. V: Etnološka tribina 20/1990, št. 13, str. 81-95.
- GIOSEFFI, Daniela 1980: Američki trbušni ples. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- GUEMRA, Assia 1994: Belly Dance in Cairo. (Besedilo k zgoščenki Belly Dance in Cairo. "Yafoleya". Hussein El Masry.) El Arabi Studio Cairo, PS 65141.
- JUŽNIČ, Stane 1993: Identiteta. FDV, Ljubljana.
- KARKUTLI, Dietlinde 1983: Das Bauchtanz Buch. Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Hamburg.
- KOS, Neja 1982: Ples od kod in kam. ZKOS, Ljubljana.
- KOS, Neja 1994: Orientalni ples - za užitek, zdravje in razmislek sodobne ženske. V: Slovenec 9. 5. 1994, str. 7.
- PALJEVEC, Andreja 1995: Orientalni ples po slovensko. V: Republika, 26. 8. 1995, str. 15.
- PETTAN, Svanibor 1987: Suvremena folklorna plesna glazba u Egiptu i srodne pojave u folklornoj glazbi Kosova. Magistrska naloga (tipkopis). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo.
- PLES. (Leksikon Cankarjeve založbe.) Cankarjeva založba, Ljubljana 1989.
- PLESNE tančice. Orient bo Parizu prevzel plesne trikoje. V: Delo - priloga, 3. 2. 1994, str. 33 (prevod iz revije Euro-pean).
- POLETNA plesna šola 95. Program za mladino in odrasle, otroški program. Zveza kulturnih organizacij Slovenije, Ljubljana, 27. junij - 7. julij 1995.
- RAMOVŠ, Mirko 1977: Ples. V: Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Vprašalnica 10. Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov. Ljubljana, str. 105-127.
- ZAMORA, Lorraine 1993: Dancing in the Shadow of the 14th Moon. (Tekst k zgoščenki Amar 14. Jalilah's Raks Sharki.) Piranha, Germany. CD 01895-2.
- ZEBEC, Tvrto 1993: Kulturno antropološki pristup plesu. Pregled teorijskih pristupa istraživanju plesa i primjer istraživanja plesnih događaja u pokladnim običajima Punta na otoku Krku. Magistrska naloga (tipkopis). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Summary

THE PANTOMIME OF GIVING BIRTH

Mojca Ramšak

In the paper the authoress thought about the less frequent free time recreative activity: the belly dance and its historical way from the Near East and North Africa to United States of America and Europe. She also presented the misinterpretations of the belly dance and different meanings that were ascribed to it from the sixties on. On the basis of her own experience and the questionnaire (from March 1995) with women who took a course in belly dance in Ljubljana she concluded that:

- the women who attend the course on belly dance start to regard it with time as an obvious kind of recreation for maintaining physical fitness and as an activity that helps to relax and to some extent encourages creativity which spreads to the other areas of life;

- the acquaintances, friends and relatives (women also) sometimes try to exert "pressure" on these women. The pressure does not cause any essential consequences, but nevertheless, it has a communicative aspect. The stereotypes about (female) belly dancers are formed, for example, that they are showy subjects, sexual coquettes with whom respectful communication is not necessary (any more), that they are women with abnormal psychological characteristics or bizarre unadapted eccentrics, exhibitionists with weird principles or even women of non Slovene nationality which can maybe be contributed to the unpleasant memory on Balkan.

The process of degradation of belly dance to the vulgar sexist spectacle of coffee-houses and night bars of the American metropolises can be compared to the degradation of women into sexual objects. In connection with the belly dance in contemporary Egypt we can speak about explicit stereotyping of female (bar) dancers which is evident from Americanized dance dresses which resemble those of stripteasers; the gestures and mimicking are also very similar and that points to the acculturation processes regarding dressing. Therefore, we should not wonder that the stigma of identification of belly dancers' dressing spread also to the Slovene surroundings, which was evident from some answers of women who took a course on belly dance on the question about the reactions of people to their eccentric recreational activity. We can also speak about double embarrassment when the belly dance is mentioned in Slovenia. On the one hand we can speak about the female belly dancer who is close to prostitution, on the other hand her erotic charm is evident.

Negative emotional reactions are accompanied by more positive ones which pay attention to the good psychological and medicinal effects of the dance. They do not add to the oriental dance (and in its scope the belly dance) only the erotic and lascivious adjectives, but it is regarded also as a positive element of free time, which broadens the horizon.

Andrej Malnič

TAM, KJER MURKE CVETO

Letošnji etnološki kongres ni bil cerkveni koncil, da bi zadnjega dne mestu in svetu razglasil veliko Resnico. Vse, kar je bilo tam rečeno ali v zborniku kongresa napisano (Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj, Ljubljana 1995), je lahko še vedno predmet razprave.

Ko sem med kongresnimi dnevi, kolikor mi niso večerne zbranosti in miru motile družabne dolžnosti, tako počez listal zbornik, sem bil vesel besed Aleša Gačnika (glej zbornik kongresa, str. 221-229), da ga je spor o etnologiji in antropologiji nekako zaobšel. Čeprav daleč stran od vrtinca tovrstnih razprav, sem Alešu prikimal. Všeč mi je bilo, ker je tako salomonsko od sebe odgnal vsiljivo vprašanje: Ali si naš ali ne? Raje je izvolil neoetnografijo. Njegova izbira mi je bila intuitivno simpatična. Zakaj, tega danes ne vem več. Zbor slovenskih etnologov je tako meni minil vedro in brez večjih teoretskih zadreg. Vse dokler nisem njegovega spisa, tokrat zbrano, ker je bil tudi čas tak, doma ponovno prebral. Tokrat sem tiste stavke, ki so mi še včeraj godili, nejeverno motril. Iskal sem jasnih besed: Kaj pravzaprav neoetnografija je? Kaj jo loči od etnografije, etnologije in antropologije? Naslednji njegovi stavki:

"Sodobni etnografi ali bolje neoetnografi nadgrajujejo delo etnografov, seveda na sodoben in času primeren način. Predmet njihovega zanimanja seveda niso le kmetoslovje in 'starožitnosti', ni le tradicija, temveč tudi urbana kultura, subkulture, množična in industrijska kultura..., povezane s človekom in njegovim načinom življenja. Od etnografije se bistveno razlikuje predvsem v razširitvi raziskovalnega zanimanja in v novih metodah dela, ki so plod tako razvoja same metodike kot tudi sodobne tehnologije." (str. 222)

me niso prepričali, saj so skopi in besede brez vsebinske razlage. Poleg tega pa bi lahko, seveda površno, kakor za kakšno časnikarsko rabo, s temi istimi besedami laiku dopovedali, kaj loči etnologijo od etnografije. Če pa neoetnografija zgolj zrcalno preslikuje etnografske metode v sodobnost, se velja spomniti besed Rajka Muršiča (glej zbornik istega kongresa, str. 152), da zgolj etnografska metoda ne more utemeljiti etnologije kot samostojne vede. Ali morejo že same metode

definirati neoetnografijo kot novo in samostojno znanost? Povsem zmedle pa so me naslednje besede Aleša Gačnika:

"Od usmeritve sodobne etnologije pa se razlikuje predvsem v tem, da dajejo neoetnografi prednost dokumentiranju in raziskovanju pojavov, fenomenov in procesov, ki so povezani s sodobnostjo." (str. 222)

Zmedle zato, ker ne vem, kako naj jih berem. Ali to pomeni, da etnologija zanemara sodobnost? In še, ali neoetnografija zanemara preteklost? Prvo zagotovo ne drži (če pa to počno posamezni etnologi, to ni problem etnologije kot take), drugo pa je za vsako resno delo vprašljivo. Zavreči preteklost bi nadalje tudi pomenilo, da se neoetnografija v marsičem odreka etnografiji. Taka neoetnografija bi se morala navsezadnje odpovedati celo lastnemu imenu. V sestavljenih besedah praviloma rabimo pridevek "neo" pač takrat, ko hočemo povedati, da določena stvar ni od danes, da pa je v osnovi, taka kot je bila nekoč, ponovno pred nami.

Za primer si pogledjmo še stavek, kjer je neoetnografija postavljena vedno v oklepaj - in to tik ob bok rabi pojma etnologija, tako da neoetnografijo lahko beremo kot sinonim za etnologijo:

"Slogan, povezan z usmerjenostjo t. i. etnološke (neoetnografske) muzeologije kot sinteze med etnologijo (neoetnografijo) in muzeologijo pa svojo usmerjenost opredeljuje kot kompilacijo predhodnih sloganov, in sicer kot 'Zbirajmo in raziskujmo danes za jutri'." (str. 222)

Kaj potemtakem neoetnografija sploh je, če govori isti jezik kot etnologija? Kako se neoetnografija in etnologija med seboj ločita, a sta obenem enaki? In končno: katero, kakšno in čigavo etnografijo nadgrajujejo današnji neoetnografi? Dediščino in oporoko velja vedno temeljito definirati.

Je mogoče vso reč drugače razumeti? Naj beremo tisto, kar ni bilo napisano? Etnologi bi si morali na prapor zapisati poduk, ki ga je bila Alica deležna v čudežni deželici: da ne vedno mislimo tega, kar rečemo, še manjkrat pa rečemo to, kar mislimo.

Lucija Horvat

BORUT BRUMEN, NA ROBU ZGODOVINE IN SPOMINA.

**Urbana kultura Murske Sobote
med letoma 1919 in 1941.**

**Pomurska založba,
Murska Sobota 1995**

180 str.

COBBIS-ID 37410817

Knjiga Boruta Brumna o urbani kulturi Murske Sobote je rezultat raziskovanja od leta 1988, z enoletno prekinitvijo zaradi študijskega izpopolnjevanja v Berlinu, do 1993 in je delno prirejena magistrska naloga. Kakor piše v uvodniku knjige Slavko Kremenšek, je knjiga nedvoumno nekaj svežega v etnološki stroki, saj prinaša z odpiranjem novih vprašanj o zakonitostih urbanosti mnogo novega.

Glavno izhodišče raziskovanja sta bila mesto kot kraj etnične in socialne raznolikosti ter urbanost kot oblika multikulture različnosti. V štirih glavnih poglavjih postopoma osvetljuje in razčlenjuje vse razmere, vzroke in vidike procesa preobrazbe Murske Sobote v pravo urbano naselje v času od 1919 do 1941.

V prvem poglavju, ki nosi naslov *Iz vesnice v varaš* in je razdeljeno še na več manjših razdelkov, pojasnjuje demografski in prostorski razvoj Murske Sobote najprej do leta 1919, ko je bil zanjo od 2. polovice 19. stoletja značilen soobstoj dveh socialnih piramid: razpadajoče fevdalne strukture ter nove kapitalistične strukture, kar je imelo za posledico rast naselja. Opisuje tudi postopno gradnjo ulic ter ustanavljanje pomembnih institucij.

V enakem smislu razlaga spremembe po letu 1919. Vseskozi navaja tudi rezultate štetja prebivalstva. Na koncu poglavja izvemo, da Murska Sobota ni dobila "panonskega videza" le zaradi določenih kulturnih okoliščin, pač pa zaradi zakonskih določil o gradnji še iz časov pod madžarsko nadoblastjo.

Drugo poglavje *Papinci, luterani in Židovje - Prekmurci, Slovenci in Vogri* obravnava in pojasnjuje multikonfesionalnost Murske Sobote, torej vso različnost, ki jo ta prinaša, ter odnose med posameznimi verskimi skupnostmi. Te je skušal ločiti na dve ravni: vsakdanje odnose med ljudmi različnih veroizpovedi ter izrabo verske pripadnosti prebivalcev mesta v politične namene. Pri tem ugotavlja, da je med skupnostmi v obravnavanem času obstajalo t. i. etiketiranje in so bile sorodstvene vezi med njimi redke, toda odnosi med njimi kljub vsemu strpni. Evangeličanska skupnost pa naj bi bila madžarsko usmerjena.

V tem poglavju je posebej predstavljen tudi položaj Murske Sobote ob priključitvi k stari Jugoslaviji. Priključitev je povzročila hudo gospodarsko krizo in s tem draginjo. Brez nasprotovanja Sobočanov novi oblasti ni šlo. Povrh vsega pa se je s prihodom uradnikov, železničarjev in drugih državnih uslužbencev iz matične Slovenije sprožil urbani konflikt. Prišlo je do boja za domačine, zlasti glede stanovanj

Borut Brumen

NA ROBU ZGODOVINE IN SPOMINA

Urbana kultura Murske Sobote med letoma 1919 in 1941

Pomurska založba

ter zaposlitve v državnih institucijah, s seboj pa so prinesli drugačne poglede in vrednote.

Naslednje poglavje z naslovom *Med fabrikanti in želarji, na sprehajališču in v kavarni* prinaša pregled socialnih, družabnih, poklicnih in gospodarskih razmer v Murski Soboti, ki so povzročile primeren miselni sistem, življenjski etos in kulturo sožitja v tem kraju. V podpoglavju avtor piše o agrarnih spremembah do leta 1919 in s tem o povečanju števila obrtnikov, trgovin, o razvoju bančništva ter o terciarnih dejavnostih (šolstvu, zdravstvu, kulturnih ustanovah). Pri vsem tem prihaja do ugotovitve, da si je bilo določen socialni položaj pred I. svetovno vojno mogoče pridobiti le z rojstvom, kar pa ni urbana značilnost. Za razliko od obdobja pred 1919 pa čas med vojnima prikaže že kot dobo, ki bi ji z večjo gotovostjo pripisali razvoj prave urbane kulture v Murski Soboti, posebej ker se takrat pojavijo različna podporna društva za mestne reveže, razvijeta se gostinska ponudba in prometna mreža, ki prinese prednost zlasti nekaterim trgovcem. Kot pomemben dejavnik v tem procesu prikaže gospodarsko krizo po priključitvi Prekmurja k stari Jugoslaviji, ki je sprožila omenjeni priliv doseljencev. Svoj delež k razvoju Murske Sobote kot urbanega naselja pa so prinesli tudi razvoj medijev (časopisov, telefona, radia), ustanovitev soboške gimnazije ter delovanje različnih društev, v katerih se kaže različna so-

cialna stratifikacija, nacionalna in konfesionalna pestrost. Z vsem tem dobi Murska Sobota osrednji položaj v Prekmurju.

Sklepno poglavje z naslovom *Naša družina kot očetovo podjetje*, ki je podkrepljeno s predhodnimi podpoglavji o ekonomski, socialni, profesionalni in religiozni strukturi Murske Sobote, poskuša prikazati urbane značilnosti življenja družin v Murski Soboti med letoma 1919 in 1941. Družina je bila v Murski Soboti istovetna s skupnim gospodinjstvom, pomembno pa je tudi zmanjšanje moči cerkve, ki zunajzakonskih skupnosti ni mogla preprečevati tako uspešno kot na vasi.

Funkcije družine so bile moralne, socializacijske in gospodarske, cilj vzgoje otrok pa je bil zlasti ta, da jim vcepijo pravilen odnos do dela in drugih vrednot ter podajo spoznanje o njihovem bodočem položaju v družbi. Razlike pri velikosti družine so se kazale zlasti glede na versko pri-

padnost; katoličani so večje družine kot drugi. Družino je avtor načelno opredelil kot patriarhalno in jo razdelil na štiri osnovne tipe, od katerih je tri predložil kot bolj ali manj urbane: to so odprta patriarhalna družina, podrejena skupnosti, zaprta meščanska patriarhalna družina in odprta patriarhalna meščanska družina.

Razprava z vseh strani dobro osvetljuje urbani način življenja v Murski Soboti kot proces in s pomočjo sistematičnega pregleda njene politične, demografske, socialne in gospodarske zgodovine ter zlasti zgodovine posameznikov, t. j. informatorjev pokaže, kako je prišlo do urbanega značaja tega mesta. Prav zato, ker namen raziskave ni neka posplošitev in s tem stereotip problema urbanizacije Murske Sobote, pač pa prikaz njenega razvoja, knjiga utemeljeno nosi naslov *Na robu zgodovine in spomina*.

Mojca Ramšak

DR. FRANC KOTNIK, 1882-1955.

Razstava Koroškega muzeja in Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem.

Uredila Karla Oder.

Koroški muzej,

Ravne na Koroškem 1995, 99 str.

COBISS-ID 38285057

Obletnice so primerno netivo za spominjanje in tako smo dobili tudi ob 113-letnici rojstva in 40-letnici smrti slavista in etnologa dr. Franceta Kotnika publikacijo in razstavo o njem. O njegovem delu je doslej najtemeljiteje pisal Vilko Novak v *Raziskovalcih slovenskega življenja* in v Celovškem zvonu leta 1986 ter ob Kotnikovem sedemdesetem jubileju leta 1952 v Slovenskem etnografu. Sonja Rus Kogej je pripravila diplomsko nalogo o Francetu Kotniku leta 1990, Ivan Grafenauer pa je o njem pisal v Slovenskem biografskem leksikonu leta 1932. Posthumno je leta 1956 v Celju izšel še Kotnikov zbornik, v katerem je bilo objavljeno celotno gradivo, ki so ga zbrale terenske ekipe pod Kotnikovim vodstvom na Gornjegrajskem in Kozjanskem v začetku petdesetih let.

Zborniku, ki prinaša dva krajša in en daljši uvodnik (Alojz Krivograd, Majda Kotnik Vrečko in Karla Oder), pet člankov o življenju in delu Franceta Kotnika (Vilko Novak, Silva Šešel, Ivan Sedej, Vladimir Šlibar, Majda Kotnik Vrečko), Kotnikovo bibliografijo in na koncu še kataloški seznam razstavljenega gradiva, je v prvi vrsti botroval dr. Vilko Novak. Novak je Kotnika poznal kot profesorja in je pozneje postal njegov prijatelj, ter je, kakor sem že omenila, najskrbneje predihal tudi njegovo narodopisno gradivo.

Novakov prispevek razkriva tudi njun osebni stik in povezanost prek ljubečega odnosa do slovenskega jezika ter opisuje Kotnikovo življenje in znanstveno delo. Del tega besedila sta pravzaprav prirejeni razpravi o Kotniku, ki ju je No-

DR. FRANC KOTNIK
1882 - 1955

Razstava Koroškega muzeja Ravne na Koroškem in
Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika

vak objavil leta 1986 v *Raziskovalcih slovenskega življenja* in v Celovškem zvonu (4/1986, št. 12) in pa mnogo prej v Slovenskem etnografu, ob Kotnikovi sedemdesetletnici, kjer je v sedmih poglavjih ovrednotil njegovo delo.

Slavistka Silva Šešel piše o Kotniku skozi prizmo literarne zgodovine, ki mu izreka priznanje s tem, ko prevzema njegovo razlago bukovništva iz prispevka *Naši bukovniki, ljudski pesniki in pevci*, ki je bil objavljen v drugem delu

Narodopisja Slovencev leta 1952. Kotnik je namreč že pri Murku v Gradcu, kjer je od leta 1903 študiral slavistiko - slvensko jezikoslovje s slovstvom, pisal naloge o Drabosnjaku, leta 1908 pa je o njem napisal doktorsko razpravo.

Ivan Sedej postavlja Kotniku mesto prav ob Murku, vsaj kar zadeva začetke raziskovanja slovenskega kmečkega stavbarstva. Kotnika sta po Sedeju "fascinirala teoretično izhodišče in razvojna tipologija, ki ju je v svoji razpravi v Mehringerjevem delu formuliral Matija Murko. Zato je ob nizanju Murkovih izsledkov diskretno dodal tudi svoja osebna opažanja o oblikah dimničnega stavbarstva, ki ga je najbolj poznal. Z velikim poznavanjem je določil tudi meje dimnične hiše na Slovenskem, tako kot Murko pa je povsem samoumevno izhajal iz širše srednjeevropske, za kanček 'po nemško' usmerjene etnološke problematike." Njegovi razpravi *O slovenski kmetijski hiši* (Dom in svet, Ljubljana 1906) in *Dimnica* (Slovenske starosvetnosti, Ljubljana 1943) nudita ob kritičnem branju dobrodošel material za preučevanje slovenskega kmečkega stavbarstva.

Vladimir Šlibar piše o raziskovanju terenskih ekip, ki so med leti 1950 in 1954 pregledale del Savinjske in Zadrebke doline, okolico Jurkloštra, Podsrede in okolico Šmarja pri Jelšah. Ob tem so ekipe pod Kotnikovo taktirko zbirale gradivo in predmete za tedanji Mestni muzej Celje - sedanji Pokrajinski muzej. Petletno terensko delo s skupino ljubiteljev je za muzej predstavljalo prvi poizkus organiziranega pridobivanja gradiva, njegove obdelave in kljub težkim razmeram tudi njegovega sprotnega obnavljanja. Priprava za prvo terensko akcijo leta 1951 je bila zelo temeljita, saj so v program zapisali vse, kar je bilo potrebno organizirati pred odhodom na teren. Pridobili so tudi izpiske o vseh hišah, ki so sodile na teren, ki so ga nameravali obiskati in pridobili izpis domačih imen in domačij. Pomemben del priprave je bila tudi povezava z ljudmi (npr. učitelji), zbiranje pisnega gradiva itd.

Majda Kotnik Verčko v besedilu *Kotnikova soba s knjižnico* piše o njegovi knjižni in materialni zapuščini, ki jo hrani Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika. V tekstu je objavljen tudi seznam rokopisov in izrednih redkosti iz te zapuščine, ki ga je sestavil Vlado Novak.

Bibliografija, ki je nastala na podlagi bibliografij Vilka Novaka, Sonje Rus Kogej in Karle Oder, vsebuje Kotnikove znane in manj znane objave, razdeljena pa je na samostojne publikacije, članke, ocene in poročila ter ocene in poročila o Kotnikovih delih in spominih nanj.

Kataloški seznam razstavljenih predmetov predstavlja vez med zbornikom in razstavo o Francetu Kotniku v likovnem salonu na Ravnah na Koroškem, ki je bila na ogled v novembru in decembru 1995 in jo je postavila Karla Oder. Rokopisno gradivo za razstavo je bilo izposojeno iz Kotnikove zapuščine v Koroški osrednji knjižnici, predmeti pa iz Koroškega muzeja in Pokrajinskega muzeja Celje. Razstava je bila razdeljena na tri dele: prvi je predstavljal Kotnikovo vez z družino, drugi geografsko območje, na katerem je Kotnik raziskoval in delal, tretji pa je predstavil Kotnikovo narodopisno delo s področja materialne, socialne in duhovne kulture.

Poleg vsega, kar je naštet o Kotniku, ne bo odveč, če - poleg že omenjenih poudarkov - povzamem nekatere njegove najpomembnejše zasluge za slovensko etnologijo. Kotnik je bil odličen poznavalec razvoja slovenskega narodopisja. V prvi knjigi Narodopisja Slovencev iz leta 1944 je objavil spis z naslovom *Pregled slovenskega narodopisja*, ki je prvi tak zgodovinski prikaz razvoja našega narodopisja nasploh. Kotnik je pregled zastavil od protestantizma naprej, odlikuje pa ga med drugim tudi koncizen seznam uporabljene literature in virov, ki ga je pri pisanju uporabljal. V Narodopisju Slovencev 2 iz leta 1952 pa je objavil še prispevka *Verske ljudske igre* in *Iz ljudske medicine*. V prvem je predstavil božične pastirske prizore in božične igre, pasijonske procesije in igre, igro o paradizu, duhovne igre v Rušah in Gorici in igro o izgubljenem sinu, v drugem pa je pojasnjeval terminologijo ljudske medicine in podal kratek pregled slovenskega ljudskega zdravilstva.

Za popularizacijo Kotnikovega dela pa je gotovo med najpomembnejšimi njegova knjiga *Slovenske starosvetnosti* iz leta 1943, ki je zbir njegovih že prej objavljenih strokovnih spisov, ki vsekakor pričajo o vsestranskosti njenega avtorja.

Opremo zbornika o Kotniku dopolnjujejo arhivske fotografije iz Koroške osrednje knjižnice, Koroškega muzeja, Pokrajinskega muzeja Celje in Marjana Merkača iz Kotelj ter barvne fotografije muzealij iz ravnanskega muzeja Toma Jeseničnika.

Tako smo etnologi v jubilejnim letu 1995, ko smo pretresali vpliv Murka in Štreklja na razvoj slovenske etnologije in ugotavljali sodobna znanstvena prizadevanja, obeležili še Kotnikovo delo. Z razstavo na Ravnah na Koroškem in z zbornikom, ki je ob njej izšel. Ob tem je bil načrtovan še simpozij, pa ga žal ni bilo mogoče izpeljati. Morda pa bo še kdaj priložnost tudi za to.

Rajko Muršič

BOŽIDAR JEZERNIK, NON COGITO ERGO SUM. ARHEOLOGIJA NEKE ŠALE.

**Borec, Revija za zgodovino,
literaturo in antropologijo,
let. 46, št. 533-534
(Zbirka Ecce homo).**

**Ljubljana 1994, 202 str., il.
ISSN 0006-7725.46 ; 533-534**

Srhljiva "šala", otok, ki ne bi mogel imeti bolj zgovornega imena, in resničnost, ki prekaša vsako "zgodbo". To je "arheologija neke šale", povest o tisti točki naše novejšje zgodovine, ki je mlajši ne moremo poznati, starejši pa o njej še zmeraj niso pripravljeni govoriti. Razen nekaterih izmed tistih, ki so bili tam.

Kako se lotiti takšne pripovedi o kraju "onkraj sveta"? Zgodbičarsko, analitično ali z moralnim podukom? Božidar Jezernik se je izognil izbiri tako, da je izbral vse tri načine.

Prisluhnil je nekaterim zgodbam žrtev in jih primerjal z zapisanimi spomini ter pričevanji, analiziral je nekatere vidike "delovanja" Golega otoka ter v pisanje vpletal tudi svojo osebnost, torej moralno noto brez pretiranega moralizma. (Bilo je pač in naj se ne ponovi!)

Na dejstveni ravni delo *Non cogito ergo sum* ne prinaša bistvenih novosti, saj temelji predvsem na že objavljenih priporočilih. Od druge tovrstne literature pa se loči predvsem po tem, da ne gre le za zbirko spominov in nekakšno naključno ureditev pričevanj, temveč za delo, ki temelji na primerjavi italijanskih in nemških koncentracijskih taborišč z njihovo balkansko "titoistično" inačico. Avtor se na ustreznih mestih naslanja tudi na spoznanja penologije, medtem ko so politične razsežnosti Informbiroja in leta 1948 (ter povojnega obdobja do konca petdesetih let sploh) - na trenutke prav nemarno - izpuščene.

Zato pa nekatere današnjemu življenju povsem nedoumljive načine "prevzgoje" umesti v širšo kulturno zgodovino balkanskega območja (v navezavi na nekatere etnološke analize in pričevanja popotnikov, ki so hodili po Balkanu v prejšnjih stoletjih) in jih premerja tudi z antropološkimi vatli. Le ob poznavanju vrednostnih in (ljudsko)kulturnih tradicij balkanskih ljudstev in narodov je mogoče razumeti, kako je lahko

deloval "perpetuum mobile", v katerem so bili sami kaznjenci drugim sotrpinom najhujši biriči. Govoriti o razkrivanju "vsakdanjega življenja" internirancev bi bilo cinično. Vseeno pa ne gre zanemarjati, da prav (v) pogled v najbolj žalostne vidike (sprevrnjene) človeškega sveta razgalja praznost vseh mogočih odgovorov na vprašanje o tem, kaj je človek. Na to ultimativno vprašanje pač ne bo odgovora, dokler ne bomo poznali vseh "ekstremov". In celo antropološki "ekstremni tereni" se pač ne morejo primerjati s tem, kaj lahko postane človek človeku v osrčju Evrope v tem stoletju. V seciranju "nesmislov" Golega otoka avtorju uspe pogosto odkriti smisel - razen ključnega: čemu sploh?

Mogoče se je strinjati s tem, da "je Goli otok ležal v samih temeljih tistega, kar se je imenovalo Titova Jugoslavija" (686), saj noben totalitarizem ne more funkcionirati brez koncentracijskih taborišč, brez Golih otokov. Vprašanje pa je, če bi lahko Jugoslavija funkcionirala brez avtoritarnega režima. In brez verovanja v neko "idejo". To postane jasno ob dejstvu, da se golotoška metoda "prevzgoje" na jetnikih-kriminalcih ni obnesla. Človek, kot vse kaže, pač ni žival z moralo ali s transcendent(al)nim "čutom", temveč predvsem žival, ki veruje. Zato ga je mogoče "modelirati". To je najbolj srhljiva "morala" golih otokov, lagerjev in gulagov.

Rajko Muršič

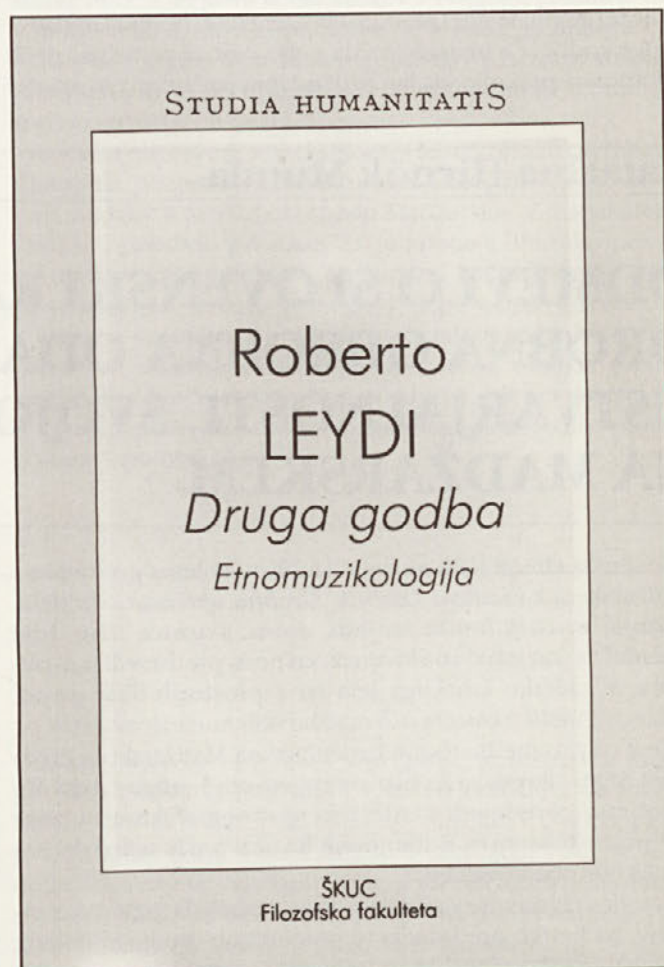
ROBERTO LEYDI. DRUGA GODBA.

Etnomuzikologija.

**ŠKUC, Filozofska fakulteta
(Studia humanitatis),
Ljubljana 1995,
329 str., il.
ISBN 961-6085-08-5 (ŠKUC)**

Ob koncu dvajsetega stoletja se je pojem glasbe, ki je bil kolikor toliko "jasen" še na začetku stoletja, razpršil na pojmovno množico različnih glasb. Skupni imenovalec teh glasb pa je zelo daleč od tistega, kar se je v evropski zavesti stoletja razvijalo pod nazivom "mousiké" in "ars musica" kot esencialni dar "Muz". Res je sicer, da je že poznoantični Boethius razlikoval med "musica mundana", "musica humana" in "musica instrumentalis" ter da je v času sholastike prišla v ospredje delitev med "musica sacra" in "musica profana" (oz. "musica secularis", "vulgaris", "subalterna"). Toda te delitve niso bile namenjene celovitejšemu razumevanju glasbe, temveč poudarjanju pomena tiste glasbe, ki naj bi predstavljala Glasbo. Tisto "glasbo", ki še zmeraj čemi na patinastem tronu evropskega narcizma.

Tisti del muzikologov, ki se je ob koncu prejšnjega stoletja začel zvedavo ozirati proti drugim kontinentom in svojo dejavnost označil kot primerjalno muzikologijo, je sicer začel prelamljati okostenele evrocentrične predsodke, vendar je, še zmeraj v skladu s takratnimi navadami, izhajal iz iste izhodiščne dihotomije: tiste zunajevropske glasbene tradicije,

ki so razvile tudi lastno muzikološko vedenje, je bilo lažje "primerjati" z evropsko, medtem ko je prostaška ("primitivna") glasba ostala predvsem kuriozum, na podlagi katerega bi bilo mogoče (kot je to z "živimi fosili") rekonstruirati nekakšno razvojno geologijo glasbe - tiste glasbe, katere kulminacija sta bila (novoromantični) simfonični orkester in zahodna opera.

Pomembne spodbude za konceptualno širitev etnomuzikoloških raziskav so pripevali antropologi (tudi brez muzikološke izobrazbe), kot npr. Boas, Herskovits, Redfield ali Kroeber. Pravzaprav ni nič nenavadnega, da je etnomuzikologija dobila svoje ime šele v štiridesetih letih tega stoletja. Takrat, ko je bilo na Stari celini glasbeno narodopisje (oz. folkloristika) že onkraj zlate (zbirateljske) dobe. Navdušenje jezikoslovcev nad ljudsko pesmijo je s spremenjenimi družbenimi razmerami povsod po Evropi plahnelo, zato pa je glasbeni del domačih tradicij postajal vse bolj vznemirljiv, saj si je le malokateri skladatelj lahko izmislil kaj tako nenavadnega in novega, da tega še ne bi bilo v kateri izmed svetovnih glasbenih tradicij. Le matematizacije in aleatorike (ter, kakopak, elektronskih in električnih zvokov) ni bilo najti. Toda zvoki, ki jih najdemo v svetovnih glasbenih tradicijah, zvoki, katerih "barv" (predstavljajmo si zapis melodije tuvskega petja v obsegu dveh ali treh tonov, vendar z ognjemtom alikvot!) na notnem črtovju ni mogoče zapisati, so pač skupna dediščina človeštva.

Zato so šele izboljšave na področju reprodukcije zvoka dokončno demistificirale "visoko" evropsko glasbo. In še ta proces je tekkel tako počasi, da je šele generacijam, ki smo večino glasbe preposlušali prek plošč in drugih nosilcev zvoka, postalo to zvočno bogastvo zares dostopno. In domače. Prav poudarek na pomenu posnetka, zvočne reprodukcije, je tisti, ki nas (prijetno) preseneti ob branju Leydijeve Druge godbe. Če imamo morda slabo vest ali pa na nas preži Adorno opozorilo, da ljudje dandanes pač ne znajo/mo več

poslušati glasbe (na "avtentičen" in "naraven" ter "eksperten" način), potem nam je lahko potrditev pomena poslušanja posnete glasbe vsaj v tolažbo. In kaže tudi na nepremostljiv prepad med starejšimi in mlajšimi generacijami. Starejši namreč ne morejo razumeti, da mlajši nimamo posebnih težav pri "preskakovanju" glasbenih kontekstov, da nam je pač (lahko) enako "domača" resna in zabavna glasba, stara in nova, ljudska in eksperimentalna, evropska in zunajevropska itd.

Pri Leydiju pa nas navdušuje še marsikaj. Iskrivost (in mladostna lahkotnost) duha. Izjemen obseg avtorjevega znanja in lucidne komparativne povezave. Uspešno križanje "učbenika", esejistčnih vidikov, razprav in plemičnosti ter sintetičnega pristopa. Čeprav se Leydi še kako zaveda evrocentrizma, pa ne napravi napake, da bi zavrgel svoje evropsko izhodišče kot nevzdržno. Nasprotno. Ob mod(er)nem navduševanju nad zunajevropskimi glasbenimi praksami opozarja na izjemno bogastvo evropskih lokalnih, etničnih in ljudskih glasb (med drugim upošteva tudi nekatera dela slovenskih "glasbenih narodopiscev", posebej tistih, ki so raziskovali rezijansko glasbeno dediščino), ki jih niso jemali "resno" ne muzikologi ne primerjalni muzikologi.

In, nenazadnje, Leydijevo knjigo je mogoče razumeti tudi kot učbenik, ki na nekaterih mestih dopolnjuje (sicer še zmeraj nepogrešljivo in izčrpno) doslej edino tovrstno delo na Slovenskem, *Etnomuzikologijo* Zmaga Kumer, na drugi strani pa se umešča tudi v pestro zbirko prevedenih del o glasbi, ki smo jih dobili v zadnjem desetletju (Adorno, Dahlhaus, Eggebrecht, Fukač, de la Motte-Haber ter Blaukopf).

Ob tovrstnih izdajah nam pač ne more manjkati optimizma glede nadaljnjega razvoja raziskovanja glasb na Slovenskem. Vseh glasb. Še napotek: tisti, ki se z raziskovanjem glasb ukvarjajo/mo resno, bodo/mo najprej skrbno prebrali opombe pod črto. Tako podrobnih napotkov k branju etnomuzikoloških del (in to v izčrpnem zgodovinskem in "strukturnem" preseku raziskovanja glasb) zlepa ne bomo našli.

Katarina Hirnők Munda

ODMEVI O SLOVENSKI RAZSTAVI OSELENIK, DROBNA OBROBNA ODA DELU, ZNANJU, USTVARJALNOSTI, SVOJOSTI, EROSU NA MADŽARSKEM

Slovenski etnografski muzej v Ljubljani je letos gostoval na Madžarskem z razstavo *Oselnik, Drobna obrobna oda delu, znanju, ustvarjalnosti, svojosti, erosu*, avtorice mag. Inje Smerdel (to razstavo so slovenski javnosti predstavili lani oktobra, v začetku lanskega leta so v prostorih SEM gostili razstavo *Tekstil v kmečki hiši* madžarskih muzealcev, letos pa se je v okviru mednarodne izmenjave na Madžarskem predstavil SEM). Razstava je bila na ogled od 3. avgusta do 30. oktobra v osrednjem madžarskem etnografskem muzeju (Néprajzi Múzeum) v Budimpešti. Razstavo si je ogledalo več kot 18 000 obiskovalcev.

Avtorica razstave je v zloženki, ki je spremljala razstavo oselnikov, na kratko predstavila to pomembno orodje in dodala še nekaj svojih razmišljanj o konceptu razstave: "Kaj je osel-

nik? Je za vas neznanka? Ozrite se po zelenih travah in morda boste uzrli kod samotnega kosca, ki si še v teh dneh opase leseno ali roženo (pločevinasto ali plastično) posodo, natoči vanjo vode, ji doda kanček kisa, da v posodo še oslo in se s koso odpravi na travnik. Oselnik je prav ta posoda in je kljub strojem v kmetijstvu orodje, ki ga uporabljajo še marsikod na Slovenskem. /.../ mikavna bližina, telesni stik med človekom in predmetom - med koscem in njegovim oselnikom - je bil eden izmed virov razmišljanja o oselnikovi večpomenski povednosti. Takšen pogled nanj je raziskavo zbirke usmeril v naslednje: poleg temeljnih videnj o oselniku kot gospodarski in kulturni prvini - o njegovi zgodovini, o geografski razprostranjenosti posameznih oblikovnih tipov - in poleg eksplisicnih, 'vidnih' pričevanj o njegovi izdelavi, likovnem

oblikovanju in rabi, razkriti še implicitno, 'skrito' povednost te kulturne prvine. Ugotoviti različna razmerja med človekom (izdelovalcem, uporabnikom, družbeno skupino) in oselnikom oziroma vlogo in pomen oselnika v posameznem družbenem okolju in času..."

Ponavadi se po vsaki zaključeni dejavnosti, v tem primeru po končani razstavi, naredi ocena, ki poskuša ovrednotiti, če je določena dejavnost dosegla svoj namen, in če je, do kakšne mere. V to oceno bom vključila članke, ki so izšli v času razstave v madžarskem tisku, in vtise obiskovalcev.

Članke v madžarskem tisku lahko razdelimo v dve skupini: 1. članki z značajem informiranja, 2. članki, ki vsebinsko razčlenjujejo razstavo. V prvo skupino lahko uvrstimo članke iz časopisov *24 óra* in *Számadás*. Ti članki opozarjajo bralce na pomen razstavljenih predmetov, za katere je značilno, da se danes uporabljajo že v manjši meri kot nekoč in poročajo o že skoraj izginulem načinu življenja, ki je preizkušalo človeka.

Člankov iz druge skupine je veliko več, kar govori v prid sklepanju, da je tematika razstave vzbudila zanimanje pri madžarskih strokovnjakih.

Esti Hírlap je že na dan odprtja razstave objavil članek z naslovom *Oda delu, ustvarjalnosti*. V tem članku je Imre Gráfik, vodja oddelka v budimpeštanskem Etnografskem Muzeju, kot gostitelj predstavil slovensko razstavo madžarski javnosti. Po njegovem mnenju prihajajo v muzejskih zbirkah v središče pozornosti ponavadi tisti predmeti, ki so večinoma reprezentativni in z umetniškega vidika poudarjeni. Toda obstaja drugo, manj senzacionalno strokovno-znanstveno delo, ki poskuša zbirke razporediti po posameznih oblikovnih tipih, kulturnozgodovinsko. V ta krog spada slovenska razstava. Dobra razstava lahko prek predmetov obudi življenjske oblike, in to je bistvo.

Časopisi *Magyar Nemzet*, *EXPRESSZ Keres - Knál*, *Délvilág*, *Élet és Tudomány* in *Múzeumi Hírlap* (Muzejski poročevalni list) so razstavi namenili daljše članke. Za te članke je na eni strani značilno, da se opirajo na podatke, ki so bili objavljeni v zloženki, ki je spremljala razstavo, na drugi strani pa poudarjajo, izpostavljajo tiste vidike razstave, ki so drugačni od madžarskih oziroma od dosedanjih. Med te pozitivne vsebine razstave sodijo mnenja, kot so: "S tem majhnim, toda samo na videz obrobnim predmetom je slovenskim strokovnjakom uspelo predstaviti en del ljudske umetnosti in poljedelske kulture, in s tem seveda en delček slovenske kulture"; /.../ "a postavitev razstave je značilno, da je zelo pregledna, besedilo, ki spremlja razstavo, je sicer jedrnat, vendar kljub temu razumljivo"; /.../ "Posebnost razstave se kaže v okrašenih,

rezljanih lesenih oselnikih, saj takih v madžarskih zbirkah ne najdemo"; /.../ "Poleg predmetov je veliko fotografij, risb, lesorezov, ki ilustrirajo delo in nošo kosca, prijetne slike pa predstavljajo tudi današnje delavce".

Poleg madžarskih medijev so o razstavi poročali tudi slovenski manjšinski mediji na Madžarskem. V časopisu *Porabje* je bil objavljen članek z naslovom: *Oselnik, po naše "vodejr"*. Iz članka zvedemo, da je tudi v Porabju košnja (bodisi trave ali žita) veljala za kmečki praznik, na katerem se je zbrala vsa družina in sorodniki. Zaradi geografske lege še danes marsikje kosijo s koso - predmeta, ki sta povezana s koso, sta "vodejr" (oselnik) in "brüs" (osla).

Avtorica članka meni, da je s to razstavo avtorica razstave prispevala pomemben delež k spoznavanju slovenske ruralne kulture in da bodo strokovnjaki (tako slovenski kot madžarski) širili védenje o Slovencih, o slovenski kulturi, pa čeprav s takim majhnim (toda samo na videz obrobnim) predmetom, kot je oselnik.

O razstavi so poročali tudi v televizijski oddaji *Slovenski utrinki* (slovenska oddaja na 2. programu madžarske televizije, ki jo predvaja tudi 1. program RTV Slovenija).

Ker so razstave namenjene predvsem obiskovalcem (tako strokovnjakom kot laikom), niso zanemarljivi vtisi obiskovalcev. Navedla bom nekaj mnenj iz knjige vtisov:

"Razstava je preprosta, toda teži k predstavitvi bistva. Je zanimiva mešanica predmetov v povezavi z delom, človekom in načinom življenja."

"Človek si ne bi mislil, kakšna odkritja ga čakajo. Veseli me, da so iz pozabljenega vsakdana naredili praznik. Dobro bi bilo, če bi tudi iz drugih sosednjih držav prišle take razstave."

"Hvala za to razstavo. Razstava je obudila moje spomine na starega očeta, ki je bil vodja koscev v Porabju. Pozimi je delal v monoštrski tovarni kose, poleti pa je kosil na Alföldu."

"Razstava je zelo lepa. Realno predstavi 'umetnost košnje' in predmete, ki so jih uporabljali. Obudil je moje spomine na srečno otroštvo na deželi."

Avtorica razstave je z oselnikom, s tem drobnim predmetom pritegnila pozornost tako strokovnjakov, obiskovalcev kot tudi medijev v osrednjem mestu Madžarske. V marsikaterem človeku, posebno pri starejših, je razstava obudila spomine na otroštvo, na preteklost, na takratni način življenja. Mlajši pa so spoznali predmet (v njegovi večpomenski povednosti), s katerim so njihovi predniki večkrat služili kruh in tako preživljali družino. Za starejšo generacijo ostajajo oselniki cenjeni kot predmet zaslužka, preživetja, kot spomin na tisto obdobje, medtem ko dobijo za mlajšo generacijo nov pomen, pomen "spominka".

Darja Skrt

VINARSKE PODOBE

V Goriškem muzeju so v sodelovanju z Agroindom Vipava na gradu Kromberk 21. marca 1995 odprli razstavo o vinarstvu v 19. stoletju z naslovom *Vinarske podobe*.

Na današnjem slovenskem ozemlju se je vinogradništvo razvilo povsod, kjer so bile dane za to ustrezne možnosti. Deloma se je ohranilo tudi po naselitvi naših prednikov. Prvi podatki o tem so iz leta 977, ko se v listinah omenjajo vinogradi okoli Ptuja. Najstarejši ohranjeni vir z območja

Goriške, kjer so omenjeni vinogradi, je računska knjiga goriških grofov iz leta 1398, v kateri določajo, da morajo kmetje vinsko in žitno desetino sami zvoziti v Gorico, za kar je vsak kmet dobil hlebec kruha. V srednjem veku se je vinogradništvo v slovenskem in s tem seveda tudi v primorskem prostoru dobro utrdilo in postopoma precej napredovalo. Že v 17. stoletju Valvasor hvali vina Kraševcev in Vipavcev kot posebno izvrstna. Vinograde Kraševcev in Pivčanov

Fig. 33.

Izparilnik za sode, 1902.
Fotodokumentacija Goriškega muzeja.

omenja tudi Hacquet, vendar nekoliko bolj kritično, saj pravi, da so njihove stiskalnice precej revne, vino pa da še vedno prenašajo v mehovi. V prvi polovici 19. stoletja so na območjih, kjer podnebne razmere niso ustrezale vinogradništvu, gojenje vinske trte opuščali, intenzivneje pa so jo začeli gojiti tam, kjer je dobro uspevala. V drugi polovici 19. stoletja so naše vinograde in vinogradnike najprej hudo prizadeli oidij, peronospora in trtna uš, kasneje pa še huda mednarodna vinska konkurenca. Inovacije v vinarstvu, ki so omogočale nesluten napredek, so slovenskega kmeta-vinarja, vajenega tradicionalnega gojenja trte in kletarstva, postavile pred hudo preizkušnjo. Po napoleonskih vojnah se je francoska vinska trgovina razširila po vsej Evropi, na novo zgrajene železnice pa so omogočale varnejše in hitreje prevoze vina v oddaljene kraje. Manjša vinorodna območja so bila pred gospodarskim zlomom, zato je država podprla razvoj vinogradništva in kletarstva prek kmetijskih družb in z novoodprtimi šolami v Gorici 1869 (kmetijska šola), Mariboru 1872 (sadjarsko-vinarska), Slapu pri Vipavi 1873 (vinarsko-sadjarska) in v Klosterneuburgu 1870 (enološko-pomološka). Vinarstvo so v 19. stoletju imeli za eno najpomembnejših in najzahtevnejših gospodarskih dejavnosti, kar je odprlo pot številnim domačim piscem, strokovnjakom za to področje, kot so Josip Vošnjak, France Gombač in Anton Kosi. Najbolj znan in prvi med njimi pa je prav gotovo Matija Vertovec, avtor slovensko pisane vinarske knjige z naslovom Vinoreja.

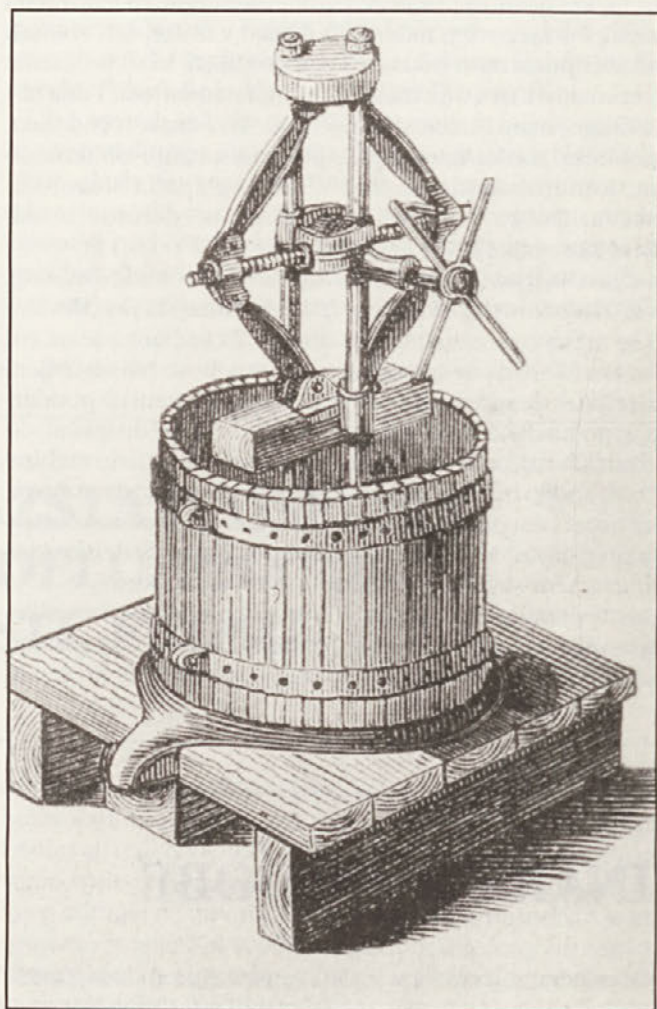
Avtorji knjig o naprednem vinarstvu in kletarstvu, napisanih skozi celo 19. stoletje, so posvetili enako veliko pozornost tako besedilu kot risbam. "Knjige so pisane tako, da pre-pričajo tudi zadnjega starokopitnega dvomljivca, in so seveda primerno ilustrirane. Risbe predstavljajo osnovna znanja, osnovna orodja, naprave in stroje za umno kletarstvo," pravi avtor razstave Andrej Malnič v ob razstavi izdanem Sloven-

Šampanjska klet, 1874.
Fotodokumentacija Goriškega muzeja.

skem vinarskem listu.

Podobno ravnotežje med sliko in besedilom je zaslediti tudi v osnovnem konceptu razstave. V samih razstavnih prostorih je besedilo sicer skrženo na minimum, saj skušata avtor razstave in oblikovalec prikazati pomen pisane besede na druga-

Francoska kolenčna stiskalnica, 1874.
Fotodokumentacija Goriškega muzeja.

čen način. Širše poljudno izobraževanje vinarjev ni potekalo le prek vinarskih knjig, pač pa tudi prek splošnih in za gospodarstvo specializiranih časopisov, kot so bili: Kmetijske in

rokodelske novice (Ljubljana), Slovenski gospodar (Maribor), Kmetovalec (Ljubljana), Dolenjske novice (Novo Mesto), Umni gospodar (Gorica), Gospodarski list (Gorica) in Vinarški in vrtnarski list (Trst). Zato je pisana beseda na razstavi podana v enaki obliki, kot je bila nekóč, in sicer v posebej za to razstavo izdanem Slovenskem vinarskem listu. V njem najdemo ponatis različnih starih sestavkov o vinarstvu z uredniškovo in avtorjevo željo, da bi današnjemu človeku čimbolj približala miselnost, znanje in duha vinarjev in kletarjev 19. stoletja. Racionalizem natisnjenih besed pušča v današnjem obiskovalcu občutek zmage in napredka današnjega časa.

Čisto drugače pa vplivajo na nas ponovno natisnjene risbe. Že v času svojega nastanka so imele risbe specifično funkcijo v procesu informiranja in izobraževanja. Praktičnemu, umnemu in zaradi osnovne eksistence po napredku hlepečemu vinogradniku in kletarju je risba pravzaprav predstavljala osnovno predizkušnjo. Besedilo ob risbi je zanj pomenilo pravzaprav le obrobno, dopolnilno informacijo. Vizualizacij-

ski princip podajanja novih tehnoloških dognanj je bil čisto po meri neabstraktnemu in izkustvenemu dožemanju večine vinogradnikov in kletarjev.

Risba s svojo močjo vizualizacije pa ne prinaša samo napredne ideje, zazrte v prihodnost, pač pa s svojo senzibilnostjo v "času prihodnosti" pričara duha in vonj preteklosti. Prav te njene sposobnosti sta se avtor in oblikovalec razstave več kot zavedala. Odločila sta se za risbo kot osnovno nosilko sporočila preteklosti, ki s svojim čarom, patino in hkrati kristalno - eksaktno sporočilnostjo razvname nostalgčni odziv obiskovalca razstave. V kovinske modernistične konstrukcije s primesmi kubizma so vpete risbe iz 19. stoletja, ki čudovito spajajo preteklost in prihodnost, kot da bi hotele opozoriti, da vsak razvoj temelji na dejanjih iz preteklosti.

Čarobnost slik kot protiutež dopolnjujejo originalni kletarski predmeti, stroji, naprave in orodja s preloma iz 19. v 20. stoletje, ki še holj živo in močno usmerijo obiskovalčev pogled v preteklost in modrost svojih stanovskih prednikov.

Mirjam Mencej

POROČILO O SIMPOZIJU RELIGIJA IN FOLKLORA

26. in 27. oktobra je v Bolgariji, v mestecu Bankja blizu Sofije, potekala mednarodna znanstvena konferenca z naslovom Religija in folklor. Poleg raziskovalcev iz Bolgarije so se je z referati udeležili še predstavniki iz Makedonije, Romunije, Srbije, Turčije in Ukrajine. Iz Slovenije je svoj referat, ki bo objavljen v publikaciji, v kateri bodo izšli vsi referati simpozija, poslala dr. Marija Stanonik, sama pa sem se z referatom tudi osebno udeležila simpozija.

Simpozij naj bi po prvotnih načrtih trajal tri dni, vendar je bil zaradi manjše udeležbe nastopajočih skrčen na dva dneva. V teh dveh dneh so se zvrstili referati, ki so zajemali zelo različna področja osnovne teme simpozija: od terminoloških problemov do ljudskih plesov, od preučevanja ikon, krščanskih in folklornih vidikov sakralnega toposa, potopisov, ljudske kozmologije do mitičnih sestavin v slovstveni folklori, od ljudskih predstav o živalih in žrtvovanju do etimoloških problemov, stičišč med 'ljudsko' religijo in krščanstvom, religijo in novokomponiranimi pesmimi ter še marsikaj drugega. Poleg referatov pa smo si lahko ogledali tudi nekaj videofilmov, ki so jih avtorji posneli na terenu: o ljudskih religioznih plesih v Turčiji (avtor Ahmet Cakir), dva filma o zagovorih v Bolgariji (avtorica Galja Čohadžieva) in obredu v čast Perunu iz Makedonije, ki smo si ga pred leti že lahko ogledali v Cankarjevem domu (avtor Nikos Čausidis).

Simpozij, ki je bil tokrat v Bolgariji, je sicer del skupnega projekta med Srbijo in Bolgarijo: izmenično poteka v eni ali drugi državi. Zdi se, da se je taka oblika izmenjave organizacije znanstvenega srečanja med dvema deželama z mednarodno udeležbo pokazala kot zelo uspešna (saj se tako

stroški kot čas in energija, ki se porabita za pripravo, porazdelijo in je lahko zato organizacija toliko boljša) in je morda lahko spodbuda tudi za nadaljnja srečanja med Oddelkom za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in Univerzo v Lodžu. Mednarodna udeležba namreč zagotavlja tudi večjo širino pogledov in razmišljanj ter, nenazadnje, 'borzo informacij'. Prav podatki iz prve roke so morda tudi najboljše plat tovrstnih srečanj: izmenjava mnenj, informacije o objavljeni literaturi in določeno temo, ki bi jo sam le stežka odkril, so neprecenljive vrednosti, zlasti če se ukvarjaš s komparativnimi študijami. Tako bi si lahko le želeli čimveč tovrstnih srečanj tudi v Sloveniji, saj očitno v kvantiteti močno zaostajamo za bližnjimi državami (samo v Bolgariji, na primer, so v zadnjih treh mesecih organizirali najmanj tri simpozije, v Makedoniji dva itn.).

Na koncu le še razmišljanje: potovanje na tak simpozij stane približno 500 nemških mark, prevod dodatnih 500. Preprosta primerjava s plačami oz. materialnimi sredstvi mladih raziskovalcev pove, da si bodo tile težko privoščili več kot eno tako potovanje na leto. Ministrstvo za znanost in tehnologijo Slovenije namreč mladim raziskovalcem ni pripravljeno kriti stroškov potovanja, češ da jim že tako in tako daje denar za materialne stroške. Tako lahko torej ostajamo doma in le upamo, da homo tudi tu po srečnem naključju naleteli na članke, ki so bili napisani o temi, ki jo preučujemo, ali na knjige, ki vključujejo gradivo, ki ga krvavo potrebujemo, in na ljudi, ki se ukvarjajo z istim področjem kot mi in bi nas lahko morda en sam pogovor z njimi obogatil bolj kot meseci in meseci študija, stisnjenega med 'štiri stene Slovenije'.

ŠTUDENTSKO POSVETOVANJE NEUE WEGE IN DER EUROPÄISCHEN ETHNOLOGIE

Studentische Tagung Institut für Volkskunde, Dunaj 27. - 31. 3. 1995

Od 27. 3. do 31. 3. 1995 je na Institutu für Volkskunde na Dunaju potekalo tretje študentsko posvetovanje z naslovom *Nove poti v evropski etnologiji*, ki so ga pripravili dunajski študentje etnografije.¹ Prvi dve študentski posvetovanji, ki so se ju udeležili tudi nekateri profesorji, sta bili usmerjeni k naslednjima temama: *Brez zavzetosti - etnologija med Ne in Hvala!*² in *Etnologija kot znanost?*³

Tretje posvetovanje je bilo razdeljeno na tri tematske sklope:

- *Etnografski muzej - etnografsko v muzeju,*
- *Ljudska kultura - nacionalna kultura - globalna kultura*

in

- *Komu koristi etnologija?*

Posvetovanja se je udeležilo dvaindvajset študentov iz Albanije, Slovaške, Češke, Madžarske, Slovenije in Poljske, devet avstrijskih študentov pa je vodilo projektne skupine.

Prva skupina *Etnografski muzej - etnografsko v muzeju* je delo zasnovala kot izmenjavo informacij o delovanju etnografskih muzejev in njihovih ciljih v navedenih državah. Študentje so podali svojo oceno. Cilj te skupine je bil nakazati in osmisliti nove poti delovanja muzejev in načine nagovarjanja ciljne publike. Za študente so bili organizirani posebni obiski v avstrijskem etnografskem muzeju.

V drugi skupini z naslovom *Ljudska kultura - nacionalna kultura - globalna kultura* so se pogovarjali o razmerju med tradicionalnimi in novimi oblikami načina življenja, ukvarjali so se z vprašanjem, komu koristijo podobe o tradicionalni ljudski kulturi, kdo proizvaja podobe "nacionalne kulture" in kdo jih reproducira, nadalje kateri vplivi globalne kulture določajo življenje posameznika in kako lahko etnologi prisopimo k tem problemom.

Skupina *Komu koristi etnologija?*, v katero sva bili vključeni tudi medve, se je ukvarjala z vprašanji, s katerimi se etnologi na metodološkem nivoju venomer srečujejo:

- kako razumeti svet iz objektivnih in subjektivnih vidikov;
- kako in ali sploh lahko etnolog pomaga pri reševanju družbeno-kulturnih problemov;

- koliko je namen etnologije biti opravičilo za obstoj naroda in v kolikšni meri so etnologi ustvarjalci definicij o lastnem in drugih narodih, koliko podpirajo ustvarjanje nespremenljivih in ustaljenih samopodob (klišejev);

- kaj naj bi bila končna naloga etnologov: ali samo opazovanje in beleženje in ob tem še podpiranje in negovanje dediščine, ali je njihova naloga tudi delovanje proti grožecemu poenotenju in uniformiranju ter ali naj tak razvoj samo molče opazujejo;

- ali naj etnolog ob svojem poslanstvu sploh zavzame kakšno politično stališče - kako je s kritiko družbe in ob tem z njegovo "neopaznostjo";

- v kolikšni meri in kako je etnologija zmožna pomagati družbi ali pa je zgolj sama sebi namen in morda le "zaposlitvena terapija" za v slonokoščeni stolp zaprte in komunikacije nezmožne posameznike;

- kaj je torej naloga etnologije v državah udeležencev? Ustvarjanje nacionalne identitete, negovanje kulture in etnološke dediščine? Ob tem smo poskušali pojasniti še naša pojmovanja pojma kulture.

Na začetku posvetovanja smo v zgoraj omenjeni skupini eden drugemu "predstavili" svoje nagibe za študij etnologije. Pokazalo se je, da je pri večini pred začetkom študija prevladovalo zanimanje za tuje kulture in ljudstva, predvsem pa zanimanje za kulturno dediščino in zgodovino ter način življenja lastnega naroda, in to predvsem v ruralnih okoljih. To védenje o predmetu etnologije smo očitno dobili iz medijev, v katerih je prisotna etnologija. Pogosto so bili naši nagibi povezani s pojmom domovina in z iskanjem lastne, predvsem osebnosti identitete, ki smo jo zaslutili v odkrivanju preteklega življenjskega sloga, ki je zaradi svoje odmaknjenosti pustil sled "nenavadne" skrivnostnosti in "eksotičnosti". To je bilo povezano z doživljanjem časovne odmaknjenosti in načinom interpretacije etnološkega gradiva. Romantični in emocionalni nagibi pri izbiri študija so bili navzoči pri vseh udeležencih skupine *Komu koristi etnologija?*⁵

Seveda se je vsak od nas med študijem moral srečati z dejstvom, da je etnologija obširnejša, kot smo pred študijem mislili, in da romantični pristop sploh ni primeren - razumljiv in nujen pa je bil v določenem časovnem obdobju. Med drugim smo namignili tudi na "praznino", v katero pade študent etnologije najkasneje v drugi polovici študija, ko se - ne samo zaradi eksistencialnih vzrokov - sprašuje o koristnosti tega študija. Žal imajo potem redki diplomirani etnologi, ki sploh dobijo službo, možnost preveriti, da etnologija ni samo poklic, ampak predvsem poslanstvo in da etnologije brez prvega emocionalnega "zagona" niti ne moremo "udejanjati".

Udeleženci iz nekdanjih komunističnih in socialističnih držav pa smo se prav začudili obremenjenosti današnje štu-

1 V nadaljevanju besedila nadomeščava izraz etnografija (Volkskunde), ki vsebinsko pomeni raziskovanje nacionalne etnološke dediščine, s pri nas ustaljenim izrazom etnologija.

2 Ohne Engagement - Volkskunde zwischen Nein und Danke! 1. Studentische Tagung am 19./20. November 1988 in Werfen, Salzburg - Land. Wien 1990.

3 Die Volkskunde als Wissenschaft? Zweite und letzte studentische Volkskundetagung - erste studentische kulturwissenschaftliche Tagung. 10. - 12. Oktober 1990 in Wien. Wien 1992.

4 Österreichisches Museum für Volkskunde, Laudongasse 17-19, Dunaj.

5 Skupino smo sestavljali: dva Avstrijca, dve Poljakinji, Slovakinja, Madžarka in dva Romuna.

dentske avstrijske generacije z "dediščino" tretjega rajha, hkrati pa smo si postavili vprašanje o naši lastni "obremenjenosti". Negativen prizvok nekaterih pojmov, kot sta npr. "Volkskultur" in "Volk", še danes ostaja v avstrijski etnologiji. Avstrijski študentje vidijo svoj problem v tem, da se zaradi pretiranega distanciranja od "Volkskunde" ne morejo neobremenjeno ukvarjati z etnologijo. Morda je tudi to eden od razlogov, da so na drugem posvetovanju želeli preimenovanje stroke v "Kulturwissenschaft", v kulturologijo. Spričo soočanja s črnimi stranmi v preteklosti lastnega naroda smo bili vsi mnenja, da je naloga etnologije preučevanje, razlaganje, informiranje in apliciranje gradiva. Etnologi naj bi tako posredovali procese in pojave in jih prenašali zainteresirani publiki. Mehanizmi tega posredovanja kulturnih oblik, kot so npr. inovacije, difuzija, sprejetje ali odklonitev novih kulturnih oblik, potek tradicije ipd., pa lahko bistveno pripomorejo k vrednotenju in sprejemanju drobcev ali celo oblik načinov življenja, ki nas obkrožajo, se iztekajo ali pa so že potonili.

V zvezi s tem smo si bili enotni tudi glede dejstva, da etnologi še vedno nismo našli najustreznejše oblike posredovanja rezultatov zainteresiranim in načinov motivacije preostalega dela populacije, ki naj bi jo lastna preteklost bogatila. "Moralistično" prepričevanje pač ne more biti dovolj prepričljivo za določene socialne in druge skupine.

Naloga etnologije, ki smo jo izbežali iz spomina na prva etnološka predavanja na univerzi in v povezavi z lastnimi izkušnjami, se nam je "naslikala" kot:

- izobraževanje; to je poznavanje konkretnega kulturnega okolja iz posredovanega gradiva, odkrivanje lastne narodne istovetnosti;
- razumevanje lastnega okolja in vzrokov njegovih sprememb;
- vrednotenje in primerjanje pojavnih kulturnih oblik, zavračanje stereotipov in predsodkov, ki se nanašajo na "visoko" in "ljudsko" kulturo;
- sprejemanje lastnih korenin, prenašanje vitalnih sestavin etnološke dediščine v vsakdanjik, ne v smislu tipičnega, značilnega in reprezentativnega, ampak kot kulturno obliko sedanje in pretekle kulturne ustvarjalnosti v vseh treh razsežnostih, s katerimi se ukvarja etnologija. Lastna narodna preteklost ni za med staro šaro!

Strah pred tem, da bi etnologi s svojo aplikativnostjo postali "servis", je odveč, saj o potrebi po poznavanju in sprejemanju lastnih korenin govorijo vsakodnevne izkušnje in pa nekatera "populistična" etnološka dela. Področja, ki naj bi jim etnologija na ta način "konkretno pomagala" in jih bogatila, bi bila npr. naslednja: urbanizem, turizem, oblikovanje bivanjske kulture in notranje opreme, izhajajoč iz dediščine, svetovanje pri ohranjanju in obnavljanju stavbne in druge dediščine..., pomoč v obliki svetovanja vsem tistim, ki se proti svoji volji znajdejo v novem okolju, kot npr. begunci. Globlje pa je namen etnologije tudi ta, da dviguje "konjske očesne plašnice" tistim, ki nehoti nasedajo škodljivemu etnocentrizmu, lokal-patriotizmu in grozečemu rasizmu, ter onim, ki nekritično

sprejemajo in posnemajo vse "zahodne" in "evropske" navade in od njih nekritično "pobirajo" tudi tiste pojave, ki utegnejo delovati destruktivno.

Del posvetovanja je bil posvečen tudi iluziji o neodvisnosti etnologije in drugih humanističnih in družboslovnih znanosti od politike in ideologije. Pravzaprav nekaterim politikom etnologi predstavljamo "lahek plen", saj se v svojih prizadevanjih po aplikativnosti nehoti prepletamo s težnjami po ustvarjanju neke nespremenljive in ustaljene samopodobe, podobe "tradicionalnih" prežitkov, ki v manipulatorskih željah odgovarjajo "vrhnji vladajoči plasti", ta pa "neuke" ljudi lahko še zmeraj zna prepričati, kljub temu da je sedanje nezaupanje do politikov nedvomno veliko, predvsem v državah vzhodne Evrope. Vprašanje, ki smo si ga postavili, je bilo, morda naivno, ali sploh je etnologija tista veda, ki je kompetentna za vrednotenje in presojanje družbeno-kulturnih pojavov in ali so etnologi med drugim res poklicani, da bi izboljšali svet?

Z vidika vpetosti v določen kontekst (čas, prostor, družbeno okolje) - da. V tem primeru je presojanje celo nujno, saj nas primerna distanca pri opazovanju, beleženju in interpretiranju svoje kulture nujno popelje do tolerance, do vpogleda in spoštovanja do "malega sveta drugega". Na drugi strani pa se s preveliko distanco pri preučevanju lastne kulture ustvarjajo tudi stereotipi. Nepoznavanje družbenih zakonitosti nasploha pa je med drugim eden od povzročiteljev predsodkov in posploševanja.

Kljub zanimivemu izboru diskusijskih tem in ključnih točk, ki so tvorile skelet vsake skupine, pa sva pogrešali povezavo med študenti, tako med udeleženci kot tudi z organizatorji srečanja, tako da o sklepih drugih dveh skupin žal ne moreva poročati. Študentje smo namreč v dneh posvetovanja stanovali pri dunajskih študentih etnologije in tako se po "uradnem" delu nismo več sestajali in tudi ne "povlekli" posvetovanja v popoldanski čas. S tem je bila izgubljena priložnost za neformalno izmenjavo informacij.

Po drugi strani pa je treba pohvaliti prizadevanja dunajskih študentov etnologije, ki so nam omogočili solidno in prijetno bivanje na Dunaju in nas preskrbeli z informativnim materialom o inštitutu in profesorjih, o posvetovanju in o hkratnih kulturnih dogodkih v mestu.

Kot opombo pod črto pa morava omeniti, da je bila kultura dialoga žal brez prisotnosti "avtoritete" - profesorjev - kar nekajkrat na dokaj nizki ravni in da zato moderatorja Walter Trübsswasser in Clemens Prinz nista mogla vedno usmerjati toka pogovora v smer, ki bi vodila do učinkovitejših sklepov. Zgubljanje časa ob praznem besedičenju, ki so mu bili privrženi predvsem mlajši ali pa pozornosti iščoč posamezniki, je zaviralo pretok informacij, kar naj bi bil tudi eden od poglobitvenih namenov posvetovanja. Na koncu nama ostaja občutek o ne povsem izkoriščenih priložnostih in o "novih starih" poteh, po katerih stopa etnologija, ne glede na terminološke razlike.

Nedorečeno vprašanje o koristnosti etnologije pa nas bo "koristno" zaposlovalo še v nadalje.

Tanja Hohnec

MUZEJSKE PREDSTAVE - IZ PRIPRAVNIŠKEGA DNEVNIKA

Za razumevanje besedne zveze "muzejska predstava", ki jo uporabljam v tem besedilu, moram zapisati nekaj osnovnih, potrebnih podatkov.

1. decembra 1994. leta sem v mariborskem Pokrajinskem muzeju začela opravljati etnološko pripravništvo. Ravnatelj Vili Vuk, ki je bil hkrati tudi mentor, me je seznanil s programom, ki je bil seveda klasičen: seznanitev z načinom dela v muzeju v kompleksnem smislu ter po posameznih oddelkih. V drugi polovici enoletnega pripravništva naj bi začela z aktivnejšim delom na oddelku za etnologijo, s spoznavanjem in delom na terenu, zbiranjem predmetov ipd. Aktivnejša vloga mi je bila namenjena s sodelovanjem pri pripravi razstave *Equus - konj* za leto 1996. Kasneje se je izkazalo, da bo razstava zaradi finančnih zagat preložena na leto 1997.

Prvi dan mojega službovanja sem se sprehajala po muzejskih zbirkah klasičnih, pretežno kolekcijskih in zastarelih postavitev, kar še posebej velja za etnološko zbirko, ki jo je postavil Franjo Baš leta 1947. Napisala in skicirala sem si nekaj predlogov, mojih vizij prenove zbirke, ki ne potrebuje velikih finančnih posegov, ter zapisala opažanja in želje po dogajanju. Istega dne sem v dopoldanskem času "naletela" na strokovni kolegij, na katerem se sodelavci seznanjajo z delom, informacijami, načrti ipd. Ravnatelj me je kljub prvemu delovnemu dnevu izzval. In, na srečo, ne zaman. Tako smo prišli do prve predstave o *božični mizi*. Tedaj smo razmišljali le o tem, na kakšen način privabiti obiskovalce v muzej kljub prazniku in kljub muzejskemu oz. grajskemu hladu (pozimi je muzej za obiskovalce zaprt). Pokrajinski muzej ima poleg stalnih oddelčnih postavitev še Muzejski informacijski center, namenjen občasnim manjšim razstavam, predstavitev...

Decembra 1994 je bila tu razstava z naslovom *Iz restavratske delavnice*. Prostor je bil torej zaseden, pravzaprav so bile zasedene zgolj stene, zato smo ga po sredini lahko zapolnili z mizo, božično, praznično, ki je predstavljala božične jedi. Dogovorila sem se z Aktivom kmečkih žena iz Kočnega (spoznala sem jih ob pisanju diplomske naloge) in z Aktivom kmečkih žena iz Ruš (nekatero sem spoznala na etnološkem taboru) za pripravo božične peke. Miza je bila glavni akter z vso božično simboliko na njej in pod njo. Poleg jedi so bili namreč predstavljeni tudi simboli zelenja - Adonisovi vrtnički, simboli rasti in rodovitnosti - semena, klasje, poljedelsko orodje ter simboli luči, ki jih iz prevzetega izročila in prostora predstavljajo adventni venčki. Obiskovalce smo seznanili z izročilom božične mize, o privlačnosti okusa razstavljenih jedi pa so se lahko prepričali sami. Tedaj smo dosegli dvoje: razstavo v razstavi, ki sta se imenitno in nemoteče dopolnjevali, ter predstavo, ki je trajala do odhoda zadnjega obiskovalca. Ko smo vse pojedli, se je muzejska razstava končala. Ni imela značaja trajanja in ni bila ponovljena. Zato sem jo poimenovala muzejska predstava.

Že tedaj je med obiskovalci in med nekaterimi kolegi prihajalo do izrekana želja o podobni predstavi ob veliki noči, kar

smo seveda uresničili. Tokrat smo imeli na voljo prostor v celoti, pa tudi časovno smo prireditve podaljšali na obdobje velikega tedna. Poimenovali pa smo jo *Velikonočni teden* - namenoma ne Veliki teden, ki sicer po krščanskem izročilu zajema dneve od cvetne nedelje do velike noči in ima predpisana opravila, tudi v bogoslužju. V naš Velikonočni teden smo združili različna dogajanja, ki smo jih uspeli organizirati s pomočjo zunanjih sodelavcev. V tednu od 10. do 14. aprila je potekala delavnica sodobnega okraševanja jajc z mojstrom domače in umetne obrti, Vladom Puričem, ki se ukvarja tudi s poslikavo skrinj. Nismo "uvažali" mojstrov za pisanice in remenke, pač pa smo želeli predstaviti domačina, ki je razvil naturalistično okraševanje z motivom stiliziranega tulipana. Čeprav ne gre pri tem za dediščino mariborskega okolja, je motivika njegov zaščitni in razpoznavni znak in bi s primerno embalažo lahko Maribor dobil ustrezen turistični spominek. Delavnica je bila namenjena predvsem osnovnošolcem, kar nekaj pa je bilo tudi individualnih obiskovalcev, ki so mojstra lahko opazovali v živo, ob njegovi odsotnosti pa so si ogledali video posnetek. Razstavili smo pirhe različnih slovenskih pokrajin: pisanice iz Bele krajine, remenke iz Prekmurja, Puričeve pirhe iz Maribora ter pirhe, ki so jih okrasili otroci in tako sooblikovali razstavo.

V sodelovanju z mariborsko stolno župnijo je bilo 15. aprila ob 10.30 v grajski kapeli žegnanje velikonočnih jedi. Tako smo dogajanje prostorsko strnili na območje muzeja. Ob 11. uri pa smo v prostorih Muzejskega informacijskega centra predstavili velikonočno mizo, pripravljeno v sodelovanju z Aktivom kmečkih žena iz Kočnega. Prostor smo predstavili na eni strani z vogalnim interierom kmečke hiše, ki je simboliziral družinsko praznovanje, na drugi strani pa je z velikonočno mizo kontinuirano prehajal v muzejski prostor z muzejskim praznovanjem.

Ob takšnih prireditvah oz. predstavah, ki v kulinarinem smislu trajajo od "ogleda do prebave", je pomembna improvizacija, pri kateri je potrebno izvajanje kompromisov, predvsem zaradi omejenih finančnih sredstev, včasih pa tudi na račun stroke, kar se marsikomu sicer zdi nedopustno. Glede na denarno politiko je po mojem mnenju napaka v službi ljudi storjena z lahkim srcem, sploh pa glede na izjavo obiskovalca "že trideset let gledam eno in isto". Ob manjših, vendar za občinstvo prav tako pomembnih, predvsem pa potrebnih muzejskih predstavah, se pokaže smisel muzejskega obstoja: ne le raziskovati, hraniti in varovati cele gore muzealij, pač pa tudi seznanjati, izobraževati in v veliki meri na strokoven način zabavati občinstvo.

Moja pripravniška pot se je tako nadaljevala, po stranpoteh po programu, mimo in na široko. Dokaz več, da ni uspešno in zanimivo opravljanje pripravništva odvisno zgolj od lastne energije, ampak tudi od dobrega mentorja in muzejskega vodstva.

LJUDJE IN KAMEN

Poletni raziskovalni tabor Podsreda 94. Poročilo skupine, ki je raziskovala kamnarstvo.

Izsledki, ki smo jih dobili na terenu, govorijo o tem, da je bilo kamnarstvo v 19. stoletju na območju Kozjanskega parka še zelo živo. To potrjujejo predvsem podatki naših informatorjev o kamnarjih, ki so delovali v tem času. Tu je družina Kolarjevih in Miha Vovk iz Pilštanja, Janez Gerzina iz Gorjan - ta je deloval do približno leta 1930. Časovno opredeljevanje predstavlja določen problem: na terenu je namreč ogromno predmetov, ki niso ne datirani in ne podpisani. Poskušali smo vsaj dokumentirati izdelke iz kamna, ki smo jih srečevali na območju Kozjanskega parka v času naše raziskave (kamniti možnarji, hišni portali, prešni kamni, obzidja pokopališč, nagrobniki, mejni kamni...). Naslednja dejavnost, ki smo jo raziskovali v okviru kamnarstva, je bilo apnarstvo. Naše raziskovanje se je dotaknilo tudi zidarstva.

Skupina je delovala pod mentorstvom Božidarja Premrla,¹ pri določanju vrste kamna je strokovno znanje posredovala geologinja Mateja Golež, študente pa sva zastopala Jelka Pšajd in Dušan Štepec, oba študenta etnologije.

Raziskovali smo kamnarstvo na območju Kozjanskega parka. Pri raziskovanju nas je zanimalo predvsem naslednje:

- 1.1 Kamnarji in njihovo delo
- 1.2 Kamnarsko orodje
- 1.3 Kamen in kamnolomi
- 1.4 Izdelki iz kamna
- 1.5 Apnarstvo
- 1.6 Zidarstvo
- 1.7 Legende

1.1

Na območju Kozjanskega parka je od 19. stoletja pa do približno leta 1930 delovalo več kamnarjev.² Med raziskovanjem smo prišli tudi do podatkov o posameznih izdelkih teh kamnarjev. Tako smo pri hiši v Pilštanju, kjer je živel eden od kamnarjev, našli kamnite stopnice. Stopnice, "štenge", so s

paličastim, "abrundanim" profilom. Tu je tudi kamnit portal, ki ima na prekladi napis 18 JK 60. Na desnem vogalu hiše pa je še ohranjen zaobljeni odbijač, "ekštajn".³

Na domačiji s hišno številko 60 smo našli tri kamnite parcelne mejnike.⁴ En mejnik je bil izročen in podarjen Zavodu "Spominski park Trebče". Vsi so iz sivega peščenjaka, ploščati in zgoraj polkrožno oblikovani. Na vseh sta razločno vidni začetnici M V : .

Miha Vovk je bil v tem primeru izdelovalec mejnikov in lastnik posesti, ki so jo označevali. Mejnik, ki nam je bil izročen, je v celoti visok 48 cm (fino obdelani, vidni del 23 cm), širok je 16 in debel 7 cm. Druga dva mejnika sta imela podobne mere.

Na Gorjanah v hiši s hišno številko 24, ki je danes ruševina (streha se je vdrla), vsa zaraščena z grmovjem, robidovjem in srobotom, je v levem kotu kuhinje še ohranjen zelo lep, umetelno izdelan kamin iz rumenega "prušenega" kamna.⁵

Nad napo, ki je prav tako kot kurišče, leva konzolno oblikovana stena kurišča in "istel" (po robu postavljena plošča na dnu kurišča s polkrožno odprtino odprtino v dimnik) izdelana iz kamnitih plošč, odvajata dim dva odvoda kvadratnega prereza: levi, speljan poševno proti desni strani, desni, ki je v kotu prostora, pa pokončno. Izdelana sta umetelno iz kamnitih zidakov. V hiši je poleg ostankov kamnite klopi levo od kamina še veliko slepo okno, ki ima kamnit okvir iz enakega kamna, z izsekanimi utori za lesene police v pokončnikih. Na okenskem parapetu pa smo našli še kamnito polico. Janez Gerzina je delal tudi kamnite možnarje za "orehe phat". Nanje je vklesal razne okrase in znamenja: deteljico, zvezdo, IHS. Dva taka primerka je mogoče videti v muzeju v Brežicah. Njegovo delo pa so tudi "sfurmane" ("furn - profil") stopnice pri kapelicah križevega pota na Staro sv. goro nad Podsredo.

1.2

Orodje, ki so ga kamnarji uporabljali pri svojem delu, je bilo naslednje:

"HAMR", dvoročni težki bat z dvema čeloma.

"GREBEN", dvoročni krempač, ki ima na obeh koncih zobat kljun.

"ŠPIC HAMR", težek bat, ki ima na enem koncu konico (lahko tudi kljun), na drugem pa čelo.

LAHEK MANJŠI KREMPAČ, ki ima na enem koncu zobčast kljun, na drugem pa konico.

ROČNI "HAMRČKI", macolice.

- 1 Božidar Premrl je leta 1988 začel pripravljati magistrsko nalogo z naslovom Kamnarstvo na Primorskem v 20. stoletju. Raziskuje pa kamnarstvo tudi v drugih pokrajinah (Štajerska, Notranjska, Gorenjska in okolica Ljubljane).
- 2 Pomembna je družina Kolarjevih iz Pilštanja, ki je gojila kamnarsko tradicijo skoraj 100 let. S kamnarstvom se je ukvarjal že Martin Kolar (r. 1800), nadaljeval njegov sin Janez Kolar, končal pa njegov vnuk Miha Kolar (r. 1870). V Pilštanju 60, je živel še en kamnar, Miha Vovk, za katerega nismo mogli izvedeti, kdaj je deloval. Zadnji kamnar, o katerem smo na terenu dobili nekaj več podatkov, pa je bil Janez Gerzina iz Gorjan, ki je deloval še okoli leta 1930.
- 3 Pilštanj 18, kjer še živi sin kamnarja Mihe Kolarja - Jože Kolar (r. 1914).
- 4 V tej hiši je živel kamnar Miha Vovk, po domače Kovačiček. Danes živi tu Miloš Vovk, ki pa ni v nikakršnem sorodstvu s kamnarjem.
- 5 Anton Gerzina (r. 1933), Gorjane 10, nam je posredoval nekaj podatkov o kamnarju Janezu Gerzini. Bil je stric Antonovega očeta. Imel je 6 otrok, od katerih je večina po 1. svetovni vojni odšla v Ameriko. Od leta 1930, ko je ostal sam, je živel pri svoji nečakinji na Gorjanah 24 vse do smrti. Po njegovi smrti je nečakinja hišo prodala in se odselila v Polje pri Sotli. Hiša je v lasti občine in hitro propada.

OBZORJA STROKE - POROČILA

KAMNOSEŠKA "GLETVA", dleta.

"RUNDAJZN", žlebil s krožno oblikovanim rezilom.

"RUNDMESR", priprava za končno oblikovanje oziroma glajenje žlebičev v kamnu.

"BANGRCA", kamnoseško kladivo, ki ima na obeh koncih dletast pri koncu razširjen oster kljun.

1.3

Kamnarji so imeli ponavadi svoj "pruh", kamnolom. Kolarjevi so imeli svoj kamnolom nekoliko nižje od hiše na Vinogori, Janez Gerzina pa v Borštu, na slemenu, blizu svoje hiše. Na terenu smo izvedeli nekaj informacij tudi o drugih kamnolomih, kjer so lomili kamen. Tako so na primer v kamnolomu v Dekmancih, blizu Križan Vrha, izdelovali, "tesali" prešne kamne, v Olimlju so pridobivali "lehnjak". V kamnolomu Gabersček pri Črešnjevcu so lomili ilovnati peščenec. V Pišecah, v bližini hišne številke 9a, smo si ogledali kamnolom "lehnjaka". Sestavljale so ga do 16 metrov visoke kamnite gmote, raztresene na približno 400 metrov dolgem in 140 metrov širokem mestu v gozdu. Tu so lomili kamen za mostove na železniški progi Ljubljana - Zagreb sredi prejšnjega stoletja. Ker je bil kamen v plasteh, so "štancarji" pri lomljenju uporabljali predvsem kramp in "štango". S krampom so plast na enem koncu odprli, načeli, potem pa so v primerno razpoko potisnili koničasti del "štange" in z njo "utr-gali" včasih kar celo plast. Kjer pa nista zadostovali ti dve orodji, so lomili kamen z "zagozdami".

1.4

Poleg izdelkov, ki sem jih že navedel in za katere smo izvedeli, kdo je bil njihov izdelovalec, so na tem območju razširjeni tudi številni drugi izdelki iz kamna.

Omeniti je potrebno kamnite hišne in cerkvene portale, predvsem klasicistične portale v Pilštanju. Zanimiv je tudi portal v Pečicah 39, kjer iz kamnite preklade portala izstopata kamniti glavi moža in žene. Nato so tu kamnita stopnišča pred hišami, obzidja pokopališč (Podsreda), nagrobniki, v preteklosti so imeli v hišah "flajštr", tlak kvadratastih kamnitih "plat" (v kleti pri Robekovih v Črešnjevcu 2), koritca "za kuram piti", kamniti lovci za kapnico, kamni, ki so jih uporabljali kot uteži za kislno zelje ali repo (pri Milošu Vovku v Pilštanju 60).

Zelo razširjeni so tu kamniti možnarji. Več možnarjev ima zbranih Miran Levstik v Podsredi 74 in 75. Manjši so bili namenjeni za "phanje" orehovitih jederc in kave v zrnu - na obodu so tudi okrašeni (IHS, šesterolistna rozeta, inicialke izdelovalca ali lastnika). Veliki možnarji pa so bili za "phanje" ječmenove kaše. Zanimiv je tudi mejni kamen, ki mu tu pravijo "knježn kamen", saj je razmejeval posesti knezov. Na eni strani ima vklesan nemški napis HERBERG (Podsreda), na drugi strani pa RAN 63A (Brežice 63A). Sedaj je na novo postavljen na levi strani ceste, nekoliko dalje od Kinkovih (Pečice 2).

V Srebrniku smo videli sedečega Kristusa na stebri. Podobni tip Kristusa je tudi v Črešnjevcu pod Robekovo domačijo, v Kunšperku pa stoji ob cesti kamnit steber s kipom Marije, ki moli.

Pogosti kamniti izdelki so tudi kamnite mize (Kunšperk 2).

1.5

Apnarstvo je bilo tu razvito že pred 2. svetovno vojno in se nadaljuje po vojni.⁶ Eden redkih, ki se danes še ukvarja z ap-

narstvom na območju Kozjanskega parka, je Roman Godler (r. 1946), Osredke pri Podsredi 5. Svojo apnenico ima v "Močnikovem grabnu", ime je dobil po potoku Močnik.

Roman je omenil, da je po 2. svetovni vojni delovalo še osem apnenic v tem "Močnikovem grabnu". Z apnarstvom se je ukvarjal že Romanov stric Alojz Godler, ki je imel po vojni apnarsko obrt in je delal z Romanovim očetom Francem. Tudi Roman je imel dve leti popoldansko obrt, potem pa jo je opustil in šel v službo. Zdaj je na borzi dela in razmišlja, da bi ponovno pričel z apnarsko obrtjo. Ne glede na to vsako leto žge 5 do 6 apnenic.

Največ so žgali apno pri Godlerjevih v letih 1960-80. Takrat so zelo povpraševali po njem na sosednjem Hrvaškem, kjer so ga uporabljali za škropljenje trt in za zidavo.

Tod so apnenice zidali kar apnarji sami, ki so se izurili v tem delu. Romanov oče jih je sezidal več tod okrog in po Bohorju. Na tem območju so vse apnenice približno enake. Sedanjo Godlerjevo apnenico so okrog leta 1965 Romanov stric Alojz, sam Roman in njegov bratranec Ivan sezidali iz betona. Obod, "koš", je od znotraj obzidan s šamotno opeko, za vezivo pa je malta iz gline. Med betonskim obodom in notranjo šamotno oblogo je za izolacijo nabita še 20 cm debela plast gline, ki je je veliko v bližini.

Stare apnenice so bile povečini znotraj obzidane z opeko, s šamotom so bile le štiri. Godlerjevi so dobili šamot v Celulozi v Krškem, kjer so podrli stare peči. Desno je "košu" prizidana betonska barakica z ravno streho, v katero spravljajo orodje, včasih tudi vedrijo, če jih preseneti slabo vreme. Dno apnenice, "jama", je kotanjasto oblikovano, da lahko pada tja pepel in žerjavica s kurišča. Ko se v jami nabere preveč žerjavice, jo pograbijo ven z "motiko" na dolgem "štilu".

V prednji steni apnenice je ozka pokončna odprtina, "istel", ki se zapira s pločevinastimi vratci. Narejena je po meri človeka: toliko, da lahko zleze skozi v peč oziroma v kurišče. Pred "istelom" si Roman po potrebi naredi zasilen nadstrešek iz desk in cerade, da ga pri kurjenju apnenice ne moči dež. Zasilno enokapno leseno streho ima tudi nad apnenico samo, dokler je ne zakuri.

V kamnolomu v bližini apnenice dobiva kamen "apnenc", ki je tak, da se iskri. Že po vojni so v njem vrtali mine z ročnim svedrom, eden ali dva pa sta tolkla po glavi svedra z "macolo". Navadno so vrtali 120 do 130 cm globoko. Velikokrat so minirali s črnim smodnikom, potem z dinamitom. Po vojni so namreč tisti, ki so imeli apnarsko obrt, imeli tudi dovoljenje za miniranje.

Kamen pripelje k apnenici s traktorjem, do približno leta 1978 pa so ga vozili z vozom z volovsko vprego. Tak voz je imel "kason" koritaste oblike, zbit iz dil, "konic", visok približno 40 do 50 cm. V njem so prevažali tudi apno. Držal je približno dve toni.

Apnenico začne skladati iz manjših kamnov kot krožen suh zid ob notranjem obodu, nato sklada "velb" iz vedno daljših "vrstnikov" (večjih podolgovatih kamnov), in sicer tako, da so z ožjim, bolj koničastim koncem obrnjeni proti sredini apnenice. "Velb" sklade kakšnih 10 do 15 cm nad "istelom". Ko je apnenica "zvelhana", sklada nad "velbom" na sredi debelejšje kose, proti obodu in proti vrhu apnenice pa drobnejše "kugle". Skladanje apnenice zgoraj konča tako, da oblikuje kopast "knof", ki sega z vrhom približno meter nad "koš".

"Knof" še obloži s šamotom, ki ga ima pripravljenega, včasih pa so ga oblagali kar z debelejšimi kamni. V apnenico zloži

⁶ Lucija Zorenč, *Odstrt spomin, drobci iz preteklosti Podsrede. Obrt in trgovina. Zavod "Spominski park Trebče", 1991, str. 11-14.*

približno šest prostorninskih metrov kamenja. Roman je že večkrat skladal apnenico kar sam, včasih pa ima pomočnike. Vsa priprava apnenice za žganje, tj. priprava kamenja v kamnolomu, dovoz kamenja k apnenici, priprava in dovoz drv ter skladiščenje apnenice traja več kot teden dela.

Z apnarstvom se ukvarja od marca, ponavadi pa od aprila do oktobra ali novembra. Drva za kurjenje apnenice so nekdanji pripravljali sočasno z delom pri apnenici, tako da so jih celo sušili na "knofu", sedaj pa jih pripravi pozimi v naprej. V ta namen uporablja največ bukev in javor, ki rasteta tod. Žaga jih na dolžino 1 do 2 m. Za kurjenje apnenice porabi 12 do 15 prostorninskih metrov drv. Pri tem porabi tudi odpaden droben les. Zakuri pa tako, da zunaj zažge kos avtomobilske gume in gorečega vrže v kurišče nad "jamo". Nato položi nanj suhih drv, da dobro zagorijo, in potem vsakih 10 minut napolni kurišče s poleni. Po potrebi jih potiska noter z leseno "raklo" (rogovilo) z dolgim držajem.

Kuri se vedno nad "jamo", zato da ostane čista oziroma da je mogoče iz nje po potrebi pogrebsti žerjavico, če se je nabere preveč. Po vsakokratnem nalaganju drv se "istel" zapre s kovinskimi vratci, da toplota ne uhaja ven. Odprtino, skozi katero grabi ven žerjavico, pa spodaj zapira žerjavica sama. Žerjavico vleče ven vsako uro in pol. Kuriti je treba nenehno 30 do 38 ur. Pri tem delu mu pomaga sosed, s katerim se izmenjavata, eden dopoldan, drugi popoldan. Ponoči se zamenjata navadno okoli polnoči, pol enih.

Ko začnejo žgati, se dviga iz apnenice gost črn dim. Potem pa postaja dim bolj siv in ga je vedno manj. Po približno 20 do 24 urah se vrh apnenice pokažejo "petelini", plameni. Ali se pokažejo prej ali pozneje, je odvisno od tega, kako gosto je zložena apnenica, kako debelo je kamenje. Ko se mu zdi, da bi apno že lahko bilo dovolj žgano, ga preizkusi tako, da vzame kamen s "knofa" in ga polije z vodo. Če se docela ugasi, pomeni, da je kamen že spremenjen v apno, če pa se ne razkroji docela, mora kuriti še nekaj časa. Ko je apnenica skušana, oziroma ko je apno končno žgano, počaka 24 ur, da se ohladi. Potem začnejo razdirati, in sicer ročno. Pri tem opravi jim pomagajo sosede, eden ali dva. Gmote živega apna mečejo na traktorsko prikolico. Sedaj delajo to v rokavih, nekdanj so prejimali živo apno goloroki.

Količino apna so merili s čebričkom z železnima ročajema: z "merco", ki drži 15 kg, ali z večjim "vaganom", ki drži 50 kg.

Zanimiv je podatek o razmerju med težo kamna in apna. 3 kg kamna dajo 1 kg živega apna. Pri gašenju živega apna pa je potrebno izliti 3 l vode, da se pogasi 1 kg apna.

Roman Godler ima pri apnenici naslednja orodja in priprave: jeklen kamnarski sveder, jekleno "štango", ki ima na enem koncu debelejšo "peto", na drugem pa "špico", "raklo", dolgo 250 cm, ter motiko na lesenem ročaju, dolgo 220 cm.

Roman razvaža apno sam s traktorjem. Danes se bolj prodaja gašeno apno, poprej pa so prodajali "suho apno" ali "apno v grudah". Večino apna proda po okoliških krajih na Kozjanskem, v Krškem, Brežicah, Podčetrtku. Apno prodaja po 20 tolarjev za kilogram. Za apnenico (4 tone) tako prejme 80.000 tolarjev.

Kot sem že zapisal, mu pri apnenici pomagajo sosede in sorodniki. Njihovega dela ne plačuje, temveč jim vrača s svojim delom: prevažanjem s traktorjem, ročnim okopavanjem v vinogradih, škropljenjem trsov, itd.

Pred leti so še imeli "likofe": ko je bila apnenica "skurjena", so ponavadi spekli kokoš in prinesli vina.

1.6

O zidarstvu na tem območju nam je posredoval podatke

predvsem Anton Blagšič (r. 1920), gradbeni delovodja v pokroju iz Bistrice ob Sotli 38.

Zidar je bil že njegov oče, ki je umrl leta 1962. Anton je omenil kamnolom Gaberšček pri Črešnjevcu, kjer so pridobivali ilovnati peščenec. Sam je leta 1951 delal pri Robekovih. Iz tega kamna je izklesal "bangrije", okvirje za okna. Marsikje so iz tega kamna delali tudi podboje vrat. Sicer pa pozna še nekaj vrst kamna: "roženjak", ki je trd in vsebuje zrnca, ki se iskrijo in je tudi vlažen; dolomit, ki je bolj siv; "apnenec", ki je bolj bel, vlažen in ni primeren za zidove; "lahki kamen", znan je predvsem tisti iz Pišec.

Kamnu, ki ga lomijo v kamnolomu, pravijo "prušni kamen". Kamen samec, ki leži v zemlji, pa je "samorašjek". Tak kamen je trd in gladek. Za kamnoseško obdelavo kamna so zidarji uporabljali "štokhamr", tj. zobato kladivo, "dletva" ali "majzle", špice, "špichamr", ki ima na enem koncu sekač, na drugem pa glavo.

V preteklosti so zidali hiše in štale s "prušnim kamnom", namesto malte pa so uporabljali kar "ilovačo". Tudi kleti so zidali s kamnom in ne z betonom kot danes, podobno tudi krušne peči. Ta kamen ne zgori na vročini. Poprej so delali malto z gašenim apnom, ki je ležalo v jami tudi po deset let.

Na mehkem zemljišču so v temelje stavb vstavljali "jaušve hlode", da so nosili zidove. Ko je sam zidal hiše, so delali "funduš", temelj, debel 60 cm, kamnite zidove pa 45 do 50 cm. Kamnom na vogalih, ki so večji in bolj obdelani, rečejo "vogli", na notranji strani vratnih ali okenskih odprtin pa "špalete". Zida se v "šarah", kamnom tekačem v skladih pravijo "laufrji", veznikom pa "štiharji". Presledki med kamni so "fuge". Obdelani kamen ima "lice" in "ležaj". Tu je še "holkela ali ksims" (strešni venec), "velp" (obok), sklepni kamen v oboku pa je "kajla". Tla v hiši so po starem delali iz "ilovače in plev". Najboljše so ovsene pleve. Šega je bila, da so vstavili v kamen pod vogal novce, "da ne bo hiša pokala". Novejša šega pa je, da vzdajo v temelj "flašo", v katero spravijo pismo s podatki, kdo in kdaj je gradil hišo. Šega je bila tudi, da je zidar, ki je pri zidanju prvi prišel do "glihe", tj. do vrha vogala, dobil nagrado. Rekli so: "Lampo je treba prnest". Zidarju so nato prinesli štefan vina.

V letih po II. svetovni vojni, ko je trajala obnova, so zidarji delali predvsem za vračilo in ne za denar. V preteklosti so zidarji med letom zidali, pozimi pa so hodili v skupinah treh, štirih ali petih godcev okrog igrat s tamburicami. Tudi Anton je to počel. Največ so godli za novo leto in za Jožefovo.

Podatke o zidarstvu smo dobili samo od enega informatorja, in jih zato tukaj predstavljam predvsem kot izhodišče za naslednja bolj temeljita raziskovanja zidarstva na območju Kozjanskega parka.

1.7

To območje je bogato tudi z legendami. Na Zavodu imajo zapise legend, ki so jih zbrali učitelji v Podsredi.

Mi smo na terenu zasledili dve legendi in jih zapisali. Prva govori o tem, da je nad Vranjimi pečinami blizu Podsrede kamniti Pavle z ovcami, o katerih ve ljudsko izročilo povedati, da so okameneli, ker je pastir preklel sonce.

Drugo pa smo izvedeli od Franca Debelaka iz Bistrice ob Sotli 1, ko nas je peljal v Pistišekovo hosto k tako imenovani "Pistišekovi pušni" pri Gornjem Lastniču. Povedal je, da je neke bral legendo o tej "pušni". Lovca, ki je bival tu blizu v koči, je imel hčerko Anico. Vanjo se je zaljubil fant, ki pa ni bil po volji njenemu očetu. Njen oče jo je raje ustrelil, kot pa da bi jo dal za ženo temu fantu. Nesrečni fant je šel zato za puščavnika v to "pušno".

Summary

PEOPLE AND THE STONE. SUMMER RESEARCH CAMP PODSREDA 1994. THE REPORT OF THE GROUP WHICH RESEARCHED STONE-CUTTING.

Dušan Štepec

The fieldwork findings indicate that stone-cutting was a very lively activity in the area of the Kozjansko gardens ("Kozjanski park") in the 19th century. This is evident from the data of our informants about the stone-cutters who lived in that time. We can mention the Kolar family, Miha Vovk from Pilštajn and also Janez Gerzin from Gorjane, who performed his activity up to the thirties of the twentieth century. It is often very difficult to define the exact time as there are many objects on a field which are not signed and without the exact date. We will maybe never know about the authors and the time, because stone-cutting is an activity, which was performed in the past and folk's memory is weaker from year to year. So it was important that we at least tried to document the stone products we came across on the area of Kozjansko gardens in the time of our research (stone mortars, house portals, press stones, cemetery walls, tombstones, boundary stones etc.).

Beside stone-cutting we also researched lime-burning. As this problematic is very wide, we limited ourselves to the period after the second world war, the main reason for that was that the informants gave us the data mostly for this period. Roman Godler, the only active lime-burner on the area of Kozjansko gardens told us that before the second world war there were 18 lime-kilns, some of which were abandoned in the thirties, only eight of them remained after the second world war.

The main characteristics of the lime-kilns are following: three fourths of its edge leans on the hill or it is covered by earth, there is an opening for burning on the front side of the lime-kiln and the usual filled bricks are built in the inner side and smeared with clay. There are only four lime-kilns that are built by fire-clay. These lime-kilns used to give 4000 to 4500 kilograms of lime.

We researched also the bricklaying. Before the second world war until the end of the fifties they used to build with certain kinds of stones, the so called "prušni kamni", the mortar was made also from slaked lime. The width of the foundations of the house was usually 60 centimeters, and 45 to 50 centimeters of the bricks. They used the logs of the alder-tree, the so called "jaušovi hlodi", as the foundations where the pieces of land were soft. The house ground were made of "clay and straw". They used to build in layers ("šarah"). In winters the bricklayers visited neighbouring villages in groups and played tamburisas. Most often they played on a New Years Eve and St. Joseph's Day.

Helena Rožman

POROČILO O DELU V POLETNI INTERDISCIPLINARNI RAZISKOVALNI DELAVNICI PODSREDA '95

V organizaciji Zavoda Spominski park Trebče - Kozjanski park in Zveze organizacij za tehnično kulturo Slovenije je med 9. in 16. julijem 1995 potekala druga Poletna interdisciplinarna raziskovalna delavnica Podsreda 95. V delavnico je bilo vključenih 29 udeležencev; dvanajst študentov etnologije, dve študentki umetnostne zgodovine, dve študentki arhitekture, ena študentka geologije ter pet dijakov: trije iz brežiške ter po eden iz mariborske in celjske gimnazije. Delali so pod strokovnim vodstvom sedmih mentorjev. Delo v delavnici smo razdelili na etnološki in umetnostnozgodovinski sklop.

V okviru t. i. etnološkega foruma je delalo pet skupin, ki so se ukvarjale z naslednjimi raziskovalnimi temami: *Prehrana v Podsredi in okolici* (mentor: Vlado Šlibar, dipl. etnolog, Pokrajinski muzej Celje); *Mlinarji in mlinarjenje v dolini reke*

Bistrice (mentorica: Helena Rožman, prof. zgodovine in dipl. etnologinja, Zavod SPT-Kozjanski park); *Glažute na Vetrniku* (mentor: Jože Rataj, dipl. zgodovinar, Zavod SPT-Kozjanski park); *Lončarstvo v Podsredi in okolici* (mentorica: Jasna Sok, dipl. sociologinja, Kozje); *Kamnarji in kamnarstvo* (mentor: Božidar Premrl, dipl. komparativist, Ministrstvo za kulturo); *Spolno življenje v ljudskem jeziku* (mentorica: Irena Rožman, dipl. etnologinja, Novo Mesto).

Študentje in dijaki, ki so se ukvarjali s prehrano v Podsredi in njeni okolici, so, v skladu z navodili mentorja Vlada Šlibarja, dopolnjevali v lanskeletni delavnici pridobljene rezultate z območja fare Podsreda. Letošnja raziskava je zajela kraje Bistrice ob Sotli, Zagaj in Črešnjevce, Lesično in Drensko rebro ter trg Pilštajn. Raziskava se je omejila na 20. stoletje.

Člani te skupine, Dušan Štepec, Barbara Šterbenc, Lea Kužnik in Anton Janc, so delali z anketnimi listi in opravili intervjuje z devetimi informatorji. Raziskovalci so poleg vprašalnice o prehrani uporabljali še vprašalnice o obdelavi grozdja ter o vinskih kletah in zidanicah.

Letošnje delo skupine, ki se je ukvarjala z mlinarji in mlinarjenjem v dolini reke Bistrice, pomeni vsebinsko poglobljanje in širjenje lanskoletnega dela. Poleg določitve lokacij vseh mlinov na Bistrici, ki so delali v tem stoletju, so se člani skupine ukvarjali s spoznavanjem življenja v posameznih mlinih. Raziskava je bila, kot je bilo že omenjeno, časovno omejena na 20. stoletje, s posebnim poudarkom na času po II. sv. vojni.

Z mlinarstvom so se pod vodstvom Helene Rožman ukvarjali Maja Kanop, Peter Arko in Robert Rot. Opravili so intervjuje s 16 osebami, na vseh lokacijah so fotografirali notranjost in posamezne predmete. Inventarizacije še niso opravili.

Pogovor z mlinarjem Senico v Zagorju 29.
Foto: Robert Rot, 14. 7. 1995.
Fototeka SPT-Kozjanski park.

Študentki Alenka Čas in Urška Lazar sta z mentorjem Jožetom Ratajem raziskovali glažute na Kozjanskem. Obdelali so dve lokaciji na Vetrniku - gre za Staro in Novo Glažuto. Izvedli so anketo o poznavanju obeh Glažut. Glede na relativno veliko časovno oddaljenost delovanja steklarskih delavnic so pridobili malo oprijemljivih podatkov. V drugem delu so raziskovali glažuto v Loki pri Žusmu, ki so jo izbrali zaradi dveh razlogov: glažuta je bila sredi 19. stoletja eden izmed največjih industrijskih obratov na obravnavanem območju, delovanje te steklarne je najbližje parku in tudi

vedenje o njej je med lokalnim prebivalstvom še dokaj živo. Med delom na terenu so evidentirali štiri svečnike, dve vazi, dve luči in lestence v cerkvah Sv. Jakoba in Sv. Valentina v Žusmu ter Sv. Ane na Babni Gori.

Letošnja raziskava je odprla nekatere nove vidike, glede na razširjenost glažut pa lahko temo vlučimo tudi v Raziskovalno delavnico Podsreda 96.

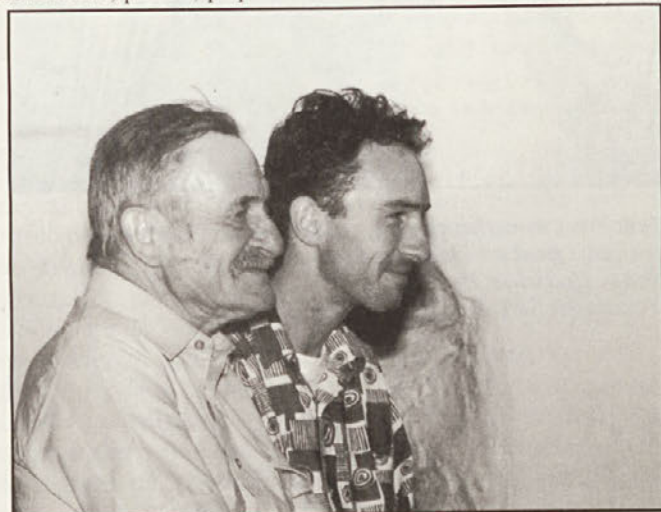
Skupina, ki se je ukvarjala z raziskovanjem lončarstva v Podsredi in njeni okolici, je pri svojem delu evidentirala in dokumentirala dve lončarski delavnici, in sicer nekdanjo delavnico Leopolda Dobravca na Trebčah 51 in Kolarjevo lončarsko delavnico v Podsredi 90. Obe sta že več kot desetletje opuščeni, kljub temu pa je ostalo, predvsem pri Dobravcu, precej lončarskega orodja in izdelkov, ki so jih člani skupine ustrezno dokumentirali. Določene so bile tudi lokacije drugih delavnic in glinokopov. V skupini so bili poleg mentorice Jasne Sok še študent etnologije Janez Krnc in študentka etnologije Lucija Horvat ter srednješolka Katka Zidar.

Pod strokovnim vodstvom Božidarja Premrla se je s kamnarstvom ukvarjala Katarina Oblak, študentka geologije in biologije. Letošnje terensko raziskovanje je pomenilo vsebinsko nadaljevanje, poglobljanje in širjenje lanskoletnega. Raziskovala sta predvsem apnarstvo (Zagaj, Pilštanj) in kamnoseške izdelke (mejnike, portale in druge arhitekturne člene). Na Sv. Gorah nad Bistrico ob Sotli, Starih Sv. Gorah nad Podsredo ter na Pišečkem gradu sta skicirala, evidentirala in fotografirala kamnoseške znake. Mentor opozarja na odkritje primerkov ljudske umetnosti v kamnu: človeških figur in reliefa operutničnega angela, ki jih je v drugi polovici prejšnjega stoletja naredil klesar in kamnolomec Zupan iz Srebrnika št. 37, vulgo "pr Šiški".

V okviru raziskave sta obiskala 16 krajev in se pogovarjala s petindvajsetimi informatorji. Na terenu sta zbrala nekaj vzorcev kamenin in okamenin ter fragment Attemsovega mejnika iz lehnjaka.

Zadnja tema letošnjega etnološkega foruma pa se je dotikala spolnega življenja, ki sta ga obravnavali Jelka Pšajd in Teja Hlačer z mentorico Ireno Rožman. Izhodišče za vodenje pogovora z informatorjem je bila vprašalnica.

Na raziskovalnem območju, ki je zajemalo naselja Podsreda, Bistrica ob Sotli, Polje pri Bistrici, Trebče in Zagaj, so opravile pogovore s tridesetimi informatorkami. Raziskovalna tema Spolno življenje je bila razdeljena na dva tematska sklopa: nosečnost, porod, poporodna doba ter menstruacija, kontra-

"Staro in mlado" - Jerclov Fracl in Dušan Štepec.
Foto: Helena Rožman, 15. 7. 1995.
Fototeka SPT-Kozjanski park.

OBZORJA STROKE - POROČILA

cepcija, abortus in aboritivi, neplodnost.

Skupina je zbrala ljudske izraze, s katerimi domačini označujejo spolni odnos, neplodnost, moški in ženski spolni organ, ženske prsi, menstruacijo, nosečnost, porod, splav itd. Raziskovalke so namenile posebno pozornost ljudskemu verovanju, in sicer ljubezenski magiji ter magičnemu zdravljenju otroških bolezni.

Umetnostnozgodovinski in arhitekturni forum sta vodili Marja Lorenčak, umetnostna zgodovinarica v Zavodu SPT-Kozjanski park, in Tatjana Oblak, dipl. ing. arh. z Vrhnike. V skupini so sodelovale študentke: Polona Koce, Alenka Kuševič, Nataša Oblak in Cvetka Požar ter dijaki: Uroš Novak, Rok Rainer in Igor Sapač.

Prve dneve so z umetnostnim zgodovinarjem dr. Samom Štefancem večkrat obiskali cerkev Sv. Jakoba na Dobrini pri Žusmu. V sakralnem objektu so dokumentirali celoto in posamezne detajle s fotografijo, risbo in akvareli. Izmerili so obseg še ohranjenih fresk in posneli reliefni vzorec tabernaklja v steni.

Ogledali so si tudi drugo cerkev na Dobrini, posvečeno Sv. Martinu. V naslednjih dneh so si ogledali še cerkvi Sv. Marije in Sv. Ane na Tinskem, cerkev na Stari Sv. Gori nad Podsredo, sakralno arhitekturo na Sv. Gorah nad Bistrico ob Sotli, cerkve v Lesičnem, Bistrici ob Sotli, Šentvidu, križev pot do cerkve Sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah, cerkev na Sladki Gori in cerkev Sv. Marije Pomočnice v Zagorju pri Pilštanju.

Z arhitekturno risbo so izmerili in dokumentirali kapelico, ki sicer ni del križevega pota na Stare Gore nad Podsredo, je pa v lanskoletnem zborniku označena s številko III.

Udeleženci so vsak dan sproti urejali pridobljeno gradivo (terenske zapiske, skice, risbe); vse pridobljene predmete so inventarizirali. Fotografije, ki so jih študentje in njihovi mentorji posneli v delavnici, so sproti razvili in nato uredili.

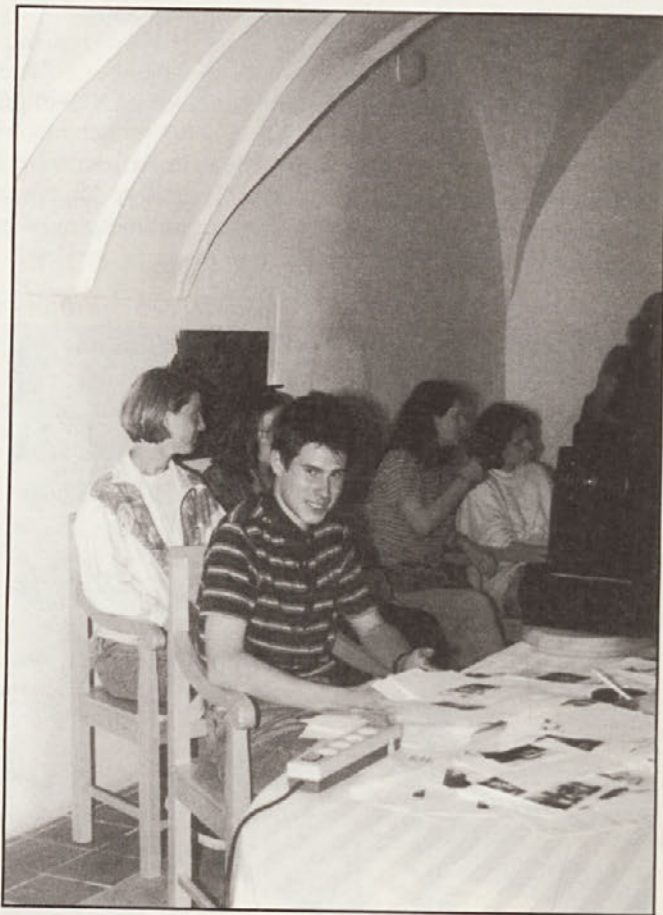

Jerclova muzikanta na zaključnem večeru v kuhinji podsreškega gradu.

Foto: Božidar Premrl, 15. 7. 1995.

Fototeka SPT-Kozjanski park.

Krajanom Podsrede in udeležencem delavnice je Tatjana Oblak pripravila predavanje ob diapozitivih, s katerim je predstavila svojo diplomsko nalogo z naslovom *Hiša v mitologiji*, Igor Sapač pa je predaval o gradovih in grajski arhitekturi na Slovenskem ter hkrati predstavil makete grajskih stavb, ki jih izdeluje že vrsto let.

Predavanje Igorja Sapača.

Foto: Helena Rožman, 15. 7. 1995.

Fototeka SPT-Kozjanski park.

V letu 1996 bo Poletna raziskovalna delavnica potekala v terminu med 1. in 10. julijem.

Informacije:

Zavod "Spominski park Trebče" - Kozjanski park

Podsreda 45

63257 Podsreda

Tel.: (063) 806-137, 806-259

Fax : (063) 806-219

Samo Klemenčič (Baldus)

DRUGA MEDNARODNA POLETNA ETNOLOŠKA ŠOLA V PIRANU

Od 24. do 30. septembra je v Piranu potekala druga mednarodna poletna etnološka šola, ki sta jo organizirala Inštitut za multikulturne študije pri Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter Institutum studiorum Humanitatis, ki deluje pri Oddelku za sociologijo. (Organizacijski odbor so sestavljali: dr. Zmago Šmitek - predsednik, dr. Izток Saksida, mag. Borut Brumen, Branka Vukotić in Peter Kisin). Namen pričujočega prispevka je (zelo) na kratko predstaviti teme in vsebino predavanj, ki so se v zadnjem tednu septembra odvijala v piranskem klubu Maona. Natančneje opisovanje se mi ne zdi potrebno, saj bo vsakomur, ki bi ga utegnili katera od tem oz. predavanj podrobneje zanimati (menda) kmalu na voljo zbornik referatov prve in druge mednarodne etnološke šole.

Pravzaprav ne bi bilo mogoče trditi, da je bila omenjena poletna šola zgolj "etnološka", saj več kot petdeset predavateljev in udeležencev, ki so prisostvovali na predavniških in diskusijah, izhaja iz najrazličnejših družboslovno-humanističnih ved: etnologije, antropologije, zgodovine, sociologije, arheologije... Poleg uveljavljanja interdisciplinarnega pristopa pri obravnavanju raznih družbenih fenomenov je k večji pestrosti in dinamičnosti poteka poletne šole prispevalo dejstvo, da so sodelujoči študentje, raziskovalci in profesorji zastopali različne teoretske usmeritve, šole in pristope, kar je najbrž posledica tega, da prihajajo iz različnih univerz širom Evrope (Ljubljane, Zagreba, Fribourga, Londona, Berlina, Prage, Budimpešte, Kopenhagna...). Čeprav so si menda organizatorji druge mednarodne etnološke šole prizadevali "evropski okvir /.../ preseči z udeležbo predstavnikov indijske etnologije kot ene največjih svetovnih etnologij",¹ pa jim to (žal) ni uspelo.

Vsak dan je bil posvečen določenemu vsebinskemu sklopu. V okviru tega sklopa sta bila v jutranjih urah predstavljena dva referata, sledil je nekajurni odmor, popoldanski čas pa je bil namenjen diskusiji. Nekatere teme so med poslušalstvom naletele na precejšnje zanimanje in dinamičen odziv, medtem ko ob nekaterih drugih temah ni prišlo do razvnetih razglabljanj in prerekanj. Tudi večeri niso bili niti najmanj enolični, saj so bili popestrjeni z banketom, projekcijo slovenskih etnoloških filmov, večerjo na barki, sprejemom pri piranskem županu in drugimi kratkočasnimi dejavnostmi. Zadnji dan je bil namenjen ekskurziji, ki pa ji je prisostvovala le manjšina udeležencev poletne šole.

Tema prvega dne je bila *Antropologija in zgodovina*. Giovanni Levi (Benetke) je najprej v raztreseno jecljajoči in filozofsko zakomplicirani angleščini spregovoril o historičnih analogijah. Njegovemu predavanju je sledilo predavanje Hana F. Vermeulena (Leiden), ki je govoril o zgodovini pojmov in besed, kot so npr.: "Volkskunde", "Völkerkunde", etnografija, etnologija, antropologija ipd.; kdaj in kje se ti pojmi oz. besede prvič pojavijo, kdo in kako jih je uporabljal, kakšne so pojmovne razlike pri različnih avtorjih oz. narodih... Žal v

popoldanskih urah ni prišlo do intenzivne diskusije in "vročih" debat. Vzrok temu je bil najbrž ta, da je prvi predavatelj ostal v veliki meri nerazumljen (to lahko zagotovo trdim vsaj s strani študentov), drugi pa je bil preveč suhoparno faktografski, da bi lahko sprožil kakršnekoli polemike. Morda pa je bil razlog tudi ta, da prvi dan udeleženci poletne šole še nismo bili dovolj "aklimatizirani".

Delovni naslov naslednjega dne je bil *Elementarne strukture drugačnosti*. V okviru tega tematskega sklopa sta svoja referata predstavila Michael Harbsmeier (Kopenhagen) in Zmago Šmitek (Ljubljana). Oba sta govorila o fenomenu popotnih zapiskov kot virov za etnološko raziskovanje. Kako ljudje vidijo (vidimo) neko tujo kulturo; kako skozi tuje oči lahko gledamo sebe; kako se da iz popotnih zapiskov razbrati podatke ne le o kulturi, ki je avtorju zapiskov tuja, ampak predvsem o avtorju samem in prek tega o družbi, iz katere izhaja; kakšni so avtodefenzivni mehanizmi popotnikov pred "kvarnimi" vplivi tujega sveta ipd. - to so bila nekatera od izpostavljenih vprašanj, na katera s(m)o skušali najti odgovore. Popoldanska diskusija je bila dosti bolj razgibana kot dan poprej.

Tretji dan je potekal v duhu *Mediterranskih in istrskih študij*. Nastopili so celo trije referenti: Cathy Carmichael (London), Elke-Nicole Kappus (Praga) in Bojan Baskar (Ljubljana). Obe predavateljici sta se ukvarjali s preučevanjem Trsta. Govorili sta o nastanku in razvoju mesta, strukturi in načinu življenja njegovih prebivalcev skozi zgodovino, narodnostnih konfliktih in vprašanjih idr. Bojan Baskar pa je v značilno tihem in monotonem slogu razglabljal o mejah Mediterana, o raziskovalcih tega z oljkami poraščenega koščka našega planeta, o skupnih značilnostih v načinu življenja prebivalcev različnih območij, ki jih zajema beseda "Mediterran", in še o marsičem. Ker se popoldanska diskusija nekako ni in ni hotela razviti v smeri konstruktivnega izmenjavanja mnenj (zaradi nezadostnega odziva publike), je bila dokaj hitro končana, organizatorji pa so sprejeli nov strateški načrt glede poteka diskusije prihodnjega dne: vsak predavatelj posebej bo v ožjem krogu aktivno sodelujočih vodil diskusijo in odgovarjal na zastavljena vprašanja. (Priznati moram, da se je omenjeni načrt izkazal za zelo uspešnega.)

Naslednji dan je bila na vrsti tema, ki je pritegnila največ zanimanja in doživela izjemen odziv: *Narod in nacionalizem*. Publiko (ki je bila številčnejša kot katerikoli drugi dan) sta oba predavatelja presenetila z zelo samozavestnim, energičnim nastopom, jasno in razločno izgovorjavo, ter odlično retorično spretnostjo (za razliko od predhodnih avtorjev, ki so svoje referate zgolj brali). Ernest Gellner (Praga) je trdil, da gre pri nacionalizmu za fenomen, ko "Gesellschaft" govori v jeziku "Gemeinschafta" (velika, moderna, razvita družba govori v jeziku majhne, tradicionalne, nerazvite družbe). Pri tem je poudaril, da je "poroka med državo in kulturo podlaga nacionalizma". Govoril je tudi o političnem porazu, toda kul-

1 Daša Hribar, Pomen prve mednarodne etnološke šole. V: Glasnik SED 34/3. Ljubljana, december 1994, str. 38.

turni zmagi nacionalizma. (Coca-Cola, ki je že davno osvojila ruski trg, mu je bila pri tem primer nadvlade Zahoda nad Vzhodom, ki se je dogodila v sferi kulture veliko pred dejansko politično zmago.) Rastko Močnik (Ljubljana) je po drugi strani opozoril, da je v vzhodni Evropi obstajal nacionalizem že pred industrijo (program Zedinjene Slovenije (1847) je bil izoblikovan pred postavitvijo prve tovarne na Slovenskem). Menil je, da so nacije vedno multikulturne in celo multiideološke; nacionalizem kot kulturo je mogoče razumeti kot tehnologijo komunikacije. Po njegovem mnenju se nacionalizem legitimira z vkoreninjenjem v določeni skupini posameznikov. Močnik je zavrnil marksistično gledanje, ki nacionalizem razume kot ideologijo buržoazije, in ponudil alternativni pristop: nacionalizem operira kot kulturni vzorec v ozadju. Logika nacionalizma deluje po principu: če nekaj vem, to ne more biti napačno. Ob tako zanimivih predavanjih se je v popoldanskih urah razvila zelo pestra in plodna diskusija.

Zadnji dan predavanj se je odvijal pod naslovom: *Od nakupovanja živil do politične ekonomije*. Daniel Miller (London) je opisoval nakupovalne navade prebivalcev severnega predela Londona in Andamanskih otokov. Nekaj njegovih sklepov se je glasilo takole: ljudje zapravljajo denar, ker mislijo, da s tem pravzaprav varčujejo (pri tem igrajo veliko vlogo razprodaje, ki so pravzaprav "psihološke finte" in ljudem

često vsiljujejo stvari, ki jih sploh ne potrebujejo); velika podjetja po nepotrebnem porabljajo za reklamiranje svojih izdelkov ogromne vsote denarja, saj reklame sploh nimajo bistvenega vpliva na nakupovalne odločitve potrošnikov; pa vendar bodo velika podjetja iz strahu, da bi drugače v reklamni tekmi zaostala za konkurenčnimi podjetji, še vnaprej namenjala velike količine sredstev v reklamne namene. Herman Fetz (Luzern) pa je govoril o svojih izkušnjah in dosežkih ob izkopavanju neke rimljanske vile v Švici, pri tem pa opisal tudi razne teoretske in praktične postopke ter pristope v arheološkem delu. Čeprav na popoldanski diskusiji število prisotnih ni bilo ravno veliko (kar nekaj udeležencev poletne šole je namreč že odšlo domov), pa to ni imelo opaznega vpliva na kvaliteto oz. kvantiteto razmišljanj in razgovorov.

Mednarodna poletna etnološka šola v Piranu se je izkazala kot nadvse primeren način pretresanja metodoloških izhodišč in rezultatov raziskovanj s področja družboslovno-humanističnih ved. Internacionalnost in interdisciplinarnost različnih idej in mnenj sta ob konstruktivnem komuniciranju udeležencev porodili številna nova spoznanja ter odprli nadaljnje možnosti plodnega sodelovanja. Upamo lahko, da bo poletna etnološka šola v Piranu postala tradicionalna prireditelj, saj bo s tem obogateno ne le slovensko, pač pa tudi mednarodno znanstveno prizadevanje.

Živa Pahor

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABORI

Mladinski raziskovalni tabori so pobuda, namenjena srednješolskim dijakom in univerzitetnim študentom. Prvi raziskovalni tabor se je odvijal leta 1981 v Barkovljah pri Trstu. Njegovi pobudniki in organizatorji so bili Odsek za zgodovino pri narodni in študijski knjižnici iz Trsta, Društvo slovenskih tehnikov in naravoslovcev Tone Penko in Slovenski raziskovalni inštitut. Zamisel se je izkazala za uspešno in je z letošnjim taborom v Zgoniku praznovala svojo petnajsto izvedbo. Leta 1984 se je prirediteljem pridružilo novo ustanovljeno Društvo mladih raziskovalcev iz Trsta in Gorice.

Namena raziskovalnih taborov sta predvsem dva. Po eni strani nudi tovrstna pobuda slovenski mladini možnost večstranskega in poglobljenega spoznavanja območja, na katerem živi slovenska manjšina v Italiji, se pravi tržaške, goriške in videmske pokrajine. V petnajstih letih so mladi na taborih raziskali že omenjene Barkovlje, nato pa Doberdob, Benečijo, Dolino, dvakrat Sovodnje ob Soči, Kanalsko dolino, Devin, Brda, dvakrat Rezijo, Repen, Laško in Bardo v Terskih dolinah. Po drugi strani so tabori priložnost, da se predvsem srednješolska mladina spozna z raziskovanjem, ki je sicer v italijanskem izobraževalnem sistemu kot sredstvo pridobivanja novega znanja (skorajda) v celoti zanemarjeno.

Tabori trajajo dva tedna, nekako od konca avgusta do začetka septembra. Zadnji dnevi tabora so posvečeni pripravam na končno predstavitev. Na tak način, s pomočjo krajših poročil in razstave, seznanijo udeleženci skupnost, katere življenje so raziskovali, z opravljenim delom in javnosti posredujejo prve obdelane podatke.

Gradivo, zbrano na taboru, nato hrani Društvo mladih raziskovalcev na Odseku za zgodovino. Če je le možno, se v mesecih po taboru izoblikuje tudi publikacija z obsežnejšim

prispevkom vsake skupine, v katerem je dokončno predelano gradivo s tabora. Največja prepreka za tisk je skromnost finančnih sredstev, ki jih imajo organizatorji na razpolago. Do danes je bilo objavljeno gradivo devetih taborov.

Sedaj pa nekaj več o etnologiji na raziskovalnih taborih. Na taborih deluje vedno več različnih raziskovalnih skupin. Ena izmed teh je že od prvega tabora dalje bila - in to tudi nepretrgoma - etnološka skupina.

Kot mentorji te skupine so že od leta 1981 priskočili na pomoč etnologi iz Slovenije, in sicer Mojca Ravnik, Zvona Ciglič, Zora Žagar, Inga Brezigar ter Janez Bogataj.

Pomembno in poudarka vredno je dejstvo, da je v teku petnajstih let prišlo do tega, da se je v sami sredi mladih raziskovalcev izoblikovala skupinica takih, ki so si s stalnim sodelovanjem v etnološki skupini - včasih tudi z izbrano študijsko smerjo - nabrali dovolj izkušenj, da so lahko sami prevzeli v roke vodstvo te skupine. Ti so Martina Repinc, sedaj diplomirana etnologinja, Andrej Furlan, sedaj mladi raziskovalec na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Maja Vidregar in Živa Pahor.

Tematike, ki so jih etnološke skupine na taborih obravnavale, so naslednje: stopnja ohranjenosti kmečke kulture, gospodarske panoge iz preteklosti in sedanosti, kot na primer morsko ribištvo v Devinu in jezersko ribištvo v Doberdobu, vinogradništvo, živinoreja in ovčarstvo, brusaštvo v Reziji, gojenje sviloprejk, gojenje špargljev in gostilničarstvo v Sovodnjah ob Soči, duhovna in socialna kultura, stavbarstvo, arhitektura naselij in arhitektura na planinah, šege in navade iz življenjskega ciklusa, zdravljenje živine, prehranjevalne navade, pripovedništvo, katalogiranje predmetov etnološke zbirke v Terskih dolinah in evidentiranje predmetov

za muzej v Reziji. Pri izbiri teh tem so navadno upoštevane tudi sugestije in želje, ki jih med pripravami za tabor izrazijo na primer predstavniki kulturnih društev ali občinska uprava območja, na katerem tabor prirejamo.

Drugi dokaz notranjega razvoja tovrstne pobude - poleg izoblikovanja lastnega mentorskega kadra - je lanski, drugi tabor v Reziji, ki se je že v svoji zasnovi razlikoval od drugih taborov. Delo vseh skupin, ne le etnološke, je bilo osredotočeno na pridobivanje osnovnega gradiva za muzej.

"Klasična" etnološka skupina je med taborom evidentirala predmete, ki bi jih bilo kot materialno dediščino doline dobro ohraniti in predstaviti v muzeju. Druga raziskovalna skupina

se je ukvarjala izključno z raziskovanjem arhitekturne dediščine. Povsem nova, vendar nad pričakovanji uspešna je bila tudi video skupina. Ta je, poleg fotografiranja za potrebe drugih skupin in za dokumentacijo tabora samega, posnela tudi več ur filma. Iz tega gradiva je bil to zimo v Avdiovizualnem laboratoriju SAZU s pomočjo Naške Križnarja izdelan skoraj polurni etnološki video.

S tako izoblikovanim taborom so mladi raziskovalci skušali pripomoči k uresničenju dolgoletne želje Rezijanov po lastnem muzeju. Zamisel je bila očitno dobra, saj je bilo letošnjega maja formalno ustanovljeno tudi Združenje za Muzej rezijskega prebivalstva.

Tanja Hohnec

"KAJ BI GLEDALI, SAJ JE VSE STARO" (DEDIŠČINA V NOTRANJI OPREMI VELIKE HIŠE NA POHORJU)

Od 2. do 9. julija 1995 je v Šmartnem na Pohorju potekal 11. mladinski raziskovalni tabor z osmimi raziskovalnimi skupinami.

Etnološka skupina je raziskovala dediščino v notranji opremi velikih hiš na Pohorju, da bi znanje uporabila na turistični kmetiji Goričan v Gaberniku nad Zgornjo Polskavo. Izbrana tema je pomenila smiselno nadaljevanje raziskav iz prejšnjih let: *Stensko okrasje* (Tone Petek, 1986), *Notranja oprema pohorskih kultur* (Mojca Ramšak, 1991), *Tekstil v pohorski hiši* (Tanja Hohnec, 1994). Omenjeno domačijo smo izbrali zaradi "škodljive" transformacije prostora iz družinsko-bivalnega v turistično-gostinskega, s čimer se je spremenila tudi njegova temeljna funkcija, pokazateljica socialno-duhovne kulture, posledično pa seveda tudi način življenja družine Goričan.

Naš cilj je bil opozoriti na tovrstno dediščino, ki je v turistične namene na podeželju (pri tem mislim predvsem na turistične kmetije) premalo izkoriščena, skorajda povsem zanemarjena in nespoštovana zgolj zato, ker "je stara". V svoji temeljni funkciji pa je velikokrat tudi napačno interpretirana. Pri iskanju odgovorov za takšno ravnanje in njeno nezadržno izginjanje smo naleteli na klasično opredelitev vzrokov:

- posodabljanje gospodinjstev v sedemdesetih letih;
- pojav zbirateljev, prekupevalcev, antikvarjev (intenzivneje v zadnjem desetletnem obdobju);
- prenos v novo družinsko okolje z darovanjem ali (redkeje) z dedovanjem;
- uničenje s požigom.

Prvič letos je etnološka skupina raziskovala v sodelovanju s skupino za krajinsko arhitekturo, ki je obdelovala zunanjo podobo Goričanove domačije. Prvotno smo želeli interdisciplinarno obdelati transformacijo vasi Kočno, a smo po sondažnem ogledu to namero opustili. Zakaj?

Turistična zveza Slovenije je letos že drugič - po mojem mnenju neupravičeno - podelila vasi Kočno naziv za najlepšo slovensko vas. Želela bi vedeti, po kakšnih kriterijih komisija izbira najlepšo vas in kateri strokovnjaki so v komisiji! Krajinari lahko strokovno utemeljijo svoja negativna stališča. Z etnološkega vidika pa lahko rečemo, da gre za zlorabo et-

nološke terminologije in za neustrezno muzealizacijo etnološke dediščine, ki ga je podkrepilo tudi mnenje 75-letne domačinke: "Loparje za kruh obešajo na štalo. Kot če bi dali vile za kidanje gnoja v kuhinjo!"

Nedvomno določen krog ljudi (domačinov in obiskovalcev) odobrava ali celo potrebuje takšno zvrst "muzejev", očitno pa nekaterim domačinom mestni elementi na podeželju niso pogodu, zdijo se celo vsiljeni. Kočno tako predstavlja strokovno negativen vzorec, ki je žal medijsko že preveč populariziran, saj se nezadržno širi in pojavlja na vseh koncih Slovenije. Turistična zveza je s priznanjem naredila več škode kot koristi, saj cvetoče gredice pred hišo kljub vsemu ne morejo zasenčiti zanemarjenega dvorišča za hišo.

Tako smo se s krajinariji odločili, da v prostor ne bomo več posegali, saj ne bi mogli ničesar spremeniti, res pa je, da tega tudi nismo želeli. Ker nastaja na podeželju veliko nepopravljivih napak, smo se raje lotili izdelave strokovnega "vzorca" kot protitutež amaterskim posegom v okolju. Opozoriti pa je potrebno, da takšni primeri ne morejo in ne smejo, čeprav gre v prostoru za določeno stopnjo osnovnih zakonitosti, funkcionirati v posplošenem smislu, ampak z vsakokratnim individualnim pristopom.

Etnološko delo smo opravili s pomočjo intervjuja z izdelanim vprašalnikom, s fotografiranjem, skiciranjem in merjenjem, z metodo prostorske mreže po Kenyusu, na koncu pa smo opravili še analizo s primerjavo in verifikacijo podatkov.

Družina Goričan, p. d. pri Žlambergih, se je s turistično dejavnostjo začela ukvarjati leta 1986. Zaradi slabih kreditnih pogojev so se leta 1968 odločili za novogradnjo na starih temeljih. Vendar brez nepravilnosti ni šlo: te se kažejo tako v zunanem videzu (strešni naklon, kritina, okna, "cokel"...) kot tudi v notranji razvrstitvi prostorov. Po pripovedovanju informatork Marije Vernik (gospodarjeva mama) smo po Kenyusovi metodi izdelali rekonstrukcijo prvotnega stanja velike hiše. Na enak način smo izdelali tudi današnje stanje, tako da je vizualna predstavitev lahko odsevala vidne primerjalne razlike. Tlorisne zasnove smo dopolnili s skicami posameznih elementov na podlagi realnih mer (klop, miza, vrata...) ter s fotografijami detajlov z nekaterih pohorskih domačij.

OBZORJA STROKE - POROČILA

Prostor smo razdelili na več sklopov:

- krušna peč;
- bogkov kot (diagonalno nasprotje);
- pohištveni elementi (klopi, mize, stoli, omare, kredence...);
- stensko okrasje;
- tla, strop, stene (gradivo).

Po tem zaporedju smo ugotavljali razlike, še bolj očitne ob obisku 200-letnih ohranjenih pohorskih domačij z vsem inventarjem (Urhu, Kovača vas, Šmartno, Planina pod Šumikom, Lačna gora...) in izdelali nekaj idejnih predlogov nove preureditve velike hiše pri Goričanovih v turistične namene.

Ugotovili smo, da je bila prvotna tlorisna zasnova pravilnega kvadrata z novogradnjo povečana v "L". Prejšnja šestdelna dvokrilna okna so zamenjali z večjimi enokrilnimi okni, s čimer so razbili simetrijo bogkovega kota, to pa onemogoča ustrezno prezentacijo.

Krušna peč ima neustrezen motiv pečnic (planika), pa tudi povsem nepotrebno je obdana s keramičnimi ploščicami. Pohištvo (dve garderobni omari, kredenca) "je izginilo, menda ga je odnesel brat za doto", je med smehom povedala informatorka. Sama je ohranila kolovrat, krtače za volno in šivalni stroj, "za spomin". Na terenu smo našli pretežno klopi

"Pradedek je bil mizar", je povedala informatorka na Urhu. Miza ima letnico 1850.
Foto: M. Podboj.

z naslonom (križnim ali paličnim), ki so ga pri Goričanovih nadomestili z lesenim stenskim opažem. Tradicionalno stensko okrasje v velikih hišah predstavljajo pretežno družinske fotografije, slike z nabožno vsebino, stenske ure, koledarji, česar pri Goričanovih ni zaslediti. Stensko dekoracijo predstavljajo priznanja, leseni stenski krožniki, transparenti z vinskimimi izreki ipd. Prvotno so bila tla v hiši lesena, stene so bile pobeljene z apnenim beležem, strop je bil prav tako lesen z osnovnim prečnim tramom, na katerem je bila letnica. Danes je na tleh sintetična imitacija "tiploda", stene so ometane z bavalitom, prav tako strop, ki ima dodane še dekorativne "slepe" tramove.

Zadrževanje v prostoru velike hiše je bilo pri Goričanovih pa tudi na drugih pohorskih domačijah različno. Ugotovili smo naslednje funkcije prostora:

- zadrževanje v prostoru ob uživanju hrane ali zaradi opravljanja drobnih opravil (preja, ročna dela, pletenje košev), ki so vezana na zimski čas;
- druženje ob posebnih priložnostih, predvsem praznikov letnega in življenjskega cikla ("tu smo imeli pare, nato smo pospravili in imeli sedmino", je povedala informatorka Marija Vernik);
- sezonsko bivanje (predvsem zimski čas ob krušni peči);

"Joj, kako se sveto držim", je ob pogledu na fotografijo rekla informatorka pri Kikerju v Gaberniku.

Foto: M. Podboj.

- bivanje glede na število družinskih članov in glede na odnos starejša - mlajša generacija. Kjer je na domačiji ostala ostarela generacija, je velika hiša opuščena in oživi le ob prihodu obiskov, "ko pridejo otroci".

Po pripovedovanju informatorka je Goričanova velika hiša predstavljala njeno spalnico, vse dokler se ni v sedemdesetih letih odselila. Najmlajša Goričanova generacija pa poudarja,

Na zaključni razstavi, 9. 7. 1995.

Foto: Tanja Holnec.

da so se raje zadrževali v kuhinji kot v veliki hiši, "saj je bil ta prostor vedno tako velik in hladen." Kot že rečeno, so ga leta 1986 namenili obiskovalcem turistične kmetije, s čimer so občasno družinsko bivanje v prostoru popolnoma opustili in prenesli na kuhinjo. Treba je priznati, da se čustvena nenavezanost na prostor čuti pri njegovi opremi, ki ne izžareva družinskega življenja, domačnosti, kar občutimo ob vstopu v mnoge druge pohorske domačije, pač pa daje predstavo gostilniškega prostora s "kmečkimi" elementi, npr. krušno pečjo, ki, kot vemo, postaja skorajda obvezen element

vsake nove gostilne, tudi primestne ali mestne, ki želi imeti nostalgичno-romantično vzdušje podeželskega prostora. Tako nastaja zmeden pretok in transformacija nekaterih elementov dediščine s podeželja v mesto in obratno.

Z raziskavo, ki je sicer na predstavljen način etnološko redko obravnavana, smo opozorili na možnosti vključevanja določenega področja dediščine, ki bi jo z etnološkega vidika morala turistična dejavnost na podeželju vsekakor upoštevati. S takšnim pristopom bi našo dediščino ne le uspešno ohranjali, ampak tudi avtentično prezentirali.

Mateja Habinc

MUZEJSKA POLETNA DELAVNICA CELJE '95

V Celju je od 2. do 7. julija potekala Muzejska poletna delavnica Celje '95, na kateri je sodelovalo deset dijakin Gimnazije Celje-Center in I. Gimnazije Celje ter sedem študentk, in sicer štiri študentke zgodovine ter tri študentke etnologije. Mentorji in sodelavci delavnice, ki jo je organiziral Muzej novejšje zgodovine iz Celja, so bili zgodovinarji, sociologi in geografi iz omenjenega muzeja, Srednje tehniške šole Celje in Osrednje knjižnice Celje.

Delavnica je potekala v štirih skupinah, ki so obdelovale naslednje teme:

- Celjani - posamezniki kot vir za dokumentacijo življenja v Celju,
- Celjsko pokopališče Golovec - izdelava topografije,
- Prostorski razvoj mesta Celje skozi čas in
- Evidentiranje družabnih, prireditvenih in gostinskih prostorov v Celju.

Skupina, ki se je ukvarjala s prvo temo, je delala predvsem na terenu (z informatorji), pa tudi v celjskem arhivu in knjižnici, kot vse druge skupine.

V naslednji skupini so za celjsko pokopališče Golovec izdelali topografijo, kar pomeni, da so popisovali število, stanje, opremo grobov, izpisovali napise na nagrobnikih in iskali podatke o pokopališču po zgodovinskih virih.

Razvoj Celja skozi čas so raziskovali predvsem na terenu. Skupina je vsak dan prehodila, ocenila in pregledala določeno območje mesta, ob koncu delavnice pa izrisala karte urbanističnega razvoja Celja.

V skupini, ki je evidentirala družabne prireditvene in gostinske prostore v Celju, smo bile tri študentke etnologije in študentka zgodovine, vodila pa jo je mentorica Jasna Marinc, profesorica zgodovine in sociologije na Srednji tehniški šoli v Celju. Namen dela je bil ugotoviti, kateri so tisti objekti, ki izkazujejo kontinuiteto z obdobjem med obema svetovnima vojnama, s pomočjo informatorjev - na podlagi Vprašalnic ETSEO¹ - pa določiti njihove današnje značilnosti

s poudarkom na primerjavi družabnega življenja nekoč (s pomočjo zgodovinskih virov) in danes. Ker smo preučevali vse objekte mestnega jedra (z izjemami!) in ker smo imeli le štiri delovne dni časa, smo lahko - nepopolno - izpeljali le prvi del naloge. Drugi del naloge je zaradi mentorice obravnave problema kot dodatnega, popestritvenega in nenujnega s fotografijami notranjosti objektov in njihove "etnološke" opreme postal le zanimivost ob predstavitvi dela na tiskovni konferenci.

Zadnji dan delavnice so skupine na tiskovni konferenci predstavile način svojega dela in rezultate, vodja Muzejske poletne delavnice Celje '95, Marija Počivavšek iz Muzeja novejšje zgodovine Celje, pa je napovedala tudi izid zbornika, ki naj bi rezultate dela predstavil širši javnosti še letošnjo jesen.

Večina udeležencev Muzejske poletne delavnice Celje '95 pred Muzejem novejšje zgodovine v Celju. Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje.

¹ Anka Novak in Janez Bogataj, Turizem. V: ETSEO. Vprašalnica 4. Ljubljana 1976, str. 61-91.

Rajko Muršič

SREDNJEŠOLSKE ETNOLOŠKE RAZISKOVALNE NALOGE - REPUBLIŠKI IZBOR 1995

Ob dejstvu, da v srednješolskih učnih programih ni etnologije, nas etnološke raziskovalne naloge, ki jih pripravljajo dijaki in dijakinje ob prostovoljnem trudu mentorjev, iz leta v leto presenečajo z visoko ravni znanja, spretnosti in raziskovalne lucidnosti ter s skrbnostjo in svežino pri pripravi nalog. Letos je prišlo v ožji (republiški) izbor sedem del mladih raziskovalcev. Prevladovala so skupinska dela in dela izrazito interdisciplinarnega značaja. Glavna pomanjkljivost nalog ostaja bolj ali manj neustrezna slovnična raven jezikovnega izražanja, kar je nedvomno "zasluga" učiteljev in učiteljic slovenskega jezika ter učnih programov.

Vsi raziskovalci so pristopili k svojemu delu z jasnim osebnim odnosom do obravnavane tematike in so povsem empiričnim analizam dodali tudi svoje videnje problemov, ki jih obravnavajo, ter s tem izkazali pozitiven odnos do kulturne dediščine.

Sanja Ajanovič in Diana Sepeta iz Srednje ekonomske šole v Ljubljani sta (pod mentorstvom Vladimire Krajnik) pripravili nalogo z naslovom *Vedeževanje - da ali ne*. Naloga bi bila lahko etnološko zelo zanimiva, saj avtorici raziskave izhajata iz sodobnih tehnik vedeževanja, vendar iz zbranega gradiva žal ne sestavita zgodbe, ki bi razkrila kakšno novo razsežnost v raziskavah tega večnega kulturnega pojava.

Tomaž Kralj iz Srednje agroživilske šole v Ljubljani je pod mentorskim vodstvom Mirjam Gorenc in Edija Senegačnika pripravil nalogo *o čebelarjenju v Mestnem logu* (v Ljubljani) v bližnji preteklosti. Naloga je sicer kratka, a izčrpna, še posebej v analizi perspektiv pridelovanja medu na obrobju Ljubljane. Tam, kjer bi se začele zanimive stvari v etnološkem smislu - obravnava položaja in pomena čebelarstva na mestnem obrobju in pomena medu ter izdelkov iz medu v vsakdanjem življenju - pa se naloga žal konča.

Interdisciplinarno zasnovana je naloga Jasne Uršič in Jerice Pavlič iz Gimnazije Jurija Vege iz Idrije, *Slovarček izrazoslovja v idrijskem čipkarstvu* (mentorici Ladislava Bizjak, Ivana Leskovec). Naloga je dvojezična, napisana v slovenskem in nemškem jeziku, prinaša pa zbrane narečne, slovenske in nemške klekljarske izraze. Vsi narečni izrazi so ustrezno transkribirani. Zgledno pripravljeno delo nekoliko moti le pomanjkljivo navajanje virov.

Marija Pauša in Romana Skledar iz Kmetijske šole v okviru Srednješolskega centra na Ptuj sta (pod mentorskim vodstvom Cvetke Pintar) pripravili *pregled sušilnic za sadje in druge kmetijske proizvode na Slovenskem v obdobju od leta 1938 do 1951*. Nalogo krasita podroben tehnični in gospodarski opis delovanja sušilnic in slikovna priloga, nekoliko manj pa je govora o tem, kakšen pomen je imelo sušenje sadja v vsakdanjem življenju na Slovenskem v obravnavanem času - tako v prehrani kot v gospodarskem življenju pridelovalcev. Nekoliko škriplje tudi pri navajanju virov.

Posebej izstopajo tri naloge, dve z zelo sorodno tematiko, o pečarstvu in lončarstvu, ena pa o plesu nekoč in danes.

Meta Skok in Lenka Tekavec iz Srednje šole Rudolfa Maistra

Kamnik sta (pod vodstvom mentorice Sonje Trškan) pripravili nalogo *o lončarstvu nekoč in danes*. Čeprav sta se posebej posvetili lončarski dejavnosti v bližnji Komendi, sta prikazali tudi lončarstvo v Prekmurju, Ljubnem, Šentjerneju, Ribnici, Črnomlju in Celjski kotlini. Poleg tega sta dovolj podrobno predstavili zgodovino in razvoj lončarstva nasploh. Med pomanjkljivosti naloge sodi nepopolno navajanje virov, še posebej pri fotografskem gradivu, čeprav naloga glede uporabe fotografij izstopa. K nalogi je - kot njen integralni del - priložena tudi video kaset.

Petra Dobovičnik in Lea Štrlekar iz Srednje šole za gostinstvo in turizem v Celju sta pripravili obsežno nalogo *o plesni zabavi Kompolčanov med letoma 1945 in 1995* (mentorica: Vida Lončarič). Raziskali sta odnos do plesa in plesne izkušnje treh generacij prebivalcev vasi Kompole pri Štorah. Avtorici se ne omejujeta na stare, t. i. folklorne plesne, temveč enakovredno obravnavata vsak ples v obravnavanem obdobju. Poudarek pa ni na plesu samem, temveč na odnosu ljudi do plesa. Ker sta tudi sami plesalki, sta se naloge lotili z zelo osebno izraženo noto, tako da nekateri komentariji tu in tam celo zamegljujejo objektivni pogled. Avtorici sta napravili intervjuje oz. ankete s 104 Kompolčani in sta rezultate odgovorov obdelali s statistično analizo ter predstavili v (pre)obilici grafov in tabel. Čeprav je tovrstno analizo mogoče narediti tudi brez uporabe statističnih metod, naloga prinaša zelo zanimive rezultate. Tako za nas kot za sami avtorici. Med pomanjkljivosti naloge je mogoče šteti nedosledno navajanje virov ter uporabo nekaterih strokovno spornih izrazov. Posebej pa kaže pozdraviti navajanje anekdot in zgodbic informatorjev o najvznemirljivejših dogodkih v njihovem življenju, povezanih s plesom.

Najkompleksnejšo nalogo z naslovom *Pečarstvo na Štajerskem - obrt naših prednikov?* so pripravili štirje dijaki Srednje gradbene šole v Mariboru, Martin Jurše, Kristjan Lukas, Gabrijel Malec in Peter Hanzl pod vodstvom mentorice Eve Dvořakove. Avtorji so se lotili teme iz meščanskega okolja, in to na uspešen interdisciplinaren način, saj so v nalogi obdelali zgodovinske podatke o pečarski dejavnosti mariborskega mojstra Herička iz začetka tega stoletja. Pri pripravi naloge so zelo uspešno uporabili arhivsko gradivo, pečarske izdelke pa so ustrezno umestili v umetnostnozgodovinski kontekst. Razumljivo je, da so obdelali tudi arhitekturne in gradbeniške vidike pečarske dejavnosti. Poleg tega so napravili etnološko analizo o pečarstvu in rabi peči v preteklosti in se vprašali o usodi teh peči danes. Ob skrbnem navajanju virov velja omeniti, da so (ob pomoči mentoricih prevodov) uporabili tudi tujo literaturo v nemškem in češkem jeziku. Nalogo krasijo obilica reprodukcij, skic, risb in preslikav arhivskega gradiva.

Omenjene naloge dijakov in dijakinj hrani knjižnica Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo - v pomoč (ali celo poduk?) tistim, ki se bodo lotili česa sorodnega kot poklic(a)ni strokovnjaki.

Jana Cvetko Tomažič

XVI. SREČANJE MLADIH RAZISKOVALCEV ZGODOVINE V STIČNI 26. IN 27. MAJA 1995

Pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije že 26. leto deluje Komisija za delo z zgodovinskimi krožki. Člani komisije za delo z zgodovinskimi krožki so predstavniki različnih institucij in različnih strok; npr. zgodovinarji, etnologi, umetnostni zgodovinarji, geografi in sociologi. V začetku šolskega leta 1994/95 je komisija objavila razpis za vse osnovne šole po Sloveniji z naslovom IZ DRUŽINSKEGA ARHIVA. Člani komisije so bili pri izbiri naslovne teme pozorni predvsem na to, da bi imeli vsi učenci v Sloveniji enake možnosti za raziskovanje. Z raziskovanjem družinskega arhiva so se člani zgodovinskih in drugih družboslovnih krožkov aktivno vključili v mednarodno leto družine.

Na naslov Zveze prijateljev mladine Slovenije je do konca aprila prispelo 108 raziskovalnih nalog. Dvajset članov komisije je z velikim zanimanjem in natančnostjo prebralo in ocenilo vse naloge. Člani komisije so pri ocenjevanju raziskovalnih nalog upoštevali vsebino naloge, pristop k preučevanju, ali je bila naloga resnično delo učencev glede na starostno skupino in kvaliteto mentorjevega vodenja pri raziskavi. Zveza prijateljev mladine Slovenije želi z raziskovalnimi nalogami učencev - mladih raziskovalcev zgodovine krepiti raziskovalni duh mladih, spodbujati skupinsko delo in delo na terenu.

Učenci so se pri svojih raziskavah srečevali z različnim arhivskim gradivom, starimi dokumenti, razglednicami, fotografijami, listinami... Spoznavali so pomen starih dokumentov, se naučili ravnanja z njimi in iz njih skušali izluščiti izpovedno vrednost.

Po številu raziskovalnih nalog je bilo letošnje leto rekordno. Morda zato, ker je domači arhiv najbližji in je bila osnovnošolscem letošnja razpisna tema IZ DRUŽINSKEGA ARHIVA najbolj pri srcu. Mladi raziskovalci zgodovine so odkrivali zaprašeno tančico preteklosti. Pri svojem raziskovanju so spoznali, da naše bivanje ni od včeraj. Z ljubeznijo in zvedavostjo so iskali korenine svojih družin, zapisovali so stare, že skoraj pozabljene šege, se spomnili pomembnih oseb iz domačega kraja. Lahko si mislite, koliko dela so imeli dedki in babice, da so poiskali od starosti obledele fotografije, se ob njih zamislili in pričeli pripovedovati zgodbe iz svoje mladosti, kolikor so jih še ohranili v spominu. Člani zgodovinskih krožkov dobro vedo, koliko truda in potrpljenja je potrebno za izdelavo družinskega debela. Nepozabni bodo dnevi kramljanja v družinskem krogu. "Spomini so tisti, ki nam ogre-

jejo dušo. Odpeljejo nas nazaj tako močno, da nam izvabijo smeh, solze in občutek, da življenje ne teče samo sedaj in zaradi nas", so zapisali učenci v svoji raziskovalni nalogi.

Člani zgodovinskih krožkov pa niso raziskovali samo svoje družine. Zanimala so jih tudi hišna imena, s pomočjo svojih romskih sovrstnikov so pokukali v življenje Romov, srečali so se s problemom izseljevanja Italijanov po 2. svetovni vojni na Primorskem, dodobra so spoznali pomembne osebe iz domačega kraja, krajevne šege in še in še bi lahko naštevali.

Sklepnega XVI. srečanja mladih zgodovinarjev 26. in 27. maja 1995 se je udeležilo 180 učencev skupaj s svojimi mentorji. Prijazni gostitelji iz OŠ Stična v Ivančni Gorici so pripravili prisrčen sprejem. Gostje so si ogledali Slovenski verski muzej in Cistercijski samostan v Stični, Taborsko jamo, Tabor in Jurčičevo domačijo na Muljavi. Drugi dan srečanja so si udeleženci ogledali razstavo raziskovalnih nalog, člani zgodovinskih krožkov pa so predstavili svoje naloge po komisijah. Sklepni del dvodnevnega druženja mladih zgodovinarjev je bila svečana podelitev priznanj. Komisija za delo z zgodovinskimi krožki pri ZPMS je za raziskovalne naloge z naslovom IZ DRUŽINSKEGA ARHIVA podelila 37 zlatih, 57 srebrnih in 14 bronastih priznanj. Mladi zgodovinarji so Stično zapustili polni novih vtisov, prijateljstev in poznanstev in z zvedavostjo zazrti v prihodnost.

OŠ Stična, 27. maja 1995: predstavitev nalog.
Foto: Jana Cvetko Tomažič.

BIZOVIŠKE PERICE IN BIZOVIK V OGLEDALU ČASA

Povzetek osnovnošolskih raziskovalnih nalog

Na Osnovni šoli Božidarja Jakca v Ljubljani že drugo leto uspešno deluje zgodovinsko-etnološki krožek pod vodstvom mentorjev Marjana Klampferja in Marjane Pušenjak. V krožek so vključeni učenci od šestega do osmega razreda.

V šolskem letu 1993/94 smo pripravili raziskovalno nalogo Cvetne butarice v Sostrem, s katero smo na sedmem srečanju mladih raziskovalcev in njihovih mentorjev Ljubljane prišli v izbor nagrajenih nalog.

V letošnjem šolskem letu pa smo se lotili raziskovanja naselja Bizovik in izdelali dve raziskovalni nalogi: *Bizovik v ogledalu časa* in *Bizoviške perice*. Naše raziskovanje je najprej potekalo v učilnici, kjer so učenci - mladi raziskovalci preučevali literaturo iz šolske knjižnice in SIK Jožeta Mazovca. V naslednji fazi našega raziskovanja smo preučevali zgodovinske vire v Nadškofijskem arhivu, Mestnem zgodovinskem arhivu Ljubljane in Arhivu Republike Slovenije. Veliko gradiva smo našli v fotodokumentacijskem oddelku Etnografskega muzeja, Slovanski knjižnici in Narodni univerzitetni knjižnici, Narodni galeriji in filmoteki Viha filma. Uporabili smo tudi dokumentacijsko gradivo časopisa Delo in glasila Naša skupnost, župnišč sv. Peter in sv. Štefan ter Krajevne skupnosti in Gasilskega društva Bizovik.

Nato so člani krožka izdelali vprašalnike za intervjuvanje informatorjev. Delo na terenu smo opravili v vasi Bizovik, kjer smo fotografirali informatorje, arhitekturno in celostno podobo kraja, predmete in način življenja. Na filmski trak smo posneli demonstracijo dela peric in arhitekturne zanimivosti kraja. Zbirali in sposojali smo si stare dokumente in družinske fotografije. Anketirali smo domačine, risali periške pripomočke in arhitekturne značilnosti vasi ter izdelali terenske zapiske.

Bizovik leži šest kilometrov vzhodno od središča Ljubljane in je dostopen s ceste Štepanjsko naselje - Sostro. Območje obsega površino, ki se je geomorfološko izoblikovala kot stranska dolina prodnatega Ljubljanskega polja. Dolina je ozka in je posledica erozijskega delovanja bizoviškega Dolgega potoka in njegovih pritokov.

Na topografski karti se zdi Bizovik skoraj gručasta vas, vendar so stare bizoviške kmetije postavljene izrazito kot nadaljevanje dobrunjske vrste proti zahodu. V delu okrog cerkve in ob Dolgem potoku na jugu so bile kajžarske hiše. Za Bizovik je značilna zemljiška razdelitev na proge. V preteklosti je bil kmečki del postavljen vzporedno z Ljubljano in strogo ločen od kajžarskega dela vasi, ki je bil potisnjen na gmajnski svet pod Strmec in Marožnik. Danes je značilnih kmečkih hiš v Bizoviku le še nekaj (npr. kmetija Pr' Jožefec, Tinčkova kajža, Klančarjeva kajža itd.).

Posebna značilnost Bizovika so tudi kozolci, saj jih je pred vhom v vas ohranjenih kar osemindvajset. Prevladujejo enojni in dvojni stegnjeni kozolci, toplariji so redkejši. V Bizoviku še vedno prevladujejo živa ledinska imena. V pogovorih z vaščani smo zabeležili nekatera, ki jih še danes uporabljajo: Podkopau, Nazaret, Dolga rt, Cerkovca, Jarnice,

Župnca, Kavzenki, Pednarca itd.

Na griču nad vasjo stoji podružnična cerkev, posvečena sv. Nikolaju. Cerkev je barokizirana in ima tri lesene oltarje. V velikem glavnem oltarju je mogočna slika sv. Nikolaja. Vse tri velike oltarske slike so Metzingerjeva dela.

V času množičnega nastajanja čitalnic na Slovenskem so tudi v Bizoviku leta 1864 registrirali narodno čitalnico, ki naj bi po ustnem izročilu delovala v Pavšcovi kašči. Večina hiš je bila v tem času še vedno vsaj delno lesena, zato so na pobudo Franca Bahnika leta 1884 ustanovili Požarno brambo. Vodovrstvene naprave na Dolgem potoku vse do Ljubljane je imela na skrbi Vodna zadruga, ustanovljena leta 1894.

Tako kot drugje po naši deželi so se tudi ljudje iz Bizovika včasih preživljali večinoma z obdelovanjem zemlje. Samo kajžarji, ki so imeli zemlje premalo, so si bili prisiljeni poiskati zaslužek kot tesarji, zidarji in perice. Kot najstarejši obrtniki se pojavljajo tesarji (cimpermani ali cinermani) in pozneje tudi zidarji. Narava njihovega dela je bila takšna, da so lahko opravljali svojo obrt le od sv. Jožefa do vseh svetih. Da bi številne kajžarske družine preživele, so morale poskrbeti za dodaten zaslužek tudi

*Bizoviške perice leta 1932.
Iz družinskega arhiva.*

ženske. Tako je v Bizoviku nastala ena najstarejših uslužnostnih obrti, poklicno pranje perila za ljubljanske meščane.

Kot najstarejša kraja, v katerih so se ukvarjali s poklicnim pranjem za slovensko središče, sta omenjena Dobrunje in Bizovik. Že Janez Vajkard Valvasor je v Slavi Vojvodine Kranjske omenjal perice. Kdaj in kako se je začelo s pranjem, nihče natančno ne ve. Eden izmed poglavitnih razlogov za tako množičen razvoj perišta v Bizoviku je bilo prav gotovo veliko število kajžarjev in njihov slab gospodarski položaj. Glavni pogoj za razvoj te uslužnostne obrti je bila kvalitetna, tekoča, mehka voda bizoviškega Dolgega potoka in potoka Dolga, ki izvirata pod Orلامي. Prednost Dolgega potoka je bila v tem, da je imel v vseh letnih časih dovolj vode. Le v sušnih poletjih, ko je bil vodostaj zelo nizek, so perice na sodbah in kasneje s kulami vozile perilo do izvirov studencev. Tam so si uredile kotle, tako da so zajezile vodo izvira. Pogosto pa so si povečale količino vode na mestu, kjer so prale, z zaturncami - zapornicami. Z njimi je bilo veliko dela, kajti vsak teden po zadnji žehti so jih morale dvigniti, da se je struga potoka očistila.

Bizoviške perice so imele svoje konte - stranke po različnih delih Ljubljane. Gospodinje boljših družin so jim poleg plačila večkrat ponudile tudi kavo, čaj ali celo zajtrk. Večina bogatih ljubljanskih meščanov je imela na svojem perilu izvezene ali odtisnjene monograme. Njihovega perila ni bilo potrebno posebej zaznamovati. Zaradi poštenosti in izvrstno opravljenega dela je marsikatera stranka obdržala perico iz iste družine iz roda v rod.

Perica Jožefa Zrimšek pere na svojem perišču. Iz družinskega albuma Zrimškovih.

Vsak ponedeljek zgodaj zjutraj so se perice odpravile v Ljubljano oddajat oprano in pobirat umazano perilo. Ko še niso uporabljale nobenega prevoznega sredstva, so perilo nosile v punkelnih in culah na glavi. Ob koncu stoletja pa so začele uporabljati posebne vozičke, v Bizoviku imenovane kule. Ker pa je bilo perila in peric vedno več, so si priskrbele vozniče - furmane. To so bili ponavadi bizoviški kmetje, ki so imeli konje, kajti večina kajžarjev jih ni premogla. Perica Albina Pipan nam je povedala, da je furman lahko hkrati prepeljal perilo štirih ali petih peric. Perica Ivana Bricelj - Potokarjeva pa se je spomnila, da so bile nekoč perice po sklepu mestnih očetov oproščene plačevanja mitnine čez Grubarjev prekop.

Za shranjevanje perila so imele perice poseben prostor. Po pripovedovanju Minove mame je bilo eno skladišče pri trgovcu in gostilničarju Mencingerju, drugo pa pri gostilničarju Frlincu.

Prevzeto perilo, ki so ga skrbno zaznamovale z raznobarnimi nitmi, da ne bi prišlo do zamenjav, so morale vrniti oprano čez teden dni. Prostor za žehto je bil včasih v veži, katere podaljšek je bila črna kuhinja. V enem kotu je stal kotel, v drugem pa čeber, ki je bil na trinožnem ali štirinožnem podstavku - kozi ali stolici. Po pripovedovanju Minove Marije je bil čeber zelo velik, saj je držal od dvanajst do osemnajst škafov vode. Na eni strani je imel trikotno odprtino, ki je imela pri dnu luknjo, imenovano korišček. Tu sta otekala voda in lug. Korišček je bil zamašen z leseno palico, ki so ji pravili cvek. Za prelivanje perila z vrelo vodo so perice uporabljale žehtar, ki je bil manjši od škafa in je imel podaljšan lesen ročaj. Zaradi velikih količin vode in pare so bile veže vedno vlažne in plesnive. Zato so perice začele opuščati pranje v veži in so si napravile poseben prostor - pralnico.

Perice so umazano perilo namočile še isti večer, ko so ga pripeljale iz mesta. Navadno so pustile perilo namočeno v topli vodi čez noč. Žehtale so samo belo perilo, medtem ko so pisano perilo - puovino temeljito zmencale v lugu iz žehte in nato oprale na potoku. V čebru namočeno perilo so pre-

gnile z nepregosto platneno rjuho, ki so jo imenovale pepeunca ali pepeluška, ker so nanjo nato stresle čist presejan bukov pepel. Ko so zlivale vrelo vodo na čist bukov pepel, se je začel proizvajati lug, ki je pronical skozi pepeunca na perilo in topil umazanijo. Če so imele zvrhan čeber perila, so ga zvišale z lesenim obudom - obodom, ki je moral biti skoraj tako širok kot čeber. Perice so začele žehtati, ko je voda v kotlu zavrela. Ko so z žehtarjem napolnile čeber, so po določenem času iz koriščka izvlekle cvek in umazan lug je odtekel v podstavljen škaf. Minova Marija je povedala, da je bila žehta dobra takrat, kadar roka ni mogla več vzdržati vroče vode pri koriščku. Po pripovedovanju Frančiške Penič pa je morala biti voda predvsem čista in ne nujno vrelo. V začetku so na bukov pepel zlivale čist vroč krop, pozneje pa so v vrelo vodo narezale milo, ki so ga zlasti v kriznih časih ponekod kuhali kar doma. Po pripovedovanju Miheličeve mame so za kuhanje mila uporabljali goveji loj, lužni kamen, malo praška za penjenje mila, dodali pa so še terpentini in vodo.

Požehtano perilo so takoj naslednji dan zmencale. To delo so opravljale na mizi ali podolgovatem stolu. Mencanje je mlajše opravilo, kajti milo so začele uporabljati šele kasneje. Ivanka Mojškerc, Prčmilkova, se je spominjala, da si je njena mati pri mencanju do krvi odrgnila kožo na členkih rok. Ko so perilo zmencale, ni takoj sledilo spiranje na potoku, ampak so ga v vseh letnih časih pogrnile po travi, da ga je sonce obelilo in so izginili še zadnji trdovratni madeži. Frančiška Zabavnik je povedala, da še danes perice menijo, da se "spomlad bolj pobeli v blat kot v jeseni na zeleni trat". Po travi pogrnjeno perilo je moralo biti stalno mokro, zato so ga pogosto poškopile z vodo. Včasih so jih vaščani dražili, da ne bo žehta nikoli suha, ker jo preveč močijo.

Žehto so vedno spirale v tekoči vodi na potoku. Nekoč so vse perilo znosile na brodišče - perišče v škafih na glavi. V drugi polovici devetnajstega stoletja so začele uporabljati najprej sodbo, samokolnici podoben voziček, in kasneje kule. Perica Antonija Rihtar je navedla razlago besede sodba. Dejala je, da je bila sodba vedno do vrha naložena s perilom in zato za ženske zelo težka. Ker je bilo pericam sojeno, da jo bodo vse življenje vozile k potoku, se je je oprijelo ime sodba. Na perišču pri potoku je imela vsaka perica svoj ploč ali poh, klopco in kol. Klopce so bile namenjene odtekanju perila, koli pa ožemanju. Pri spiranju so perice kose perila pomakale v vodo z obema rokama in tolkle z njimi po pohu, da se je izcedil lug. Zadobrova Ana je povedala, da je bilo potrebno

Perica Jožica Povirk, Prčmilkova, je ponosna na svoje izvirne kule.

Foto: Andrej Lešnjak, učenec 6. razreda, okt. 1994.

OBZORJA STROKE - POROČILA

Marija Škrjanc, Kutova Mimi, edina v vasi še pere na star način.

Foto: Andrej Lešnjak, učenec 6. razreda, okt. 1994.

za eno plat približno deset udarcev. Izurjene perice so lahko prale tudi po več kosov hkrati, kar nam je pokazala Kutova Mimi. Dokler se ni iz kosa perila cedila čista voda, ni bilo oprano. Perice so najbolj trpele pozimi, ko je voda v potoku zmrznila in so morali močje zjutraj najprej s sekiro prebiti led. Minova Marija nam je povedala tudi, da ji je perilo pri splakovanju pogosto kar sproti zmrzovalo.

Starejše perice so nam pripovedovale, da so včasih splaknjeno belo perilo pointkale - pomodrine. Intko ali modrilo so kupovale v trgovini Pr Zanklnu, kot nam je povedala Frančiška Zabavnik. Pointkano perilo je bilo lepše in bolj sveže.

Sušenje perila je bila največja skrb peric, kajti poleti in pozimi so ga sušile zunaj. Ob slabem vremenu, ko ni bilo mogoče sušiti na prostem, so nekatere obešale perilo na kozolce ali na podstreho. Sušile pa so ga tudi nad krušno pečjo na posebni pripravi, ki so ji rekli droščki. Narejeni so bili iz dveh podolžnih in dvajsetih prečnih manjših drogov. Podolžna drogovca sta bila pritrjena na strop, medtem ko so bili prečni nanju le položeni in premični. Do petka zvečer so perice s pranjem ponavadi končale. Posušeno perilo je bilo v hiši zloženo v velike kupe. V začetku stoletja so perilo, ki ni imelo gumbov, mongale - preprost način likanja perila. Pozneje so perilo poravnale le z roko in ga zlagale na kupe.

Večina periških družin je živela revno, zato je bila tudi njihova prehrana skromna in enolična. Minova Marija je povedala, da so zjutraj vedno jedli ječmenovo kavo in krompir z olupki vred. Pogosto je bil na mizi tudi zabeljen močnik, zelje, šara, čežana, fižol, meso pa le za večje cerkvene praznike.

Največ bolezní so imele perice zaradi mokrote in mraza. In-

formatorke, ki smo jih obiskali, se pritožujejo zaradi bolečin v križu in sklepnega revmatizma. Zaradi temperaturnih razlik vode so nekaterim odpovedale čutnice na rokah. Frančiška Vrbinc, Jagrova mama, je povedala, da so se perice pred mokroto zavarovale z velikimi dolgimi predpasniki iz jute, ki so jih pozneje prevlekli s firnežem, da so zadržali vlago. Pri pranju je bilo zelo priljubljeno tudi petje. Izrazito periških pesmi se je ohranilo malo. Najbolj znana je bila *Pleničke je prala*, ki ji pravijo tudi bizoviška himna, pogosto pa so zapele tudi ponarodelo pesem *Mati zakliče*. Pravih starih pesmi, ki bi opevale njihovo delo, se ne spominjajo več.

Tradicionalnega pranja na potoku danes ni več, pri nekdanjem načinu vztraja samo še Marija Škrjanc, Kutova Mimi. Večina peric je s pranjem prenehala, tiste, ki pa še perejo, so se zelo modernizirale in uporabljajo industrijske pralne stroje. Furmane in kule so zamenjali avtomobili, pepel pa moderna pralna sredstva. V vasi je še okoli sedemnajst peric, le redke pa se s to dejavnostjo še preživljajo.

Naše terensko delo je temeljilo zlasti na pripovedih najstarejših še živčih peric, zato omenjamo nekatere, ki so svoje življenje posvetile pranju za druge: Marija Bricelj - Minova Marija, Albina Pipan, Frančiška Vrbinc - Jagrova mama, Ivanka Mojškerc in Jožica Povirk - Pr Cmilkevi, Ana Mojškerc in Mici Grum, Frančiška Penič - Potokarjeva, Frančiška Zabavnik - Binčkova in Marija Škrjanc - Kutova Mimi.

Iz nostalgije za starimi časi, ko je po dolini odmevalo udarjanje ob ploč in stanovska pesem peric, je domačinka Mija Šimenc sestavila pesem v njihov spomin.

V Bizoviku so perice prale mnogo let,
njihov glas se širil je po vsej deželi tej,
prale noč in dan brez počitka so,
da perilo čisto belo bi zares bilo.

Dan za dnem vozile v mesto so perilo ljudem
in se vračale z zaslužkom; srečne so bile.
Saj so vedele, da za dom skrbje,
da otroci in močje hvaležni so za vse.

Ko pa stroj prišel je v vas,
utihnil zven je peric,
ob potoku utihnil je
klepet deklet in ženic.

Prale noč in dan brez počitka so,
da perilo čisto belo bi zares bilo.

Ko se danes vračamo v nekdanje čase peric,
se zazdi človeku, da čas prehitro beži.
Ni več zvena peric, potoki samevajo,
a spomin ostal bo na delo bizoviških peric.

Summary

THE BIZOVİK LAUNDRESSES AND BIZOVİK IN THE MIRROR OF TIME

Marjan Klampfer, Marjana Pušenjak

In our research we wanted to draw attention to the interesting disappearing phenomenon of the laundress trade that was handed in Bizovik from generation to generation. We wanted to explore the economic and social causes for the appearance of this trade. We visited many still living laundresses, who helped us recreate the old way of washing and told us about the life of many laundresses' families.

The necessary material was gathered in various archives, museums, libraries, newspaper documentation. We also added our own photographs, photographs from old family albums, the picture fund of the Ethnographic Museum, various drawings. The main purpose of our research was to preserve memories of the laundress trade.

Monika Kroje

JUBILEJNI KONGRES SLOVENSКИH ETNOLOGOV

Minil je pomemben dogodek v zgodovini naše vede: slovenski etnološki jubilejni kongres, ki smo ga poimenovali **Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj**. S petdnevni kongresom - od ponedeljka, 23. 10., do petka, 27. 10. 1995 - smo počastili stoletnico Štrekljeve izdaje prvega snopiča *Slovenskih narodnih pesmi* in Murkovega poročila o vseslovanski etnološki razstavi v Pragi na Češkem, dve simbolni točki začetka znanstvenih etnoloških prizadevanj na Slovenskem. Poleg teh dveh simbolov obdobja, ko se je na etnološkem področju pri nas dogajalo še več pomembnih stvari, smo s kongresom počastili tudi dvajset let Slovenskega etnološkega društva, ki je nastalo z združitvijo obeh predhodnih narodopisnih društev, in petinpetdeset let univerzitetnega študija etnologije.

Razstava Sto let etnoloških prizadevanj na Slovenskem v SEM.

Foto: Aleš Gačnik.

V stotih letih, od začetnih premikov do danes, se je slovenska etnologija nenehno razvijala in pri tem sledila tujim in domačim pobudam. Čeprav pot, ki jo je prehodila, ni bila

Razstava 55 let Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo na FF.

Foto: Aleš Gačnik.

vedno le ravna in gladka, je etnologija vendar dosegla lepe rezultate, ki so bili nazorno predstavljeni na razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju, kjer so med drugim od prek dva tisoč etnoloških monografij, ki so v tem času izšle, razstavili vse, ki so bile dosegljive.

Kaj se je torej dogajalo v sončnih dneh konec oktobra 1995 v Ljubljani? Zvrstila so se predavanja, kulturne in umetniške prireditve - vse v znamenju slovenske etnologije. V ponedeljek, 23. 10., so se na slavnostnem sprejemu v Mestni hiši ob 19. uri zbrali organizatorji, nekateri predavatelji in umetniki ter drugi sodelujoči. Sprejela sta jih županov namestnik ter referentka za kulturo v županovem kabinetu Daša Hribar. Slavnostni govor sta imela predsednica Slovenskega etnološkega društva Mira Omerzel Terlep in prof. dr. Slavko Kremenšek. V torek, četrtek in petek so sledila predavanja, ki so bila že vnaprej natisnjena v posebnem zborniku, ki je izšel kot triindvajseta knjiga *Knjižnice Glasnika Slovenskega etnološkega društva* in ga je bilo mogoče dobiti v Cankarjevem domu, kjer je bilo glavno prizorišče kongresa. Največ zaslug za njegov pravočasni izid imata urednika, mag. Rajko Muršič in Mojca Ramšak ter uredniški odbor in vsi drugi, ki so se trudili s pripravo zbornika.

V torek so se po svečanem nagovoru ministra za kulturo Sergija Pelhana in predsednice društva Mire Omerzel Terlep ter prikupnem petju Katie in doživetem nastopu Lada Jakše zvrstila predavanja na temo *Etnologija na prelomu 19. v 20. stoletje* z uvodnim predavanjem dr. Zmaga Kumrove.

Naslednji dan - sredo - je bil v celoti posvečen kulturnim dogodkom. Dopoldne so odprli dve, pravzaprav tri razstave. V avli Filozofske fakultete je bilo ob 55-letnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo po idejnem zasnutku prof. dr. Janeza Bogataja simbolično ponazorjeno stanje, v katerem se je znašla (univerzitetna?) etnologija. Po opremi razstavljenih izložbenih lutk sodeč, to stanje ni ravno rožnato. V Slovenskem etnografskem muzeju pa so odprli razstavi *Sto let etnoloških prizadevanj na Slovenskem* in *Sto let etnoloških publikacij na Slovenskem*. Na sicer skromno odmerjenem

OBZORJA STROKE - POROČILA

Kongres v Cankarjevem domu.
Foto: Aleš Gačnik.

prostoru, se je avtoricam razstave Barbari Sosič Možina, Sonji Kogej Rus ter Majdi Fister s sodelavkami Sinjo Zemljič Golob, Bojano Škafar Rogelj in Mojco Račič Simončič posrečilo zelo nazorno predstaviti slovensko etnologijo. Popoldne je akademik Lojze Lebič v prostorih društva slovenskih skladateljev vodil okroglo mizo na temo *Današnji skladatelji med ljudskim in umetnim (slovo od folklorne?)*. Zvečer pa smo se zbrali v atriju Narodnega muzeja, kjer so na slavnostnem koncertu nastopili ljudski pevci in godci, poustvarjalci ljudske glasbe ter priznani skladatelji z - ob tej svečanosti prvič predstavljenimi - izvirnimi skladbami.

V četrtek so sledila predavanja na temo *Razvoj slovenske etnologije in sorodne vede*, popoldne pa so dr. Marko Terseglav, mag. Jurij Fikfak, Mojca Ramšak, Vito Hazler in Aleš Gačnik vodili okroglo mizo na temo *"Nauki za Slovence" in ljudska kultura v strokovni in ljubiteljski praksi*. Beseda je stekla malo v stran, bolj v smeri pretresa etnoloških dejavnosti po različnih ustanovah v zadnjem času, to pa predvsem zato, ker smo pogrešali zaželeno in pričakovano sodelovanje priznanega strokovnjaka na področju etnološke aplikativnosti, prof. dr. Janeza Bogataja.

V petek, zadnji kongresni dan, so se zvrstila predavanja o

Mojca Ramšak, Slavko Kremenšek in Aleš Gačnik ob nastopu skupine Tolovaj Mataj v Equrni.
Foto: Stanka Gačnik.

teoriji in zgodovini vede, o etnološki muzeologiji in konzeratorstvu ter o etnologiji in Slovencih zunaj Slovenije. Spremljajoča diskusija je potekala sicer dokaj živahno, toda brez posebnega kresanja isker, kot bi bilo mogoče - glede na zelo različne poglede, ki jih posamezni slovenski etnologi zas-

topajo - pričakovati.

Zvečer se je etnološka srenja zbrala na družabnem srečanju v galeriji Equrna ter v prijetnem in sproščenem vzdušju pretresla še zadnje etnološke novice, predvsem pa je ob živahnem klepetu sprostila vse morebitne napetosti in se poslovila v upanju na skorajšnje snidenje. Vsako točko v sklopu kongresnih prireditev je pospremil umetniški nastop poustvarjalcev ljudske glasbe; poleg že omenjenih so nastopili še: skupina Avtodafé, Bogdana Herman, Marko banda, Emil Zonta iz Kopra s harmonikarjem Palmirom Krmacem ter skupina Tolovaj Mataj.

Naj to poročilo končam z enim od spoznanj, ki smo ga ob kongresu lahko pridobili, da sta namreč tako Štrekelj kot Murko uveljavila vrsto strokovnih vidikov in prijemov et-

Vito Hazler, Ingrid Slavec Gradišnik in Mira Omrzel Terlep.

Pokongresni pogovor v Equrni.

Foto: Stanka Gačnik.

nološkega raziskovalnega dela, ki so v marsičem še danes pomembni: od metodičnih pripomočkov, kot so npr. etnološke vprašalnice, do usmerjanja raziskav na ljudi in na njihove psihične in fizične značilnosti. Izkušnje in ugotovitve, do katerih sta prihajala, bi nam lahko največkrat še danes koristile pri našem delu, in zdi se, da bi se slovenski etnologi, (kulturni) antropologi in folkloristi marsikateri polemiki in razpotju v preteklosti in danes izognili, če bi imeli vedno pred očmi temeljna spoznanja, ki sta nam jih posredovala v teoriji in delno tudi v praksi Štrekelj in Murko že pred sto leti.

Predsednica Slovenskega etnološkega društva Mira Omrzel Terlep na kongresu v Cankarjevem domu.

Foto: Aleš Gačnik.

Mojca Ramšak

VALVASORJEVA NAGRADA DR. GORAZDU MAKAROVIČU

12. 10. 1995 so na zborovanju slovenskih muzealcev v Idriji podelili Valvasorjevo nagrado dr. Gorazdu Makaroviču, znanstvenemu svetovalcu in kustosu za ljudsko umetnost v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani.

Gorazd Makarovič je leta 1960 diplomiral iz umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Leta 1958 se je zaposlil v Slovenskem etnografskem muzeju kot preparator, od leta 1961 pa je deloval kot konservator. Od leta 1964 je kustos za ljudsko umetnost, od leta 1976 muzejski svetovalec. Leta 1965 je doktoriral iz umetnostne zgodovine. Ukvarja se z ljudsko umetnostjo, zgodovino kulture in odnosom prebivalstva do kulture od naselitve do II. svetovne vojne ter z antropološkimi razsežnostmi pri pojmovanju časa. Kot kustos je pripravil razstave o slovenskem ljudskem slikarstvu (*Ljudsko slikarstvo*, Ljubljana 1963; *Razstava slovenske nabožne ljudske umetnosti*, Gorica 1969) in kiparstvu (*Slovensko ljudsko kiparstvo*, Ljubljana 1969), kamniti ljudski plastiki na Krasu, slikarstvu na panjskih končnicah (*Poslikane panjske končnice*, Ljubljana 1962; *Slikarstvo na panjskih končnicah*, Ljubljana 1967; *Beehive Paintings from Slovenia*, London 1983), o kiču (*Kič=Kitsch*, Ljubljana 1971), cvetličnih motivih v oblikovanju za kmetije (*Cvetlice v ljudski umetnosti: motivi v oblikovanju za kmetije*, Ljubljana 1973) in sintetično razstavo o slovenski ljudski umetnosti (*Slovenska ljudska umetnost: likovna umetnost na kmetijah; Slovenaško narodno slikarstvo i vajarstvo*, Ljubljana 1979). Leta 1981 je napisal pregled slovenske ljudske umetnosti (*Slovenska ljudska umetnost: zgodovina likovne umetnosti na kmetijah*), v katerem je zgodovinsko orisal likovno okrasje in posamezne prvine kmečkih likovnih zvrsti. V delu zagovarja tezo, da umetnost opredeljuje poraba. Pisal je še o zgodnjerednjeveški prehrani alpskih Slovanov in kuhinjski opremi v 17. in 19. stoletju, o slikarijah na pročeljih čebeljih panjev (*Koroške poslikane čelnice čebeljih panjev*, Celovec 1984), slikah na steklo, o votivih (*Votivi*, Ljubljana 1991), o pomenih ljudske umetnosti v življenju agrarnega prebivalstva in viteški stanovanjski opremi. Leta 1995 je izdal knjigo *Slovenci in čas*, sedaj pa pripravlja še knjigo o ženskah v Sloveniji.

Člani komisije za podeljevanje Valvasorjeve nagrade so zapisali, da spada dr. Gorazd Makarovič med muzealce, za katere so značilne zgledno urejene zbirke, smotno postavljene razstave in obsežna strokovna bibliografija. V vseh letih, kar deluje v Slovenskem etnografskem muzeju, se je zavzemal za načrtno pridobivanje predmetov in dokumentiranje gradiva, predvsem s področja ljudske umetnosti. Bogate zbirke te umetnosti so tudi po njegovi zaslugi primerljive z gradivom v vodilnih evropskih etnografskih muzejih. Gorazd Makarovič je pri svojem delu ustvaril posebno metodologijo, s pomočjo katere je na novo definiral pojem in pomen ljudske umetnosti. Pokazal je tudi velik posluš za pričevalnost na videz obrobni pojav v slovenski zgodovini in kulturi, kot so problem kiča, stanovanjska kultura višjih plasti prebivalstva v srednjem veku, problematika ljudske prehrane itd.

Njegovo obsežno znanstveno in strokovno delo priča o neizčrpnem znanstvenem erosu in predanosti etnologiji.

Ob otvoritvi razstave *Slovenska ljudska umetnost*. Slovenski etnografski muzej Ljubljana, 21. 12. 1979.
Foto: Boštjan Nučič.
Iz fototeke SEM.

Slovensko etnološko društvo se pridružuje čestitkam in nagrajencu želi še veliko ustvarjalnosti in uspeha pri nadaljnjih projektih.

ETNOKOREOLOG MIRKO RAMOVŠ 60-LETNIK

Sredi oktobra so se zbrali od vseh strani, sedanji in nekdanji člani in članice AFS France Marolt, da bi čestitali svojemu umetniškemu vodji Mirku Ramovšu k 60-letnici, ki jo je praznoval 5. oktobra 1995. Vodenje te ugledne skupine pa ni edina dejavnost jubilara.

Po maturi na klasični gimnaziji se je vpisal na slavistiko in po diplomi pet let poučeval na šoli slovenščino. Ker se je že kot študent pridružil omenjeni folklori skupini in se je kmalu pokazalo, da ni samo nadarjen plesalec, ampak ima tudi umetniške in pedagoške darove, je postal pomočnik Marije Šuštar, ki je takrat vodila skupino. Po njeni upokojitvi je bil leta 1966 sprejet v Glasbenonarodopisni inštitut in se odtelej poklicno posveča raziskovanju slovenskega ljudskega plesa. Že 30-let vodi v inštitutu etnokoreološki oddelek in si je s svojim delom pridobil ugled tudi v strokovnih krogih zunaj Slovenije.

Otrok skromne obrtniške družine je ostal tudi sam skromen, nezahteven, neumorno delaven, pripravljen pomagati, kjer more, predan svojemu poklicu, v katerem vidi poslanstvo v službi naroda in znanosti, ter idealni delovni tovariš, pokončna osebnost, slovenski poštenjak.

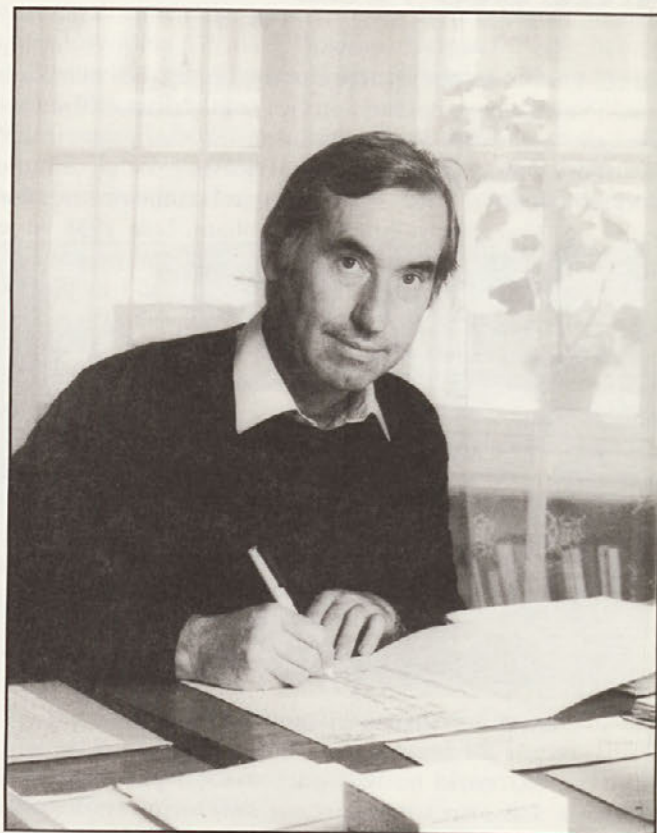
Podolgem in počez je prehodil in prevozil Slovenijo zaradi zapisovanja in raziskovanja ljudskih plesov. Pri tem ni ostal samo pri opisovanju plesa kot pojava, marveč je že od začetka upošteval to, kar postaja v etnologiji danes moderno - "kontekst" tj. življenjske okoliščine in "antropološki vidik" tj. človeka v razmerju do plesa. Zato so njegovi terenski zapiski in zvočni posnetki polni podatkov o ljudskih šegah in vsakdanjem življenju, o plesalcih in godcih, o pesmih in petju.

Svoje bogato znanje posreduje leto za letom na seminarjih, ki jih prireja Zveza kulturnih organizacij, pomaga in svetuje folklornim skupinam po vsej Sloveniji in se ne pomišlja žrtvovati svoj prosti čas, kadar ga prosijo za sodelovanje, ne da bi kdaj vprašal za plačilo oz. ga v svoji skromnosti povsem nesodobno odklanja.

Njegova umetniška nadarjenost se kaže v desetinah odrskih postavitev ljudskih plesov, zlasti na letnih nastopih AFS France Marolt, pri čemer se trudi in mu tudi uspeva združiti zahteve odra z ohranitvijo čim pristnejše podobe plesnega izročila. Njegova domiselnost vedno znova prijetno preseneča, saj se naši plesi, ki se mnogim zdijo nezanimivi, pokažejo vedno v novi luči, ko je poudarjena ta ali ona značilnost. Enako velja za postavitve, s katerimi rad ustrezne podeželskim skupinam z manj možnostmi. Plesno izročilo je znal predstavljati v radijskih oddajah, zdaj pa v seriji TV-oddaj, posnetih pod njegovim vodstvom v raznih krajih na Slovenskem.

Z mnogimi tehtnimi referati je sodeloval na strokovnih kongresih in objavil večje število razprav in člankov bodisi o posameznih plesih ali pojavih, ki so povezani z njimi. Pokazal je na njih poreklo, razvoj, sorodnosti s plesi drugod pa tudi na slovenske posebnosti in v marsičem popravil dosedanje napačne predstave in vrednotenja.

Njegova antologija z naslovom *Plesat me pelji* (Ljubljana

Mirko Ramovš.

Foto: Carmen Narobe.

Fotodokumentacija GNI ZRC SAZU.

1980) pomeni nepogrešljivo informacijo o našem plesnem izročilu, saj vsebuje poleg opisov z besedami tudi kinetogramme v mednarodni plesni pisavi in je zato dostopna še tujim strokovnjakom. Še bolj velja to za popolno izdajo gradiva v več knjigah z naslovom *Polka je ukazana*, od katerih sta doslej izšli prva knjiga s plesi osrednje Slovenije (Ljubljana 1992) in druga knjiga z belokranjskimi plesi (Ljubljana 1995); ostale so v delu. Čeprav bodo razmere na terenu in težnje v stroki raziskovanje usmerjale v drugačne smeri, ki jih Ramovš tudi že nakazuje, bo njegova zbirka ostala vir, iz katerega bodo morali črpati vsi, ki bodo hoteli vedeti, kaj in kako smo Slovenci včasih plesali - da nismo poznali samo valčka in polke. S svojimi izdajami predstavlja Ramovš plesni del slovenskega izročila svetu, ki je dotlej občudoval samo južnoslovanska kola. Teoretična dela lahko zastarijo, dobro predstavljeno gradivo pa ohrani svojo vrednost in pomen za vedno.

Kolegi iz Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU želimo našemu Mirku še za naprej v življenju dosti moči, veselja in vneme za poslanstvo, ki ga opravlja! Naj mu uspehi prinašajo notranje zadoščenje in zadovoljstvo, kar je več kakor vsaka nagrada.

Zmaga Kumer

60-LETNICA ETNOMUZIKOLOGA JULIJANA STRAJNARJA

Po starših Dolenjec, po rojstvu (7. januarja 1936) pa Francoz, ker je bil rojen v Franciji kot sin rudarja - izseljenca, je jubilar vendar z vsem srcem Slovenec, čeprav se je vrnil v domovino skupaj s starši šele leta 1946. V Franciji je še obiskoval ljudsko šolo, gimnazijo pa že doma v Kočevju in Ljubljani. Po maturi se je vpisal na romanistiko, pozneje pa študiral še etnologijo in muzikologijo. Diplomiral je kasno, saj je še kot študent moral v službo, da je pomagal obolelemu očetu preživljati družino. Na srečo je že v Franciji dobil osnovno glasbeno izobrazbo, izredna glasbena nadarjenost pa mu je omogočala, da je - čeprav predvsem violinist - mogel seči po vsakem glasbilo in se uveljavil kot "muzikant". Dolga leta je bil violinist v orkestru Radia-Ljubljane, hkrati pa tudi član inštrumentalne skupine pri AFS France Marolt. Tako je prišel v stik z Glasbenonarodopisnim inštitutom, ki ga je 1. julija 1964 sprejel za svojega sodelavca. Na tem mestu je kot uspešen etnomuzikolog delal polnih 30 let, do upokojitve letos, nazadnje tudi kot upravnik inštituta.

Bolj praktik kakor teoretik je odličen terenski raziskovalec, transkriptor melodij s tenkim posluhom in bil kot glasbeni redaktor sodelavec pri mnogih knjižnih objavah ljudskih pesmi. Zlasti ga je zanimala inštrumentalna glasba, posebej rezijanska plesna in značilno slovensko pritrkavanje, čemur je posvetil več let raziskovanja. Udeleževal se je domačih in tujih strokovnih posvetovanj oz. kongresov, postal leta 1967 član mednarodne študijske skupine za raziskovanje ljudskih glasbil ter vrsto let predaval glasbeno narodopisje na Akademiji za glasbo in na seminarjih za vodje folklornih skupin. Za razstavo *Jugoslovanska ljudska glasba* v Zagrebu leta 1973 je pripravil slovensko gradivo in bil soavtor razstavnega kataloga, leta 1991 je postavil razstavo slovenskih glasbil v Slovenskem etnografskem muzeju. Kot poznavalec ljudske glasbe je bil večkrat izbran v strokovne žirije in razne študijske komisije. Za AFS France Marolt in za mnoge druge skupine je priredil melodije ljudskih plesov za odrske postavitve, pripravil pa tudi veliko število radijskih oddaj.

Od samostojnih izdaj je treba posebej omeniti knjigo *Citira* (Viden-Trst 1988), ki v slovenščini in italijanščini obravnava glasbila, melodije in način igranja rezijanskih godcev. Zbirka *Rožmarin* (Viden 1992) je celo trojezična, saj so objavljena

pesemska besedila prevedena v italijanščino in angleščino. Kakor *Citira* je tudi tu dodana kaseta zvočnih primerov. Knjiga *Lepa Ane govorila...* (Ljubljana 1989) prinaša belokranjske melodije, ki jih je 1914 posnel na fonograf Jure Adlešič in pozneje deloma prepisal v note Niko Štritof. Na srečo so se valji ohranili in bili po Strajnarjevem prizadevanju na Dunaju presneti na zvočni trak. Za seznanjanje javnosti z našo ljudsko glasbo je zasnoval serijo gramofonskih plošč z izvirnimi posnetki in sam pripravil tri: *Porabje* (1979), *Koroška* (1983) in *Pitrkavanje* (1985).

Kot upravniku inštituta mu je uspelo navezati stike z dunajskim Phonogramm-Archivom in je dosegel, da je bil s sodelovanjem in denarno pomočjo te ugledne ustanove pri našem inštitutu urejen tonski laboratorij za obnovo in preureditev zvočnega arhiva, saj je bil že zadnji čas za rešitev najstarejših posnetkov.

Še marsikaj bi bil naredil, da ga ni pred dvema letoma holezen potegnila dobredno od pisalne mize. Na srečo se mu je zdravje vrnilo in mu ob 60-letnici želimo, da bi - kakor doslej - še prihajal med nas in bi ob ljudski glasbi užival vesel in zadovoljen svoj delavni pokoj. Na mnoga leta, Julijan!

Julijan Strajnar.

Foto: Carmen Narobe.

Fotodokumentacija GNI ZRC SAZU.

KRONIKA DOGODKOV OD OKTOBRA 1994 DO JANUARJA 1996

SESTANKI, SIMPOZIJI, KONRESI, TISKOVNE KONFERENCE, PREDAVANJA, ZAGOVORI MAGISTRSKIH IN DOKTORSKIH NALOG, FILMI, RAZSTAVE, DRUŽABNA SREČANJA, ETNO VEČERI, DELAVNICE, TABORI, IZIDI MONOGRAFIJ, NAGRADE, GOSTOVANJA TUJIH PROFESORJEV, UDELEŽBE SLOVENSКИH ETNOLOGOV NA TUJIH STROKOVNIH SREČANJAH IN DRUGO.

OKTOBER 1994

- Od 29. 9. do 2. 10. sta se **Bojana Škafar Rogelj** in **Tone Pirc** udeležila srečanja predstavnikov ICOM-a iz srednjeevropskih dežel v **Dolní Krupí pri Bratislavi**. Namen srečanja je bil izmenjava izkušenj in sodelovanje pri računalniški dokumentaciji muzejskih predmetov.

- 2. 10. je **Mojca Ramšak** v kulturnem domu na Radišah v Rožu na avstrijskem Koroškem predstavila publikacijo **Na poti v vas/Unterwegs ins Dorf: Kultura na Radišah skozi 90 let/Streifzug durch 90 Jahre Kultur am Radsberg**.

- 3. 10. je publikacijo predstavila še enkrat v Šolskem epicentru v Ljubljani.

- Od 3. do 7. 10. se je **mag. Mojca Terčelj** udeležila 2. mednarodnega kongresa z naslovom *Study of the Modified States of Consciousness - Ethnecognition, Shamanism, Plants and Cultural Context*, ki je bil v Lleridi v Španiji. Na področju antropologije religije je imela predavanje z naslovom **Magija krvi - kri, njena simbolična in terapevtska vloga med Sokeji v Chiapasu v Mehiki**.

- 6. 10. so v **SEM** odprli razstavo **Oselniki**, ki jo je postavila **mag. Inja Smerdel**. Sočasno je izšla publikacija z istim naslovom. Razstava je bila na ogled do 2. 4. 1995.

- 11. 10. je bil **sestanek IO SED**.

- 11. 10. je bil v klubu CD **etno večer**, na katerem so bili predstavljeni dobitniki Murkovih nagrad in priznanj: **Ada Bar Janša**, **dr. Tone Cevc** in **konseratorska sekcija SED**. Pogovor je vodil **Vito Hazler**.

- Od 12. 10. do 14. 10. se je **Sonja Rus Kogej** udeležila strokovne ekskurzije muzejskih pedagogov v Münchnu.

- 13. 10. je **Bogdana Tome Marinac**

v kulturnem domu v Izoli predstavila **Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja za občino Izola**.

- Od 24. 10. do 27. 10. je na OEIKA predaval **prof. dr. Jan Podolac iz Bratislave**. Teme njegovih predavanj so bile naslednje: *Etnični razvoj Slovakov, Slovaški narodni preporod in narodopisje, Interetnični odnosi v karpatskem pastirstvu, Etnična struktura prebivalcev Slovaške, Cilji in metode etnološkega raziskovanja primestnih naselij Bratislave*.

- 26. 10. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja predavala **dr. Cathie Carmichael** iz Middlesex University v Londonu. Predavala je o *naseljavanju slovenske nacionalne kulture*. Seminar je vodil **Rajko Muršič**.

- V oktobru so izšla naslednja etnološka dela: **Mag. Inja Smerdel - Oselniki**, **Bogdana Tome Marinac - Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, za Občino Izola**.

NOVEMBER 1994

- Od 2. do 4. 11. je v **Gorenjskem muzeju v Kranju** potekala otroška likovna delavnica na razstavi **Spomeniki kmečkega stavbarstva na Gorenjskem**, ki se je udeležilo 37 otrok, od predšolskih do srednješolcev. Razstava je bila sicer odprta že 23. 9. 1994 in so jo podrli 9. 1. 1995, postavila pa sta jo **Anka Novak** in **dr. Cene Avguštin**.

- 8. 11. je bil **sestanek IO SED**, na katerem so se dogovarjali o pripravi posvetovanja Štrekelj - Murko, o uredniškem odboru Glasnika SED, o logotipu društva in o nakupu fotokopirnega stroja za potrebe SED.

- 8. 11. je bil v klubu CD **etno večer**, na katerem so predstavili delovanje Glasheno narodopisnega inštituta in

arhiva pri SAZU. Sodelovali so: **dr. Marko Terseglav**, moderator, **dr. Marjetka Golež**, mag. **Robert Vrčon**, **dr. Mirko Ramovš**, mag. **Igor Cvetko** in **Drago Kunej**.

- 9. 11. so absolventke etnologije **Helena Sterle**, **Cirila Štrumbelj** in **Vladka Trontelj** na OEIKA postavile razstavo o ljubljanskih izložbah. Razstava je bila na ogled do 18. 11.

- 9. 11. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja gostoval **Bojan Adamič**. Z njim se je o *popularni glasbi na Slovenskem med vojnama* pogovarjal **Rajko Muršič**.

- 16. 11. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja predavala **Alenka Puhar**. Predavala je o *Balkanskem otroštvu in božični zgodbi*. Seminar je vodil **Rajko Muršič**.

- 17. 11. je bila v **Pokrajinskem muzeju Novo mesto** odprta razstava **Od antičnega vrča do majolke**, ki sta jo pripravili **Ivica Križ** in **Ljudmila Bras** s sodelavci. Razstava je bila odprta do konca februarja.

- Od 17. 11. do 30. 11. so v **Gorenjskem muzeju v Kranju** postavili na ogled risbe, izdelane v otroški likovni delavnici, ki je trajala od 2. do 4. 11.

- 18. 11. je v **Skupščini občine Metlika** **Marjetka Balkovec Debevec** predstavila **Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja za občino Metlika**. Pri predstavitvi sta sodelovala še **dr. Slavko Kremenšek** in **mag. Andrej Dular**. Po predstavitvi je **Belokranjsko muzejsko društvo** v avli skupščine pripravilo še nadaljevanje - družabni del.

- 22. 11. je bilo v **gostilni pri Jurju v Kamniški Bistrici** brucovanje, ki so ga pripravili študentje 2. letnika.

- 23. 11. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja predavala mag. Nena Židov o ljubljanski tržnici kot utripu mesta. Seminar je vodil Rajko Muršič.

- 28. 11. je bila v Gorenjskem muzeju v Kranju posebej za člane SED na ogled razstava Spomeniki kmečkega stavbarstva na Gorenjskem, ki jo je pripravila Anka Novak.

- 30. 11. je mag. Nena Židov v KIC-u predstavila knjigo *Ljubljanski živilski trg*.

- 30. 11. je mag. Janja Žagar predstavila knjigo *Oblačilna kultura delavcev med prvo in drugo svetovno vojno*.

- 30. 11. je dr. Janez Bogataj v Slovenskem gledališkem in filmskem muzeju predstavil knjigo *Kultura poslovnih, promocijskih in protokolarnih daril*.

- 30. 11. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja predaval dr. Gregor Tomc. Predaval je o *profanem in subkulturah*. Seminar je vodil Rajko Muršič.

- V novembru so izšla naslednja etnološka dela: 22. zvezek Knjižnice Glasnika SED, v katerem je Bernarda Potočnik predstavila *Hmeljnik: Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno*; knjiga mag. Nene Židov z naslovom *Ljubljanski živilski trg*; knjiga mag. Janje Žagar z naslovom *Oblačilna kultura delavcev med prvo in drugo svetovno vojno*; zbornik spisov ob stoletnici Vinarske zadruge Vipava *Vipavski izbor*, ki sta ga uredila Borut Koložini in Andrej Malnič, in *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja za občino Metlika* avtorice Marjetke Balkovec Debevec.

- Ob četrtek in nedeljah v mesecu novembru 1994 je sredi razstave o oselnikih potekala rezbarska delavnica Okrasi si svoj oselnik, ki jo je vodil rezbar Dušan Tomšič iz Borovnice.

DECEMBER

- 2. 12. sta na slavnostni seji univerzitetnega sveta ob 75-letnici Univerze v Ljubljani prejela dr. Vilko Novak naslov zaslužni profesor in dr. Slavko Kremenšek zlato plaketo.

- 6. 12. je bil v Gorenjskem muzeju v Kranju muzejski večer z naslovom *Od Miklavža do Treh kraljev*. Na večeru je nastopila skupina Trutamora Slovenica.

- 6. 12. je Karla Oder predavala

članom študijskega krožka pri Centru za socialno delo na Ravnah o *adventnih svetnikih in božično-novoletnih šegah*.

- 7. 12. so na Institutu für Volksmusik Forschung na Dunaju predstavili knjigo *Alpenbrüche - Riten und Traditionen in den Alpen*, ki je izšla v pri založbi Tau leta 1994 v Badsauerbrunnu v Avstriji. S prispevkom *Die Neujahrsmasken aus der Bohinjertal in der Slovenschen Alpen* je sodelovala tudi mag. Helena Ložar Podlogar.

- 7. 12. so na tretjem programu Radia Slovenia v okviru izobraževalnega programa predstavili knjigi mag. Nene Židov *Ljubljanski živilski trg* in mag. Janje Žagar z naslovom *Oblačilna kultura delavcev med prvo in drugo svetovno vojno*.

- Od 7. 12. do 11. 12. je bila mag. Inja Smerdel na strokovnem obisku v Grenoblu, v Musée Dauphinois. Seznanila se je z organizacijo dela v tem muzeju, si ogledala njegove depoje, dokumentacijo, knjižnico in razstave. Udeležila se je otvoritve razstave *Vélka zgodovina smučanja*. Za publikacijo, ki spremlja to mednarodno razstavo, je prispevala članek *Les premiers skis utilisés dans les Alpes; les skis de Bloke en Slovénie*.

- 8. 12. je Bernarda Potočnik v knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu predstavila knjigo *Hmeljnik: Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno*. Na predstavitvi sta govorila še dr. Slavko Kremenšek in Mojca Ramšak, prisoten pa je bil tudi eden glavnih protagonistov dr. Philipp Wambolt.

- 13. 12. je bila v gostišču pri Mraku večerja (namesto rednega sestanka) za člane IO SED. Prisotni so razpravljali o trojnosti slovenske etnologije (etnologija - kulturna antropologija - folkloristika) in o obilici etnoloških knjižnih novosti.

- 14. 12. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja predaval dr. Milko Matičetov. Predaval je o *Prometejevem ukradenem ognju in slovenskem ljudskem izročilu*. Seminar je vodil Rajko Muršič.

- 15. 12. sta bili v prostorih Mohorjeve družbe v Ljubljani predstavljeni knjigi dr. Marije Makarovič *Tako smo živeli 2* in *Sele in Selani*.

- 15. 12. je Marjetka Balkovec Debevec še enkrat v Črnomlju predstavila *Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja za občino Metlika*. Pri predstavitvi sta tudi tokrat

sodelovala dr. Slavko Kremenšek in mag. Andrej Dular.

- 16. 12. je dr. Marija Makarovič v farni dvorani v Selah predstavila svojo monografijo *Sele in Selani*. Knjigo je ob navzočnosti avtorice predstavil podpredsednik Narodopisnega inštituta "Urban Jarnik" dr. France Vrbinc. Ob tej priložnosti je bila na ogled tudi razstava gradiva, ki ga je dr. Makarovičeva zbrala v Selah.

- 21. 12. je Natalija Vrečer magistrirala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo z nalogo *Izkušnje begunskih otrok v Celju*.

- 22. 12. je potekala v Gorenjskem muzeju v Kranju delavnica Stare otroške igre, Dežela Igrarija na Gorenjskem sejmu v Kranju. Delavnice se je udeležilo 15 otrok.

- 27. 12. je Jerneja Hederih v mariborski Univerzitetni knjižnici odprla razstavo *Fotografiranje v Mariboru med obema vojnama*. Razstava je vizualizirala gradivo njene diplomske naloge z enakim naslovom. Na njej je predstavila osem poglobitnih mariborskih poklicnih fotografov tega obdobja (Kieser, Meyer, Dolenc, Vlašič, Japelj, Eli, Makart in Wagner) in njihovo dejavnost v ateljejih ter na prostem. Razstava je bila na ogled do 31. 1. 1995.

- 30. 12. so v novi stavbi Narodne galerije v Ljubljani odprli razstavo *Potres v Ljubljani 1895-1995*. Razstavo je postavil Mestni muzej, avtorica razstave je bila Taja Čepič, pri postavitvi pa je med drugimi sodelovala še Mojca Ferle. Razstava je bila na ogled do 14. 4. 1995.

- V decembru so izšla naslednja etnološka dela: knjiga dr. Marije Makarovič *Litijsko Posavje - Slovenska ljudska noša v besedi in podobi*, knjiga dr. Janeza Bogataja *Maske - od Prekmurja do Benetk* in Glasnik SED 34/1994, št. 3.

JANUAR 1995

- 10. 1. bil sestanek IO SED, na katerem so se pogovarjali o kongresu, znaku društva, Glasniku SED.

- 10. 1. je bil v klubu CD v Ljubljani etno večer, na katerem so predstavili knjižno zbirko Glasovi, ki jo izdaja Kmečki glas. Moderatorica je bila dr. Marija Stanonik.

- 10. 1. so v prostorih Skupnosti Italijanov v Kopru predstavili knjigo *Brižinski spomeniki/Monumenta frisingensia*. Na predstavitvi sta sodelovala Paolo Parovel in Pavel Merku.

- 11. 1. sta na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru

splošnega seminarja predavala **Borut Koloini** in **Andrej Malnič**. Predavala sta o *vinarstvu na Vipavskem*. Seminar je vodil **Rajko Muršič**.

- 13. 1. so v **Dolenjskem muzeju** v Novem mestu odprli razstavo **Slovenski kozolec**. Razstavo je posredovalo podjetje Agens iz Žirovnice v okviru širšega projekta promocije Slovenije *Poti kulturne dediščine*. Ob tem je **dr. Tone Cevc** opozoril na pomen takih razstav za poznavanje in ohranjanje kulturne dediščine.

- 18. 1. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja predavala **dr. Branka Berce Bratko**. Predavala je o *etnologiji in planiranju*. Seminar je vodil **Rajko Muršič**.

- 24. 1. so v **Jakopičevi galeriji** v Ljubljani odprli razstavo **Spomeniki kmečkega stavbarstva na Gorenjskem**, ki sta jo pripravila **Gorenjski muzej Kranj** in **Arhitekturni muzej Ljubljana**. Razstava je bila odprta do 12. 2.

- 25. 1. je v 89. letu po dolgotrajni bolezn umrl akademik **dr. Niko Kuret**. Pogreb pokojnika je bil 30. 1. na Mestnem pokopališču v Celju. Uredništvo Glasnika SED svojem prijateljem in znancem izreka iskreno sožalje.

- Januarja je izšla knjiga **mag. Andreja Dularja Pij, kume moj dragi!** s podnaslovom *Vinogradništvo in vinogradniki v Beli krajini*.

FEBRUAR

- 6. 2. sta **mag. Borut Brumen** in **dr. Zmago Šmitek** predavala na **Univerzi v Fribourgu (Seminaire d' ethnologie)**. Naslova predavanj sta bila: *Meje in identitete sv. Petra* in *Multikulturalnost Pirana skozi prizmo zgodovinskih sprememb*.

- 8. 2. je **Belokranjski muzej** izdal **prvo razglednico** iz serije Muzejski predmeti, v kateri bo predstavil predmete iz svojih zbirk. Na prvi razglednici je **fotografija dveh svetilk iz 19. stoletja**.

- 9. 2. je **Bernarda Potočnik** prejela **študentsko Prešernovo nagrado Filozofske fakultete** za diplomsko nalogo *Hmeljnik: Način življenja plemiške družine Wambolt von Umstadt med prvo in drugo svetovno vojno*. Čestitamo!

- Od 13. 2. do 15. 2. se je **Bojana Škafar Rogelj** udeležila izobraževalnega tečaja v NUK-u z naslovom **Uvodni tečaj za obdelavo monografskih publikacij v sistemu COBISS**.

- 14. 2. je **mag. Maja Godina** v knjižnici Nova vas v Mariboru predavala o *zanimivostih iz družab-*

nega življenja Mariborčanov.

- 14. 2. je bil **sestanek IO SED**, na katerem so se pogovarjali o kongresu slovenske etnologije, predstavitvi etnoloških knjig iz leta 1994, Glasniku SED.

- 14. 2. je bil v klubu Cankarjevega doma v Ljubljani **etno večer**, na katerem sta moderatorka **mag. Natalja Vrečer** in gostja **dr. Darja Zaviršek** predstavili *ženske študije* v tujini in Sloveniji.

- 21. 2. je **Vito Hazler** prejel **Stoletovo priznanje**. Čestitamo!

- 21. 2. so v **Podbrdu** predstavili **etnološki film Usak dabi soj par kokrtica - obujanje spominov na poroke v prvi polovici 20. stoletja**. Gradivo je bilo posneto na 8. alpskem mladinskem raziskovalnem taboru Podbrdo 1993, uporabljeni pa so bili tudi posnetki **Patricije Burgar** in **Mirana Droleta** iz septembra 1992. Za kamero sta stala **Nadja Valentinčič** in **Franjo Drole**, spraševal je **Sašo Bizjak**, film je montirala **Nadja Valentinčič**, glasbeno ga je opremila skupina **Tantadruj**, z risbami **Jože Bartolj**, nastal pa je v produkciji **Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU** in **Zveze organizacij za tehnično kulturo Slovenije**. Tehnika: VHS, dolžina 27,5 min, Ljubljana, marec 1994.

- 23. 2. je imela **mag. Helena Ložar Podlogar** predavanje z diapozitivi o *dobrepoljskih mačkarah* na **OŠ Hinka Smrekarja**.

- 23. 2. so v **Miheličevi galeriji** na **Ptuju** odprli razstavo z naslovom **Mitologija Žoharjevega kurenta**. Razstava je bila posvečena 35-letnici kurentovanja na Ptuju in 100-letnici narodopisnih prizadevanj na Slovenskem, postavil pa jo je **Aleš Gačnik**. Razstava je bila na ogled do 28. 5. 1995.

- 23. 2. so v **Velikih Laščah** v gostilni pri Kuklju predstavili **Kuharsko knjigo dr. Borisa Kuharja**.

- Od 25. 2. do 6. 3. je **Irena Keršič** v **ZDA, v Milwaukee Public muzeju** v "evropski vasi" *dopolnila opremo hiše Slovencev*. 4. 3. je imela v muzeju **predavanje** z diapozitivi o *tradicionalni arhitekturi na Slovenskem in poročilo na lokalnem radiu o projektu dopolnitve opreme slovenske hiše*, ki ga je Slovenski etnografski muzej izpeljal skupaj s Svetovnim kongresom, Konferenco za Slovenijo, Ministrstvom za kulturo in sponzorjema Petrol in Brest Cerknica ter s pomočjo Slovencev in njihovih potomcev iz Wisconsin.

- 22. 2. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja in predavanj iz politične in ekonomske antropologije

predavala **dr. Brigitte Müller** iz Berlina. Predavala je o *procesih tranzicije*.

- Od 27. 2. do 3. 3. se je **Bojana Škafar Rogelj** ob vključevanju Knjižnice Slovenskega etnografskega muzeja v medknjižnični online sistem COBISS udeležila izobraževalnega tečaja v Mariboru z naslovom **Uporaba programske opreme COBISS/ Katalogizacija**.

- 28. 2. je **Karla Oder** v Domu Ajda v Libeličah predavala članom študijskega krožka pri Centru za socialno delo na Ravnah o *pustu in pustnih šegah na Koroškem*.

- Ob 80-letnici **Jožeta Dularja**, pisatelja, pesnika, publicista in muzealca, je **Belokranjski muzej iz Metlike** izdal njegovo razpravo **Svetila v Beli Krajini**, ki je bila leta 1977 objavljena v zborniku *Traditiones*.

- Februarja je izšla knjiga **dr. Zmage Kumer** *Mi smo prišli nocoj k vam, Slovenske koledniške pesmi*.

MAREC

- 1. 3. je **Rajko Muršič** zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom **Perspektive kulturne antropologije. Človek, kultura in znanost**.

- 1. 3. je **mag. Nena Židov** v Novem krilu **Narodne galerije** v Ljubljani predavala o *ljubljskem živilskem trgu*.

- 3. 3. je bila v **Vinski kleti Kmetijske zadruge Metlike** predstavitev knjige **mag. Andreja Dularja Pij, kume moj dragi!**

- 8. 3. je bila v **KIC-u** predstavitev 26 etnoloških publikacij, ki so izšle v letu 1994.

- Od 12. do 13. 3. se je **mag. Rajko Muršič** v Budimpešti udeležil **posvetovanja za ustanovitev Evropskega centra za tradicionalno kulturo** (European Center for Traditional Culture - ECTC), ki ga je poleg madžarske vlade podprl tudi UNESCO.

- 14. 3. je imela **mag. Helena Ložar Podlogar** na onkološkem inštitutu v Ljubljani predavanje z naslovom *Gregorjevo in Gregorčki*.

- 14. 3. je **Jože Hudales** v okviru krožka slovenskih rodoslovcev **Drevesa v sejni sobi IMP** v Ljubljani predaval o izrabi podatkov iz matičnih knjig z naslovom *Župnija Velenje po matičnih knjigah od konca 18. stoletja do druge svetovne vojne*.

- 14. 3. je študentka 4. letnika etnologije **Tadeja Primožič** na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** postavila razstavo **Klekljana čipka v letih 1993 in 1994**. Razstava je bila na ogled do 24. 3.

- 15. 3. je **Damijan Ovsec** v Novem

krilu **Narodne galerije** v Ljubljani predaval o *meščanski podobi Ljubljane in družabnem življenju na začetku 20. stoletja*.

- 21. 3. so v **Goriškem muzeju na gradu Kromberk** odprli razstavo o vinarstvu v 19. st. z naslovom **Vinarske podobe**, avtorja **Andreja Malniča**.

- 22. 3. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja predaval **dr. Artur Štern** o *altruizmu med biologijo in antropologijo*. Seminar je vodil **mag. Rajko Muršič**.

- 24. 3. je imela **mag. Helena Ložar Podlogar** v dvorani šišenske cerkve Sv. Frančiška v Ljubljani predavanje o *šegah v velikonočnem času*.

- 25. 3. je **mag. Janja Žagar** predavala o *slovenski ljudski noši* voditeljcem folkloernih skupin v okviru ZKOS.

- Od 27. do 31. 3. sta se **Mojca Ramšak** in **Christiane Leskovec** na Dunaju udeležili posvetovanja *Neue Wege in der europäischen Ethnologie*, ki so ga pripravili študentje Oddelka za etnologijo (**Institut für Volkskunde der Universität Wien**). Teme posvetovanja so bile naslednje: *Kdo potrebuje etnologijo?*, *Etnološki muzej - etnološko v muzeju*, *Ljudska kultura - nacionalna kultura - globalna kultura*.

- 29. 3. je **mag. Andrej Dular** v **Slovenskem domu v Zagrebu** predaval o *etnološki podobi Bele krajine*.

- 29. 3. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja predavala **Mira Omerzel Terlep** o *uglašenem in razglašenem*. Seminar je vodil **mag. Rajko Muršič**.

- Od 30. 3. do 2. 4. je **mag. Natalija Vrečer** sodelovala na **mednarodnem kongresu** z naslovom *War, Exile and Everyday Life*, ki je potekal v **Zagrebu**. Tam je predstavila svoj referat z naslovom *The Lost Way of Life: The Experience of Refugee Children in Celje from 1992-1994*.

- 31. 3. so v **Gledališču Koper** predstavili kaseto *Šavriških ljudskih pesmi Moja mati kúha kafe*. Pesmi so peele *Šavriške púpe en ragaconi* in **Rožana Koštiól**.

- 31. 3. je **mag. Helena Ložar Podlogar** snemala oddaje za **Radio Trst** o *šegah v postnem času*.

APRIL

- 4. 4. je **mag. Nena Židov** predstavila revijo **Etnolog** za televizijsko oddajo **Forum**.

- 5. 4. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru

splošnega seminarja predaval **dr. Mladen Dolar** o *Derridajevih pripombah h Claudu Lévi-Straussu*. Seminar je vodil **mag. Rajko Muršič**.

- 6. 4. so na **gradu Kromberk** ob razstavi **Vinarske podobe - kletarstvo od sredine 19. do začetka 20. stoletja** predstavili vinski izbor Vipavske kleti in star način polnjenja ter pečatenja steklenic.

- Od 9. 4. do 17. 4. je bila v **cerkvi Sv. Jožefa na Čevcah v Dol. Logatcu** odprta **razstava Velikonočnih pirhov**, ki jo je pripravila **Knjižnica Logatec** v sodelovanju s časopisom **Kmečki glas** in **Slovenskim etnografskim muzejem**.

- Od 10. do 15. aprila je v **Muzejskem informacijskem centru Grad v Pokrajinskem muzeju Maribor** potekal **Velikonočni teden**. Med drugim je bila na ogled **delavnica sodobnega okraševanja pirhov** z demonstratorjem **Vladom Puričem**, žegnanje v sodelovanju z **mariborsko stolno župnijo** in odprtje **razstave Velikonočni žegen**. Razstavo je pripravila **Tanja Hohnec** v sodelovanju z **Aktivom kmečkih žena Kočno** in **Vladom Puričem**.

- 13. 4. so v **Slovenskem etnografskem muzeju** v Ljubljani odprli **razstavo Kamniti svet**. Razstavo sta pripravila **Pokrajinski muzej Koper - Etnološka zbirka** in **Slovenski etnografski muzej**.

- 17. 4. je bil **sestanek IO SED**.

- 17. 4. je bil v **Klubu CD etno večer**, na katerem je **mag. Nena Židov** predstavila *Ljubljanski živilski trg med obema vojnama*, **Jana Tomažič** pa *vinsko trgovino v Ljubljani od 15. stoletja do II. svetovne vojne*. Tematiko sta predstavili v besedi in sliki - z diapozitivi.

- Od 18. 4. do 26. 4. se je **mag. Marjeta Mikuž** v okviru priprave doktorske naloge z naslovom *Muzejski management* mudila v Londonu in v **British Library** zbirala literaturo angleškega govornega področja na to temo.

- 18. 4. je bila v **KIC-u** v Ljubljani predstavitev knjige *To in ono o meščanstvu v provinci*. Predstavitev sta pripravila **Pokrajinski muzej Celje** in **Mestni muzej Ljubljana**.

- 21. 4. sta **mag. Nena Židov** in **dr. Marija Stanonik** ocenjevali raziskovalne naloge na **8. srečanju mladih raziskovalcev osnovnih in srednjih šol** pod geslom *Zaupajmo v lastno ustvarjalnost*.

- Od 21. do 24. 4. je bila v **Minoritskem samostanu na Ptuj** na ogled **6. razstava Dobrote slovenskih kmetij**, na kateri so predstavili krušne izdelke

in drobno čajno pecivo ter mesne in mlečne izdelke. Podrobneje je bila predstavljena Celjska regija. Ena od ocenjevalk za pletenice je bila tudi **Ivanka Počkar** iz Posavskega muzeja v Brežicah.

- 25. 4. so v **Pokrajinskem muzeju v Kopru** odprli razstavo **Škedenjske krušarce**, ki jo je postavil **Andrej Furlan**. Septembra je bila razstava prenešana v SEM.

- 26. 4. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja predavala **Dorica Makuc** o *Aleksandrinskah*. Seminar je vodil **mag. Rajko Muršič**.

MAJ

- Od 7. 5. do 10. 5. 1995 je bil na **Bledu** sestanek **Delovne skupine za etnologijo pri CIDOC-u**, ki ga je organizirala in vodila **Alenka Simikič**. Sestanka sta se udeležila tudi **Barbara Sosič** in **Tone Pirc**.

- 9. 5. je bil **sestanek IO SED**, kjer so se pogovarjali o letošnjih Murkovih nagradah, znaku društva in kongresu.

- 9. 5. so v mali dvorani **SAZU** predstavili knjigo **dr. Monike Kropce** z naslovom *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljičah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*.

- 10. 5. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja predavala **mag. Irena Weber** o *Gvatemali*. Seminar je vodil **mag. Rajko Muršič**.

- 12. 5. je **dr. Marija Makarovič** v mestu **Pordenone** odprla razstavo **Slovenske ljudske noše in oblačilne kulture pri Zilji**, ki jo je tudi sama postavila.

- 13. 5. sta **mag. Janja Žagar** (teoretično) in **Ana Perko** (praktično) vodili **delavnico o vezanju** v okviru ZKOS.

- Od 15. 5. do 28. 5. je **dr. Monika Kropce** preučevala gradivo na dunajskem in graškem **Institutu für Volkskunde**. Bivanje v Avstriji ji je omogočil **Avstrijski inštitut v Ljubljani**.

- 16. 5. sta se **mag. Marjeta Mikuž** in **Bojana Škafar Rogelj** udeležili delavnice z naslovom **Informacijski management in strateško načrtovanje informacijskih dejavnosti** v **Mednarodnem centru za podjetja v družbeni lasti (ICPE)** v Ljubljani. Predavala je **dr. Irene Farkas-Conn** iz ZDA.

- 17. 5. je na **Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo** v okviru splošnega seminarja predaval **dr. Svanibor Pettan** o *multikulturalnosti skozi glasbo na primeru Zanzibarja*.

Seminar je vodil mag. Rajko Muršič.

- 18. 5. se je mag. Marjeta Mikuž udeležila seminarja in delavnic z naslovom **Osnovni koncepti marketinga v knjižnicah**, ki ga je pripravila Enota za razvoj knjižničarstva iz NUK-a v Ljubljani, predavatelj pa sta bila dr. B. Snoj in dr. V. Gabrijan iz mariborske univerze.

- 23. 5. je v Slovenskem etnografskem muzeju Ivan Pertot predaval o kamnu in kamnosestvu. Predavanje je z obdelavo kamna opredmetil restavrador Tone Pezdirc.

- 24. 5. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru splošnega seminarja predavala dr. Marija Makarovič o njenem monografskem delu. Seminar je vodil mag. Rajko Muršič.

- Od 25. 5. do 3. 6. je bila v KIC-u v Ljubljani razstava publikacij in predstavitev znanstvenoraziskovalnega dela FF v letu 1994. Pri postavitvi razstave je sodelovala Mojca Račič Simončič.

- 29. 5. so v prostorih Krščanske kulturne zveze v Celovcu predstavili knjigo mag. Helene Ložar Podlogar z naslovom **V adventu snubiti - o pustu ženiti**.

- 30. 5. so v prostorih Mohorjeve družbe v Ljubljani predstavili knjigo mag. Helene Ložar Podlogar z naslovom **V adventu snubiti - o pustu ženiti**. Avtorica je knjigo posvetila Niku Krieglju, rajnemu rojaku iz Zilje.

- V maju so izšle naslednje knjige: mag. Roberto Dapit, *La Slavia Friuliana: lingue e culture. Resia, Torre, Natisone: bibliografia ragionata. Beneška Slovenija: jezik in kultura. Rezija, Ter, Nadiža: kritična bibliografija*; mag. Helena Ložar Podlogar, *V adventu snubiti - o pustu ženiti*; dr. Zmaga Kumer, *Mi smo prišli nočoj k vam... Slovenske koledniške pesmi*; dr. Monika Kropelj, *Pravljica in stvarnost. Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*, dr. Gorazd Makarovič *Slovenci in čas*.

- V maju in juniju so na mariborskem radiu predvajali ciklus oddaj skupnim naslovom **Mariborske zgodbe**, avtorjev Saša Radovanovič in Tanje Hohnec. Oddaje so bile ponovljene še v novembru in decembru, Pokrajinski muzej Maribor pa je ob tem izdal še video kaseto z istim naslovom.

JUNI

- 2. 6. je bil na Muljavi v prostorih

Jurčičevega muzeja redni občni zbor SED, na katerem so predstavili delovna poročila, pregled stanja, zamisli in pobud in podelili Murkova priznanja za leto 1994. Murkove listine in nagrado so prejeli Majda Fister, Zvezdana Koželj, mag. Inja Smerdel in dr. Slavko Kremenšek. Isti dan je bila odprta razstava Ekipa Slovenskega etnografskega muzeja v deželi Deselega brata leta 1950 - Povednost gradiva ekipe Št. Vid in Muljavski živež. Obe razstavi in organizacijo dvonevnega občnega zbora je prevzel dr. Boris Kuhar. Naslednji dan, 3. 6., je bil namenjen ogledu stiškega samostana. Vsem Murkovim nagrajencem iskreno čestitamo!

- 6. 6. je dr. Milko Matičetov postal akademik. Čestitamo!

- 6. 6. je dr. Janez Bogataj na Betnavi pri Mariboru govoril o vinski dediščini na Slovenskem. Predavanje je bilo v okviru predstavitve priročnika Draga Medveda z naslovom **Najlepša trta na Slovenskem**.

- 6. 6. je bil v Klubu Cankarjevega doma etno večer o etnoloških prizadevanjih med Slovenci v Italiji. Okroglo mizo so vodili Milan Pahor, Andrej Furlan, Martina Repinc, Živa Pahor in Kristina Kovačič. Na predstavitvi so pele Rože majave, Breda Pahor je predstavila praznično nošo, Luigia Negro pa Rezijo v rezijansčini.

- Od 7. do 9. 6. je v Bohinju potekal mednarodni simpozij z naslovom **Planšarske stavbe v Vzhodnih Alpah - stavbna tipologija in varovanje stavbne dediščine**. Na simpoziju, ki ga je organiziral Inštitut za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, so svoje referate predstavili dr. Metod Vojvoda, Anka Novak, dr. Oskar Moser, dr. Tone Cevc, dr. Benno Furrer, dr. Helmut Keim, Giovanni Pezzato, Vlasto Kopač, Tatjana Dolžan, Vito Hazler, Inga Brezigar, Andrej Furlan, Erika Hubatschek, Hans Gschitter, Vladimir Knific, Silvester Gabršček in Janez Bizjak. Vsi referati bodo objavljeni v zborniku.

- 9. 6. je bil na gradu Kolovrat pri Zagorju Malov simpozij, na katerem je med drugim predstavil svoj referat Tone Petek. Naslov referata je bil *Josip Mal in Muzejstvo*.

- 9. 6. so v mariborskem Pokrajinskem muzeju odprli razstavo **Filmska ustvarjalnost Metoda in Milke Badjura 1926-69**. Z razstavo so počastili 100-letnico filmske umetnosti in 90-letnico slovenskega filma. Razstavo sta pripravila Pokrajinski muzej Mari-

bor in Arhiv Republike Slovenije, odprta pa je bila do 20. 8. 1995.

- 10. 6. so v Šentjanžu (St. Johann) v Rožu na avstrijskem Koroškem odprli razstavo z naslovom **Odkruški koroške dediščine**. Razstavo so postavili dr. Janez Bogataj, Mojca Ramšak in Irena Destovnik.

- 13. 6. je bil sestanek IO SED.

- Od 12. do 28. 6. se je Aleš Gačnik udeležil Unescove Mednarodne poletne šole za muzeologijo (Unesco International Summer School of Museology), ki je potekala v Brnu. Tema takoj imenovanega "C" kurza je bila *muzejska prezentacija in komunikacija*. S tem je uspešno končal triletni podiplomski študij v okviru Unescove Mednarodne poletne šole za muzeologijo (UNESCO-ISSOM) na Češkem, ki poteka pod okriljem Masařkove univerze v Brnu in Unesca, v sodelovanju z Moravskim muzejem v Brnu in Mednarodnim komitejem za muzeologijo (ICOFOM-ICOM).

- Od 23. 5. do 26. 5. se je mag. Marjeta Mikuž udeležila posvetovanja Slovenskega društva informatikov DOKSIS '95 z naslovom **Multimediji, sistemi za upravljanje z dokumenti in INTERNET**. Na posvetovanju je sodelovala z referatom *Dokumentacija premične kulturne dediščine, ki jo hranijo slovenski muzeji in galerije*, ki je izšel tudi v zborniku posvetovanja.

- Od 15. 6. do konca junija je bila v izložbi Mladinske knjige na Slovenski ulici v Ljubljani Razstavica po razstavi Oselnik, drobna obrobna oda... Razstavljeni so bili najboljši izdelki mladih obiskovalcev, ki so na razstavi krasili ploskovno oblikovane oselnike.

- 19. 6. je dr. Marija Makarovič v Selah predavala o svoji monografiji *Sele in Selani in o njeni aplikaciji*.

- 20. 6. je dr. Marija Makarovič v Straji vasi predavala o ziljski noši.

- 21. 6. je dr. Marija Makarovič v Šmihelu predavala o kulturnoantropoloških manifestacijah vaškega življenja.

- Od 21. do 30. 6. je v Zalogu pri Novem mestu potekal interdisciplinarni raziskovalni tabor za nadarjene učence Zalog '95. Etnološko skupino je vodila Irena Rožman, raziskovali so opekarstvo.

- 22. 6. je bila v Slovenskem etnografskem muzeju delavnica **Vaje občutljivosti na prostor**, ki jo je vodil Marko Pogačnik.

- Od 26. 6. do 4. 7. je Mojca Ramšak vodila etnološki del Enološko-etnološke raziskovalne delavnice za dijake

- Zoisove štipendiste v **Svečini** pri Mariboru. Raziskovali so *vinčarstvo* na tem področju. Delavnico je pripravil Zavod za zaposlovanje, Območna enota Maribor.

- 28. 6. je **dr. Marija Makarovič** na **Enološko-etnološki raziskovalni delavnici** za dijake Zoisove štipendiste v **Svečini** pri Mariboru predavala o *terenskem delu in izdelavi monografij*.

- 29. 6. je **Tanja Hohnec** na **Enološko-etnološki raziskovalni delavnici** za dijake Zoisove štipendiste v **Svečini** pri Mariboru predavala o *ljudskem stavbarstvu v Sloveniji*.

- V juniju je izšla knjiga mag. **Boruta Brumna** *Na robu zgodovine in spomina*. Knjiga je Brumnova prirejena magistrska naloga in govori o etosu urbanega življenja v Soboti med dvema vojnoma.

JULIJ

- Od 2. do 9. 7. je potekal na **Šmartnem na Pohorju interdisciplinarni mladinski raziskovalni tabor**. Etnološko skupino je vodila **Tanja Hohnec**, raziskovali pa so dediščino v notranji opremi. Tabor je pripravila Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije.

- Od 2. do 12. 7. je potekal v **Libeličah interdisciplinarni mladinski raziskovalni tabor**. Etnološko skupino je vodila **Karla Oder**, raziskovali pa so stavbno dediščino. Tabor je pripravil Mladi forum Združene liste.

- Od 7. do 11. 7. sta **Jože Hudales** in **mag. Mojca Ravnik** sodelovala na **delavnici o raziskavah evropskih vzorcev družine in gospodinjstva (Mapping European Family and Household Patterns)**, ki teče pod okriljem Evropske unije in katere koordinator je Skupina za zgodovino prebivalstva (Cambridge Group for the History of Population and Social Structure) v Cambridgeu. Udeleženci so bili iz Velike Britanije, s Severne Irske, iz Francije, Nizozemske, Španije, Portugalske, Češke in Slovenije.

- Od 9. do 16. 7. je v **Podsredi potekala Poletna raziskovalna delavnica**. Raziskovanje je potekalo na območju Kozjanskega parka, etnološke skupine pa so vodili: **Jasna Sok** (lončarstvo), **Helena Rožman** (mlinarstvo), **Božo Premrl** (kamnarstvo), **Irena Rožman** (spolnost v ljudskem jeziku), **Dušan Štepec** (prehrana), **Jože Rataj** (glažute na Vetrniku).

- 13. 7. je **Karla Oder** na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo zagovarjala magistrsko nalogo z naslovom **Rudarji rudnika Mežica 1918-**

1947.

- 22. 7. so v Vogrčah na avstrijskem Koroškem predstavili **monografijo Osem stoletij Vogrč**. Zbornik je izšel pri Slovenskem narodopisnem inštitutu Urban Jarnik in Krščanski kulturni zvezi, uredila ga je **dr. Marija Makarovič**, svoj pogled na Vogrče pa so prispevali Stefan Enzi, **Milena in Vito Hazler**, Jožko Koncilja, Rudolf Kontschitsch, Bertrand Kotnik, mag. Bertelj Logar, mag. Maja Logar, **dr. Marija Makarovič**, Pepej Polesnig, **dr. Marija Stanonik**, Breda Vilhar in dr. Pavel Zdovec.

AVGUST

- Od 21. do 25. 8. se je **dr. Božidar Jezernik** udeležil **mednarodnega simpozija o urbani antropologiji v Tokiju**. Tam je predstavil svoj referat *Evropeizacija balkanskih mest kot vzrok za njihovo balkanizacijo*.

SEPTEMBER

- 1. 9. se je **Tanja Hohnec** zaposlila kot etnologinja konservatorica na celjskem ZVNKD.

- Od 3. do 13. 9. je **mag. Borut Brumen** v Piranu koordiniral terensko raziskavo podiplomskih študentov etnologije in antropologije iz švicarskih univerz iz Fribourga, Neue Châtela in Loussane. Rezultati raziskave, ki je potekala v Novem gradu, Piranu in v Miljah z naslovom **Multikulturnost v institucijah in v praksi**, bodo objavljeni v Glasniku SED.

- Od 7. 9. do 30. 9. je bila v **Pokrajinskem muzeju v Mariboru** na ogled razstava **Micarija**. Razstava predstavlja združitev štirih otroških dejavnosti z naslovom **Skozi igro spoznavamo muzej**, ki so potekale v mesecu juniju.

- 12. 9. so v **Slovenskem etnografskem muzeju** odprli razstavo **Škedenjska krušarica**. Razstava je last **Škedenjskega etnografskega muzeja** iz Trsta.

- Od 14. do 19. 9. so v **Konopnicah** na Poljskem potekala **7. Stičišča med slovenskimi in poljskimi etnologi**, ki so se jih udeležili **Mihaela Hudelja**, **dr. Božidar Jezernik**, **Mirjam Menec**, **mag. Rajko Muršič**, **Mojca Ramšak**, **mag. Natalja Vrečer** in **mag. Nena Židov**.

- Od 20. do 24. 9. sta se **Jože Hudales** in **mag. Mojca Ravnik** udeležila **delavnice o zgodovinsko-antropološkem preučevanju družine v balkanskem prostoru v medkulturni primerjavi**. Priredil jo je Inštitut za zgodovino, oddelek za zgodovi-

no jugovzhodne Evrope (Institut für Geschichte, Abt. Südosteuropäische Geschichte) iz Gradca, sicer pa je potekala na Dunaju, v organizaciji **Mednarodnega raziskovalnega središča za vede o kulturi**. Udeleženci so bili iz Avstrije, Hrvaške, Madžarske, Češke, Slovaške, Grčije in Slovenije. Delavnica je bila organizirana tako, da so udeleženci vnaprej poslali povzetke svojih projektov, nato pa so prireditelji določili pare razpravljalcev. Vsak udeleženec je moral pripraviti razpravo o enem od projektov in tudi pripraviti utemeljitve, pojasnila in zagovor lastnega projekta. Mentorji in predavatelji so bili: **prof. dr. Tamara Hareven** z Univerze v Delawareu iz ZDA, izdajateljica revije *Journal of Family History*, UD. **dr. Karel Iaser**, docent za zgodovino jugovzhodne Evrope z Univerze v Gradcu, **prof. dr. Olga Katsiardis Hering**, profesorica za novejšo zgodovino na Univerzi v Atenah, **prof. dr. Michael Mitterauer**, profesor za gospodarsko in socialno zgodovino na Univerzi na Dunaju, in **prof. dr. Nenad Vekarić** z Inštituta za zgodovinske vede Hrvaške akademije iz Dubrovnika.

- Od 24. do 30. 9. je v Piranu potekala **2. mednarodna poletna etnološka šola**, ki jo je pripravil **Inštitut za multikulturne raziskave** (mag. **Borut Brumen**, **dr. Zmago Šmitek**) ob sodelovanju **ISH (dr. Iztok Saksida)**.

- Od 27. - 30. 9. je **mag. Maja Godina** v **Vereyu** v Švici na **4. simpoziju International Commission for Research into European Food History (ICREFH)** predstavila referat *Oven-Cooking Stove-Micro-Wave, Changes in the Kitchen appliances in Slovenia*.

- 29. 9. so v **Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti** odprli razstavo **Avari na jugozahodnem Madžarskem**. Razstavo so pripravili **Pokrajinski muzej** in **muzeji županije Zala**.

OKTOBER

- 4. 10. so v **Slovenskem etnografskem muzeju** pripravili **Škedenjski večer v pesmi in besedi**. Sodeloval je mešani pevski zbor iz Škedenja pod vodstvom **Aleksandra Sluge**.

- 11. 10. so v prostorih **Mohorjeve družbe** v Ljubljani predstavili knjigo **Osem stoletij Vogrč**, ki jo je uredila **dr. Marija Makarovič**.

- Od 11. do 13. 10. je v **Idriji** potekalo **Zborovanje Slovenskega Muzejskega društva**.

- 12. 10. je **dr. Gorazd Makarovič** prejel **Valvasorjevo nagrado**, najvišje muzejsko priznanje, ki ga podeljuje

Slovensko muzejsko društvo. Čestitamo!

- 17. 10. je bil v klubu Cankarjevega doma etno večer, na katerem so se predstavili Murkovi nagrajenci dr. Slavko Kremenšek, Inja Smerdel, Majda Fister in Zvedana Koželj. Večer je vodil dr. Marko Terseglav.

- 18. 10. je bila v Cankarjevem domu v Ljubljani tiskovna konferenca ob izidu 23. knjige v zbirki Knjižnice Glasnika SED *Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ob tem so Mira Omerzel Terlep, dr. Marko Terseglav, Mojca Ramšak in Majda Fister predstavili še druge kongresne dejavnosti.

- 19. 10. je mag. Mojca Ravnik zagovarjala doktorsko disertacijo na FF. Naslov disertacije je *Istrske družine v kulturnih spremembah*. Etnološka raziskava v vaseh v slovenski Istri.

- 20. 10. je mag. Maja Godina zagovarjala doktorsko disertacijo na FF. Naslov disertacije je *Prehrana v Mariboru v 20. in 30. letih 20. stoletja*.

- 21. 10. je dr. Mojca Ravnik predstavila svoje raziskave družine v vaseh v slovenski Istri članom Lion's kluba v Kopru.

- 23. 10. so na tretjem radijskem programu predstavili program kongresa SED *Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj* dr. Marko Terseglav, Barbara Sosič Možina, Sonja Rus Kogej, Majda Fister, Mojca Ramšak in dr. Slavko Kremenšek.

- 23. 10. so bili udeleženci kongresa SED *Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj* povabljeni na pozdravno srečanje v Mestni hiši.

- Od 24. do 27. 10. je v Cankarjevem domu v Ljubljani potekal kongres SED *Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Na kongresu je svoje referate predstavilo 37 referentov iz Slovenije, Hrvaške, Avstrije, Češke, Italije, in sicer: dr. Zmaga Kumer, dr. Milko Matičetov, dr. Monika Kropelj, dr. Tanja Perić Polonjo, dr. Marko Terseglav, mag. Davor Dukić, Vladimir Knific, Aleš Gačnik, dr. Darko Dolinar, Janez Keber, dr. Vlado Nartnik, dr. Marjetka Golež, mag. Jurij Fikfak, dr. Jurij Snoj, Mira Omerzel Terlep, dr. Svanibor Pettan, Ingrid Slavec Gradišnik, dr. Slavko Kremenšek, mag. Rajko Muršič, dr. Zmago Šmitek, mag. Borut Brumen, mag. Majanca Klobčar, Naško Križnar, mag. Karla Oder, dr. Duša Krnel Umek, Mojca Ramšak, dr. Stanislav Brouček, Bojana Rogelj Škafar, mag. Mario Waste, Zvezdana Koželj, Vito

Hazler, dr. Branka Berce Bratko, dr. Marija Makarovič, dr. Herta Maurer Lausegger, dr. Feliks Bister, Andrej Furlan in dr. Breda Čebulj Sajko.

- 25. 10. so v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani odprli razstavo *Po sledih vsakdana*. Etnologovo delo nekoč in danes, od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. Razstavo so pripravile Barbara Sosič Možina, Sonja Rus Kogej, Mojca Račič Simončič in Majda Fister. Istega dne je bila odprta razstava 55 let Oddelka za etnologijo v avli Filozofske fakultete, ki so jo pripravili dr. Janez Bogataj, Vito Hazler, Mihaela Hudelja in Mojca Ramšak. Popoldne je potekala okrogla miza v prostorih Društva slovenskih skladateljev z naslovom *Današnji skladatelji med ljudskim in umetnim ali slovo od folkloru*. Okroglo mizo je vodil akademik Lojze Lebič. Zvečer je bil v atriju Narodnega muzeja v Ljubljani slavnostni koncert *Od Štrekljevih ljudskih pesmi in zapisov do sodobnih skladb na ljudsko temo*. Koncert so priredili GNI ZRC SAZU, Mira Omerzel Terlep in Lojze Lebič. Na koncertu so nastopili ljudski pevci in godci (pevci iz Velikega Trna pri Krškem, Malčka Jelen in Lojzka Jezernik iz Šentilja pri Velenju, pevke iz Lancove vasi, tamburaši iz Sodevcev), "poustvarjalci" ljudske glasbe (Ljuba Jenče, Dario Marušič in Marino Kranjac, Trio Trutamora Slovenica) in sodobne priredbe ljudske glasbe (Vinko Globokar, Jakob Jež, Lojze Lebič, Tomaž Svete, Pavle Merkù). V tem zadnjem sklopu so nastopili: Tatjana Ognjanović, Tomaž Sever, Boris Šurbek, Dečo Žgur, Trio Trutamora Slovenica, Vokalna skupina Cantium iz Maribora z dirigentom Jožetom Fürstom, Franc Žibert, Hitomi Akiyama ter instrumentalisti Komornega orkestra RTV Slovenija z dirigentom Markom Munihom.

- 25. 10. so v Pokrajinskem muzeju Maribor ob 30-letnici delovanja modne zbirke, 100-letnici filma in 60-letnici prenehanja delovanja Grajskega kina v Mariboru odprli razstavo *Obleka naredi film, film naredi obleko*.

- 26. 10. je v Cankarjevem domu v okviru kongresa SED *Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj* potekala okrogla miza *Nauki za Slovence in ljudska kultura v strokovni in ljubiteljski praksi*. Omizje so vodili dr. Marko Terseglav, mag. Jurij Fikfak, Aleš Gačnik, Mojca Ramšak in Vito Hazler.

- 26. 10. je - v okviru obkongresnih

dogajanj - na Radiu Študent potekal pogovor o etnologiji med nacionalnim in globalnim, med ruralnim in urbanim, ljudskim in sodobnim. Pogovor, v katerem sta sodelovala mag. Borut Brumen in Aleš Gačnik, je vodil mag. Rajko Muršič.

- Od 26. do 28. 10. je Mirjam Mencej sodelovala na mednarodni znanstveni konferenci na temo *Religija in folklor v Bankji*, ki ga je organiziral Institut za folklor Bolgarske akademije znanosti. Na njej je predstavila svoj referat z naslovom *The Mythical Meaning of Water in Funeral Rites*.

- 27. 10. so bili udeleženci kongresa SED *Od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj* povabljeni na poslovilno srečanje v galerijo Eburna.

- V oktobru je ob razstavi Koroškega muzeja in Koroške osrednje knjižnice dr. Franceta Sušnika Ravne na Koroškem izšla knjiga *Dr. Franc Kotnik 1882-1955*. Avtorica razstave in urednica knjige je mag. Karla Oder. Razstava je bila odprta do konca decembra.

NOVEMBER

- 9. 11. so v hotelu Slon v Ljubljani predstavili knjigo mag. Boruta Brumna *Na robu zgodovine in spomina*. Pogovor je vodil urednik knjige, umetnostni zgodovinar Janez Balažic.

- od 3. do 9. 11. je Mojca Ramšak pregledovala dokumentacijo v zvezi s slovarji, enciklopedijami ipd. na Oddelku za etnologijo Univerze v Lodžu na Poljskem.

- 14. 11. je bil sestanek IO SED.

- 14. 11. je bil v klubu Cankarjevega doma etno večer, na katerem se je predstavil Aleksander Videčnik iz Mozirja, pisec publikacij, ki se v mnogočem navezujejo na etnologijo. Večer je vodil Vito Hazler.

- 16. 11. je imel mag. Rajko Muršič v okviru izbirnega predmeta Sociologija popularne glasbe na Oddelku za sociologijo na Filozofski fakulteti predavanje z naslovom *Glasba sveta, glasbe sveta*.

- od 20. 11. do 20. 12. je bila v likovnem salonu v Ravnah na ogled razstava *Življenje in delo Franceta Kotnika*.

- 23. 11. je v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani predavala dr. Herta Maurer - Lausegger z Inštituta za slavistiko Univerze v Celovcu. Predavala je o dokumentaciji ljudske kulture na Avstrijskem Koroškem in ob tem predstavila dva filma: *Narečje pod*

Vrtačo, mlini in žage in **Barbara, Lucija pomoji**.

DECEMBER

- 7. 12. so se **mag. Borut Brumen, Mirjam Mencej** in **dr. Zmago Šmitek** na povabilo Inštituta za etnologijo in folkloristiko srečali in se pogovarjali s kolegi iz Zagreba.

- 8. 12. so v razstavnih prostorih **Pokrajinskega muzeja na Gramsci-jevem trgu v Kopru** odprli razstavo **Kinematograf v Ljubljani in Gorici 1896-1916**. Razstavo sta pripravila **Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v Kopru** in **Slovenski gledališki in filmski muzej**.

- 8. 12. so v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani predstavili knjigo **Bruna Volpija Lisjaka Slovensko pomorsko ribištvo skozi stoletja: Od Trsta do Timave**. Poleg avtorja sta knjigo predstavila **dr. Milko Matičetov** in **Zora Žagar**.

- 11. 12. je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo **Jože Hudales** zagovarjal magistrsko delo z naslovom **Družina v 19. stoletju - velenjski primer**.

- 12. 12. je **mag. Natalija Vrečer** govorila o begunstvu v televizijski oddaji Forum.

- 12. 12. je bil **sestanek IO SED**, kjer so se pogovarjali o **Glasniku SED** in **Knjižnici Glasnika SED**.

- 13. 12. je **mag. Mojca Terčelj** v klubu **Cankarjevega doma** v okviru Slovenskega orientalističnega društva predavala o **Ženskih božanstvih in obredu rodovitnosti pri Indijancih Zoque iz Chiapasa**.

- 13. 12. je **mag. Natalija Vrečer** v **KUD-u France Prešeren** predavala o **begunstvu kot izgubi in izzivu**.

- 21. 12. je **dr. Marija Makarovič** na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v okviru predmeta **etnologija in zgodovina** za prve letnike predavala o **načinih in tehnikah etnološkega raziskovalnega dela**.

Mojca Ramšak, Rajko Muršič

NOVICE

Iz Slovenije

Etno večeri:

- 9. 1. 1996 bo v klubu Cankarjevega doma etno večer, na katerem bodo predstavili **dela in publikacije Slovenskega narodopisnega društva Urban Jarnik iz Celovca**. Pogovor bo vodila **Majda Fister**.

- 13. 2. bodo predstavili projekt **Equus - konj**, ki ga pripravlja **Pokrajinski muzej Maribor**. Pogovor bo vodila **Mira Omerzel Terlep**.

- 12. 3. bo **projekcija videofilma in knjige o aleksandrskih** avtorice **Dorice Makuc**.

- 9. 4. bo pogovor z **dr. Borisom Kuharjem** o njegovem delu in še zlasti o **kulinariki** kot raziskovalni temi in konjičku.

- 4. 6. bodo predstavljene strokovno najboljše študentske seminarske in **diplomske naloge**, ki so nastale v zadnjih dveh letih na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Pogovor bo vodila **Mojca Ramšak**.

Drugo:

- 14. 2. bosta **Blaž** in **Borut Telban** v klubu Cankarjevega doma v Ljubljani in v okviru Slovenskega orientalističnega društva razmišljala o **antropologiji Južne Amerike in Oceanije**. Pogovor bo tekel o sodobnih teoretičnih in prak-

tičnih pogledih stroke glede na regionalna območja in njihov odnos do svetovnih antropoloških trendov. Ob tem bo še razstava o Indijancih iz plemen Kuna.

- 13. 3. bosta **Ralf Čeplak** in **Grega Erjavec** v klubu Cankarjevega doma v Ljubljani in v okviru Slovenskega orientalističnega društva predavala o **Tibetancih**, **dr. Zmago Šmitek o Mandali** in **Ivo Svetina o Tibetanski knjigi mrtvih**.

- Od januarja do marca 1996 bo v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani na ogled razstava **Paška čipka** Etnografskega muzeja v Zagrebu.

- Od marca do oktobra 1996 bo v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani na ogled razstava **Irene Keršič** z naslovom **Udomačena svetloba**.

Iz tujine:

- Od 17. 10. 1995 do 31. 3. 1996 je v **Berlinskem etnološkem muzeju** (Museum für Völkerkunde, Lansstr. 8, 14196 Berlin - Dahlem) na ogled razstava **Asmat - mit in umetnost v življenju s predniki**. Na razstavi je mogoče kupiti katalog s fotografijami vseh razstavljenih predmetov s teksti in številne druge fotografije iz JZ Nove Gvineje.

- Od 25. do 29. marca bo v **Treštu na Češkem** **10. internacionalno delovno posvetovanje evropske delovne skupine za etnološko kartografijo** (10. Arbeitstagung der Internationalen Europäischen Ethnographischen Arbeitsgruppe). Tema posvetovanja bo

Enotnost in različnost. Posvet pripravlja Češka akademija znanosti oz. njen Oddelek za etnografijo in folkloristiko (Akademie ved České republiky, Ústav pro etnografii a folkloristiku, 120 00 Praha 2, Machova 7).

- Od 6. do 14. 7. 1995 bo v madžarskih mestih **Baja, Kalocsa** in **Szekszárd** potekala **konferenca "Donavski folklorni festival"** (Danube Folklore Festival). Konferenca bo razdeljena na tri dele. V prvem bodo obravnavali probleme zbiranja, dokumentiranja in arhiviranja ljudskih plesov in glasbe, v drugem interetnične relacije evropske folklorne v luči Donavskega folklornega festivala in v tretjem vprašanja postavljanja in adaptiranja folklorne pri odskih postavitvah. Več informacij na naslovu: Organization of Folklore Festivals in Hungary, Hungarian Section of CIOFF, Corvin Tér 8, Budapest.

- Od 12. do 15. 7. 1996 bo v **Barceloni** potekala **4. konferenca združenja EASA** (European Association of Social Anthropologists). Program konference bo vključeval naslednje teme: Svetovna etnografija in ekonomija s konca 20. stoletja, Ali naj bo znanje zastoj?, Družbene akcije in meje interesa, Materialnost občutkov (ljubezen - sovraštvo), ob tem pa bodo potekale še številne delavnice. Zadnji rok za prijavo je 31. 3. 1996.

- Od 5. do 8. 9. 1996 bo v francoskem mestu **Thonon-les-Bains** v **Maison des Arts et Loisirs** potekal **Evropski festival etnografskega filma** (Euro-

pean Festival of the Ethnographic Film). Namen festivala je razvoj etnografskega dokumentarnega filma za potrebe raziskave kulturne identitete. Filme pošljite najkasneje do 15. 5. 1996, za podrobnejše informacije pa se obrnite na Confédération nationale des groupes folklorique français, 39, Rue Franche, 01190 Pont-de-Vaux.

- Od 13. do 15. 12. 1996 bo v **Kopenhagenu** konferenca **Evropskega združenja oceanologov** (ESO - European Society for Oceanists). Podrobnejše informacije o združenju in konferenci dobite pri Bente Wolff, Institute of Anthropology, University of Copenhagen, Frederiksholms Kanal 4, DK-1220 Copenhagen K.

V spomin:

Uredništvo Glasnika SED izraža svoje sožalje ob smrti prof. dr. *Ernesta Gellnerja*, ki je umrl v Pragi 5. 11. 1995.

RAZPIS ZA PODELITEV MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE ZA POSEBNE DOSEŽKE V ETNOLOGIJI NA SLOVENSKEM ZA LETO 1995

Na podlagi pravilnika o podeljevanju Murkovega priznanja in Murkove listine za posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem, ki je bil sprejet na izrednem občnem zboru SED 15. marca 1994, objavljamo razpis za podelitev priznanja in listine za leto 1995.

Pri predlogih upoštevajte naslednja temeljna izhodišča za podelitev priznanja in listine:

- Priznanje in listino prejme posameznik ali ustanova, ki s svojim delom prispeva k uveljavljanju slovenskih etnoloških spoznanj in spoznanj tujih etnologij o Sloveniji. Priznanje ali listino lahko prejmejo domači ali tuji strokovnjaki s področja etnologije, domači in tuji posamezniki, ki na tem področju delujejo ljubiteljsko oziroma posamezne strokovne in ljubiteljske ustanove ter društva (2. člen pravilnika).
- Med posebne dosežke v etnologiji na Slovenskem, za katere se podeljujeta priznanje in listina, štejejo:
- Izjemni etnološki znanstveni in raziskovalni dosežki posameznikov, skupin ali ustanov /velja za podelitev Murkovega priznanja/.
- Dosežki, ki jih zaokroža življenjsko delo posameznikov /velja za podelitev Murkovega priznanja/.
- Dosežki na področju etnološke vede na Slovenskem (ali o Sloveniji) v preteklem letu /velja za podelitev Murkove listine (3. člen pravilnika)/.

Podpisane predloge z utemeljitvami pošljite do

15. aprila 1996

na naslov:

**Slovensko etnološko društvo,
Komisija za Murkova priznanja,
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana.**

Predloge bo pregledala in ocenila Komisija za Murkova priznanja in na občnem zboru podelila po eno priznanje in listino.

Sodelavci te številke

Andreja BAHAR MURŠIČ, dipl. etnologinja
bibliotekarka, Knjižnica Bežigrad,
Vodovodna 3, 61000 Ljubljana

Jana CVETKO TOMAŽIČ, dipl. etnologinja
vodja muzeja, Slovenski verski muzej,
Štična 17, 61295 Ivančna Gorica

Mateja HABINC,
šudentka 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Cerjakova 22, 68250 Brežice

Tanja HOHNEC, dipl. etnologinja
konservatorica, Zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine,
Glavni trg 1, 63000 Celje

Lucija HORVAT,
šudentka 2. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Razdrto 8, 66225 Hruševje

Marjetka GOLEŽ, dr.
znanstvena sodelavka, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Marjan KLAMPFER, predmetni učitelj geografije in zgodovine,
OŠ Božidarja Jakca,
Nusdorferjeva 10, 61119 Ljubljana

Samo KLEMENČIČ,
študent 3. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Kokrški log 18, 64000 Kranj

Monika KROPEJ, dr.
znanstvena sodelavka, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Zmaga KUMER, dr.
znanstvena svétnica v pokoju, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Drago KUNEJ, dipl. ing.,
dokumentalist specialit, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Christiane LESKOVEC,
šudentka 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Ljubeljska 17, 61000 Ljubljana

Andrej MALNIČ, dipl. etnolog
kustos, Goriški muzej, grad Kromberk,
Grajska 1, 65000 Nova Gorica

Mirjam MENCEJ, dipl. slavistka
mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Katarina MUNDA HIRNÖK, mag. etnologije
višja raziskovalna sodelavka, Inštitut za narodnostna vprašanja,
Erjavčeva 26, 61000 Ljubljana

Rajko MURŠIČ, mag. kulturne antropologije
asistent-stažist, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Živa PAHOR, dipl. politologinja
sodelavka deželnega sedeža RAI,
Via Fabio Severo 7, 34 100 Trst

Svanibor PETTAN, dr.
docent, Akademija za glasbo,
Stari trg 34, 61000 Ljubljana

Marjana PUŠENJAK, predmetna učiteljica slovenskega jezika in knjižničarka,
OŠ Božidarja Jakca,
Nusdorferjeva 10, 61119 Ljubljana

Mirko RAMOVŠ, dipl. slavist
strokovni svétnik, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Mojca RAMŠAK, dipl. etnologinja
mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Helena ROŽMAN, dipl. etnologinja
kustosinja, Zavod Spominski park Trebče - Rozjanski park,
63257 Podsreda 45

Darja SKRT, dipl. etnologinja

dokumentalistka, Goriški muzej, grad Kromberk,
Grajska 1 65000 Nova Gorica

Dušan ŠTEPEC,

študent 4. letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Zagorica 37, 68213 Veliki Gaber

Marko TERSEGLAV, dr.

znanstveni sodelavec, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Natalija VREČER, mag. kulturne antropologije

mlada raziskovalka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete,
Zavetiška 5, 61000 Ljubljana

Robert VRČON, mag. etnologije

asistent, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU,
Novi trg 5, 61000 Ljubljana

Glasnik Slovenskega etnološkega društva 35/1995, št. 4 **Bulletin of Slovene ethnological society 35/1995, No. 4**

UDK 39/497.12(05)

ISSN 0351-2908

Izdajatelj/Publisher

Slovensko etnološko društvo/Slovene Ethnological Society,
zanj Vladimir Knific

Urednika/Editors

mag. Rajko Muršič (glavni urednik/managing editor),
Mojca Ramšak (odgovorna urednica/editor-in-chief),

Uredniški odbor/Editorial board

dr. Slavko Kremenšek, dr. Marko Terseglav, dr. Mojca Ravnik,
mag. Borut Brumen Aleš Gačnik,
Majda Fister, Vito Hazler,
Andrej Malnič, Samo Klemenčič, Sašo Bizjak

Lektorica/Language editor

Mirjam Mencej

Korektorja/Proof readers

Mojca Ramšak, Rajko Muršič

UDK/UDC

Andreja Bahar Muršič

Prevodi angleških povzetkov/Translation of English Summaries

Natalija Vrečer, avtorji

Oblikovanje in računalniški stavek/Cover design and Layout

Sončni studio, tel.: 061/ 15 92 212 int. 812

Tisk/Printed by

Tiskarna Slovenija

Naklada/Number printed

700 izvodov

Naslov uredništva/Adress

Zavetiška 5, 61000 Ljubljana, Slovenija
telefon: (+386) 61 1233-082, 1234-721
telefax: (+386) 61 1231-220

Redakcija je bila zaključena 15. 12. 1995.

Prispevke, namenjene objavi, pošljite v dveh izvodih tipkopisa
z dvojnimi razmikom med vrsticami.

Zaželeno je besedilo na računalniški disketi, skupaj z izpisom.

Dodan naj bo kratek povzetek v slovenščini in angleščini ter podatki o avtorju.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami.

Revijo subvencionirata Ministrstvo za kulturo in
Ministrstvo za znanost in tehnologijo.

Prispevke svojih sodelavcev subvencionira tudi Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-591/92
sodi publikacija med proizvode,
za katere se plačuje 5 % davek od prometa proizvodov.

OBRZORJA STROKE - POROČILA

Mirjam Mencej

Poročilo o simpoziju Religija in folklor, str. 41

Report on conference Religion and folklore, Bankja - Bulgaria, October 1995, p. 41

Mojca Ramšak in Christiane Leskovec

Študentsko posvetovanje Neue wege in der europäischen Ethnologie, Studentische Tagung,

Institut für Volkskunde Wien, 27. - 31. 3. 1995, str. 42 - 43

Report on student conference Neue wege in der europäischen Ethnologie, p. 42 - 43

Tanja Hohnec

Muzejske predstave - iz pripravnškega dnevnika, str. 44

Museum representations - from probationer's diary, p. 44

Dušan Štepec

Ljudje in kamen. Poletni raziskovalni tabor Podsreda '94. Poročilo skupine, ki je raziskovala kamnarstvo, str. 45 - 48

People and stone. Summer research camp Podsreda '94. The report on the group which researched stone-cutting, (Summary), p. 48

Helena Rožman

Poročilo o delu v Poletni interdisciplinarni raziskovalni delavnici Podsreda '95, str. 48 - 50

Report on the Summer interdisciplinary research workshop Podsreda '95, p. 48 - 50

Samo Klemenčič (Baldus)

Druga mednarodna poletna etnološka šola v Piranu, str. 51 - 52

The second International summer school of ethnology in Piran, p. 51 - 52

Živa Pahor

Mladinski raziskovalni tabori, str. 52 - 53

The youth research camps with Slovene minority in Italy, p. 52 - 53

Tanja Hohnec

"Kaj bi gledali, saj je vse staro." Dediščina v notranji opremi velike hiše na Pohorju, str. 53 - 55

"Why to look, it's old anyway." Heritage with interior of a huge house in Pohorje, p. 53 - 55

Mateja Habinc

Muzejska poletna delavnica Celje '95, str. 55

Museum summer workshop '95 in Celje, p. 55

Rajko Muršič

Srednješolske etnološke raziskovalne naloge - republiški izbor 1995, str. 56

Research projects of secondary school pupils in Slovenia, 1995, p. 56

Jana Cvetko Tomažič

XVI. srečanje mladih raziskovalcev zgodovine v Stični, 26. in 27. maja 1995, str. 57

The 16th meeting of the young researchers of history in Stična, May 27, 1995, p. 57

Marjan Klampfer in Marjana Pušenjak

Bizoviške perice in Bizovik v ogledalu časa, str. 58 - 60

The Bizovik laundresses and Bizovik in the mirror of time, (Summary), p. 60

Monika Kropelj

Jubilejni kongres slovenskih etnologov, str. 61 - 62

The jubilee congress of Slovene ethnologists, p. 61 - 62

NAGRADE IN PRIZNANJA

Mojca Ramšak

Valvasorjeva nagrada dr. Gorazdu Makaroviču, str. 63

The award "Valvasor" to dr. Gorazd Makarovič, p. 63

JUBILANTI

Zmaga Kumer

Etnokoreolog Mirko Ramovš 60-letnik, str. 64

60-years of ethnochoreologist Mirko Ramovš, p. 64

Zmaga Kumer

60-letnica etnomuzikologa Julijana Strajnarja, str. 65

60-years of ethnomusicologist Julijan Strajnar, p. 65

POSTRŽEK

Mojca Ramšak

Kronika dogodkov od oktobra 1994 do januarja 1996, str. 66 - 73

The chronicle from October 1994 to January 1996, p. 66 - 73

Mojca Ramšak, Rajko Muršič

Novice iz Slovenije in tujine, str. 73 - 74

The news from Slovenia and abroad, p. 73 - 74

TISKOVINA

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 121

II 131 829₁₉₉₅

999800199,4

COBISS

GLASNIK SED LETO 35/1995 ŠTEVILKA 4 LJUBLJANA DECEMBER 1995